

ouders ALS onderzoekers

Inspiratie tot participatie en sociale actie
door OUDERS ALS ONDERZOEKERS

ouders als onderzoekers

Inspiratie tot participatie en sociale actie

door 'ouders als onderzoekers'

Verantwoordelijke uitgever:

Lucien Rahoens,
Koning Albert II-laan 35, bus 32,
1030 Brussel

ISBN: 978-9-04030-318-0

Depotnummer: D/2011/3241/291

Uitgave: december 2011

Vormgeving: www.magelaan.be

Drukwerk: agentschap Facilitair
Management, digitale drukkerij

*Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of verveelvoudigd door
middel van druk, fotokopie, microfilm of
op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van
de uitgever.*

Dank aan 'Ouders als Onderzoekers'

Guardia Ahidar, Remi Baekelmans, Tine Behaeghe, Seloua Benchaib, Naoual Bensalam, Erwin Biebuyck, Agnès Biltris, Linda Boulanger, Ann Buysse, David Callebaut, Lieve Cattrijsse, Sabine Claeys, Valerie Claeys, Sarah Corsus, Sarah Crampe, Lief Cuyvers, Rudi David, Katelijne De Brabandere, Chris De Bruyne, John Decoene, Tineke Decroos, Leen De Ganck, Joke Degezelle, Rosheen Demaret, Wim De Mey, Jan De Mol, Dirk Dermaut, Myriam Deroo, Fabienne De Roose, Luc De Smit, Els Desmedt, Veerle De Smet, Kelly De Sutter, Valerie Dhondt, Luc De Vulder, Vera Dousselaere, Sabah El Omari, Leila Foulouth, Barbara Gabriëls, Jef Geets, Marianne Ghion, Hayat, Ilse Hertoghe, Roger Heusequin, Oulad Issa Fatiha, Natalya Ilyosova, Avin Kaki, Deniz Kapici, Müğjân Kus, Sylvie Lambrechts, Lindita, Liesbeth, Els Merlevede, Mina, Frank Myny, Naomi, Dieter Oorlynck, Wendy Op 't Roodt, Ouders van De Dialoog, David, Jelena Papoova, Patricia, Patrik, Isabelle Quintens, Lucien Rahoens, Wendy Rassaert, Rita, Griet Roets, Dirk Rombouts, Rudi Roose, Lies Rondags, Ellen Rutgeerts, Seher, Steven Strynckx, Sylvie, Geda Tabourkaeva, Selma Tanar, Tracey Tuplin, Meryem Usta, Bart Van Bouchaute, Michel Vandenbroeck, Tatjana Vandriessche, Eva Van Hove, Annelies Van Hoecke, Vanessa, Annelies Velghe, Sabine Verfaillie, Leen Verhofstede, Marijke Verleyen, Christ Verschoren, Peggy Verstiggelen, Carine Wamback

Contactgegevens

- Vlaamse overheid, agentschap Jongerenwelzijn: www.jongerenwelzijn.be
- preventiejb.westvlaanderen@jongerenwelzijn.be
- preventiejb.oostvlaanderen@jongerenwelzijn.be
- VCOK, www.vcok.be, info@vcok.be

jongerenwelzijn
JONG LEVEN RICHTING GEVEN

Inhoud

Voorwoord	5
-----------	---

Inleiding	7
-----------	---

Leesbril	12
----------	----

1 Veel visie en goesting

• Projectleider aan het woord	19
• Op zoek naar een alternatief	28
• Een perspectief vanuit Jongerenwelzijn	32
• Evidence-based werken en opvoedingsondersteuning: een lastige relatie	49

2 Vijf ouderonderzoeksgroepen – vijf verhalen

• Gent – Brugse Poort	69
• Gent – De Dialoog	77
• Oostende – de Nieuwe Stad	86
• Ronse – de Vrolijke Kring	97
• Gent – STOP	105

3 Eén inspirerend concept

• Kiezen is niet altijd verliezen	113
• Hadden de afwezigen deze keer gelijk?	117
• Goed begonnen is half gewonnen?	128
• Aangenaam kennismaken en aangenaam exploreren	133
• Over de kunst van het verdwalen	145
• Op onderzoek	176
• Onderzoek in stop-motion.	181
• Onderzoeksresultaten, sociale & culturele actie	214
• Opvoedingsondersteuning als ruimte voor democratische tegenstrijd?	218
• Een rode draad	227
• En verder?	237

Opvoedingsondersteuning wordt in benadering en invulling gekenmerkt door een slingerbeweging. Die houdt gelijke tred met zich wijzigende maatschappelijke vertogen, die elkaar in de tijd opvolgen en elkaar afwisselen. Ze veranderen en dat houdt verband met wie aan het woord geraakt en hét vertoog bepaalt.

Wat voorligt is daarvan een illustratie. Het belicht het omgekeerde van een verwerven van macht van één vertoog. Er zijn vele participanten tegelijk aan het woord. Zij vertegenwoordigen verschillende discours, zonder dat het ene voor het andere moet wijken. Dat gebeurt binnen een project Jongerenwelzijn, *Ouders als Onderzoekers*, in het domein van opvoedingsondersteuning waarbij ouder/burger, wetenschapper/vormingswerker en beleid/overheid tegelijk en samen aan het werk gaan. Het gezamenlijk werk ontwikkelt zich ten voordele van opvoedingsondersteuning begrepen als wat door ouders als ondersteunend in opvoeding wordt ervaren.

Het project *Ouders als Onderzoekers* is ontstaan vanuit het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent. Op dit lokaal overleg werd in 2008 de voorloper van *Ouders als Onderzoekers* in Frankrijk door het Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang (VCOK) voorgesteld en door de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning (VCO) Oost-Vlaanderen opgepikt. Er werd in het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent voor het eerst kennis gemaakt met de Universités Populaires de Parents waarvan *Ouders als Onderzoekers* de Vlaamse introductie en vertaling is geworden. Mede door de interesse en het warme onthaal van de leden van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent voor participatief onderzoek en sociale actie van ouder, wetenschapper en beleid werd de motor aanzwengeld voor de vormgeving van een project Jongerenwelzijn. Zo ging in 2009 *Ouders als Onderzoekers* van start te Gent, en later ook in Ronse en Oostende. Vijf ouderonderzoeksgroepen gingen in Vlaanderen aan het werk. Ze documenteerden hun werking, ervaringen, resultaten en beschouwingen. Ook wordt de aanzet tot een ouderonderzoeksgroep in Roeselare die uiteindelijk niet tot werkzaamheid kwam, beschreven.

Ouders als Onderzoekers is een onderneming, een avontuur, een uitdaging. Het was voor iedereen onbekend terrein. Het bracht ons vooral een andere en door alle partners gedeelde en gedragen ervaring in opvoedingsondersteuning. In het schrijven en spreken over het project *Ouders als Onderzoekers* (2009-2011) wordt een nog prille praktijk van opvoedingsondersteuning in Vlaanderen belicht. Ouders/burgers, wetenschappers/vormingswerkers en beleid/overheid komen daarover allen aan het woord.

¹ Agentschap Jongerenwelzijn, afdeling Preventie- en Verwijzersbeleid, regioverantwoordelijke Oost-Vlaanderen.

De deelnemers van het project *Ouders als Onderzoekers* beschrijven in verschillende bijdragen hun perspectief op een (be)proeven van een praktijk van participatief onderzoek en daarop volgende sociale actie. Ze doen dat getrouw aan hun ervaringen. Enkel en alleen al voor die authentieke transmissie is een dankwoord goed geplaatst.

Elkeen, vanuit welke hoek dan ook, die met opvoedingsondersteuning is bezig, zal op eigen terrein en vanuit eigen interesse door dit boek worden aangesproken. Het bevat een verscheidenheid aan bijdragen. Ze kunnen worden gebruikt als evenzovele ingangen voor de lezer tot *Ouders als Onderzoekers*. Je hoeft het boek niet van A tot Z te lezen. Je kan ook via de keuze van één van de bijdragen je eigen ingang tot *Ouders als Onderzoekers* maken en via de in elke bijdrage verspreide kiezelsteentjes ook een overstap naar de andere bijdragen maken. Wel is het zo – en hoe kan het anders in een opzet als *Ouders als Onderzoekers* – dat het geheel meer is dan de som van de delen. We vallen af en toe in herhaling, maar dat is dan ook het gevolg van aan het werk gaan in eenzelfde en gezamenlijk project.

Ik wens de leden van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent te bedanken voor hun enthousiasme waarmee zij in een eerste ontmoeting *Ouders als Onderzoekers* hebben onthaald. De taak om ook de deelnemers en ondersteunende partners van de ouderonderzoeksgroepen in Gent, Ronse, Oostende en Roeselare te danken is voor mij een plezier. Ik dank hen in het bijzonder voor het lef en de goesting die ze hadden om zich in het bad van *Ouders als Onderzoekers* onder te dompelen, kopje onder te gaan en te leren zwemmen gedurende de volle twee projectjaren. We hebben vele nieuwe vragen ontmoet waarop antwoorden nog gemaakt moesten worden. Er werd ook getwijfeld en af en toe – ook omdat het deugd kan doen – grote Anderen aangeroepen. Maar, zeker is dat de ouders die deelnamen aan het project én hun betrokkenheid op opvoeden ons gedurende het gehele project bij de les hebben gehouden.

Voor de kans die we hebben benut om buiten de oevers van het bekende te treden; voor de ruimte om daarmee al van bij de start van *Ouders als Onderzoekers* een begin te maken, zijn we eveneens het afdelingshoofd Preventie- en Verwijzersbeleid van het agentschap Jongerenwelzijn erkentelijk.

Tenslotte wens ik dat de publicatie *Ouders als Onderzoekers* ertoe kan bijdragen dat deze rijke ervaring ruim kan worden verspreid, gedeeld en verder gezet ook buiten Jongerenwelzijn – we hadden uiteindelijk en gelukkig toch nog budget om deze ervaring met opvoedingsondersteuning wereldkundig te maken!

Met welgemeende dank.
Gent, zomer 2011.

*I cannot think for somebody else,
somebody else cannot think for me and
I cannot think without the other.*

Paulo Freire

Twee jaar nadat het boek *Universités Populaires de Parents* (UPP) van ACEPP verschenen is in Frankrijk is er nu ook het boek *Ouders als Onderzoekers*, over de UPP in Vlaanderen.

In dit boek nemen we de lezer mee op de (onder)zoek(s)tocht die zestig ouders, tien procesbegeleiders en zes wetenschappers in vijf onderzoeksgroepen in Vlaanderen samen ondernomen hebben.

Een (onder)zoek(s)tocht naar wat het betekent om je kinderen te laten opgroeien in een sociale hoogbouwwijk, naar het vinden van gepaste hulpverlening voor je kind/gezin, naar het vinden van toegankelijke informatie als je een ouder in armoede bent, naar erkenning als thuiswerkende allochtone moeder/vrouw of naar een goede communicatie met de leerkrachten en andere ouders op de school van je kind. Een (onder)zoek(s)tocht met vallen en opstaan en af en toe een halte om actie te ondernemen, om iets te veranderen of te verbeteren. Zoals bijvoorbeeld het aanpakken van een luizenprobleem op de school.

Het boek gaat over onderzoeken om te weten en weten om te veranderen, gedeelde ervaringen, belangen, bekommernissen en waarden, individualiteit en collectiviteit, een onvoorwaardelijk engagement van alle betrokkenen, over onverwachte wendingen en onvoorspelbaarheid, verwondering en ontroering, tegensprekelijkheid en onvermijdelijke spanningen, onderzoeksvragen die er toe doen, een bijzondere vorm van participatieve kennisontwikkeling en vooral over 'het politieke'.

Het is geschreven door een collectief van moeders, vaders, procesbegeleiders, wetenschappers en anderen. Allen waren zij op één of andere manier betrokken bij *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen. Niet zomaar of vrijblijvend, maar gebeten en geëngageerd. Want het mag gezegd zijn, *Ouders als Onderzoekers* zat bij allen, zonder uitzondering, heel dicht op hun vel.

Getuige dit bijzondere boek waar wij u graag doorheen gidsen.

² Stafmedewerker VCOK vzw, Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang, en initiatiefnemer *Ouders als Onderzoekers*.

In het eerste hoofdstuk *Veel visie en goesting* geeft de regioverantwoordelijke Oost-Vlaanderen van het agentschap Jongerenwelzijn als project-leider haar persoonlijke beschouwingen op *Ouders als Onderzoekers*. Zij omschrijft dat als een weg van niet-weten, als een pad met open einde, als dialogisch en dialectisch werk, als ethiek en verlangen tot verandering, als ruimte maken om weerstand te bieden en om te scheppen. Ook de Vlaamse initiatiefnemers VCOK vzw en het agentschap Jongerenwelzijn geven hun perspectief op *Ouders als Onderzoekers*. Zij belichten/verduidelijken wat de betekenis is van dat project in relatie tot hun reguliere werking. Want hoe verhoudt *Ouders als Onderzoekers* zich tot opvoedingsondersteuning, opvoeding als gedeelde verantwoordelijkheid of tot preventie? En kan *Ouders als Onderzoekers* opgevat worden als vernieuwende vormingspraktijk, als educatie in termen van een maatschappelijk gebeuren en een cultureel proces?

Aansluitend op die perspectieven buigt een groep academici van de universiteit van Gent zich over de bijdrage van het project aan de queeste naar evidentie. *Ouders als Onderzoekers* kon in Oost- en West-Vlaanderen uitgevoerd worden mede dankzij een projectsubsidie van het agentschap Jongerenwelzijn (Vlaamse overheid) en omdat het beleid inzake opvoedingsondersteuning meer en meer belang hecht aan evidence-basedwerken is het vanzelfsprekend om in deze publicatie ook stil te staan bij de plaats van *Ouders als Onderzoekers* in tijden van evidence-basedwerken.

In het tweede hoofdstuk van het boek maakt de lezer kennis met de praktijk. *Vijf ouderonderzoeksgroepen – vijf verhalen* is het relaas van de uitwisseling en het onderzoekswerk in de vijf oudergroepen, die de voorbije jaren actief geweest zijn in Gent, Oostende en Ronse. De verhalen geven een kijk op de onvergelijkelijke manier waarop het proces zich voltrokken heeft in elk van de groepen. De lezer krijgt inzage in wat elk van de onderzoeksgroepen gedaan heeft, wat ze geleerd hebben maar ook in de moeilijkheden die ze onderweg tegenkwamen en hoe ze met die moeilijkheden zijn omgegaan. De praktijkverhalen verschillen van inhoud, toon en schrijfstijl want elk verhaal is geschreven op basis van gedetailleerd documentatiemateriaal dat procesbegeleiders, met toestemming van de ouders, aangeleverd hebben. Tegelijk vertonen de verhalen een gelijkaardig gefaseerde structuur waarin het ontstaan van de groep, exploratie, onderzoek en verspreiden van de onderzoeksresultaten of sociale actie onderscheiden worden. Die opdeling in verschillende fasen biedt houvast om het proces en de finaliteit van elke onderzoeksgroep in beeld te brengen. Maar in de praktijk betekent dat niet dat alle fasen elkaar mooi opvolgen. De lezer zal vaststellen dat ze vaak dooreenlopen. Bijvoorbeeld in het zoeken naar een gemeenschappelijk thema (exploratie) komen soms onderwerpen aan bod die onmiddellijk

aangepakt worden (sociale actie). Of soms valt het uitvoeren van onderzoek gewoon samen met een doorgedreven exploratie.

In het derde hoofdstuk *Eén inspirerend concept* wordt een soort praktijkboek voorgesteld dat ontstaan is uit de verhalen van de vijf onderzoeksgroepen. Geen verslag, geen draaiboek, geen werkboek, geen handleiding, maar wat dan wel? De auteur gebruikt 'badboek' als metafoor om een praktijk te beschrijven die niet zomaar eenduidig en rechtlijnig te vatten is, laat staan een methodiek zou zijn. In het badboek worden alle ingrediënten aangereikt die noodzakelijk zijn om aan de slag te gaan met een (toekomstige) groep *Ouders als Onderzoekers*, weliswaar zonder voorschrift van recept. Want elke groep ontstaat en ontwikkelt zich anders.

De praktijk van *Ouders als Onderzoekers* wordt uitgelegd en kritisch becommentarieerd in vijf onderdelen die we in een notendop weergeven.

Kiezen is niet altijd verliezen: Een groep *Ouders als Onderzoekers* ontstaat niet zomaar. Het is een strategische keuze om een doel te bereiken, zoals de communicatie tussen ouders onderling en de leerkrachten/directie op een school veranderen en verbeteren. Meestal is het een organisatie die het concept *Ouders als Onderzoekers* kent en het aangewezen vindt om veranderingen te realiseren met een groep ouders, die het initiatief neemt om een lokaal netwerk te informeren en te mobiliseren, lokale partnerorganisaties te vinden, procesbegeleiders en een wetenschapper te engageren.

Goed begonnen is half gewonnen: een ouderonderzoeksgroep opstarten is een engagement dat vooral opgenomen wordt door de procesbegeleiders, weliswaar ondersteund door de lokale partnerorganisaties. Zij kennen de buurt/context, zij informeren de ouders en nodigen hen uit om deel te nemen aan iets onduidelijk, met het oog op verandering en verbetering in hun leef-/opvoedingssituatie. Dat alles gebeurt zeer doordacht en zorgvuldig met respect voor elke ouder en zijn/haar achtergrond.

Aangenaam kennismaken en aangenaam exploreren: eens de sprong genomen is en de groep is samengesteld begint het onderzoekswerk. De procesbegeleiders leiden het participatief en taakgericht proces in goede banen en documenteren zorgvuldig, de wetenschapper houdt de vinger aan de pols als *critical friend* voor de procesbegeleiders en *compagnon de route* voor de ouders, én de ouders beginnen aan hun werkzaamheden. Werkafspraken worden gemaakt, verwachtingen worden verhelderd en de samenwerking tussen ouders, procesbegeleiders en de wetenschapper krijgt vorm. Exploreren betekent dat elke ouder zijn individueel verhaal brengt en dat er samen gezocht wordt naar een collectief gedragen thema

dat ervaren wordt als gemeenschappelijk knelpunt, waarrond onderzoek nuttig kan zijn om iets te veranderen. De rol van elkeen wordt gaandeweg duidelijker en participatie wordt een gegeven.

Op onderzoek: de ouderonderzoeksgroep heeft een probleem gedefinieerd en een onderzoeksvraag geformuleerd. Het feitelijk onderzoekswerk dat vertrekt vanuit die probleemstelling en vraag wordt uitgevoerd door de ouders of wordt door hen uitbesteed aan de procesbegeleiders of anderen. Vragenlijsten, enquêtes, focusgroepen, interviews passeren de revue. Resultaten worden verwerkt en geanalyseerd. Er wordt geconcludeerd.

Onderzoeksresultaten, sociale & culturele actie: de onderzoeksresultaten en hun conclusies worden bekendgemaakt aan het ruime publiek – bv. in een krantenartikel – of vertaald in beleidsadviezen aan een schepen of burgemeester of aan de directie van een school/organisatie. Het is de bedoeling dat er iets *'bougereert'*, dat beleid wordt beïnvloed en er verandering komt. Verandering in de ruime betekenis van het woord, gaande van het veranderen van een beeldvorming tot het aanpassen van de inrichting van een publieke ruimte aan de noden van bewoners.

Dat *Ouders als Onderzoekers* een zoektocht is, is duidelijk. Het was niet enkel een [onder]zoek(s)tocht op het terrein, op de werkvloer met de ouders en procesbegeleiders maar evenzeer één in de hoofden van de mensen van de universiteit – zo werden de betrokken wetenschappers in dit project door de ouders

benoemd – en één in een voortdurend tegensprekelijk debat tussen alle betrokkenen. *Ouders als Onderzoekers* is immers doen en reflecteren en terug doen, enz.

Om de lezer de diverse en verrijkende reflecties en theoretische perspectieven op de praktijk geenszins te onthouden, hebben we bijdragen van verschillende wetenschappers opgenomen doorheen het praktijkboek.

Een betrokken wetenschapper beschrijft in *Hadden de afwezigen deze keer gelijk? Een reflectie op de introductie van Ouders als Onderzoekers in Roeselare* hoe na een langdurig proces van introductie, herhaalde oproepen en pogingen vanuit een lokaal samenwerkingsverband van geëngageerde partnerorganisaties uiteindelijk geen ouderonderzoeksgroep is opgericht in Roeselare. Want de uitkomst van een participatieproces is nu eenmaal onmogelijk vooraf te bepalen.

Drie onderzoekers van de vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent, die een engagement opnamen in *Ouders als Onderzoekers* verduidelijken hun kijk in *Over de kunst van het verdwalen*. Het is een bijdrage over onderzoek en onderzoeksvragen, over participatie en kennis, over spanningen en contradicties, over omwegen maken en verdwalen. Kortom over de betekenis van *Ouders als Onderzoekers*.

Een onderzoeker, betrokken bij *Ouders als Onderzoekers* STOP, omschrijft in *Hulpverlening: het perspectief van ouders in rekening gebracht, Ouders als Onderzoekers* als kans om recht te doen aan het perspectief van de ouders en ouders tot hun recht te laten komen binnen de hulpverlening. In zijn bijdrage wordt het fundamenteel verschil duidelijk tussen een instrumentele benadering van samenwerking met ouders en samenwerking met ouders als uitgangspunt.

Een lector politicologie tenslotte duidt in de bijdrage *Opvoedingsondersteuning als ruimte voor democratische tegenstrijd? Ouders als onderzoekers* als een politiek project dat afstand neemt van een individualiserende, culpabiliserende benadering van ouders en van repressieve vormen van opvoedingsondersteuning voor sociaaleconomisch lagere groepen.

Het boek *Ouders als onderzoekers* is geen recepten- of methodiekboek, net zomin een wetenschappelijk werk. Het is de neerslag van een bijzondere praktijk doorweven met reflecties en citaten en aangevuld met theoretische perspectieven. Het is een boek om te verdwalen. Een boek om te inspireren. En natuurlijk ook, een beetje, om de wereld te veranderen.

Welke bril hebt u nu nodig om dit boek te lezen? Hieronder worden vaak voorkomende begrippen en termen beschreven. Het is echter meer dan een verklarende woordenlijst. De enige uitleg over het Europees samenwerkingsverband waarin *Ouders als Onderzoekers* was ingebed, staat bijvoorbeeld onder 'Grundtvig'. 'Pentekening' expliciteert wie de auteurs zijn en hoe dat de toon van de teksten bepaalt. 'Wetenschapper' schetst waarom we de betrokken academici in *Ouders al Onderzoekers* niet gewoon 'onderzoeker' hebben genoemd. Sla dit stukje dus niet over. Het is de bril waarmee u aangenaam verder kunt lezen.

ACEPP – L' Association des Collectifs Enfants Parents Professionnels is in Frankrijk de initiatiefnemer van de Universités Populaires de Parents. Tussen 2005 en 2008 ontstonden vijf ouderonderzoeksgroepen, in 2009 kwamen daar nog elf bij. Anno 2011 coördineert ACEPP in totaal twaalf bestaande en nieuwe ouderonderzoeksgroepen. Vanuit de relatie die VCOK en ACEPP uitbouwden in DECET, een Europees netwerk rond Diversity in Early Childhood Education and Training, maakte Katelijne De Brabandere kennis met de Franse UPP's. De rest is geschiedenis.

COÖRDINATIE – Vijf ouderonderzoeksgroepen én een overkoepelende ondersteuningsstructuur ontstaan natuurlijk niet uit het niets. Er moeten partnerorganisaties gevonden worden, procesbegeleiders gecontacteerd, overlegmomenten georganiseerd, afspraken over de verdere disseminatie gemaakt en nageleefd met Jongerenwelzijn, internationaal uitgewisseld, enzovoort. Vanuit VCOK nam Katelijne De Brabandere het leeuwendeel van de coördinerende taken op zich. De klemtoon daarvan lag op het voorbereidend werk: als initiatiefnemer trok VCOK allerlei partnerorganisaties aan, organiseerde het overleg om concepten met betrekking tot *Ouders als Onderzoekers* uit te klaren en verder te ontwikkelen, bewaakte het samen met de procesbegeleiders, de wetenschappers en het agentschap Jongerenwelzijn de inhoudelijke vertaalslag van de Franse UPP's naar Vlaanderen, enzovoort. Per ouderonderzoeksgroep deed VCOK – in samenwerking met Jongerenwelzijn – prospectie en het voorbereidend werk zoals verder beschreven. Nadien stond VCOK vooral in voor de overkoepelende en ondersteunende overlegstructuur van *Ouders als Onderzoekers*. Buiten de bijeenkomsten van de afzonderlijke ouderonderzoeksgroepen, plande VCOK intervisie en vergaderingen, nodigde het alle betrokkenen uit, nam het verslag en volgde het afspraken op. Dat gebeurde niet alleen voor Vlaanderen maar ook internationaal: in het Grundtvig-leerpartnerschap met de partnerorganisaties uit Frankrijk en Berlijn. In de eindfase (een eindspurt)

lag de klemtoon op voorliggende publicatie en het uitbouwen van een mogelijke, ook Europees verankerde, toekomst voor *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen.

FASEN – Uit het Franse Universités Populaires de Parents (UPP) nam *Ouders als Onderzoekers* een gefaseerd model over voor het werk in de ouderonderzoeksgroepen. Sommige ouderonderzoeksgroepen hielden dit aan, anderen werkten niet zo chronologisch en rechtlijnig als gedacht. Soms niet eens cyclisch. Exploreren en een onderzoeksthema maakten vaak al deel uit van het eigenlijke onderzoekswerk. Vice versa bestond onderzoekswerk soms of deels uit exploreren. Op welke manier een ouderonderzoeksgroep ook werkte, achteraf blijkt het effect van ouderonderzoeksgroepen die chaotisch dan wel rechtlijnig hebben gewerkt, even sterk. Voor een helder betoog echter houden we termen als ‘exploreren’ en ‘onderzoek’ aan. Het model aangegeven door de eerst UPP's in Frankrijk biedt namelijk goede kapstokken om de verschillende aspecten van een ouderonderzoeksgroep te beschrijven. Wat zijn de taken van een procesbegeleider, de positie van een wetenschapper, de rol van de ouders, de inbreng van de coördinatie tijdens dit soort werk? We beschrijven dat met aandacht voor aspecten die meestal voorkwamen in en/of typisch waren voor het proces dat elke ouderonderzoeksgroep op die specifieke momenten verzette. Maar onthoud dat de realiteit veel verrassender was.

INTERVISIE – Op regelmatige tijdstippen kwamen de procesbegeleiders van alle ouderonderzoeksgroepen samen om in intervisie vragen en twijfels te bespreken. Voor een praktijk in ontwikkeling was het belangrijk in een gesloten groep te delen met welke spanningsvelden procesbegeleiders in de knoop liggen, wat goed gaat en wat moeilijk loopt in een ouderonderzoeksgroep. In intervisie gaven procesbegeleiders elkaar tips en handvaten om wat vast zat weer open te trekken. Dat werd goed bijgehouden: ondermeer de verslagen van de intervisie boden het materiaal waarop deze publicatie gebaseerd is.

“Ik wil een forum zonder wetenschappers, zonder Jongerenwelzijn, zonder de partner-organisaties. De job van procesbegeleiding in Ouders als Onderzoekers is nieuw.

Ik wil daarin groeien en ik moet daarvoor op mijn bek kunnen gaan.”

Ellen, procesbegeleidster

IVA JONGERENWELZIJN – Het agentschap Jongerenwelzijn leerde *Ouders als Onderzoekers* kennen via de (Oost- en West-) Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning (VCO) en is een believer van het eerste uur. Niet onbelangrijk is de financiële ondersteuning die de ontwikkeling van een nieuwe praktijk en het werk van vijf ouderonderzoeksgroepen mogelijk maakte. Daarnaast heeft het agentschap Jongerenwelzijn een belangrijke rol gespeeld in de inbedding en verspreiding binnen de sector opvoedingsondersteuning in Vlaanderen. Van bij aanvang was dat een bekommernis waaraan VCOK met het hoofdstuk 1 inspirerend concept tegemoet wil komen.

GRUNDTVIG LEERPARTNERSCHAP – In het kader van een Grundtvig-leerpartnerschap over Universités Populaires de Parents was er in de periode 2008-2010 uitwisseling tussen ouders, procesbegeleiders en wetenschappers van ouderonderzoeksgroepen in Frankrijk, Duitsland en Vlaanderen. VCOK stond als partner in voor de voorbereiding, uitwerking en evaluatie van die seminaries. Het orgelpunt was het ouderseminarie en colloquium in Gent (juni 2010). Ter verduidelijking: Grundtvig-leerpartnerschap is een programma dat de uitwisseling in volwasseneducatie ondersteunt in het kader van het levenslang leren-programma van de Europese Commissie.

OUDERONDERZOEKSGROEP – *Ouders als Onderzoekers* is een mondvoll. Om vlot leesbaar te beschrijven wat gebeurt in elke afzonderlijke groep en in de overkoepelende praktijk van al die groepen samen, gebruiken we in deze tekst naast *Ouders als Onderzoekers* ook vaak de term ‘ouderonderzoeksgroep’.

ORGANIGRAM(MEN) & OVERLEGSTRUCTUUR – Naarmate *Ouders als Onderzoekers* groeide en meer en meer organisaties interesse toonden, werd het organigram steeds ingewikkelder en breidde de overlegstructuur uit. Elke ouderonderzoeksgroep kreeg zijn eigen stuurgroep en/of werd ingebed in lokale netwerken; procesbegeleiders organiseerden zich in intervisie; met wetenschappers en de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning ontstond een overlegplus; in de samenwerking tussen VCOK en Jongerenwelzijn groeide het projectoverleg; voor de internationale uitwisseling was er coördinatorenoverleg; enzovoort. Per ouderonderzoeksgroep geven we een opsomming van de deelnemers (bij het praktijkverhaal van de ouderonderzoeksgroep).

PENTEKENING – Een kanttekening over wie de pen heeft vastgehouden. In een participatief opzet als dat van *Ouders als Onderzoekers* komen idealiter de ouders zelf aan het woord. Of op papier. Dat bleek weinig realistisch en dat geven we eerlijk mee:

Aanvankelijk waren er de verslagen en ander materiaal uit de bijeenkomsten – telkens voorgelegd aan de ouders en grondig doorgesproken met de ouders. Op basis daarvan tekenden de procesbegeleiders het verhaal op van hun eigen ouderonderzoeksgroep. Aanvankelijk kregen zij daarbij de richtlijn om te schrijven in de wij-vorm, vanuit het perspectief van de ouders. Omdat dat telkens slechts een interpretatie was van de beleving van ouders en een analyse van het proces achteraf, vergeleed de wij-vorm van 'wij ouders/'wij de ouderonderzoeksgroep' uiteindelijk naar 'wij als procesbegeleiders van deze ouderonderzoeksgroep'. In overleg en zo dicht mogelijk bij de ervaring van de procesbegeleiders, werden de teksten nadien herschreven door Ellen Rutgeerts.

Voor VCOK schreef Ellen Rutgeerts de teksten waarin valkuilen, knelpunten en kritische succesfactoren van een ouderonderzoeksgroep aan bod komen. Zij was procesbegeleidster van twee ouderonderzoeksgroepen en bracht die ervaring ook in. Dit is tenslotte een praktijkgerichte tekst die grotendeels het werk van de procesbegeleiders beschrijft. Het perspectief van de wetenschappers komt terug in andere teksten (zie Vandenbroeck et al., zie De Mey).

PROCESBEGELEIDING – Elke ouderonderzoeksgroep werd ondersteund door een duo procesbegeleiders. Die keuze was weloverwogen. (1) Een duo procesbegeleiders kan afwisselen in functie. Terwijl de ene de groep begeleidt of bijvoorbeeld een werkopdracht toelicht, kan de andere reacties uit de groep observeren. Zijn alle ouders mee of zijn er ouders die iets willen toevoegen? (2) Een duo procesbegeleiders heeft tijdens de voorbereiding en nabespreking van bijeenkomsten de mogelijkheid om bij elkaar af te toetsen, eventueel te herkadere. (3) Een duo procesbegeleiders kan elkaar aanvullen qua stijl, ervaring en visie.

VCOK vzw, VORMINGSCENTRUM VOOR OPVOEDING EN KINDEROPVANG – Voor VCOK was de kennismaking met de Franse UPP's van ACEPP liefde op het eerste gezicht. En zoals dat gaat met buitenlandse liefjes: je overtuigt ze om mee te komen en als het serieus is, stel je hen voor

aan vrienden en familie. Zo verging het Katelijne De Brabandere. Vol vuur verkondigde ze in vergaderingen en op allerlei fora wat ze bij de ouderonderzoeksgroepen van Frankrijk gezien had. Naarmate meer en meer partnerorganisaties enthousiast reageerden en met de steun van Jongerenwelzijn groeide *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen. Als initiatiefnemer nam VCOK de coördinatie op zich.

VIJF/ZES OUDERONDERZOEKSGROEPEN – VCOK organiseerde met ondersteuning van het agentschap Jongerenwelzijn in Vlaanderen vijf groepen *Ouders als Onderzoekers*. De eerste groepen gingen van start in het najaar van 2008, de meest recente groepen startten in 2010. Een aantal ouderonderzoeksgroepen werkt verder in 2011.

BRUGSE POORT – Een ouderonderzoeksgroep met moeders van allochtone origine. Ze wonen in een Gentse achterstandswijk en hebben voordien deelgenomen aan één of meerdere groepswerkingen van het Inloopteam Brugse Poort. Een Inloopteam is een integraal laagdrempelig opvoedingsondersteuningspunt dat voor aanstaande ouders en ouders van jonge kinderen activiteiten organiseert op vlak van zorg en opvoeding.

DE DIALOOG – Een ouderonderzoeksgroep met vaders en moeders waarvan de kinderen schoolgaan in De Dialoog, een basisschool in een Gentse wijk uit de 19de-eeuwse gordel.

OOSTENDE – Een ouderonderzoeksgroep met moeders uit de Nieuwe Stad, een sociale woonwijk in Oostende.

ROESELARE – Ouders van pubers aanspreken bleek niet evident. Over het hoe en waarom deze ouderonderzoeksgroep uiteindelijk niet is kunnen doorgaan, leest u meer bij Cattrijsse [zie verder].

RONSE – Een ouderonderzoeksgroep met vaders en moeders uit Ronse die reeds bekend waren met de werking van De Vrolijke Kring, een vereniging waar armen het woord nemen.

STOP – Een ouderonderzoeksgroep met vaders en moeders die deelnamen aan het programma STOP 4-7. Dit Steunpunt en Trainingscentrum Opvoeding organiseert hulpverlening gericht op gezinnen met een kind met gedragsproblemen.

VLAAMSE COÖRDINATOREN OPVOEDINGSONDERSTEUNING – Kortweg VCO. Vanuit het agentschap Jongerenwelzijn participeerden de VCO uit Oost- en West-Vlaanderen in de lokale stuurgroepen van verschillende ouderonderzoeksgroepen. In de lokale netwerken opvoedingsondersteuning van Gent, Ronse en Oostende zetten zij de ouderonderzoeksgroepen op de agenda. Ze namen deel aan verschillende vergaderingen beschreven onder 'overlegstructuur': conceptueel onvermoeibaar werkten ze mee aan de praktijkontwikkeling. Ze participeerden in de uitwisseling met de UPP's uit Frankrijk en de Eltern Forshungsgruppe uit Duitsland en werkten actief mee aan het internationaal ouderseminarie en colloquium in Gent. Ze hielpen bij de uitvoering van het onderzoek in Oostende. Kortom, op elk niveau waren ze heel nauw bij *Ouders als Onderzoekers* betrokken.

WETENSCHAPPER – Wetenschapper bleek de meest aangewezen term voor 'de persoon die een ouderonderzoeksgroep bijstaat om wetenschappelijk onderbouwd onderzoek te doen'. Academicus klonk te zwaar, mensen van de universiteit/hogeschool klonk te lang, onderzoeker klonk niet juist: de ouders zijn de onderzoekers. Dus werd het wetenschapper.

VEEL VISIE EN GOESTING

Projectleider aan het woord

Isabelle Quintens³

*Scheppen is weerstand bieden.
Weerstand bieden is scheppen.*⁴

De publicatie *Ouders als Onderzoekers* omvat de documentatie van en getuigenis bij het project Jongerenwelzijn genaamd *Ouders als Onderzoekers* (2009-2011). Het heeft geen 'auteur', omdat het een product is van een collectief, intens en bewogen werk in solidariteit. 'Nom de plume' is *Ouders als Onderzoekers*. Wat het boek in pennenstrelen wil beschrijven en delen is een ervaring van een verrassend werk in opvoedingsondersteuning.

De publicatie die voor je ligt is een heel eigenaardig ding, althans volgens de getuigenissen van al diegenen die bij *Ouders als Onderzoekers* van nabij betrokken waren. En dat waren er heel wat. Niemand, zo zegt men, is ontsnapt aan een effect van kwinkslag of draaiing op zijn/haar positie of taakstelling die men doorgaans volgens de bestaande en bekende verwachtingen inzake het beroep van wetenschapper, in beleid of volgens het statuut van ouder binnen het sociaal en pedagogisch veld opneemt. Wat is bekend? Bekend is, zo men wil, een verhouding van vraag en aanbod, waarbij ouders doorgaans aan de vraagzijde van opvoedingsondersteuning en de antwoorden langs de kant van beleid, universiteit of volwassenenvorming worden gesitueerd. Het weze gezegd dat het dan logischerwijs is dat vertogen⁵ over opvoedingsondersteuning of over ouders vandaag (opvoedingsverantwoordelijken) al eens de idee wekken over ouders als dat ze onvoldoende verantwoordelijkheid (kunnen) opnemen – de les lezen tot beschuldigen van ouders is dan niet zo veraf – of aan ouders die kunnen worden geleerd hoe beter 'ouderen' – permanente vorming is dan wel nabij. Ouders worden op sleeptouw genomen in vorming die een belofte maakt in goed of beter

³ **Isabelle Quintens**, projectleider *Ouders als Onderzoekers* (2009-2011), agentschap Jongerenwelzijn, afdeling Preventie- en Verwijzersbeleid, regioverantwoordelijke Oost-Vlaanderen.

⁴ **Stéphane Hessel**, *Neem het niet*, Vangennep, Amsterdam, 2011, p. 26. Het citaat wordt als volgt voorafgegaan: "Aan al diegenen, mannen en vrouwen, die de eenentwintigste eeuw haar beslag zullen geven, zeggen wij, met gevoelens van genegenheid: 'Scheppen is weerstand bieden. Weerstand bieden is scheppen.'"

⁵ Vertogen is hier opgevat in de betekenis van Foucault, waarbij dominante inhouden werkzaam zijn of macht uitoefenen.

6 De UPP (Universités Populaires de Parents) in Frankrijk, waarvan *Ouders als Onderzoekers* de introductie is in Vlaanderen, zijn ontstaan in reactie op het repressieve antwoord van Sarkozy op de rellen in de buitenwijken van Parijs in 2005. Ook andere verontwaardiging gaf aanleiding tot initiatieven van professionals in de psy wereld en de sociale wetenschappen. Zie bijvoorbeeld ook de petitie van het collectief 'pas de zéro de conduite' (met meer dan 200.000 handtekeningen) tegen het rapport INSERM dat screening vanaf drie jaar van gedragsstoornissen als voorlopers van jeugddelinquentie aanbeveelt en ook basis was voor nieuwe wetgeving in Frankrijk inzake jeugddelinquentie. In België gaf dit in 2008 aanleiding tot de tweetalige meeting in de Bozar in Brussel: 'Touche pas à ma conduite, écoute d'abord ce qu'elle tait. Luister eerst naar wat mijn gedrag verzwijgt voordat je het wegveegt'.

7 Zie Katelijne De Brabandere en Michel Vandenbroeck et al.

ouderschap uit te monden. Ouders gaan opnieuw naar school. Het project *Ouders als Onderzoekers* draait merkwaardigerwijs deze verwachting om en wisselt verrassend genoeg posities in. Men zou kunnen zeggen dat in *Ouders als Onderzoekers* ouders niet terugkeren naar de school, maar zélf de school maken, of nog: zij plaatsen vormend aanbod dat voor hen wordt voorbereid tussen haakjes. Ouders schorten beleidsantwoorden of pedagogisch aanbod op. Ze stellen hierbij minstens vragen.⁶ Het gevolg ervan is dat zij actor worden in een vertoog waarvan zij vaak voorwerp zijn. Zij worden agens binnen een nieuw geopend veld van creatief onderzoek dat tot sociale actie leidt. Zo kan *Ouders als Onderzoekers* worden beschreven. Je kan zeggen dat aan ouders het geschenk van het woord wordt (terug) gegeven – misschien hebben we niet meer dan dat gedaan, maar ook niet minder – om te spreken over wie ze zijn en wat ze als ouders willen. Het is alleszins een geschenk dat niet vrijblijvend is – het is geen geklets. Wat hieruit volgt, is verrassend voor elke deelnemer; waarvoor ook met aplomb verantwoordelijkheid wordt genomen in verder onderzoek, kennisontwikkeling en het maken van keuzes in opvoeding, zowel voorafgaand aan als volgend op sociale actie. Misschien is een ouderonderzoeksgroep te begrijpen als een volksuniversiteit die aanzet ook tot anders bewegen op het terrein van opvoeding voor elkeen die er nauw bij betrokken is (zie verder: UPP of 'Universités Populaires de Parents')⁷.

Dit nieuwe veld of deze praktijk van opvoedingsondersteuning opent zich alreeds voor ouders door een niet beoordelend luisteren én het ervaren van zich beluisterd weten; door een opwaardering van de functie van het spreken over opvoeding binnen de constructie van een groep, een sociale band. Er ontstaat een gedragen vertoog van ouders door wetenschap en beleid, die in *Ouders als Onderzoekers* nauw worden betrokken. Zoals al aangegeven, er wordt in *Ouders als Onderzoekers* bij de start een weg van wijselijk geïnstrueerd 'niet-weten' bewandeld én er wordt een pad met een open einde vooropgesteld. Dit is voor de deelnemers zeker niet geruststellend. Maar, als deze uitgangspunten worden gerespecteerd, dan ontstaat een ruimte voor relationele responsiviteit binnen een groep ten aanzien van elkaar. Iedereen wordt gehoord zó dat krachtbronnen in, tussen en voor de diverse deelnemers – ouder, wetenschap/vormingswerk en beleid – kunnen worden bereikt.

Dat deze onderneming die *Ouders als Onderzoekers* zeker is niet als vanzelfsprekend kan worden aangevat, vertelt elke deelnemer. De betrokken wetenschappers stellen dat ze zich bekwaamd hebben in een kunst van het verdwalen. Wetenschappers brengen doorgaans op vraag van beleid nuttige methodieken aan die succes in opvoeden kunnen garanderen. Er kan zelfs worden geantwoord op niet gestelde, maar veronderstelde vragen. Wetenschappers dragen vandaag de kroon van een nieuwe waarheids-

norm. Maar, in *Ouders als Onderzoekers* worden wetenschappers, procesbegeleiders, beleid en vormingswerkers niet gevraagd zich te engageren vanuit een methodologisch opgebouwde en empirisch getoetste universitaire kennis over de statistisch gemiddelde ouder en effectieve opvoeding. Er wordt van hen niet verwacht dat ze een globaliserend weten voorleggen aan ouders met opvoedingsvragen, noch dat ouders met hun vragen inzake opvoeding voor antwoord bij hen terecht kunnen. Ze oriënteren zich vanuit een 'niet-weten' en houden gesystematiseerde kennis *voor-onder-steld* of onder de breukstreep. Zo worden ook ouders deel van de vraagstukken inzake de 'communs', in dit geval opvoeding. Ouders maken een articulatie tussen een individuele interesse in opvoeden en het collectieve werk en dragen bij tot een publieke transmissie van haar resultaat.

De overheid (agentschap Jongerenwelzijn als opdrachtgever en projectleider van *Ouders als Onderzoekers*) formuleerde daarenboven in het project *Ouders als Onderzoekers* geen afgelijnde richting, noch stelde (inhoudelijk) een welomschreven finaliteit voor het project voorop. Jongerenwelzijn gaf ruimte iets anders te doen dan normaliter van elkeen wordt verwacht,⁸ zonder de uitkomst vooraf te kennen, noch te bepalen. Iedereen verlaat dus wat hij/zij gewoontegetrouw aan elkaar als opdracht, vraag of antwoord formuleert. Er wordt vastgesteld dat de 'abstinentie' in de bekende verhoudingen een kruisen van discours toelaat – zonder dat het ene ten aanzien van het andere in de uitrol of ontwikkeling dominantie verwerft, maar eerder elkaar afwisselt in estafette en elkeen binnen niet gekende discours rondloopt en van positie wisselt. Het resultaat is zonder meer dat er voor ouders beter tot bij een punt van gedisciplineerde, doorwerkte en maatschappelijke relevante vraagstelling inzake opvoeding/opvoedingsondersteuning en hierop afgestemd onderzoek en sociale actie wordt geraakt.

De verschillende participanten (ouder/burger, wetenschapper/vormingswerker en beleid/overheid)⁹ creëren niet een 'format', maar een werkruimte en labo, die geleegd worden van een weten, van persoonlijke wensen, van revindicatie, van meesterlijke antwoorden en van beleidsrichtlijnen. Je kan dit interdisciplinair werken noemen in de strikte zin die voorschrijft dat het werk van een ouderonderzoeksgroep discipline vraagt van elkeen die betrokken wordt, omdat men minstens zijn/haar gekende verhoudingen tot de realiteiten van opvoeding dient los te laten. Elke onderzoeksruimte van een ouderonderzoeksgroep wordt dan ook – *conditio sine qua non!* – ondersteund door tenminste de toevoeging van één ander gelijke in de functie van procesbegeleider. Het gedeelde verlangen te leren en tot meedelen om te laten weten wordt mogelijk gemaakt en in cultuur genomen. Iedereen, zo wordt verteld, heeft *Ouders als Onderzoekers* en de eigen – en – aardige plaats en opdracht die voor elk van de participanten wordt vrijgemaakt, er-

- 8 Zie onder meer ook Remi Baeckelmans en Chris De Bruyne.
- 9 Er waren velen betrokken, maar de 'participanten' die hier worden weerhouden zijn diegenen die hebben deelgenomen aan het proces van de ouderonderzoeksgroep en vertegenwoordigers zijn van drie van de vier discours die worden beschreven in de discoursstheorie van Jacques Lacan (resp. het hysterisch discours, het universitair discours en het meesterdiscours). Discours wordt hier begrepen niet in de zin van Foucault (dominante inhoud of kennis die aan de macht is), maar als bepalend voor de sociale banden of relaties die worden uitgetekend van de ene t.a.v. de andere; en aldus bepalend voor wie spreekt, wie ontvanger of voorwerp van de boodschap is, wat het vertoog onderliggend/onwetend drijft en het (rest)product is. We gebruiken hiervoor in de tekst de term discours.

10 Zie gezamenlijke tekst van de VCO Oost-Vlaanderen en de VCO West-Vlaanderen.

varen als een bron voor enthousiasme, begeestering, beweging. De kleefstof tussen de gesprekken en acties van de ouderonderzoeksgroepen gedurende de twee projectjaren is niets minder dan een ervaring van een vernieuwd engagement tot dat waarmee men al lang en voorheen was begaan: opvoeden. Nieuw bloed, een nieuwe stroming, circulatie met onverwachte effecten.

Wetenschappers worden niet bewogen door een objectieve zoektocht naar veilige, geruststellende (of omgekeerd: beangstigende) kennis over wat opvoeden en ouderschap is, en geraken bovendien zelf verdeeld. Ze waren al zeker van bij de uitnodiging tot deelname bewogen, maar ze worden doorgaans niet verondersteld, noch wordt ervan hen steeds getolereerd dat vanuit een geëngageerd subjectief uitgangspunt kennis wordt opgebouwd. Wetenschappers in *Ouders als Onderzoekers* identificeren evenwel niet de vragen voor onderzoek, noch bepalen ze welke vragen of problemen als belangrijk worden weerhouden. 'De mensen van de universiteit' – zo noemden ouders hen – worden zo geconfronteerd met ervaringen die soms van ver, maar doorgaans van dichtbij ontroeren, en geraken persoonlijk, maatschappelijk en micropolitiek betrokken.

Ouders confronteren in *Ouders als Onderzoekers* niet met existentiële vragen over hoe moeder of vader te zijn waarop 'meesters' of pedagogen waterdichte antwoorden formuleren. Ze worden niet passieve cliënten of consumenten van zorg, noch blijken ze bereid om de uitkomsten van klaar-gestoomde pakketten van opvoedingsondersteuning te belichamen. Ze brengen als onderzoekers thema's in de aandacht die doorheen de mazen van het net van vigerende wetenschappelijke tot beleidsmatige discours glijden. Ze bieden weerstand. Ze willen scheppen. Ouders ruilen ideale, misschien sociaal tirannieke of ideologische antwoorden inzake opvoeden in. Ze nemen zelf deel aan kennisconstructie en het maken van keuzes. Ze worden producenten van – minder aliënerende en tautologische, maar nieuwe – vragen en antwoorden over opvoeding(srelaties), gevolgd door actie en overleg met beleidsactoren in welzijn, opvoeding, onderwijs, met de pers en in de buurt, de school...

De Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning (overheidsambtenaren) die uitvoerders van beleid zijn, werden beslissend, niet in de toepassing of representatie van vooraf uitgestippelde richtlijnen, maar in een houding van tentatieve vormgevers van ideeën en kritische formulering van vragen bij de relaties tussen preventie en opvoedingsondersteuning, tussen overheid en participatie...¹⁰ De Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning introduceerden met het project *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen een nieuwe en fundamentele vorm van participatie, die in geen enkel opzicht instrumenteel kan worden genoemd, omdat – herinner je – het pro-

ject gestructureerd werd volgens een open einde. De relatie tussen overheid en participatie van burgers is in *Ouders als Onderzoekers* aldus niet geromantiseerd: “end good, all good”.¹¹ Ze is ook niet een snelweg voor vervoer van een pastiche van participatie – ze is geen zwendel.

En toch werd het werk met enthousiasme verricht. Hoe kan nu dit enthousiasme, de bewogenheid en effecten doorheen de werkzaamheden van de ouderonderzoeksgroepen worden begrepen? Is het louter maar vooral een verandering van discours en een wisseling van positie in een discours dat verandering in het sociale en pedagogische veld en in het vertoog over opvoedingsondersteuning teweeg brengt? Ouders, procesbegeleiders, wetenschappers/vormingswerkers en overheidsambtenaren woonden samen congressen UPP in Parijs, Berlijn en Gent bij en zouden daar hun ervaringen uitwisselen. En daar aangekomen stelden zij bij de deelnemers van de UPP in Europa eenzelfde bewogenheid vast. Een gemeenschappelijk iets deden de deelnemers van de UPP in Europa bewegen, minstens doorheen verschillende discours en gesprekspartners, diverse steden en discursieve plaatsen. In zekere zin wordt in *Ouders als Onderzoekers* goesting voor en recht op democratie en sociaal burgerschap voor ouders hersteld.¹² Er heeft een bijzondere investering plaats in een vermaatschappelijken van de taak van en betrokkenheid op opvoeden en opvoedingsondersteuning, met een winst aan een humaniseren van en diversiteit in opvoeden.

En, participatie mogelijk maken is echt geen eenvoudige zaak wil ze geen schaamlapje zijn van een niet onthuld, maar impliciet streven tot verdere aliënatie van ouders aan sleutelbegrippen van bestaande maatschappelijke vertogen over opvoeden. *Ouders als Onderzoekers* is participatief onderzoek waardoorheen een transformerende dialoog elke participant iets anders doet dan gewoontegetrouw; ook anders wordt in verhouding tot de realiteit van opvoeden. Ja, inderdaad, elke participant, aldus niet enkel ouders. Zeker is dat het project *Ouders als Onderzoekers* niet de belofte had gemaakt om nu eens te vertellen wat goed of slecht opvoeden zou zijn. Het project heeft wel de eenvoud en complexiteit van opvoeden omarmd en plaats geruimd (wars van een aanbod model of een uniek conceptueel model voor het lezen van de realiteit van opvoeden) voor ‘rijke’ ouders – rijk aan ideeën, in verwachtingen en met hoop voor de toekomst van hun kinderen. Het dialogisch, maar ook dialectisch werk van ouders, wetenschappers/vormingswerkers en overheid, ondersteund door de procesbegeleiders, maakt een ontmoeting mogelijk met ouders en hun vragen inzake opvoedingsondersteuning. Dit gebeurt binnen een dispositief waarin niet willens nillens een wederzijdsheid van de participanten wordt gevraagd, eenieder ook een ander kan blijven of het kan worden. Maar, men is niet weggeraakt – gelukkig maar – van bij een interafhankelijkheid en interesse¹³ van de ene

11 Zie Lieve Cattrijsse en Ellen Rutgeers (de vijf onderzoeksgroepen en 5 verhalen).

12 Zie Bart Van Boecheaute.

13 Het zou beter zijn een spatie toe te voegen: ‘inter-afhankelijkheid’ en ‘inter-esse’. De spatie ‘-’ verwijst naar de ruimte die wordt gemaakt voor elke participant en voor realisatie en vormgeving van wat niet op voorhand kan worden bedacht in een samen aan het werk gaan.

- 14 Rizoom verwijst naar een gelijknamig boek van Deleuze en Guattari (1960) en "is een denkbeeld dat interacties met en in de wereld samenhang en richting geeft". "Plantkundig is een rizoom een kruipend onderaards stengeldeel, waaruit op knopen zijwortels ontspruiten... Meer nog dan naar een wortelstok verwijst rizoom naar een onderaards stelsel van wortelstokken"... "Een rizoom begint niet en kent geen einde; het bevindt zich altijd in het midden, tussen dingen, tussenwezen (inter-être), intermezzo... interesse", zie: **Henk Oosterling**, Rizoom in: Ed Romein e.a. (red.), *Deleuze Compendium*, Boom, Amsterdam, 2009, pp. 188, 189, 203.

ten aanzien van en in de andere, in een proces waarvan het plot niet op voorhand wordt geschreven en in een rizomatisch¹⁴ veld kan worden ontwikkeld. En eigenlijk geldt ook eenzelfde proces en structuurgelijkheid voor de realiteit van opvoeden in de band tussen ouder en kind. Oh, wat een opdracht!

Zeker is dat om participatie mogelijk te maken van ouders wordt verwacht dat in de ouderonderzoeksgroep een evolutie wordt gemaakt voorbij persoonlijke besognes. Er wordt gereikt tot bij een vraag die zich van een eis naar een onmiddellijke oplossing of een individueel resultaat onthoudt. Bij de investering in een onderzoeksruijmt en ten voordele van haar effecten op en door het spreken dat erin wordt ontvouwd, worden eveneens wetenschappelijke of beleidsmatige a priori's en voorprogrammatie door wetenschappers en beleid losgelaten. Echt, dit klaar je enkel door de ondersteuning van de procesbegeleiders en het ondersteunend werk van de coördinatie t.v.v. het gezamenlijke werk van de verschillende participanten. Het werk van de procesbegeleiders is hoeksteen van het project *Ouders als Onderzoekers*! In de procesgang van de vijf ouderonderzoeksgroepen in Gent, Ronse en Oostende werden keuzes gemaakt op grond van een (al dan niet herstelde) dialoog tussen ouders en beleid. Ofschoon *Ouders als Onderzoekers* zonder voorschrift of finaliteit te werk gaat, is zij niet zonder principe. Het leidend principe in *Ouders als Onderzoekers* is niet een persoonlijke pathos, ook niet een universitair dogma, noch een meesterlijke richtlijn of een vormende belofte, maar vooral ethiek én een verlangen tot verandering. Het betekent ten eerste, dat in *Ouders als Onderzoekers* verantwoordelijkheid wordt opgenomen ook voor anderen (in een wijk, een school...) en keuzes worden gemaakt. Ten tweede, dat een beweging van emancipatie voor elke deelnemer inzake zijn/haar verwachte (symbolische) verhouding ten aanzien van de opdracht in opvoeding wordt gemaakt; en men ook vrijstelling van eigen (imaginaire) bespiegelingen over de realiteiten van opvoeden realiseert.

"Als dat maar goed afloopt!" is een bedenking die zeker ook werd gemaakt, door de projectleiding van *Ouders als Onderzoekers* niet in zijn minst. Een projectleider van een project *Ouders als Onderzoekers* bevindt zich vroeg of laat in een baaiert van onverwachte lemma's en bedenkingen. De werkzaamheid van een project *Ouders als Onderzoekers* vraagt naar een leiding met een gevrijwaarde aandacht om een weg te gaan met en zich te meten aan de ervaringen van de verschillende participanten met de eigen logica en discipline van de werking van een ouderonderzoeksgroep – wil dit dispositief werkzaam zijn. Je werkt zonder peilloden en kompas. Stel je wat op je afkomt als volgt voor: Griekse 'agorae mix', mythische open plaatsen voor gesprek en discussie, betekenisverlening en diversiteit, ruimte voor

'politieke' collectieve subjecten die begaan zijn met de opbouw van een dynamische en lokale kennis, niet over opvoeden alsof het ware een absolute te bemeesteren en te kennen 'ding', maar vooral over relaties en interafhankelijkheid binnen een waarde gebonden en betekenisvolle realiteit dat opvoeden steeds in constructie is.

Eén van de eerste resultaten van *Ouders als Onderzoekers* binnen een kruisen van discours van ouder/burger, wetenschap/vormingswerk en beleid/overheid is dat meer identiteit, autonomie (maar in verbondenheid) en zingeving voor de verschillende actoren op verscheidene wijzen wordt verworven. Eén onafwendbaar en belangrijk resultaat in de context van opvoedingsondersteuning is dat ouders in *Ouders als Onderzoekers* zich construeren tot politieke subjecten en burgers (sociale identiteit); precies daardoor tegelijk ook 'meer ouder' worden en zich gesterkt voelen om hun rol als ouder zowel maatschappelijk (met een verantwoordelijkheid binnen een sociale band en voor een gemeenschap), maar zeker ook privaat op te nemen. Een ouderonderzoeksgroep is ook een mythische ruimte waar persoonlijke vragen van ouders in opvoeding worden beantwoord, niet met hier en nu toepasbare standaarden, noch recepten, maar doorheen een vrije circulatie over opvoeding van diverse ervaringskennis en familie verhalen, binnen een loyale en solidaire groep van ouders. Laatste, het creëren van nieuwe relatievormen en sociale en solidaire banden is een belangrijke opdracht in opvoedingsondersteuning vandaag. Waarom dan? Omdat ouders in de huidige samenleving wel kunnen profiteren van een enorm *readymade* aanbod opvoedingsondersteuning in relatie tot opvoedingsvragen, maar ingevolge de erosie van het kerngezin en de familie, ook ingevolge immigratie, opvoeden zelf in tijden van eenzaamheid en niet zelden ook binnen grimmige sociale relaties plaats vindt.¹⁵

Ouders worden, in het werk dat ze verrichten in afhankelijkheid en verbondenheid met wetenschap, beleid én samen mét andere ouders, zowel autonomer als collectieve dragers van een lokaal verhaal in een zoektocht die bijdraagt tot betekenisgeving aan de rol en opdracht van ouder te zijn vandaag. Ze nemen hierbij ook gepaste maatschappelijke actie. Tenslotte, worden wetenschappers 'meer wetenschapper' doorheen het verwerven van inzicht in maatschappelijke relevante vraagstellingen voor onderzoek inzake opvoedingsondersteuning. En, beleid heeft de potentie om 'beter beleid' te worden door de belanghebbenden eraan te laten participeren.¹⁶ Laatste betekent ook dat niet een kort traject kan worden gelopen.

Participatie gebeurt niet met de snelheid van een vleugelslag van een vlinder, maar heeft plaats doorheen een voldoende lange interpersoonlijke procesgang die precies toelaat dat niet enkel ouders op hun tempo kunnen

15 Enkele decennia geleden was opvoeden zaak van de familie, de buurt, ... en een aangelegenheid van 'overdracht': een circulatie van verhalen, van normen en waarden en van daarbinnen ontstane processen van identificatie en separatie met idealen overheen verschillende generaties. Op vandaag is opvoeden al meer een technische/methodische aangelegenheid, en wordt steeds meer en meer geprofessionaliseerd. Ouders worden gekoppeld aan voorwerpen van zorg/opvoeding (objecten) mét kwaliteitslabel, meer dan dat er ruimte wordt gemaakt voor ouders om zich tot moeder of vader te construeren in relatie tot anderen binnen een gemeenschap. Nood blijft er aan de ontwikkeling/afwikkeling van opvoedingsvragen binnen interpersoonlijke en dragende relaties, aan 'aanwezigheid' voor ouders in opvoeding, zonder dat verhalen en verlangens van ouders, noch hun tussentijdse stiltes ... getransformeerd worden in een behoefte, een afdwingbaar recht... maar er wel plaats wordt gemaakt voor ouders tot eigen ontwikkeling en vormgeving van de ouderfunctie ook vandaag.

16 Zie hierbij ook de kritische bedenking van Wim De Mey.

17 Zeker tot het begin van de XXste eeuw was men binnen de wetenschappen (voorbeeld: de neurologie) gericht op het achterhalen van de causaliteit (de causale reeks) van fenomenen. In het verlengde ervan wordt de term *evidence based medicine* geïntroduceerd midden de jaren negentig. *Evidence based medicine* is geneeskunde gebaseerd op een bewijs, dat vooral uit de resultaten van gecontroleerde klinische onderzoeken wordt verkregen. Nadat in de harde wetenschappen al volop de vaststelling wordt gemaakt dat enkel tot correlaties kan worden geraakt, wordt het paradigma van de *evidence based medicine* met grote verwachtingen geïmporteerd door de soft menswetenschappen en er als ideaal vooropgesteld. Men gaat er op zoek naar *evidence based practice*. Er ontstaat tijdens deze beweging ook een verenging en een verschuiving van een wetenschappelijke vraag: "Hoe werkt het?" naar een andere vraag: "Wat werkt?". De antwoorden op de laatste vraag krijgen ook meer en meer markteigen invullingen, zodat *evidence based medicine* – hoezeer haar initieel opzet anders was – ook een marktinstrument wordt, dat binnen de Geestelijke Gezondheidszorg vandaag niet zelden in handen is van of wordt gesubsidieerd door de farmaceutische industrie.

18 Ze is methodologisch niet zomaar toepasbaar of overdraagbaar (zie de vereiste van de *RCT* of het gerandomiseerd onderzoek met een controlegroep).

19 Voor een kritische en voor deze bijdrage inspirerende bespreking zie: **Eric Laurent**, *L'illusion du scientisme, l'angoisse des savants*. http://www.europsychoanalysis.eu/site/page/fr/7/pipol_news_51-_o8o72o11.

20 Zie Michel Vandenbroeck et al.

deelnemen en bijdragen; dat ook wetenschap en uiteindelijk beleid – ieder een heeft de tijd om zich te ontpoppen – in een transformerende dialoog en een kruisen van discours zich inschrijven, met een verwachting van onverwachte en dynamiserende definities van vragen en nieuwe constructie van antwoorden. Niemand is hoogdravend. Er wordt niet gekletst. Het werk is intens. Zeker is dat het auteurschap van het werk gedeeld en collectief is, geldig binnen welbepaalde contexten van opvoeden die lokaal en ook steeds waarde geladen zijn.

Het 'border crossing' in *Ouders als Onderzoekers* heeft zich voortgezet met een opnemen van een laatste uitdaging waarvoor niet werd teruggedeinsd. Er werd nog uitgenodigd om de praktijk van een ouderonderzoeksgroep en het intern effect van een kruisen en afwisseling van discours te situeren en te beschrijven in relatie tot het paradigma van de *evidence based medicine*.¹⁷ Met de import van het paradigma van de *evidence based medicine* worden de mens- en sociale wetenschappen voor een interessante en uitdagende opdracht gesteld: ontwikkelen van *evidence based practice*. Toch, is het paradigma van *evidence based medicine* voor de mens- en sociale wetenschappen tegelijk ook een majeure tot grote zonnebril waardoorheen op heden vaak blindelings wordt gekeken in combinatie met een hanteren van een retoriek inzake het statistisch aangeleverde bewijs voor effectiviteit en over de noodzaak tot registratie en evaluatie.¹⁸ Het is goed om bij de ontwikkeling van een *evidence based practice* in de sociale- en menswetenschappen voldoende kritisch te blijven én aanvullend te werken/te hertalen, omdat er vandaag al voldoende wordt gesignaleerd dat de toepassing van het paradigma van de *evidence based medicine* in de geestelijke gezondheidszorg er evolueert naar een marketing based medicine.¹⁹ Er werd aldus uitgenodigd niet tot een verlaten van belangrijke vraagstukken inzake causaliteit, evidence en effectiviteit vandaag. Integendeel, er werd gevraagd naar een bijdrage tot een noodzakelijke andere en nieuwe invulling ervan op maat van de sociale- en menswetenschappen en in het bijzonder in relatie tot opvoeden en opvoedingsondersteuning.²⁰

En tenslotte, wat was de plaats van preventie in dit project van opvoedingsondersteuning? *Ouders als Onderzoekers* heeft zich niet verbonden met een determinerende en vooraf te kennen oorzaak van vandaag gedefinieerde problemen, noch heeft ze zich opgesteld conform een voorspelling over wat kan worden voorkomen en bepaald in opvoeden (een *causa determinans*). Ze heeft de werkzaamheid (effectiviteit) van het maken van een open en niet ingevulde ruimte benut ten voordele van een vorm te geven opvoeden en opvoedingsondersteuning. Een mogelijk en niet te berekenen resultaat van *Ouders als Onderzoekers* in opvoedingsondersteuning (waarin ouders een actieve rol opnemen) situeert zich niet in relatie tot een wegnemen van

een vooraf gedefinieerd iets (X) in relatie tot wat men wenst te voorkomen (Y). Het maatschappelijk relevant resultaat van *Ouders als Onderzoekers* houdt verband met een werk dat uitmondt in wat niet wordt voorspeld, noch gecontroleerd, maar wordt gemaakt: +. En dit gebeurt middels een rigoureuus aanwezig stellen van een leegte (O) (leggen van antwoorden, van welomschreven inhoudelijke doelstellingen of van wenselijke resultaten). Ander resultaat van zo'n werking is, maar enkel bereikbaar als een mogelijk neveneffect, dat dankzij een aandacht voor opvoedingsondersteuning begrepen als wat door ouders als ondersteunend wordt ervaren en waaraan zij zelf ook vorm geven, wordt bijgedragen tot een creatieve benadering van wat men vandaag eerder angstvallig tegemoet treedt en wil vermijden: gedragsproblemen van kinderen en autoriteitsproblemen van ouders.

De formule van de werkzaamheid van *Ouders als Onderzoekers* is: $O \rightarrow +$. Men is niet gericht op wat volgens een voorspelling zou kunnen worden voorkomen ($-X \rightarrow -Y$), maar op wat kan worden gecreëerd (+) vertrekkende vanuit een leggen van antwoorden (O). Er wordt plaats geruimd voor wat niet vooraf kan worden gekend of gecontroleerd, maar van een andere orde is en in het veld van opvoeden aanzet tot een 'te ontwikkelen'. Ouders verwerven een plaats in wat voor hen samen met hun kinderen en de ruimere leefomgeving in constructie is, waarbij elk van hen – ook voor elkaar – onverwachte bijdragen maakt. Niet iets wegnemen en voorkomen, maar ruimte maken om iets toe te voegen dat nog gemaakt moet worden, houdt verband met een andere logica en een ander uitgangspunt. Het houdt ook verband met een (ander) geloof in of verlangen ten aanzien van ouders en (hun mogelijkheden in) opvoeden en zeker met minder angst. Laatste – geloof, verlangen en angst – zijn ook nooit afwezig in wetenschap en beleid, maar ze zijn er doorgaans minder geëxpliciteerd en ook minder leesbaar. Ze zijn er verhuld met 'objectieve' statistieken en cijfers. Ze worden getooid met een schijnbare onverschilligheid van wetenschap en beleid ten aanzien van de inhoud van het weten en ten aanzien van de keuzes die op grond van 'rationaliteit en wetenschappelijkheid' worden gemaakt.

Ouders als Onderzoekers maakt goede randvoorwaarden voor wat kan 'veroorzaken', doet bewegen en niet neutraal laat in wat ook aan ouders toekomt om vorm te geven (een *causa movens*). En in de verwachting dat de plaats die ook aan de ander, de sociale band en burgerschap in opvoeden en kennis verwerven, toekomt ook onmisbaar is voor ouders vandaag om aan één van de – 'nog onmogelijke?' – opdrachten in het leven vorm te geven, nodigen we ook jou uit tot lezen van *Ouders als Onderzoekers* en kennis te maken met een prille praktijk en een nieuwe ervaring in opvoedingsondersteuning in Vlaanderen.

Veel leesplezier en tot een volgende genegen ontmoeting...

Op zoek naar een alternatief

Een perspectief van VCOK

²¹ Voorzitter VCOK vzw, Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang.

²² Coördinator VCOK vzw, Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang.

²³ **Vandenbroeck, M., Boonaert, T., Van der Mespel, S., & De Brabandere K.** (2007) *Opvoeden in Brussel*. Gent-Brussel: UGent-VBJK-VCOK-VGC.

²⁴ **Buyse, A.** (2008). *Opvoedingsondersteuning. Ondersteuning van gezinnen vandaag: een onderzoek*. In opdracht van de Gezinsbond. Gent: UGent.

VCOK staat voor Vormingscentrum voor Opvoeding en Kinderopvang en doet vanalles: de voorbereidingscursus voor kandidaten interlandelijke adoptie, de opleiding van bemiddelaars in familie zaken, de begeleiding en professionalisering van begeleiders en verantwoordelijken in de kinderopvang én vormingen over opvoeding voor een ruim publiek (ouders, grootouders, babysit, opvoeders, leerkrachten, maatschappelijk werkers, jeugdwerkers, enzovoort).

De rode draad is vormingen organiseren voor volwassenen om zo indirect de levenskwaliteit van kinderen te verhogen. Want dat staat zo in onze missie: *“VCOK streeft naar een opvoedingspraktijk gesteund op participatie van alle betrokkenen en op respect voor diversiteit en kinderrechten.”*

U had het al begrepen, we hebben daarbij een aantal stokpaardjes.

1. Opvoeden is voor VCOK een maatschappelijk gedeelde verantwoordelijkheid. Uit onderzoek blijkt dat opvoeden inderdaad een gedeeld proces is. Ouders kloppen voor vragen en zorgen over de kinderen in de eerste plaats aan bij informele netwerken (vrienden, familie, burens, ...) (Vandenbroeck et al., 2007²³). Dat betekent voor VCOK dat we ouders best kunnen aanspreken in die informele netwerken van onderlinge steun.
2. Opvoeden is voor VCOK ook altijd contextgebonden. Elke context waarin ouders en hun kind(eren) leven, wonen, spelen, schoolgaan, werken, groeien, ... is uniek. Elke situatie is anders, elk kind is anders en elke ouder is anders (Buyse, 2008²⁴). Wat bij de ene werkt, werkt daarom niet bij de andere. Er is niet één waarheid en niet één opvoedingsmethode.
3. Omdat opvoeden contextgebonden is, omdat opvoeden altijd maatwerk is, ziet VCOK ouders als ervaringsdeskundigen. Ouders kennen hun kind(eren) het best, weten wat kan en wat niet kan in hun persoonlijke gezinssituatie en leefomstandigheden, voelen wat aansluit bij hun eigen karakter en mogelijkheden.
4. Vanuit onze benadering van competente ouders, wil VCOK zich verhouden van deficitdenken over kinderen en opvoeding. Onze vormingen gaan over dagdagelijkse, concrete opvoedingsvragen. Daarbij gaan we ervan

uit dat elke ouder dergelijke opvoedingsvragen heeft. Zolang het niet leidt tot opvoedingsstress is dat zelfs positief: jezelf afvragen of je goed bezig bent, maakt dat je beter bezig zal zijn (Vandenbroeck et al., 2007²⁵).

Al die principes maken dat VCOK de deelnemers aan vormingen over opvoeding voorzichtig en doordacht wil benaderen. Onze invulling van het sociaal-cultureel werk is (1) een constructivistische en ervaringsgerichte leeromgeving opzetten. Moeilijke woorden om te zeggen dat elkaar begrijpen en dus gemeenschappelijke kennis opbouwen, steeds in interactie gebeurt. Van haar vormingswerkers verwacht VCOK daarom democratische vormen van (be)geleiden. (2) Leefwereldgericht en leefwereld verruimend werken. Dat is méér dan een methodiek.²⁶ In haar vormingen wil VCOK naar boven brengen wat er bij ouders, bij hun kinderen en in de samenleving leeft rond opvoeding. Tegelijk wil VCOK wat ouders en hun kinderen direct ervaren ook verruimen. Om hen te ondersteunen bij het schrijven van hun eigen opvoedingsverhaal en om het perspectief te verbreden. (3) Want educatie is voor VCOK ook een maatschappelijk gebeuren en een cultureel proces. Dat betekent niet alleen verbreding van het perspectief van de deelnemers, maar ook onze eigen organisatie verbinden met de bredere samenleving. We komen hier verder op terug. (4) Dat alles vraagt een speci-

²⁵ Vandenbroeck, M., Boonaert, T., Van der Mespel, S. & De Brabandere, K. (2007) *Opvoeden in Brussel*. Gent-Brussel: UGent-VBJK-VCOK-VGC.

²⁶ Buffel, T. (2006). *Eigenaardig educatief. Welke educatieve kaders hanteren de beroepskrachten in het sociaal-cultureel volwassenenwerk?* Brussel: VUB-eindverhandeling.

- 27 **Verschelden, G. & Vanthuyne, T.** (2006). *Sporen voor de ondersteuning van opvoedingssituaties*. In **Decoene, J., Myny, F., Vanthuyne, T. & Verschelden, G.** (Red). *Samen op een hobbelpaard. Over preventie en ondersteuning van Opvoedingssituaties* (pp. 53-90). Leuven: Garant.

fieke begeleidingsvorm: een relationele houding in het werken met groepen. In die benadering zijn onze vormingswerkers deskundige begeleiders die in voortdurende interactie met ouders en kinderen, in hun omgeving, cultuur en geschiedenis samen een opvoedingsverhaal construeren.

Op die manier maken we het onszelf graag moeilijk. Als VCOK opvoedingscursussen organiseert, gaat dat gepaard met een enorm zoeken naar de juiste toon en inhoud. We wroeten tot we een goed evenwicht vinden tussen aanreiken (deelnemers willen niet alleen maar uitwisselen – dat kunnen ze in hun informele netwerken ook) en aansluiten bij de dagelijkse opvoedingsvragen, rekening houdend met de competenties die ouders sowieso al hebben. We wringen ons in duizend bochten om géén recept te bieden en enkel elementen aan te reiken waarmee ouders zelf verder aan de slag kunnen gaan. Elementen waarmee ze hun eigen verhaal op hun eigen manier verder kunnen schrijven. Maar haast onvermijdelijk trappen we soms toch in die valkuil. Dan zeggen we in onze vormingen over opvoedingsthema's onbedoeld toch dat opvoeden zus en zo moet.

Toen we kennis maakten met de Franse Universités Populaires de Parents zag VCOK daarin een kans om ouders op een andere manier rond opvoeding samen te brengen. Weg van het heersend discours over vormingswerk en weg van het heersend discours over opvoedingsondersteuning. Dat blijkt ook uit de manier waarop ouders het project achteraf evalueren:

"Een groep is veel beter en toegankelijker dan een vorming. Een vorming geeft mij een negatief gevoel: 'Ik kan het niet'. Een groep die bij elkaar komt is losser, gemoedelijker en geeft een positief gevoel: 'Ik heb ook iets te brengen'.

[...]

Het project heeft mij niet geholpen voor de opvoeding.

Maar wel voor de informatie die ik niet weet."

Veerle, moeder uit Ronse

"Het heeft me geholpen om sterker te worden tegenover de kinderen. Om mijn kind te motiveren om naar school te gaan. Zijn huiswerk te doen herhalen en vroeg naar bed te gaan. Het heeft me een stuk geholpen om sterker te worden in mijn leven."

Carine, moeder uit Ronse

Met niet weinig trots halen we deze citaten aan. Met *Ouders als Onderzoekers* kon VCOK ouders rond allerlei opvoedingsthema's samenbrengen en een leercontext creëren waarbij zij de inhoud, het verloop en de uitkomst bepalen. *Ouders als Onderzoekers* gaf VCOK de kans om nog meer dan anders aan te sluiten bij de kritische traditie die in het sociaal-cultureel werk actueel nog weinig aanwezig is.

In die kritische traditie gaat het om samen vormgeven aan sociale verhoudingen.²⁷ We geloven dat we dat soort grote ambities met *Ouders als Onderzoekers* als vormingspraktijk ook werkelijk hebben kunnen realiseren. Met de ervaringen, competenties en kennis van ouders hebben we in co-constructie concepten van opvoedingsondersteuning uitgedaagd; hebben we ouders ondersteund om zich kritisch op te stellen tegenover organisaties en voorzieningen die opvoedingsverantwoordelijkheid dragen; hebben we hen aangemoedigd om actief deel te nemen aan het maatschappelijk debat dat hen aanbelangt.

Natuurlijk stuurt VCOK ouders niet alleen het bos in. Omdat wij met onze vormingen en vernieuwende praktijken zoals *Ouders als Onderzoekers* zo dicht mogelijk bij ouders en gezinnen gaan staan, krijgt VCOK stof tot nadenken: als organisatie reflecteren we ook zelf over de relatie tussen ervaringen en situaties van ouders (de deelnemers aan onze eigen vormingen maar ook andere ouders en opvoeders) en het aanbod rond opvoeding én ook over de maatschappelijke betekenis en functie van dat aanbod. Vanuit heel wat ervaringen met kinderen, ouders en andere opvoeders geeft VCOK mee richting aan de discussie en het debat over opvoeden in de samenleving. VCOK is dus medeactor in probleemdefinities rond opvoeding. VCOK probeert dat als medeactor te doen met aandacht voor diversiteit en verscheidenheid in opvoedingsprojecten. Op die manier wil VCOK ook mee opvoedingsverantwoordelijkheid dragen.

We zeiden het al vaak: dat alles wil VCOK in haar vormingswerk voortdurend realiseren. We weten niet of we daar altijd in slagen, maar blijven het proberen. Van *Ouders als Onderzoekers* zijn we wel zeker. Samen met ouders hebben we een ander geluid over opvoeding laten horen. Samen met ouders hebben we een aanzet tot reactie gegeven op een heersend discours dat het gezond functioneren van een democratie ondermijnt, namelijk het discours van instanties die met 'mensen van stiel' ondeskundige ouders bedienen. Samen met ouders hebben we een stukje van de publieke ruimte heroverd.

Een perspectief vanuit Jongerenwelzijn

²⁸ Redactie: Tine Behaeghe, Sylvie Lambrechts, John De Coene, Frank Myny, Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning West- en Oost-Vlaanderen.

In 2008 koos het agentschap Jongerenwelzijn ervoor om *Ouders als Onderzoekers* als project te ontwikkelen en te ondersteunen. Dat gebeurde aanvankelijk in de regio Oost-Vlaanderen. In 2009 kreeg het project ook een Vlaamse dimensie. Die keuze gebeurde op basis van beweegredenen die de kern raken van de opdrachten van het agentschap.

Het agentschap Jongerenwelzijn heeft een tweevoudige opdracht.

Enerzijds organiseert Jongerenwelzijn hulp in zwaar problematische opvoedingssituaties en in situaties waarbij het kind een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd.

Anderzijds heeft het de opdracht (sinds het decreet opvoedingsondersteuning van 2007) om een aanbod opvoedingsondersteuning te faciliteren dat betekenisvol is voor elke opvoeder, door in te zetten op coördinatie en ondersteuning van het aanbod in het werkveld.

De invulling van de tweede opdracht van Jongerenwelzijn bepaalt dat de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning (VCO – ambtenaren tewerkgesteld bij Jongerenwelzijn) helpen het recht dat ouders en andere opvoedingsverantwoordelijken hebben op ondersteuning in de opvoeding waar te maken. Zoals het decreet voorschrijft gebeurt dat in samenwerking met lokale en bovenlokale overheden, evenals met talrijke (welzijns)actoren. Samen met hen gaan de VCO op zoek naar een kwaliteitsvolle invulling van die opdracht.

In die zoektocht past het project *Ouders als Onderzoekers*.

Werkingsbeginselen die gelden voor beide kernopdrachten worden in een eerste paragraaf toegelicht aan de hand van sleutelbegrippen als participatie en empowerment. Daarna bespreken we wat die beginselen betekenen voor een preventieve werking en in de uitbouw van opvoedingsondersteuning. We geven duiding bij wat de begrippen inhouden en voor welke keuzes ze ons kunnen stellen.

In de laatste paragrafen koppelen we die inzichten aan het project *Ouders als Onderzoekers*. We gaan dieper in op de relevantie van het project en de betekenis die het heeft voor de ontwikkeling van opvoedingsondersteunende praktijken.

Het agentschap Jongerenwelzijn – Participatiekansen en empowerment als bindende factor.

Het welzijn van kinderen/jongeren en hun omgeving bevorderen is een centrale doelstelling van het agentschap.

Dat is een offensieve invulling van een overheidsopdracht. Offensief betekent dat de overheid actief zoekt naar mogelijkheden om de kansen die kinderen en jongeren tijdens hun opvoeding krijgen zoveel mogelijk te verruimen en/of te versterken.

Meer nog dan andere overheden krijgt het agentschap in de hulpverlening zicht op allerlei processen (zowel op micro- als op macroniveau) die het welzijn van kinderen en jongeren bij het opgroeien kunnen bedreigen en/of bevorderen.

De inbreng van de betrokkenen (ouders en kinderen) in de verschillende stappen in de hulpverlening geldt binnen het agentschap als een fundamenteel principe. Cliëntparticipatie is ook om een andere reden belangrijk. Indicatiestellingen en hulpverleningsprogramma's die aansluiten bij de wijze waarop ouders, kinderen en jongeren hun problemen ervaren, leveren niet alleen een groter draagvlak op. Ze bevorderen ook in belangrijke mate de positieve uitkomsten van de hulpverlening.

Weliswaar wordt vanuit verschillende kanten geopperd dat die cliëntparticipatie nog beter kan en moet. De kinderrechtenbeweging, maar ook organisaties die de belangen van armen verdedigen, blijven effectieve participatie van ouders en kinderen benadrukken als een hardnekkig pijnpunt in de jeugdhulpverlening.

Jongerenwelzijn bereikt ook kwetsbare gezinnen. In kwetsbare gezinnen bepalen psychische, relationele en/of socio-economische problemen mee de opvoedingscontext. Die problemen zijn op een complexe manier met elkaar verbonden en zijn vaak chronisch van aard. De hulpverlening heeft zich in de loop der jaren een basishouding en methodieken eigen gemaakt om in deze situaties empowerend²⁹ te werken.

Dat Jongerenwelzijn in het kader van de tweede kernopdracht betrokken is bij de uitvoering van het decreet opvoedingsondersteuning heeft bestuurs-technische, maar ook inhoudelijke redenen. Het welzijn van kinderen en

29 "Empowerment is een proces van versterking waarbij individuen greep krijgen op hun eigen situatie en hun omgeving (school, buurt, kinderopvang, sportclub, verenigingsleven...), dit via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie....Erkenning van enerzijds de handelingsbekwaamheid, het actorschap van mensen en anderzijds de kennis van de werkelijkheid (m.i.v. sociale problemen als een sociaal construct), zetten aan tot een beleid en praktijk die gebaseerd is op een 'onderhandelde waarheid', dit is: een beleid en praktijk gebaseerd op een dialoog tussen alle betrokken partijen als evenwaardige partners."

Conceptnota empowerment en activering in armoedesituatie **K. Steenssens, B. Demeyer & T. Van Regenmortel** – KU Leuven - HIVA.

jongeren bevorderen verloopt voor een groot deel via de opvoeding en de context waarin die plaatsvindt. Het agentschap heeft expertise en inzichten m.b.t. opvoedingsprocessen die welzijnsbevorderend of -belemmerend werken. Er is heel wat praktijk ontwikkeld in de hulpverlening en het preventieve werk bij opvoedingsmoeilijkheden en in het omgaan met kwetsbare gezinnen.

Er is een sterk besef dat de kwaliteit van de hulpverlening/preventie beter is:

- als de doelstellingen beter aansluiten bij het perspectief en de krachten van de betrokkenen;
- als de tussenkomsten erop gericht zijn om weer greep te krijgen op het eigen leven;
- als de sociale netwerken rond ouders, kinderen en jongeren geactiveerd zijn;
- als empowerment een onderliggende drijvende kracht is.

Die inzichten vanuit de hulpverlening/preventie beïnvloeden in het agentschap het denken en de praktijk rond opvoedingsondersteuning, ook wat betreft de ontwikkeling van projecten. Intussen is opvoedingsondersteuning zoals dat in Vlaanderen wordt georganiseerd in de meeste gevallen vooral een zaak van deskundigen. Het volledige informatieve aanbod van folders, boeken, sites met tips over hoe men zou moeten opvoeden en met info over allerlei opvoedingsproblemen wordt niet door ouders, maar door deskundigen voor ouders gemaakt. Hetzelfde geldt voor pedagogische adviesverlening. Hoger beschreven inzichten over de kwaliteit van de hulpverlening/preventie geven hier een toegevoegde waarde aan de praktijkontwikkeling van opvoedingsondersteuning.

Anderzijds kunnen ook de ontwikkelde praktijken en de ervaringen op het vlak van opvoedingsondersteuning een bruikbare input leveren t.a.v. de individuele hulpverlening.

Opvoedingsondersteuning – De maatschappelijke analyse gaat de pedagogische vooraf!

Het begrip opvoedingsondersteuning wordt op verschillende wijzen gedefinieerd.

Het decreet benoemt opvoedingsondersteuning als *“de laagdrempelige, gelaagde ondersteuning van opvoedingsverantwoordelijken bij de opvoeding van kinderen”*.

M. Bouverne-De Bie spreekt van *“die activiteiten die gezinsleden ervaren als ondersteunend of aanvullend bij de opvoeding en deel uitmaken van de maatschappelijke dienstverlening”* (2000).

Naast het bestaande ruime aanbod van vormen van opvoedingsondersteuning met individualiserende-adviserende doelstellingen (bv. pedagogische adviesverlening) is er binnen de definities ook ruimte voor structurele vormen van ondersteuning (bv. kinderopvang). Om een antwoord te bieden op de zeer verscheiden vragen van de opvoedingsverantwoordelijken lijkt het dan ook belangrijk een evenwicht te zoeken tussen die initiatieven van de overheid en professionele organisaties met individualiserende-adviserende doelstellingen enerzijds en initiatieven die meer structuurgerichte-socialiserende (overdrachtelijke en delende) vormen van opvoedingsondersteuning aanbieden anderzijds³⁰. En dat op een inclusieve wijze, d.w.z. niet doelgroep- en/of probleemgericht.

De kerntaak van Jongerenwelzijn inzake opvoedingsondersteuning kunnen de VCO waarmaken door initiatieven te faciliteren die ouders (cf. ouderfiguren/opvoedingsverantwoordelijken) op een structurele en intentionele wijze steunen bij hun opdracht en taak als opvoeders. Hierbij vertrekken wij vanuit de erkenning dat ouders bij het opvoeden vragen en onzekerheden kunnen ervaren en het recht hebben daarvoor steun te ontvangen.

Echter, wat ondersteunend is voor de ene ouder is nog niet ondersteunend voor de andere, m.a.w. een universele vorm van opvoedingsondersteuning is onbestaande. De definitie van M. Bouverne-De Bie stelt de subjectieve betekenisverlening van de gezinnen zelf voorop, eerder dan te vertrekken bij vooraf bepaalde ouderlijke competenties. Die invalshoek relateert het ‘aanbodsdelen’ en stelt het uitgangspunt inzake a priori kennen van de behoeften/noden in vraag.

Een doorgedreven aanbodsdelen kan ertoe leiden dat behoeften/noden van verschillende doelgroepen gekend zijn door deskundigen maar niet steeds gedeeld en/of gedragen worden door de ouders. In die situatie kan

30 Aansluiting vinden bij alle gezinnen vraagt een verscheidenheid in aanbod, maar voor gezinnen is opvoedingsondersteuning veel ruimer dan het louter aanbieden van opvoedkundige publicaties en activiteiten – Onderzoek Ann Buysse in opdracht Gezinsbond, 2008.

31 L. Wacquant, R. Roose, e.a.

32 Vandenbroeck, M. & Boonaert, T. (2006). Opvoeden in Brussel. Een project over onderzoek en begeleiding inzake opvoedingsondersteuning. Vakgroep Sociale Agogiek, UGent, VBJK, VCOK, in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

het aanbod dan als (bij)sturend of zelfs corrigerend (van bevoogdend naar beschuldigend) worden ervaren door de betrokkenen.

Intussen beschrijven wetenschappers³¹ dat ze in het laatste decennium tendensen in onze samenleving opmerken die neigen naar méér individualisering, méér juridisering en méér medicalisering. Dat leidt ertoe dat er meer wordt toegezien op de persoonlijke verantwoordelijkheid van burgers en dat er minder aandacht is voor structurele oorzaken en oplossingen.

Het welzijnswerk komt onder druk te staan. Is de benadering binnen dat werkveld in beginsel emancipatorisch en participatief, dan voelen de welzijnswerkers de hete adem van een toenemende normering. Het welzijnswerk bevindt zich in een pijnlijke spreidstand.

Hier is beweging aangewezen om de pijn te verlichten. Bewegen van...

- ... een individuele naar een collectieve en gedeelde verantwoordelijkheid;
- ... activering naar participatie;
- ... monoloog naar dialoog;
- ... preventie naar het verhogen van participatiekansen;
- ... de plicht om 'juist' op te voeden naar recht op ondersteuning bij opvoeding³².

Binnen het kader van gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid ligt de focus op de reguliere maatschappelijke dienstverlening. De VCO willen samen met de lokale en bovenlokale overheden aan hun partners uit de verschil-

lende sectoren (welzijn, onderwijs, kinderopvang...) handvatten aanreiken om opvoedingsondersteunend te denken en te handelen in overeenstemming met wat ouders zelf willen.

Centrale vraag daarbij is hoe het beleid en de actoren op het terrein (de werkprijktijken) kunnen bijdragen aan de context waarin opvoedingsverantwoordelijken hun verantwoordelikheden kunnen opnemen.

Alle ouders dienen een stem te krijgen in dat debat, ook opvoeders en gezinnen in moeilijke leefsituaties.

De opvoedingsondersteuning situeren op dat kruispunt van gedeelde verantwoordelijkheid, houdt in dat opvoedingsondersteuning niet anders kan (en wil) dan rekening houden met het perspectief van de betrokken actoren (opvoeders en kinderen). Maar het betekent evenzeer dat ook een maatschappelijk en beleidsperspectief noodzakelijk zijn. Een ander cruciaal gevolg is immers dat de pedagogische analyse van de opvoeding steeds ook een contextuele, maatschappelijke analyse inhoudt, omdat ze zich nu eenmaal net op dat kruispunt bevindt.

De gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid tussen ouders en beroepskrachten vormgeven is het onderwerp van het *Ouders als Onderzoekers*. Het gaat m.a.w. niet enkel om de competentieontwikkeling van ouders, maar ook over de ontwikkeling van de beleidscompetenties die nodig zijn om elke ouder en elk kind gelijke en betere ontplooiingsmogelijkheden te bieden dan momenteel het geval is.

Preventie – Van wenselijke primaire preventie naar opvoedingsondersteuning, een grote stap?

Voor Jongerenwelzijn (of Bijzondere Jeugdbijstand) is opvoedingsondersteuning niet nieuw. Ook de preventie-initiatieven hadden een gerichte werking naar gezinnen, kinderen en jongeren. De acties waren gericht op de structurele aspecten van de probleemwording (bv. wonen voor jongvolwassenen in begeleiding), op omgevingsfactoren (bv. vorming aan begeleiders speelpleinwerking) of op het sociaal netwerk van gezinnen (bv. Eigenkrachtconferenties).

Het begrip preventie wordt op verschillende wijzen ingevuld en roept daarom soms bij mensen gemengde gevoelens op. Wie preventie zegt, zou ook meteen te kennen geven dat hij of zij een bepaald idee heeft van wat een gewenste situatie is, ook al blijft dat vaak impliciet. Zoals hierboven beschreven is dat niet steeds de meest aangewezen uitgangspositie om als ondersteunend te worden ervaren.

Toch kan de VCO – de vroegere preventieconsulent – niet om het concept preventie heen.

Daar zijn meerdere redenen voor:

Ten eerste handelt de preventiewerking van Jongerenwelzijn vanuit een theoretisch kader van primaire, wenselijke preventie. De ontwikkeling van beleidscompetenties en acties met structurele en welzijnsbevorderende effecten zijn nog steeds onderwerp van actie.

33 Zie Stuk 1178 (2006-2007) nr 4 p. 4 **T. Dehaene** stelt: "... *Opvoedingsondersteuning moet vooral preventief werken...*" Nog verder in dezelfde tekst p.9: "...dit voorstel van decreet heeft vooral de bedoeling om preventief te werken, om informatie te geven, ook als er nog geen problemen zijn". Plenaire vergadering (nr 52) van 10/07/2007 – Antwoord van **Minister Van Ackere**: "... *trekt heel resoluut de kaart van de preventieve aanpak. Elke inspanning die de samenleving levert en die ertoe bijdraagt dat kinderen later geen beroep moeten doen op veel belastender maatregelen in het kader van de bijzondere jeugdzorg, is een gouden investering.*"

34 Zie 'Wit krijgt schrijft beter'. Uitgeverij Garant.

Ten tweede heeft opvoedingsondersteuning, zoals dat in Vlaanderen ingevuld wordt, preventieve ambities. Dat blijkt voldoende uit de parlementaire bespreking van het decreet opvoedingsondersteuning³³.

Als dat zo is, moet minstens duidelijk zijn hoe ver die ambities reiken. Een mogelijk antwoord is dat preventie met betrekking tot opvoeding ernaar streeft opvoedingsproblemen te voorkomen.

Bij het begrip opvoedingsproblemen zijn een aantal bemerkingen te maken.

- Zo is er niets mis met opvoedingsmoeilijkheden. Ze horen bij het opgroeien van jongeren zoals het breken van eieren hoort bij het bakken van een omelet.
- De opvoeding van kinderen en jongeren verloopt in de meeste gevallen gewoon goed. Ernstige opvoedingsmoeilijkheden doen zich slechts voor in een beperkt aantal gevallen.
- Opvoedingsproblemen zijn geen aparte problemen van bepaalde mensen. Het gaat om vragen en moeilijkheden die alle kinderen en opvoeders betreffen.
- Een opvoedingsprobleem onderscheidt zich van opvoedingsonzekerheden en -vragen. Ernstige opvoedingsproblemen zijn het resultaat van een vaak langdurig en complex proces waarbij het niet echt duidelijk is wat precies oorzaak en gevolg is. Zo kunnen opvoedingsmoeilijkheden te maken hebben met een moeilijk lopend interactieproces tussen ouders of andere opvoeders en jongeren. Maar ze kunnen ook voortkomen uit een moeilijk interactieproces tussen het gezin en de samenleving.
- Zo is bijvoorbeeld de druk van de (prestatiegerichte) samenleving op gezinnen om kinderen met een uitstekende opleiding af te leveren groot. Terwijl de kansen van veel gezinnen om evenwaardig van de geboden onderwijskansen te genieten ongelijk verdeeld zijn.³⁴ Dat zorgt ervoor dat kinderen niet altijd evenveel van de geboden onderwijskansen kunnen profiteren en bijkomende ongelijkheden ontstaan en/of bestendigd worden.
- Bovendien worden opvoedingsmoeilijkheden dikwijls pas na langere tijd opgemerkt. Daardoor kan er ook nog moeilijk naar één of meerdere oorzaken worden verwezen, wat moeilijk is voor het preventief denken.

Preventief denken is eigenlijk een denkwijze die niet goed overeenstemt met complexe processen. Bovendien zijn veel van de risicofactoren verbonden met de maatschappelijke en economische positie van gezinnen³⁵. Dat vraagt een benadering die ruimte maakt voor structurele oplossingen die te maken hebben met armoedebeleid, bestrijding van onderwijsongelijkheid, sociaal huisvestingsbeleid, betaalbare gezondheidszorg, enz.

Uiteindelijk is het ook niet nodig de ultieme doelstelling van opvoedingsondersteuning in termen van het voorkomen van problemen te beschrijven. Beter is het doel van opvoedingsondersteuning positief te definiëren. Hier komen we terug bij wat primaire wenselijke preventie nastreeft: het welzijn van elk kind en elke opvoeder bevorderen.

Jongerenwelzijn wil samen met ouders het recht op ondersteuning in de opvoeding waarmaken.

Opvoedingsverantwoordelijkheid delen met ouders wil zeggen dat beleid en beroepskrachten actieve inspanningen doen om elk kind en elke opvoeder alle ontplooiingskansen te geven. Uitgangspunt is het grondrecht op maatschappelijke dienstverlening van zowel ouders als kinderen.

Dit betekent dat opvoedingsondersteuning moeilijk verengd kan worden tot louter risicopreventie. Risicopreventie wil via vroegtijdige detectie problemen of spanningen opsporen en verhelpen om meer ingrijpende interventies te vermijden.

Vertrekkend vanuit de basisstelling dat ondersteuning bij de opvoeding voor elke ouder moet worden gegarandeerd, zoeken wij samen met vele partners wegen om, (ook) moeilijk bereikbare, ouders te ontmoeten om te begrijpen wat zij als opvoedingsondersteunend ervaren. Dat vanuit het besef dat recht (op ondersteuning in de opvoeding) niet per definitie ook welzijn genereert. De aangeboden ondersteuning kan de ouder bv. als bedreigend, beschuldigend of irrelevant ervaren. Welzijn nastreven impliceert de verbinding met een pedagogisch referentiekader dat wordt gehanteerd door de opvoeder. Daarom moet hen worden gevraagd: wat verstaat ú onder een goede opvoeding voor uw zoon/ dochter? Wat ervaart ú als ondersteunend? Wat verstaat ú onder gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid?...

Erkenning geven aan de eigen referentiekaders en betekenisverleningen van ouders vraagt participatie van ouders in de beleidsontwikkeling. Voor een participatieve beleidsontwikkeling is het essentieel inzicht te hebben in betekenisverleningen en in de effecten van dialoog. Opvoedingsthema's moeten worden aangereikt en gestoffeerd. Door dialoog verkrijgt men inzicht in de leefwereld van anderen. En enkel via dialoog kan men zijn identiteit vormen, kan men zichzelf profileren als moeder of als vader

Beleid dient gemaakt te worden/vorm te krijgen binnen de dialoog tussen opvoeders en samenleving. Een gemeenschap bestaat niet uit onafhankelijke individuen maar uit mensen die onderling verbonden zijn. Eén van de elementen die hen verbindt (en onderling afhankelijk maakt) is net ouderschap.

35 **Bakker, I.e.a.** *O+O=O²; Naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties.* Utrecht (NIZW) 1997, blz. 31.

Opvoedingsondersteuning als een aanbod naar de ouders

Hoe kan, die gedachtegang volgend, opvoedingsondersteuning in Vlaanderen worden uitgebouwd?

Het decreet opvoedingsondersteuning heeft bijzondere aandacht voor het ter beschikking stellen van opvoedingskennis aan ouders, op het ogenblik dat zij nog geen (ernstige) problemen ervaren. Impliciet gaat het decreet opvoedingsondersteuning ervan uit dat een niet weten van ouders een belangrijke bron van opvoedingsmoeilijkheden is.

Dat kleurt de praktijk van de opvoedingsondersteuning in Vlaanderen. De overheden investeren sterk in digitale en schriftelijke bronnen die ouders tips en informatie geven over hoe ze hun kinderen kunnen opvoeden. Het zijn vooral deskundigen die ouders wegwijs maken. Ook in de opvoedingswinkels is het informatieve luik via folders, boeken en vormingspakketten prominent aanwezig.

Het winkel- of aanbodsdenken is alomtegenwoordig in het discours over opvoedingsondersteuning. Op operationeel vlak ontwikkelt men al snel initiatieven die naar lichte vormen van hulpverlening hellen. Hulpverleners en beleidsactoren in de netwerken opvoedingsondersteuning zijn dikwijls vragende partij naar een ondersteunend aanbod. Toch ervaren we dat in het werkveld de interesse en het enthousiasme voor vraaggericht werken evenzeer snel kan ontstaan.

Wie opvoedingsondersteuning in Vlaanderen in kaart brengt, merkt meteen dat de sector vooral aanbodgericht ontwikkelt. Voor de ouders worden heel wat werkvormen georganiseerd: van lezingen tot vormingen, vaardigheidstrainingen en 'ouderparty's' (tupper-care...). De opvoedingsondersteunende praktijk in Vlaanderen richt zich vooral op het vergroten van de kennis en de vaardigheden van ouders. Professionals en deskundigen proberen op veel verschillende manieren ouders te informeren over hoe ze hun kinderen best opvoeden en over hoe ze best omgaan met allerlei kleine en grote problemen die opvoeden met zich meebrengt.

Bij de uitwerking van het aanbod is er echter nog maar weinig structurele participatie van ouders en jongeren. Zelden wordt de vraag aan de ouders gesteld of het aanbod wel ondersteunend is voor hen. Immers geen twee ouders zijn gelijk. Wat voor de ene ouder ondersteunend is, zal het niet zijn voor een andere ouder. Wat bij het ene kind aanslaat, zal bij het andere kind niet werken. Opvoedingsvragen kunnen daarom niet in algemene termen gesteld worden, noch beantwoord, maar moeten samen met de belanghebbenden gedefinieerd en omschreven worden.

Onderzoek wijst erop dat ouders niet zozeer nood hebben aan informatie van allerlei deskundigen i.v.m. opvoeding³⁶. Ouders zouden in eerste instantie behoefte hebben aan opvoedkundige tips, advies en steun van andere ouders. Een voorbeeld: het kan voor een ouder (met een huilbaby of ouders met een vraag over het gedrag van hun puber) zeer ondersteunend zijn, te horen van andere ouders dat óók zij met dezelfde vragen en onzekerheden worstelen.

36 Verschillende onderzoeken:
M.Vandenbroeck, A. Buysse, enz.

Ouders als Onderzoekers – Een uitdaging voor het agentschap Jongerenwelzijn.

In de zoektocht naar visies en praktijken van opvoedingsondersteuning maakten de VCO van Oost-Vlaanderen in Gent kennis met het initiatief van het VCOK. Het VCOK wenste naar het voorbeeld van de Franse *Universités Populaires de Parents* ook in Vlaanderen met dergelijke oudergroepen te beginnen. Het project *Ouders als Onderzoekers* zag het licht met steun van het agentschap Jongerenwelzijn en de inbreng van vele partners in opvoedingsondersteuning.

Het agentschap verleende zijn volle medewerking op basis van volgende motieven:

- interesse voor nieuwe (andere) vormen van opvoedingsondersteuning;
- interesse voor kennis en visie van ouders op opvoeding en opvoedingsondersteuning;
- aandacht voor beleidsmatig werken: mogelijk maken van goede initiatieven en structuurgericht werken (sociale actie);
- waarde van intersectoraal samenwerken;
- opdrachten t.a.v. lokale besturen en samenwerkingsverbanden (sinds decreet 2007);
- opdrachten t.a.v. opvoedingswinkels in centrumsteden (sinds decreet 2007);

en vanuit de overtuiging dat:

- uitwisseling de solidariteit tussen ouders bevordert;
- uitwisseling de bewustwording van vooroordelen bevordert;
- ontmoeting ondersteuning geeft en (h)erkenning;
- onderzoek i.s.m. academici wederzijdse waardering impliceert;
- in dialoog gaan met het beleid waardevol en effectief is;
- opvoeden als gedeelde verantwoordelijkheid concreet wordt gemaakt.

In het verleden is opvoedingsondersteuning vaak gedefinieerd los van het feitelijke handelen van ouders en vooral ook los van hun context. Voor het Vlaamse beleid is het belangrijk samen met de lokale en bovenlokale partners ouders te helpen bij het bepalen van wat opvoedingsondersteuning

kan zijn. Ouders kunnen middels het project de kans nemen om hun perspectief op ouderschap en opvoeden weer te geven.

De VCO maken door hun decretale opdracht deel uit van lokale en boven-lokale netwerken rond opvoedingsondersteuning. In die netwerken verzamelen overheden van verschillende bestuursniveaus samen met andere actoren (kinderopvang, onderwijs, hulpverlening enz.) om acties voor te bereiden en uit te werken. Op een dergelijk intersectoraal forum kunnen aanzetten worden gegeven tot het opstarten van een ouderonderzoeksgroep. Evenzeer zijn de fora waaraan VCO deelnemen, dikwijls geschikt om conclusies op basis van de resultaten van het onderzoekswerk te plaatsen en acties te ontwikkelen.

Gedeelde opvoedingsondersteuning concretiseren door het faciliteren van gedeelde kennisontwikkeling over opvoeden en ouderschap.

Via *Ouders als Onderzoekers* wordt een tegensprekelijk debat georganiseerd. Geen beleid voor ouders maar ook van ouders. Ouders zijn zelf aan het woord! Ze kunnen vanuit hun bevindingen en ervaringen, in samenspraak met andere ouders, mee het debat voeren over opvoeding en de ondersteuning die ze daarbij graag ervaren. Ouders zijn eigenaars van de onderneming. Zij stellen zelf vragen en onderzoeken – mits flankerende wetenschappelijke ondersteuning – zelf. Ouders zijn deskundig en verantwoordelijk. Ze wensen liever verantwoordelijkheid te kunnen nemen, dan ze enkel extern toegeschreven te krijgen. Er is de koppeling van het individuele en het structurele: ouders melden wat hen individueel sterker maakt én wat op een structureel niveau zou kunnen veranderen. Net de geobjectiveerde informatie die de ouders door hun onderzoek verzamelen, versterkt hun inbreng en positie in het publieke debat, het lokale beleid, ...

Bij *Ouders als Onderzoekers* staat de dialoog centraal. Het project is gericht op de dialoog tussen ouders en beleidsverantwoordelijken. Sterker nog: de dialoog brengt een proces op gang dat het mogelijk maakt om mensen te mobiliseren die tot nog toe steeds afwezig waren in het beleid, studies en rapporten. In dat proces **van transformerende dialoog**, ook voor academici en beleid, wordt hun burgerschap erkend en hun stem in de verf gezet. Een erkenning van partnerschap en een kruising van kennis, liggen aan de basis van het project. Personen die beschikken over kennis van verschillende aard en verschillende oorsprong ontmoeten elkaar: kennis van ouders/opvoeders, kennis van academici en kennis van personen en diensten die betrokken zijn bij opvoedingsondersteuning. In *Ouders als Onderzoekers* wordt een tegensprekelijk debat georganiseerd: wat zou goede opvoeding moeten/kunnen zijn? Ouders zijn hier zelf aan het woord. Ouders geven de richting aan.

Met *Ouders als Onderzoekers* geven we plaats aan een interactief model van opvoedingsondersteuning. Zonder die afstemming is er het gevaar dat maatschappelijk kwetsbare gezinnen zich niet of nauwelijks herkennen in een aanbod. Opvoedingsondersteuning dient zo goed mogelijk aan te sluiten bij de diverse contexten waarin kinderen opgroeien. Opvoedingsondersteuning moet zo zijn dat elke opvoeder ze als betekenisvol kan ervaren. Opvoedingsondersteuning moet meer zijn dan enkel een toevoegen van opvoedingsvaardigheden of -methodiek.

Dat betekent niet dat opvoedingsondersteuning helemaal geen eigen waardenprofiel en/of eigen pedagogisch project zou mogen hebben. Wel moet

37 *Réflexion croisée parents-professionnels sur le décrochage scolaire, 2007. Dossier coordonné par Vincent Plazy et Laurence Potié, 180 p.*

de vermeende aanname van gemeenschappelijke opvoedingswaarden onderwerp zijn van dialoog, evenals de belangrijke maatschappelijke voorwaarden en contexten.

In die optiek moet opvoedingsondersteuning niet streven naar een eenduidig aanbod en/of antwoord op opvoedingsvragen, maar naar een voortdurend opgehouden debat over opgroeien en opvoeden en over de verhouding tussen individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat.

Het project *Ouders als Onderzoekers* gaat in tegen dominante denkbeelden en stelt het perspectief van ouders centraal. Er is echter meer aan de hand. Immers, niet zozeer de individuele subjectieve kijk van ouders op opvoeding staat centraal, wel het **onderzoek naar het perspectief van ouders door ouders**. Die zoektocht door ouders gebeurt op een wetenschappelijk ondersteunde wijze. De geformuleerde onderzoekshypothese doet uitspraken over mogelijke verbanden die het opgroeien van kinderen en jongeren belemmeren of juist faciliteren. Kritische afstand wordt genomen ten aanzien van populaire opvattingen over vermeende causale relaties zoals 'kansarme ouders sturen hun kinderen niet naar school omdat ze zelf geen diploma hebben' of 'alleenstaande ouders hebben doorgaans veel minder tijd en aandacht voor hun opgroeiende kinderen omdat ze teveel andere zorgen hebben'. Slechts na onderzoek door ouders worden uitspraken gedaan over die verbanden.

Om de link te leggen met (structuurgerichte) preventie betekent dit, dat de ouderonderzoeksgroepen zich slechts na onderzoek uitspreken over een aspect i.v.m. opvoeding. Daar proberen zij dan beleidsmatige conclusies aan te koppelen en sociale actie voor te voeren.

Zoals alle ander onderzoek probeert een ouderonderzoeksgroep uitspraken te doen over relaties tussen waargenomen feiten en/of belicht ze heel andere gegevenheden die niet worden waargenomen en brengt ze die in dialoog met de praktijk, de wetenschap en het beleid. Met de wetenschappelijke ondersteuning levert het onderzoek betrouwbare of gedeelde kennis op. Het gaat daarbij niet zozeer om uitspraken over strikt causale relaties maar over allerlei vormen van wederzijdse beïnvloeding en complexere processen.

Een voorbeeld³⁷. Het fenomeen spijbelen op school kan benaderd worden vanuit verschillende perspectieven:

- Wat moet er verbeteren aan de relatie ouders-leerkrachten opdat leerlingen minder zouden spijbelen?

- Waarom kunnen sommige kinderen niet beantwoorden aan de schoolse eisen?
- Op welke manier zou de school beter kunnen reageren bij spijbelgedrag van leerlingen?
- Moet de wetgeving op de leerplicht niet worden aangepast?

Ouders als Onderzoekers brengt dus verschillende perspectieven in dialoog (ouders, leerkrachten, schooldirecties, jongeren, ...) en probeert uitspraken te doen over hoe en op welke wijze die elkaar in positieve of negatieve zin beïnvloeden.

Zo kwam een Franse UPP-groep op basis van onderzoek tot een aantal bevindingen. Dat levert dan een kruistabel op van de verschillende perspectieven op spijbelgedrag in scholen:

Perspectief van de ouders	Fenomeen	Perspectief van de scholen
Leerling heeft een slechte relatie met leerkrachten.	Leerling spijbelt	Leerling is niet geïnteresseerd.
Leerling vindt school vervelend.		Ouders hebben te veel andere moeilijkheden om nog op te voeden.
De straat is de echte school van het leven.		Leerling is te vermoeid wegens te veel videospelletjes; breuk met de werkelijke wereld.
Leerling heeft slechte relaties met andere leerlingen.		Leerling moet voor broers en zussen zorgen.

Finaal ontwikkelen de ouders in deze onderzoeksgroep een actieplan samen met de verschillende actoren om het spijbelen op school te verminderen. De bijdrage van de hogeschool en of universiteit die de groep ouders bijstaat in het onderzoek zorgt ervoor dat het onderzoek voldoende objectief is (niet enkel subjectieve verhalen van ouders), voldoende algemeen (ook toepasbaar op andere groepen ouders) en valide.

De maatschappelijke effecten van het ouderonderzoekswerk.

Een kantelmoment bij het project *Ouders als Onderzoekers* is de **overgang van onderzoek naar actie**. Een onderzoek op zich is nog geen sociale actie maar een grondige probleemanalyse is wel een noodzakelijke voorwaarde vooraleer tot actie over te gaan.

Komt men nu bij de verschillende groepen *Ouders als Onderzoekers* effectief tot acties met sociale effecten? Een eerste stap in de actievoering is alvast het confronteren van ideeën. In het beste geval leidt dit tot beleidsmatig bijsturen.

Een voorbeeld: Ouders die een onregelmatige arbeidsactiviteit hebben met periodes van werkloosheid klagen soms over een moeilijke toegang tot de kinderopvang. Het debat tussen de ouders en de verantwoordelijken voor de kinderopvang zou moeten leiden tot een beter begrip en tot een betere communicatie tussen ouders en de betrokken diensten. Die actie heeft preventieve effecten en zou zelfs van structurele aard kunnen zijn indien dat zou leiden tot meer flexibiliteit in de toelatingsvoorwaarden en een betere omkadering voor de kinderopvang.

Een ander voorbeeld: Binnen *Ouders als Onderzoekers* onderzoekt men de stelling of het vrijetijdsaanbod in een bepaalde wijk voldoende ondersteunend is voor gezinnen met kinderen. Indien het antwoord op deze onderzoekshypothese negatief is en indien dit leidt tot aanpassing van het bestaande vrijetijdsaanbod in die buurt dan kent *Ouders als Onderzoekers* sterke opvoedingsondersteunende effecten.

We hebben het hierboven al gesteld: *Ouders als Onderzoekers* vertrekt vanuit een benadering waarbij ouders (mede-)eigenaars van de hele onderneming zijn.

Onderzoek is daarbij een middel om ouders een rol te laten vervullen in het publieke debat over opvoeding met beleidsverantwoordelijken en met vertegenwoordigers van pedagogische initiatieven. Dat leidt niet alleen tot meer wederzijds begrip, maar geeft ook aanleiding tot een nieuwe consensus over de opvoeding van kinderen en jongeren. De ondersteuning van de methodologische expert (de wetenschapper) is belangrijk om de bevindingen van de ouders te helpen contextualiseren en maatschappelijk te valoriseren. De acties van de oudergroepen houden meer in dan preventie: zij beïnvloeden rechtstreeks de beleidsvisie. *Ouders als Onderzoekers* beïnvloedt m.a.w. de pedagogische cultuur en structuur waarin de opvoeding plaatsgrijpt en waarin ouders zelf een actieve en verantwoordelijke rol opnemen.

Daarnaast is er nog het effect bij de ouders zelf. Inderdaad, *Ouders als Onderzoekers* heeft niet alleen externe effecten, maar heeft ook effecten bij de deelnemende ouders zelf.

Een greep uit de geformuleerde ervaringen van deelnemende ouders:

- “Naar een oudergroep komen was voor mij een manier om mij eindelijk te kunnen uitdrukken, het woord te durven nemen en te hopen dat ik zou gehoord worden.”
- “Men ziet ons anders als ouders, hier worden we ernstig genomen.”
- “We hebben de mogelijkheid om te luisteren naar ervaringen van andere ouders, wat ze hebben geprobeerd te veranderen in hun opvoeding... Dat hielp me om te denken over mijn eigen opvoeding.”
- “Tijdens het onderzoek moest ik leerkrachten van de school enquêteren. Dat maakte het voor mij mogelijk om te praten als een gelijke met leerkrachten. Zo konden we het eigenlijk hebben over de moeilijkheden die zij ook ondervinden met het opvoeden van onze kinderen.”
- “In de groep *Ouders als Onderzoekers*, was er niemand die ons zei hoe we moesten opvoeden. Door het onderzoek heb ik beter begrepen hoe opvoeding werkt. We hebben onderzoek gedaan rond thema's die essentieel zijn om te overleven in onze samenleving (autoriteit, respect, geweld).”
- “Voor één keer kwamen we niet samen om te horen hoe we onze kinderen moesten opvoeden, maar om na te denken, om onze eigen weg te maken als ouders en om concrete dingen te doen.”

De verschillende ervaringen van ouders die in de oudergroepen participeren tonen de kracht van *social support* en van het geven van erkenning aan individuen.

Het effect is vergelijkbaar met het effect van een praatgroep voor ouders (bv. Inloopteam). Maar er zijn aspecten in het project die ervoor zorgen dat dit in een overtreffende trap gebeurt. We denken aan het zelf kunnen uitvoeren van een ‘wetenschappelijk’ onderzoek evenals het deelnemen aan een project met een internationaal karakter en het kunnen meemaken van ouderseminaries en contacten over de grenzen.

Ouders als Onderzoekers wil meer bereiken dan resultaten op het vlak van het individuele welzijn. Het project wil leiden tot beleidsvoorstellen en maatschappelijke veranderingen. Dat de individuele deelnemer beseft daaraan een bijdrage te hebben geleverd, draagt op zijn beurt bij tot zijn/haar gevoel van erkenning en welbevinden.

Het niveau van de individuele erkenning wordt verlaten voor dat van de actie en verantwoordelijk burgerschap in relatie tot andere ouders en beleid. Het resultaat van een ouderonderzoeksgroep overstijgt elk individu en is meer dan de som der delen. Zij brengt nieuwe, maar gedeelde perspectieven van ouder, wetenschap en beleid.

Bij wijze van besluit

De keuze voor het project *Ouders als Onderzoekers* vertrekt vanuit de overtuiging dat het project kan bijdragen tot een dienstverlening en een uitwerking van de opdrachten van Jongerenwelzijn die beter aansluit bij de beleving en inbreng van ouders. Steeds wanneer we praten over en werken aan opvoedingsondersteuning moet dat gebeuren in interactie tussen ouders, opvoedingsondersteuners, wetenschappers en beleid.

Kernwoorden van het project *Ouders als Onderzoekers* zijn dialoog en debat.

Opvoeding is immers geen individuele aangelegenheid. De (beleids)actoren op het terrein (de werkpraktijken) dienen met de wetenschappers, en vooral samen met ouders, na te denken hoe ze kunnen bijdragen aan een context waarin alle opvoedingsverantwoordelijken hun verantwoordelijkheid ten volle kunnen opnemen.

Indien wij naar de ouders luisteren en van hen leren wat hun zorgen zijn bij het opvoeden en wat zij daarbij als ondersteunend ervaren, kunnen wij beter bijdragen aan een ondersteunende, betekenisvolle context voor elke ouder en elk kind. En omgekeerd, kunnen ouders ook beter hun actieve ouderrol vormgeven.

Dat geldt zowel in de hulpverlening als in de opvoedingsondersteuning, beide kerntaken van Jongerenwelzijn.

Het is onze verwachting dat de onderzoeksresultaten van de oudergroepen ons nieuwe en aanvullende inzichten opleveren ten voordele van de ontwikkeling van opvoedingsondersteuning in Vlaanderen.

Als VCO vinden we het een belangrijke overheidsopdracht om de daaruit voortkomende signalen en voorstellen op beleidstafels te brengen en beleidsinstanties en (welzijns)actoren tot beweging aan te zetten.

Net dat moment van actie is de grote uitdaging voor allen die participeren aan het project.

Evidence-based werken en opvoedingsondersteuning: een lastige relatie

Michel Vandenbroeck,
Rudi Roose, Griet Roets³⁸,
Ann Buysse, Jan De Mol³⁹,
Wim De Mey⁴⁰

De evidentie van evidence-based werken

Ouders als Onderzoekers is in de eerste plaats een project van onderzoek, zoals de naam zelf zegt. Dat betekent dat het een project is waarbij men – samen met ouders – kennis wil genereren. Waarover die kennis moet gaan, is bij de aanvang van het project niet duidelijk te omschrijven, aangezien het gaat om een participatief project, waarbij het de ouders zijn die in overleg met procesbegeleiders bepalen welk soort kennis ze willen genereren. Dat leggen enkele auteurs, betrokken bij het project, in een andere bijdrage tot deze bundel uit, onder de titel *Over de kunst van het verdwalen*. In dat stuk leggen ze ook uit dat de kennis die in dit project met ouders gecreëerd wordt, zinvolle kennis is voor wie begaan is met opvoedingsondersteuning, omdat het helpt te begrijpen hoe ouders denken over opvoeding of aan opvoeding gerelateerde contexten. Of dat ook betekent dat het project *Ouders als Onderzoekers* de facto opvoedingsondersteuning is, is een heel andere vraag waar in datzelfde hoofdstuk op ingegaan wordt.

In deze bijdrage gaan we dieper in op de relatie tussen wetenschappelijke kennis en opvoedingsondersteuning die vele vragen oproept, mede omdat het beleid inzake opvoedingsondersteuning steeds meer belang hecht aan *evidence-based* werken (Vlaamse overheid, 2010). Dat laatste is om meerdere redenen te verdedigen. Een eerste voor de hand liggende reden is dat de middelen schaars zijn. Het beleid dient die schaarse middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Daarom is het ook logisch dat het beleid bij voorkeur wenst te investeren in methoden die hun efficiëntie en effectiviteit bewezen hebben. Een tweede – even begrijpelijke – reden is dat ouders recht hebben op de best mogelijke dienstverlening, op ondersteuning van de best mogelijke kwaliteit. *Evidence-based* werken garandeert dan dat de ouder een dienstverlening krijgt waarbij over die kwaliteit nagedacht is en waarover evidentie bestaat dat ze ook effectief is.

Kortom, de aandacht voor *evidence-based* werken is legitiem en we zien dan ook dat er vanuit het beleid steeds nadrukkelijker gevraagd wordt aan de aanbieders van opvoedingsondersteuning dat ze hun manier van werken wetenschappelijk onderbouwen en bewijs aandragen voor de efficiëntie en effectiviteit ervan. Dat roept echter de vraag op wat die wetenschap-

38 Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent.

39 Vakgroep Experimenteel-Klinische en Gezondheidspsychologie, Universiteit Gent.

40 Vakgroep Ontwikkelings-, Persoonlijkeids- en Sociale Psychologie, Universiteit Gent.

41 Evidence-based geneeskunde is het gewetensvolle, expliciete en oordeelkundige gebruik van het beste beschikbare bewijsmateriaal bij het nemen van beslissingen over de zorg voor een patiënt. De praktijk van evidence-based geneeskunde betekent de integratie van individuele klinische ervaring met de op extern onderzoek gebaseerde gegevens.

pelijke onderbouwing of wat dat bewijs dan kan inhouden. Meer concreet gaat het ook om de vraag hoe de kennis die in een project als *Ouders als Onderzoekers* gegenereerd wordt, zich verhoudt tot het soort kennis dat als evidence erkend wordt. Het gaat dan om vragen over de validiteit van kennis. Zijn de inzichten die ouders ons aanreiken op hetzelfde niveau en van dezelfde kwaliteit te beschouwen als de wetenschappelijke evidenties die academici ons aanreiken? In deze tekst willen een aantal wetenschappers van de UGent, waarvan sommigen betrokken waren bij *Ouders als Onderzoekers* en anderen niet, ingaan op die relatie. We gaan daarbij dieper in op de relatie tussen *evidence-based* werken en opvoedingsondersteuning, rekening houdend met de inzichten opgedaan in het participatief project *Ouders als Onderzoekers*.

Bij nader inzien is die vraag iets complexer dan ze op het eerste zicht lijkt, al was het maar omdat helemaal niet zo duidelijk is wat *evidence-based* nu eigenlijk is. Of wat we als evidence kunnen beschouwen. En wie dat dan bepaalt. Het is daarom goed even stil te staan bij de geschiedenis van het *evidence-based* werken in de medische wetenschappen en in de psychologie en vooral bij de erg uiteenlopende interpretaties ervan in het sociaal werk in het algemeen en in de opvoedingsondersteuning in het bijzonder.

Evidence-based geneeskunde

De term komt oorspronkelijk uit de geneeskunde. Doorgaans worden David Sackett en zijn collega's gezien als de grondleggers van deze stroming. De bedoeling van Sackett en zijn *NHS Research and Development Centre for Evidence-based Medicine* was om artsen aan te zetten de beslissingen die ze nemen ten aanzien van hun patiënten zo veel mogelijk met onderzoek te onderbouwen. Hij definieerde in een vaak geciteerd artikel uit 1996 *evidence-based medicine* als volgt:

*"Evidence-based medicine is the conscientious, explicit, and judicious use of current best evidence in making decisions about the care of individual patients. The practice of evidence-based medicine means integrating individual clinical expertise with the best available external clinical evidence from systemic research"*⁴¹ (D. J. Sackett, Rosenberg, Gray, Haynes, & Richardson, 1996: 71).

Het gaat dus om de combinatie van kennis vergaard door onderzoek en de persoonlijke ervaring (en inschatting) van de arts, gebaseerd op zijn/haar ervaring. Sackett brengt echter nog een derde element in: de arts dient namelijk ook rekening te houden met de keuze en de voorkeuren van de patiënt. Hij is daarover bijzonder expliciet:

*"Evidence-based medicine is not 'cookbook' medicine. Because it requires a bottom up approach that integrates the best external evidence with individual clinical expertise and patients' choice, it cannot result in slavish, cookbook approaches to individual patient care"*⁴² [D. J. Sackett et al., 1996: 72].

Ook in de discussies die volgden op de publicatie van dat invloedrijke artikel, is Sackett steeds blijven hameren op het feit dat *evidence-based* werken niet kan gereduceerd worden tot de loutere toepassing van onderzoeksgegevens, maar dat die steeds een persoonlijke afweging vragen door arts én patiënt (D. L. Sackett, Rosenberg, Gray, & Richardson, 1996). Ook de Vlaamse overheid bepleit trouwens dat die drie elementen aanwezig dienen te zijn in het welzijnswerk (Vlaamse overheid, 2010). Uit wat volgt, blijkt echter dat de combinatie van evidence, persoonlijke ervaring en de mening van de patiënt of cliënt, niet zo makkelijk is als het lijkt.

Evidence-based psychologie

Vanuit de geneeskunde is in de late jaren '90 en vooral na de eeuwwisseling de tendens tot *evidence-based* werken ook overgewaaid naar de psychologie en dan vooral naar de therapeutische sectoren. Die tendens is sterker uitgesproken in Engelstalige landen en met name in de Verenigde Staten. Maar tegelijk is de vertaling van *evidence-based* geneeskunde naar de therapeutische sector samen gegaan met een verenging van wat als wetenschappelijke evidence beschouwd wordt en een geloof in eenduidige wetenschappelijke antwoorden op problemen. Die verenging wordt ook wel eens *sciëntisme* genoemd (Vanheule, 2008). Vanheule (2008) argumenteert terecht dat die verenging een methodologisch wankel basis heeft: grootschalig onderzoek over wat werkt heeft namelijk niet noodzakelijk een voorspellende functie voor een singuliere, particuliere persoon. Het is overigens wellicht niet toevallig dat de verenging van *evidence-based* werken net het sterkst heeft plaatsgevonden in landen met een liberale welvaartsstaat, omschreven als landen waar sociale basisvoorzieningen beperkt zijn en de rol van de overheid eveneens beperkt is tot het tussenkomen waar het faliekant fout gaat, eerder dan het voorzien in basisvoorzieningen voor iedereen. Het zijn namelijk ook landen waar de gezondheidszorg, met inbegrip van de geestelijke gezondheidszorg, in hoge mate geprivatiseerd is en de uitvoering van zorg dus in grote mate afhankelijk is van de goedkeuring van de verzekeringsmaatschappijen. Die geven de voorkeur aan korte, geprotocolleerde (in detail voorgeschreven) (be)handelingen met een bewezen effect. Het gevolg daarvan is geweest dat er een grote nadruk kwam te liggen op één bepaalde vorm van evidence, namelijk de *Randomized Controlled Trials* (RCT): wetenschappelijk onderzoek waarbij twee vergelijkbare groepen worden gevormd. De ene krijgt de experimentele behandeling en de andere krijgt ofwel niets

⁴² Evidence-basedgeneeskunde is geen kookboek-geneeskunde. Omdat het een aanpak van onder uit vereist, die extern bewijsmateriaal combineert met individuele klinische ervaring en de keuze van de patiënt, kan het nooit een slaafs volgen van recepten betekenen.

- 43 Bij de verdeling van middelen in de gezondheidszorg en dat niet altijd in het voordeel van de patiënt.
- 44 De gemeenschap van psychologen (wetenschappers en praktijkwerkers) is bezorgd dat praktijken van evidence-based werken misbruikt zouden kunnen worden om de toegang tot bepaalde vormen van zorg en therapie te beperken.

ofwel *care as usual*. Effecten worden gemeten voor en na en beide groepen worden dan met elkaar vergeleken. De druk van de verzekeringsmaatschappijen en van de methodologie van de RCT, maakten dat uiteindelijk enkel nog kortdurende therapieën, waarbij de uitkomst voorspelbaar gemaakt wordt, werden onderzocht en dan vooral die behandelingen die gebaseerd zijn op behavioristische (op gedragsverandering gerichte) theorieën. Andere, meer dynamische, systemische of contextuele vormen van behandeling bleven buiten beeld en dus buiten het terugbetalingssysteem (Verhaeghe, 2009).

Die evolutie heeft uiteraard voor heel wat discussie gezorgd onder psychologen. Omwille van die discussie richtte de *American Psychological Association* (kortweg APA, wellicht de meest invloedrijke vereniging van psychologen ter wereld) in 2005 een denkgroep op over die kwestie, bestaande uit een twintigtal gezaghebbende onderzoekers op dat vlak, afkomstig van verschillende universiteiten uit de Verenigde Staten en Canada. Die denkgroep formuleerde een voorstel tot visietekst die in 2006 door de APA werd aanvaard en gepubliceerd (*APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice*, 2006). De APA stipuleert eerst en vooral dat ze steeds begaan is geweest met de empirische wetenschappelijke onderbouwing van haar werk. Ze stelt evenwel vast (zoals hierboven uiteengezet) dat het concept *evidence-based* vaak misbruikt is geweest, onder meer in het kader van *the dissemination of health care funds, not always to the benefit of the patient*⁴³. Ze erkent dat de focus op efficiëntie en effectiviteit van methodes ook contraproductieve effecten gehad heeft, zoals de nadruk op korte therapieën en een tekort aan aandacht voor factoren die variatie in resultaten verklaren (door een te sterke focus op de veralgemeenbaarheid van resultaten), evenals te weinig aandacht voor variatie in context, persoonlijkheid, origine en cultuur van de patiënten. Doordat RTC vooral lineaire hypothesen kan toetsen (A heeft als effect B), worden vooral die programma's getoetst die zich op lineaire hypothesen baseren. Interventies die uitgaan van complexiteit (zoals de systeemtheorie die uitgaat van complexe verbanden), zijn daardoor minder geschikt voor RTC en riskeren daarom minder snel erkend te worden. Daarom besluit de APA:

*"The psychological community –including both scientists and practitioners– is concerned that evidence-based practice initiatives not be misused as a justification for inappropriately restricting access to care and choice of treatments".*⁴⁴

Zij stellen daarom de volgende definitie voor:

*“Evidence-based practice in psychology is the integration of the best available research with clinical expertise in the context of patient characteristics, culture, and preferences”.*⁴⁵

De APA weidt hier verder over uit en stelt expliciet dat *Randomized Controlled Trials* (RCT) slechts één vorm van evidence is en dat er geen hiërarchie kan opgemaakt worden waarbij deze vorm van onderzoek boven andere vormen (casestudies, klinische observaties, kwalitatief onderzoek, etnografisch onderzoek, proces-outcome onderzoek, ...) zou uitkomen. RTC kan dan wel als voordeel hebben dat ze een objectieve maat van effecten vaststelt, er zijn ook belangrijke vragen die RTC niet kan beantwoorden, zoals bijvoorbeeld waarom iets werkt. Verder stelt de APA uitdrukkelijk dat we bijzonder voorzichtig moeten zijn met het generaliseren van de evidence over wat werkt, omdat in elke individuele situatie rekening moet gehouden worden met de context en de (culturele) achtergrond van elke individuele patiënt. Men pleit daarom voor enerzijds een grote discretionaire ruimte voor de clinicus, gekoppeld anderzijds aan voortdurende zelfreflectie en dialoog met collega's (*interpersonal expertise*).

45 *Evidence-based werken in de psychologie is de integratie van het beste voor handen zijnde onderzoeksmateriaal en klinische deskundigheid in de context van de karakteristieken, de cultuur en de voorkeuren van de patiënt.*

Evidence-based opvoedingsondersteuning

De tendens tot *evidence-based* werken is vanuit de psychologie ook overgevaaid naar het sociaal werk in het algemeen en de opvoedingsondersteuning in het bijzonder. Aan het begin van deze tekst hebben we aangegeven waarom dat een legitieme zaak is, vanuit een beleidsstandpunt (de beste besteding van schaarse middelen) en vanuit een gebruikersstandpunt (het recht op de best mogelijke dienstverlening). Toch lijkt het er soms op dat het sociaal werk weinig geleerd heeft van de ervaringen met *evidence-based* werken in de psychologie en de lessen die APA getrokken heeft uit de uitwassen die het daar veroorzaakt heeft. Dat houdt een aantal gevaren in, niet noodzakelijk gevaren van de principes van *evidence-based* werken, maar vooral gevaren verbonden met de manier waarop die principes in de praktijk van opvoedingsondersteuning begrepen en vertaald worden.

Een eerste gevaar heeft te maken met de verenging van wat als evidence beschouwd wordt. In de Vlaamse opvoedingsondersteuning wordt al te gemakkelijk aangenomen dat RCT een superieure vorm van evidence is. Dat blijkt nog het duidelijkst uit de veelvuldig gehanteerde piramide of hiërarchie van evidence, gebaseerd op de aanname dat generaliseerbaarheid en mate van gecontroleerdheid bijdragen tot de kwaliteit van de evidence (van Yperen, 2003). Dat leidt tot een hiërarchie gaande van 'niet beschreven methoden' (niveau 0) over 'beschreven methoden' (niveau 1); 'theoretisch goed onderbouwd' (niveau 2: veelbelovend); 'gewenste veranderingen gedemonstreerd' (niveau 3: doeltreffend) tot 'oorzakelijkheid gedemonstreerd' (het hoogste niveau: 4). Het Nederlands Jeugd Instituut definieert dat hoogste niveau als:

"Een interventie is bewezen effectief als uit voldoende onderzoek met sterke of zeer sterke bewijskracht blijkt dat bepaalde doelen er in de praktijk beter mee worden bereikt dan met andere interventies of met niets doen" (www.nji.nl).

De definitie houdt een vergelijking in en verwijst expliciet naar RCT als gouden standaard. Ook in Vlaanderen wordt in beleidsteksten geregeld verwezen naar die hiërarchische manier van kijken naar *evidence-based* werken en de auteurs van de piramide worden veelvuldig geciteerd (De Smet, 2010).

Er zijn vele voorbeelden van methodieken van opvoedingsondersteuning die dat hoogste niveau bereiken (en hun evidence dus baseren op RCT) zoals de *Parent Child Interaction Therapy* en – beter bekend bij ons – Triple P en STOP 4-7. RCT hebben uiteraard een aantal voordelen. Het onderzoek vergelijkt een experimentele groep met een controlegroep en kan daarom

de effectiviteit van een interventie vergelijken met die van een andere interventie of met geen interventie. Er zijn echter gevaren verbonden aan het idealiseren van RCT als hoogste vorm van evidentie. Ten eerste vereist zo'n onderzoeksopzet dat de interventie die men wil onderzoeken steeds dezelfde is. Indien de sociaal werker of de hulpverlener de interventie zou variëren *à la tête du client*, dan zouden we immers niet weten wat er precies werkt. Dat betekent dat RCT steeds inhoudt dat de methodiek zo veel mogelijk gestandaardiseerd en geprotocolleerd wordt. Anders is er weinig resultaat te boeken. Het effectonderzoek naar Triple P in Vlaanderen bijvoorbeeld kwam tot de conclusie dat niet eenduidig gezegd kan worden dat Triple P beter is dan het gangbare pedagogisch adviesgesprek. De onderzoekers verklaren dat als volgt: *“het 3P-protocol wordt onvoldoende nauwgezet gevolgd zodat de bekomen resultaten niet eenduidig te interpreteren zijn”* (van den Berg, Vanderfaeillie, & Grietens, 2009). Het nadeel van RCT als methodiek van onderzoek is dan ook dat opvoedingsondersteunende methodieken niet kunnen aangepast worden aan de klinische expertise van de hulpverlener of de (culturele) context van de cliënt, zoals APA voorschrijft. Bovendien kunnen de doelstellingen van het programma niet overlegd worden met de ouders in kwestie, omdat van tevoren vast ligt welk effect gemeten dient te worden, waardoor ouders uitgesloten worden van de probleemconstructie (De Mey, 2010).

Een ander nadeel van die onderzoeksmethode is dat de experimentele en de controlegroep zo veel mogelijk op elkaar moeten lijken, om tot een juiste vergelijking te kunnen komen zonder storende factoren. Dat betekent dat men problemen met zogenaamde comorbiditeit moet vermijden. Comorbiditeit betekent het samengaan van een klacht met andere klachten. Stel dat we een programma willen evalueren dat beweert dat het inconsequent ouderlijk gedrag kan bijsturen, dan willen we in de proefgroep liefst geen ouders hebben die ook depressief zijn, of die ook alcoholverslaafd zijn, of die klinisch scoren op ADHD, of... In de praktijk betekent dat vaak het uitzuiveren van de proefgroep tot een zeer select staal van mensen dat ver af ligt van de doorsnee ouder die bij de hulpverlening aanklopt. Het doet ook uitschijnen dat problemen afzonderlijk bestaan en dat voor elk van die afzonderlijke problemen ook afzonderlijke methodische oplossingen zouden bestaan, wat weinig waarschijnlijk is.

Een volgend probleem is dat RCT vereist dat er een controlegroep is. Soms is dat ethisch moeilijk te verdedigen (kan je hulp weigeren aan wie er vraagt?). Soms is dat praktisch moeilijk te verwezenlijken (hoe controleer je dat men niet elders hulp zoekt als men op de wachtlijst gezet wordt?). Maar vaak is het ook onduidelijk wat de care as usual precies inhoudt.

Het risico bestaat bovendien dat, wanneer RCT tot de norm verheven wordt, de nadruk komt te liggen op *outcome* of effectonderzoek en dat daardoor procesonderzoek (onderzoek dat nagaat hoe de beïnvloedingsprocessen werken of onderzoek dat de sociale probleemconstructie analyseert) minder aandacht krijgt. Een interessant voorbeeld daarvan is het recente onderzoek over het opvoedingsondersteuningsprogramma van De Katrol in Oostende [Buysse, Barbez, Cohen, 2002]. De Katrol is een tutorproject dat, door middel van huiswerkbegeleiding aan huis bij mensen in armoede, een hefboom wil zijn voor de bestrijding van kansenongelijkheid in het onderwijs. Het verhogen van de ouderbetrokkenheid wordt daarbij expliciet beoogd, opdat gezinnen onafhankelijker zouden zijn van hulp- en dienstverlening. In het onderzoek scoorden zowel de ouders als de tutors de ouderbetrokkenheid op verschillende dimensies voor en na de tutoring. De resultaten toonden aan dat ouderbetrokkenheid verhogen door tutoring werkt, maar niet op de manier die men verwacht had. Het werkt niet omdat de tutor coacht of model staat voor een bepaalde opvoedingsaanpak. En wel integendeel. Hoe meer de tutor coacht of model staat, hoe meer de tutor het overneemt van de ouders en dat is exact wanneer de negatie van de ouderbetrokkenheid begint. Waarom werkt het dan wel? De ouderbetrokkenheid verhoogde omdat die meer gezien werd door de ouder zelf en door de tutor in het bijzonder. De ouders gaven zichzelf reeds voor de tutoring hoge scores voor ouderbetrokkenheid, de tutors gaven hen iets lagere scores. Zowel de scores van de ouders als die van de tutors stegen na de tutoring zodat de tutors na afloop van hun interventie de ouderbetrokkenheid op hetzelfde niveau scoorden als de ouders deden voor de tutoring. De ouder wordt dus zowel door zichzelf als door de tutor gaandeweg gezien als de deskundige van zijn of haar ouderschap. Die resultaten tonen dat opvoedingsondersteuning een complexe dynamiek teweegbrengt die voortdurende aandacht vraagt voor het gezinssysteem met specifieke omgangsvormen en betekenissen, en vooral voor de wederkerigheid tussen – in dit geval – ouder en tutor. Ouders leren tutors anders kijken en doen en tutors leren ouders anders kijken en doen. Dat bleek heel belangrijk voor het competentiegevoel van de betrokkenen bij de opvoeding. Meer in het algemeen zou het dus kunnen dat opvoedingsondersteuners vooral de wederkerigheid moeten benadrukken, eerder dan het beter weten.

Al die nadelen en bedenkingen maken uiteraard niet dat RCT een te verwerpen methodiek zou zijn. Maar ze maken wel dat er weinig argumenten zijn om die vorm van evidence boven andere vormen van evidence te plaatsen. En, zoals de APA terecht opmerkt, de vaststelling dat iets statistisch werkt in een brede populatie, kan onmogelijk voorspellende waarde hebben voor het volgende individu dat zich aanmeldt. Een dergelijke voorspellende kracht afleiden uit een statistische significantie zou immers een ecologische fout

zijn (Connolly, 2006), of een foute interpretatie van de veralgemeenbaarheid van statistisch onderzoek (Fendler, 2006).

Kortom, het is belangrijk om *evidence-based* werken in de opvoedingsondersteuning zeker niet te versmallen tot uitsluitend of hoofdzakelijk die evidentie die verkregen wordt via *randomized controlled trial* onderzoek. Maar er is meer. Een enge opvatting van *evidence-based* opvoedingsondersteuning houdt ook in dat om de evidence te produceren, de interventie beperkt en doelgericht moet zijn. Dat klinkt vanzelfsprekend: om te kunnen aantonen dat iets werkt, moet vooraf duidelijk zijn wat men bedoelt met werken. Dus moeten er criteria zijn voor wat we wel of niet als succesvol beschouwen. Dat vraagt om duidelijk omschreven doelstellingen. Uiteraard moeten die dan ook binnen een redelijke termijn behaald worden. Ook dat klinkt logisch. In de praktijk betekent het echter dat bepaalde manieren van werken niet meer als effectief (en dus als opvoedingsondersteunend) beschouwd worden. Heel wat essentiële (want structurele) vormen van opvoedingsondersteuning verdwijnen op die manier uit beeld (de preventieve gezinsondersteuning van Kind & Gezin, de kinderopvang, diverse vormen van sociale steun, ...). Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een *Quickscan jeugdzorgaanbod met potentie* ontwikkeld (www.nji.nl). Dat is een eenvoudige checklist die men online kan uitvoeren en die toelaat om na te gaan of een bepaalde methodiek de potentie heeft om *evidence-based* te zijn (en dus kans maakt om in de toekomst subsidiabel te zijn). Wanneer men bijvoorbeeld de manier van werken van *Ouders als Onderzoekers* of van de Ontmoetingsplaatsen voor ouders en kinderen (Vandenbroeck, Boonaert, Van der Mespel, & De Brabandere, 2007; Van der Mespel, 2009) in die checklist invoert, dan krijgt men ogenblikkelijk als antwoord van de website: "*Nog niet geschikt*". De reden is eenvoudig: het zijn werkvormen die zich tot iedereen richten (niet doelgroepgericht), en een vorm zijn van sociale steun die niet probleemgericht is. Ondanks het feit dat hun werking wetenschappelijk beschreven is (Rullo & Musatti, 2005; Vandenbroeck & Geens, 2010) en dat hun werking theoretisch is onderbouwd wat de functie van sociale steun betreft (bijvoorbeeld Buysse, 2008; Jack, 1997; Sarason, Sarason, & Pierce, 1990), zouden bijvoorbeeld de ontmoetingsplaatsen in Nederland niet in aanmerking komen. Dat bezwaar geldt ook voor andere vormen van opvoedingsondersteuning. De piramide van de evidence gaat er immers van uit dat er een probleem moet zijn. Er moet immers een klacht zijn, zodat je kan meten in welke mate de klacht afneemt.

Nogmaals, dit is geen pleidooi tegen *evidence-based* werken of tegen RTC. Maar het is wel een waarschuwing tegen een al te enge interpretatie van wat evidence is en tegen het beschouwen van RCT als *the golden standard* (Moran, Ghate, & van der Merwe, 2004). Het toont ook aan dat de koppe-

ling van een enge definitie van *evidence-based* werken (als effectonderzoek) aan subsidiëeringscriteria bijzonder gevaarlijk is, omdat ze (1) nieuwe ontwikkelingen op het terrein kan verhinderen, (2) opvoedingsondersteuning verengt tot een residuele praktijk die ingezet moet worden bij problemen, en (3) zoals de APA stelt, de toegang tot bepaalde vormen van interventie voor ouders kan belemmeren. In Nederland wijzen sommige auteurs er op dat het creëren van 'organisatorische doodsangst of lijdensdruk' (bijvoorbeeld dreiging met opheffing) een belangrijke stimulans is tot verbetering (De Vries & Schrijvers, 2002 in: Van Yperen, 2003). Zij bedoelen daarmee dat *evidence-based* werken als subsidiëeringsvoorwaarde (en dus de dreiging om subsidies te verliezen bij onvoldoende evidence) zal leiden tot kwaliteitsverbetering. Dat is zonder meer een gevaarlijke stelling. In het laatste deel van deze tekst zullen we ook argumenteren dat het een fundamenteel ondemocratische stelling is.

Het overzicht van de evoluties in het denken over welke evidentie waarvoor ingezet wordt, leidt tot de paradoxale vaststelling dat in het sociaal werk in het algemeen en de opvoedingsondersteuning in het bijzonder *evidence-based* werken soms enger wordt ingevuld dan in de geneeskunde of de psychologie, waar het begrip oorspronkelijk vandaan kwam.

Practice-based evidence

Net omwille van die mogelijke uitwassen, maar ook omwille van de hiërarchie die daardoor geïnstalleerd wordt tussen onderzoek en praktijk (waarbij wetenschappers voorschrijven wat praktijkwerkers horen te doen), ontstond in het sociaal werk een tegenbeweging. Praktijkwerkers (tezamen met een aantal wetenschappers) pleitten ervoor om hun ervaring en expertise ook mee in aanmerking te nemen. Zij noemden dit *practice-based evidence* (PBE). Ook in Vlaamse (bijvoorbeeld Van den Bruel, 2010) en Nederlandse (www.nji.nl) beleidsteksten wordt *practice-based evidence* doorgaans erkend, al is het duidelijk (bijvoorbeeld aan het aantal regels dat er aan besteed wordt) dat het minder hoog aangeschreven staat dan *evidence-based practice*.

Ook de notie *practice-based evidence* is echter niet eenduidig. Zo verwijzen bijvoorbeeld Van der Laan (2005) en ook Vlaeminck (2005) naar PBE als kennis die door praktijkwerkers case-based, op basis van hun ervaringen, wordt opgebouwd door de reconstructie van geslaagde interventies. Veerman en Van Yperen (in Hermans, 2008) bijvoorbeeld benaderen PBE als veralgemeenbare kennis die in de praktijk geworteld is.

Hoewel de beweging naar PBE een belangrijke aanvulling kan vormen op een enge benadering van *evidence-based practice*, blijft ook het debat over BPE

natuurlijk de vraag oproepen naar de doelstellingen die het sociaal werk of de hulpverlening zich stelt. Dat is een sociaal politieke discussie waarover het debat nooit kan gesloten worden. In die zin blijft ook het debat over *practice based evidence* en de noodzakelijke wisselwerking tussen EBP en BPE (zie bijvoorbeeld Carrette, 2008) steken in een zelfreferentieel perspectief. Het uitgangspunt blijft daarbij de vraag hoe het sociaal werk beter kan doen wat het doet, eerder dan ook de vraag wat maatschappelijk de betekenis is van hetgeen gebeurt en of de achterliggende probleemdefinities die het handelen sturen wel sociaal rechtvaardig zijn.

Het democratisch deficit van evidence-based practice en practice-based evidence

Een heel andere kijk op deze discussie krijgen we van wetenschappers die de (epistemologische) vraag stellen naar wie het recht heeft (de macht heeft) om te bepalen welk soort evidence telt en dus welk soort onderzoek (niet) moet gedaan worden. Er is een rijke traditie aan wetenschapsfilosofen die terecht opmerken dat wetenschap nooit neutraal is omdat ze een invloed heeft op en beïnvloed wordt door de samenleving. Dat geldt voor de harde wetenschappen (zie Braidotti, 2010), maar des te meer voor de menswetenschappen en de sociale wetenschappen (bijvoorbeeld Bourdieu, 2001). Onderzoekers als Michel Foucault (1971, 1984) hebben al sinds de jaren '70 via historisch onderzoek getoond hoe in de menswetenschappen kennis en macht met elkaar verweven zijn. Niet in de klassieke betekenis van kennis is macht, verre van. Hij toonde echter dat er verschillende vormen van kennis en weten zijn, die in bepaalde sociale en politieke contexten meer validiteit verwerven en dat die ook historisch veranderen. Machtsverhoudingen bepalen welke vormen van kennis in een bepaalde periode als waar worden beschouwd en op haar beurt beïnvloedt die definitie van waarheid ook de bestaande machtsverhoudingen. De historische verdienste van die academici is dat ze onderzoek niet situeren als voorafgaand aan de praktijk (en dus wetenschappers als voorschrijvers van die praktijk) of als volgend op de praktijk (waarbij de taak van wetenschapper is om de praktijk te evalueren). Ze beschouwen wetenschap echter als een praktijk of een praxis (Freire, 1970) die dus ook beïnvloed is door de sociale, maatschappelijke en politieke context waarin ze plaatsvindt en op haar beurt die sociale context ook mee beïnvloedt.

In het perspectief van *Ouders als Onderzoekers* is de recente kritiek van wetenschappers op de discussie over *evidence-based* werken van belang, vanuit de vaststelling dat achter die discussie een democratisch deficit zou schuilen. Gerd Biesta analyseert in dat opzicht de evolutie naar *evidence-based* werken in het onderwijs (Biesta, 2007). Zijn kritische bedenkingen zijn evenwel *mutatis mutandis* ook toe te passen op de opvoedingsonder-

46 *Evidence-based* onderwijs schuift een technocratisch model naar voor, waarbij de enige relevante vragen, vragen zijn over effectiviteit [...]. Daarbij vergeet men dat wat we als effectief beschouwen, fundamenteel afhangt van wat we als wenselijk beschouwen. Vanuit een praktijkstandpunt begrenst dat de mogelijkheden voor praktijkwerkers om daarover te oordelen op een manier die relevant is voor hun context.

steuning, aangezien de evolutie tot *evidence-based education* aangestuurd wordt door een gelijkaardige vraag van het beleid (wetenschap moet ons informeren over wat werkt) en er gelijkaardige internetsites worden ontwikkeld waar praktijkmedewerkers vervolgens kunnen zien wat werkt. Een eerste belangrijke kritiek is:

"Evidence-based education seems to favor a technocratic model in which it is assumed that the only relevant research questions are questions about effectiveness [...] forgetting that what counts as effective crucially depends on judgments about what is desirable. On the practice side, evidence-based education seems to limit severely the opportunities for educational practitioners to make such judgments in a way that is sensitive to and relevant for their own contextualized settings" 46 (Biesta, 2007: 5).

Evidence-based werken veronderstelt dat de activiteit van de professionele opvoedingsondersteuner een interventie is met een specifieke doelstelling en dat er een causale relatie is tussen de interventie en die doelstelling. Effectiviteit is dan de zekere relatie tussen de interventie (oorzaak) en de resultaten van die interventie (effect). Effectiviteit spreekt zich met andere woorden niet uit over hoe waardevol de doelstellingen zijn of wat er best bereikt zou worden. Men gaat er doorgaans van uit dat er geen discussie nodig is over wat er bereikt moet worden en dat de enige relevante vraag is hoe dat te bereiken. Een probleem met die redenering is dat opvoeding en opvoedingsondersteuning bijzonder complexe zaken zijn waarin een heleboel factoren met elkaar interageren. Het gaat dan om de context, maar ook om hoe de ouders de intenties van de opvoedingsondersteuner begrijpen en al dan niet aannemen, waardoor causale relaties tussen interventie en effect heel onwaarschijnlijk worden. Maar belangrijker is de democratische vraag wie bepaalt wat de doelstellingen moeten zijn? Welke veranderingen moeten als wenselijk beschouwd worden? Opvoeden is een bij uitstek ethische en politieke aangelegenheid omdat het steeds verbonden is met onze ideeën (wensen, dromen, angsten) over de wereld waarin onze kinderen opgroeien en waarin we willen dat onze kinderen opgroeien. Opvoeden gaat tenslotte over *ways of imagining a possible future* (Biesta, 2007: 21). En dus over een bepaalde opvatting over hoe mensen horen te zijn en hoe zij zich verhouden tot de samenleving. Hoewel we het wellicht vrij makkelijk over enkele algemene zaken eens zijn (we willen allemaal leven in een wereld waarin gelijkheid, vrijheid en solidariteit bestaan), is het weinig waarschijnlijk dat we het ook eens zouden zijn over de manier waarop die *possible future of untested feasabilities* gestalte kunnen krijgen (Vandenbroeck, 2009). Een voorbeeld: Triple P wenst ouders te ondersteunen, waarbij als ideaalbeeld *self-regulation* (*parents need to become indepen-*

dent problem solvers) geldt met kernbegrippen als *self-sufficiency*, *self-efficacy* en *self-management*. Dat *self-management* houdt in: *self-monitoring*, *self-determination*, *self-evaluation* en *self-selection of change strategies* (Sanders, 2003). Dat is uiteraard geen neutrale doelstelling. Het staat bijvoorbeeld in schril contrast met de mens- en maatschappijvisie van de pedagoog die pleit tegen de “*naïve assumption that one can promote the community by training its leaders – as if it were the parts that promote the whole and not the whole which, in being promoted, promotes the parts*”⁴⁷ (Freire, 1970: 138). Daar waar de eerste (Sanders) aansluit bij een maatschappelijk concept dat uitgaat van de samenleving als de optelsom van autonome individuen die voor zichzelf moeten kunnen instaan, maar ook verantwoordelijkheid horen te dragen voor hun maatschappelijke conditie, staat de tweede (Freire) voor een samenleving gebaseerd op solidariteit, onderlinge afhankelijkheid en *the ethics of care* (Tronto, 1994). Het gaat er ons hier nu even niet om te zeggen welke een goede of een slechte maatschappijopvatting zou zijn. Het gaat er ons wel om aan te tonen dat achter elk onderzoek een opvatting schuilgaat en dat we fundamenteel van mening kunnen verschillen over wat een juiste maatschappij is, omdat op die vraag nu eenmaal geen universele antwoorden bestaan (Sen, 2009). Meer nog: het meningsverschil over die opvattingen is de essentie van de democratie zelf (Mouffe, 2005).

- 47 De naïeve aanname dat men een gemeenschap kan ondersteunen door haar leiders te trainen, alsof het de delen zijn die het geheel promoten in plaats van het geheel dat de delen ondersteunt.

Het fundamentele probleem met *evidence-based* werken, zowel als met de tegenbeweging van *practice-based evidence*, is dat het debat over wat de doelstellingen zijn naar de achtergrond verdwijnt en dat het lijkt alsof het om een objectieve kijk op de werkelijkheid gaat. Dat is allerm minst het geval. Een programma dat zegt ouders van kinderen met gedragsmoeilijkheden te ondersteunen focust op het probleem dat ouders hier en nu hebben (en op een probleemconstructie die ze herkennen). Hetzelfde programma dat zegt latere delinquentie te voorkomen, focust op een beleidsmatig probleem van preventie en risicobeheersing dat mogelijks niet aansluit bij de probleemdefiniëring van ouders, maar wel bijdraagt tot de maatschappelijke beeldvorming over de ouderlijke verantwoordelijkheid voor maatschappelijke problemen (De Mey, Coussée, Vandenbroeck & Bouverne-De Bie, 2009). Een programma dat allochtone ouders van kleuters ondersteunt om hun kinderen bij te staan met schooltaken, maar tegelijk niet samenwerkt met de school om na te gaan hoe zij kunnen omgaan met de diversiteit in hun klas, draagt onwillekeurig bij tot de beeldvorming dat slaagkansen op school eerder gerelateerd zijn aan kind- en gezinskenmerken dan aan systemische klas- of schoolkenmerken. Kortom: een interventie is nooit (ethisch, politiek) neutraal. Daarom is de vraag wie betrokken is bij de omschrijving van wat het probleem is (en wie niet) zo belangrijk vanuit democratisch oogpunt. Democratische participatie betekent het zoeken naar

manieren waarop ouders en kinderen betrokken kunnen worden bij de beslissingen die hen aanbelangen (Moss, 2007). Het fundamentele probleem met zowel *evidence-based practice* als met *practice-based evidence* is dat het ultieme oordeel in de handen van de wetenschappers en/of beleidsmakers gelegd wordt, wat nefast is voor het democratische gehalte van zowel het onderzoek als de praktijk.

De niet zo evidente evidence-base

We zijn vertrokken van het belang van de wetenschappelijke onderbouwing van opvoedingsondersteuning. Dat belang is gaandeweg vertaald in *evidence-based* werken, een begrip dat via de geneeskunde en de psychologie naar het sociaal werk en de opvoedingsondersteuning is overgewaaid. Er kunnen vragen gesteld worden bij de toepasbaarheid van noties over *evidence-based* werken uit de geneeskunde in de menswetenschappen (Biesta, 2007). Maar ook los daarvan zien we historische verschuivingen en vooral verengingen van de manier waarop de relatie tussen wetenschap en opvoedingsondersteuning vorm krijgt. Een belangrijke verenging gaat over welk soort evidence we als waardevol bestempelen en dus welk soort onderzoek gevaloriseerd wordt: effectonderzoek. Dat plaatst de wetenschapper boven de praktijkmedewerker. De wetenschapper evalueert de praktijkmedewerker en bepaalt hoe hij (en steeds meer zij) moet werken. Een verdere verenging tot RCT zal ongetwijfeld een verdere protocollering meebrengen waardoor de ruimte voor de praktijkmedewerker om zelf kritisch te reflecteren op de manier van werken, langzaam maar zeker afneemt. Als tegenreactie tegen die evolutie kwam een beweging op gang van *practice-based evidence*. De praktijkmedewerker voert dan zelf onderzoek uit naar haar praktijk, documenteert de ervaring en past zich zo naadloos mogelijk in (met veel vallen en opstaan) in de manier van denken die door de wetenschap wordt voorgeschreven als rigoureuus, valide en betrouwbaar.

We gaven aan dat in beide gevallen (*evidence-based practice* en *practice-based evidence*) de hang naar distantie en objectiviteit mee brengt dat er weinig ruimte dreigt over te blijven voor het maatschappelijk debat over wat de doelen van opvoedingsondersteuning zouden kunnen zijn, over wat nu feitelijk het probleem is (en of er eigenlijk wel een probleem moet zijn) en wat daarbij ondersteunend kan zijn. Dat debat stelt fundamentele vragen over de relatie tussen wetenschappelijke kennis en andere vormen van kennis en over de plaats van wetenschap in het maatschappelijk debat over gezinnen en opvoeding. Dat is geen makkelijke vraag want de werkelijkheid is complex en is als dusdanig moeilijk te vatten binnen de spelregels van het onderzoek dat vraagt naar eenvoudige, toetsbare, liefst lineaire, causale hypothesen. Aandacht voor diversiteit en complexiteit is nochtans cruciaal en staat vaak haaks tegenover de nood aan reductie tot toetsbare hypo-

thesen in onderzoek. De wetenschap heeft steeds een belangrijke stem in het maatschappelijk debat gehad en die is recent nog toegenomen. Omdat ideologische, ethische, emotionele, politieke, ... standpunten vaak diametraal tegenover elkaar staan, wordt naar de wetenschap gekeken om een objectieve, waarde vrije stem aan het debat toe te voegen. Die objectieve wetenschap moet dan een tegengewicht vormen tegen vooringenomen pseudo-wetenschap die vooral wordt gebruikt om eigen standpunten te bevestigen en andere te ontkrachten, maar niet gebaseerd is op empirie.

Maar men moet ook bewust zijn dat onderzoek enkel die vragen beantwoordt die men stelt en geen antwoorden geeft op vragen die niet zijn gesteld. Meer nog, de gestelde vragen zijn enkel maar van toepassing op de onderzochte doelgroep. Het maakt dat de extrapolatie van onderzoeksresultaten steeds met de nodige voorzichtigheid moet gebeuren. Het gebeurt dat wetenschap de verkeerde vragen stelt of verkeerde antwoorden geeft of op zijn minst antwoorden die makkelijk kunnen misbruikt worden. In wetenschappelijk onderzoek worden vaak groepen met elkaar vergeleken. Zo ook in onderzoek over gezinsopvoeding en opvoedingsondersteuning. De vraag naar wat de impact is van scheiding op kinderen wordt dan beantwoord met onderzoek dat kinderen van apart wonende ouders vergelijkt met kinderen van samenwonende ouders. Je komt in dergelijk onderzoek iets over gelijkenissen en verschillen te weten. Helaas wordt er vaak vooral gekeken naar wat er kan mislopen in die gezinnen en zelden wat mogelijkheden en groeipotentialen in beide soorten gezinnen zijn. In dergelijk onderzoek wordt uitgegaan van een uni-directionele deficitredenering. Apart wonende ouders, scheiding, adoptie, nieuw samengestelde gezinnen, ouders van hetzelfde geslacht, kansarme ouders... al die situaties worden vaak gezien als stoorzenders die kinderen en gezinnen nopen anders te zijn dan gewone kinderen en gewone gezinnen. In die zin hangt de redenering sterk samen met hoe wij denken over een gewoon, gelukkig kind en een gewoon, gelukkig gezin en veel minder over wat een bepaald gezin aan een bepaald kind biedt of niet biedt. Wat zijn gewone kinderen en wat zijn gewone gezinnen? Met wie moeten we in onderzoek bijvoorbeeld kinderen van apart wonende ouders vergelijken om te weten wat de impact van het nieuw samengesteld gezin op hen is? Zijn adoptiekinderen gewone kinderen? Of kinderen

die via kunstmatige inseminatie geboren zijn, via donorsperma of via een draagmoeder, zijn dat 'gewone' kinderen? En wat met kinderen die leven in een pleeggezin, die een ouder verloren hebben of van wie een ouder lijdt aan een ernstige aandoening? Kinderen uit multiculturele gezinnen, kinderen met twee ouders van hetzelfde geslacht, kinderen in het buitengewoon onderwijs? Zijn dat gewone kinderen, zijn dat gewone gezinnen? In deze tijd waarin we evolueren naar een veelheid en diversiteit aan gezinsvormen is dat geen irrelevante vraag. Waarom niet? Omdat het ons doet nadenken over 'wie vergelijk je met wie in wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen voor kinderen' maar ook – en vooral – omdat gezinnen ingebed zijn in een breder maatschappelijk en cultureel denken en invloed niet stopt aan de grenzen van een gezin.

Dat is geen verwerping van de wetenschap of van onderzoek. Goed uitgevoerd onderzoek kan ons heel wat vertellen over de betekenis van gezinsopvoeding en de interventies daarin, maar met beperkingen. Maar kan het ook iets zeggen over een maatschappelijk debat? Wat moeten we daar als onderzoekers mee? Wat hebben de algemene waarheden die uit onderzoek voortkomen te maken met de particuliere situatie van een gezin en met een maatschappelijk debat? Het zijn interessante, belangrijke vragen. Immers, dat onderzoek niet kan zeggen hoe iemand zich moet gedragen of wat iemand moet doen, ontslaat ons niet van het stellen en beantwoorden van maatschappelijke vragen. Er zijn maatschappelijke, ethische en theoretische vragen die relevant en niet te omzeilen zijn. En daar zit misschien het antwoord op de vraag of wetenschap een plaats verdient in het maatschappelijk opvoedingsdebat. Op zich is elke vraag juist of correct, maar sommige vragen leiden tot meer waardevolle, bruikbare of nuttige antwoorden en zelfs vooral tot nieuwe vragen. Interessant wordt het immers als onderzoekers ouders aanspreken als mensen die over hun leven, relaties, persoon en opvoeding zinvolle en belangrijke dingen te vertellen hebben. Dan komen de interessante vragen. Niet wat zijn de redenen, noch wat zijn de gevolgen van abortus, scheiding, adoptie, ... maar wel: wat vinden mensen helpend, steunend, bemoedigend, ... hoe doen ze dat? Wat zijn sterktes en krachten binnen de verschillende gezinnen? Wat hebben de gezinnen nodig en wat niet? Dat betekent dat onderzoek het perspectief van alle betrokkenen respecteert, niet alleen bij het zoeken van antwoorden, maar ook bij het kiezen van welke vragen gesteld worden.

En dan wordt onderzoek interessant, ook in een maatschappelijk debat. De onderzoeksbril is immers een manier van kennis verzamelen. Niet beter of slechter dan theoretische en conceptuele kennis, ervaring, ethiek, ... Kennis is immers de aggregatie van verschillende elementen verworven door verschillende methoden en onderzoek is daar één van, niet dé manier maar

wel een manier. Onderzoek impliceert een systematische manier van denken. Eén die het voordeel heeft dat de spelregels duidelijk afgesproken zijn. Wetenschappelijke kennis het statuut geven van superieure of allesomvattende kennis is zonder meer pretentieus. Het negeren van wetenschappelijke kennis is het echter evenzeer. Althans, het onderzoek dat respect toont voor de deelnemers als mensen die iets zinvol te zeggen hebben, het onderzoek dat zich bewust is van reductie en decontextualisering, het onderzoek dat zijn plaats kent.

De plaats van Ouders als Onderzoekers in tijden van evidence-based werken

In deze verzameling van teksten wordt het project *Ouders als Onderzoekers* voorgesteld. De titel alleen al zou – ongewild – provocerend kunnen klinken. Want als we ouders benoemen als onderzoekers, wat zegt dat dan over mensen als wij, die hun functie te danken hebben aan het onderscheid tussen ingewijde wetenschappers en leken? Het mag duidelijk zijn dat het geenszins onze bedoeling is, als wetenschappers, om de waarde van wetenschap in vraag te stellen of het werk van wetenschappers te devaloriseren door die gelijk te stellen met het gezond verstand of *common sense*. Het is trouwens zeer de vraag of wat de groepen ouders in dat project gedaan hebben wetenschap is. Maar er kan geen twijfel over bestaan dat de ouders in dat project een waardevolle bijdrage tot de wetenschap en het wetenschappelijk onderzoek geleverd hebben. De essentie van die bijdrage ligt niet zozeer in het vinden van nieuwe antwoorden op bestaande vragen, maar wel in het stellen van onverwachte vragen. Zij reiken ons soms verrassende inzichten aan over hoe we over opvoeding en opvoedingondersteuning zouden kunnen denken.

Hoe verhoudt dan de kennis uit dat project zich tot de kennis die opgedaan wordt in de *evidence-based practice*? De vraag of *Ouders als Onderzoekers evidence-based practice* is, is een onzinnige vraag. In de eerste plaats is het niet zo duidelijk (of hangt het af van het perspectief dat men inneemt) of dat project al dan niet opvoedingsondersteuning moet genoemd worden. In de tweede plaats is het nooit de bedoeling geweest van dat project om uit te maken wat werkt. Alles wel beschouwd zou dat weinig zin hebben. Omdat *evidence-based practice* net veronderstelt dat vooraf vastligt wat de beoogde effecten zijn en dat is in strijd met de democratische doelstellingen van *Ouders als Onderzoekers*. Maar het is ontegensprekelijk wel zo dat participatieve projecten als *Ouders als Onderzoekers* een belangrijke aanvulling zijn bij het *evidence-based* werken, omdat ze net fundamenteel andere soorten kennis genereren. Gezien de fundamentele beperkingen en gevaren van de evolutie naar *evidence-based practice* (en haar paradoxaal tegenhanger *practice-based evidence*) beschouwen we dat niet alleen

als een belangrijke, maar ook als een noodzakelijke aanvulling bij *evidence-based practice*.

De fundamentele tekortkoming van *evidence-based practice* is immers dat ze een belangrijke vraag niet stelt: de vraag welke vragen het waard zijn onderzocht te worden. Of de vraag wat (wie) het probleem is en wie (en waarom) dat als een probleem geconstrueerd wordt. Of de vraag wie mag participeren aan het debat over de beoogde effecten. En laat dat nu net de doelstellingen van het project zijn.

Vanuit een beleidsstandpunt is het evident dat men belang hecht aan onderzoek naar de effectiviteit en efficiëntie van opvoedingsondersteuning. Vanuit een bestuurlijke logica is de hoop op beheersbaarheid evident. Maar het is even evident dat dat slechts één van de vele mogelijke logica's is. En dat die vanuit een democratisch oogpunt dient aangevuld te worden met andere, tegensprekelijke perspectieven. Dat lijkt ons de evidente bijdrage van *Ouders als Onderzoekers* aan de queeste naar evidentie.

Bronnen

- APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice.** (2006). Evidence-based practice in psychology. *American Psychologist*, 61(4), 271-285.
- Biesta, G.** (2007). Why 'What Works' won't work: evidence-based practice and the democratic deficit in educational research. *Educational Theory*, 57(1), 1-22.
- Bourdieu, P.** (2001). *Science de la science et réflexivité. Cours au Collège de France 2000-2001*. Paris: Raisons d'Agir Edition.
- Braidotti, R.** (2010). *Elemental Complexity and Relational Vitality: The Relevance of Nomadic Thought for Contemporary Science*. in: Parr, A. (Ed.) *The Deleuze Dictionary: Revised Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Buysse, A. (2008). *Opvoedingsondersteuning. Ondersteuning van gezinnen vandaag: een onderzoek*. Gent: UGent-Gezinsbond.
- Carrette, V.** (2008). *Perspectieven op de effectiviteit van de jeugdhulp. Een verkenning van wetenschappelijke kaders*. Brussel: Kenniscentrum WVG.
- Connolly, P.** (2006). Summary statistics, educational achievement gaps and the ecological fallacy. *Oxford Review of Education*, 32(2), 235-252.
- De Mey, W.** (2010). *Begeleiding van ouders van jonge kinderen met gedragsproblemen vanuit een sociaalpedagogisch en ontwikkelingspsychologisch perspectief. Doctoraatsproefschrift*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek, UGent.
- De Mey, W., Coussée, F., Vandenbroeck, M., & Bouverne-De Bie, M.** (2009). Social work and parent support in reaction to children's antisocial behaviour: constructions and effects. *International Journal of Social Welfare*, 18(3), 299-306.
- De Smet, S.** (2010). *Is opvoedingsondersteuning bieden zo evident als het lijkt?* Paper presented at the 3de Vlaams congres opvoedingsondersteuning.
- Devisch, I., & Murray, S. J.** (2009). 'We hold these truths to be self-evident': deconstructing 'evidence-based' medical practice. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 15(6), 950-954.
- Fendler, L.** (2006). Why generalisability is not generalisable. *Journal of Philosophy of Education*, 40(4), 437-449.
- Foucault, M.** (1971). *L'Ordre du discours*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M.** (1984). Le souci de la vérité. Propos recueillis par Françoise Ewald. *Magazine Littéraire*, 207, 18-23.
- Freire, P.** (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Hermans, K.** (2008). Evidence-based jeugdhulp: veelbelovend of hole hype? In *Handboek Integrale Jeugdhulp*, Afl. 1, Efficiëntie en Effectiviteit – visies en concepten. 1-16.
- Jack, G.** (1997). An ecological approach to social work with children and families. *Child and Family Social Work*, 2 (2), 109-120.
- Moran, P., Ghate, D., & van der Merwe, A.** (2004). *What Works in Parenting Support? A Review of the International Evidence*. London: Department for Education and Skills.
- Moss, P.** (2007). Bringing politics into the nursery: early childhood education as a democratic practice. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(1), 5-20.
- Mouffe, C.** (2005). *On the political*. London: Routledge.
- Rullo, G., & Musatti, T.** (2005). Mothering young children: Child care, stress and social life. 107-119. *European Journal of Psychology of Education*, XX(2), 107-119.

- Sackett, D. J., Rosenberg, W. M. C., Gray, J. A. M., Haynes, R. B., & Richardson, W. S.** (1996). Evidence based medicine: what it is and what it isn't. *British Medical Journal* (312), 71-72.
- Sanders, M.** (2003). Triple P – Positive Parenting Program: A population approach to promoting competent parenting. 2(3). 1-16. *Australian e-journal for the Advancement of Mental Health*, 2(3), 1-16.
- Sarason, B. R., Sarason, I. G., & Pierce, G. R.** (1990). *Social support: an interactional view*. New York: John Wiley & Sons.
- Sen, A.** (2009). *The idea of justice*. New York: Allan Lane.
- Tronto, J. C.** (1994). *Moral boundaries: a political argument for the ethics of care*. New York: Routledge.
- van den Berg, M., Vanderfaellie, J., & Grietens, H.** (2009). *Effectevaluatie Spreekuur volgens de methodiek van Triple P en vergelijking met het huidige Spreekuur Opvoedingsondersteuning*. Brussel: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Van den Bruel, B.** (2010). *Naar een nieuwe regelgeving voor de CKG's*. Brussel: Kind & Gezin.
- van Yperen, T.** (2003). *Resultaten in de jeugdzorg: begrippen, maatstaven en methoden*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Vandenbroeck, M.** (2009). Let us disagree. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(2), 165-170.
- Vandenbroeck, M., Boonaert, T., Van der Mespel, S., & De Brabandere, K.** (2007). *Opvoeden in Brussel*. Gent-Brussel: UGent – VBJK – VCOK – VGC.
- Vandenbroeck, M., & Geens, N.** (2010). *Evaluatie van Baboes, de Brusselse ontmoetingsplaats voor ouders en kinderen*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek – UGent.
- Van der Laan, G.** (2005). De professional als expert in practice-based evidence. *Sociale Interventie*, 12(4), 5-16.
- Vandermespel, S. e. a.** (2009). *Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders: visietekst*. Gent: Netwerk Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders – VBJK.
- Vanheule, S.** (2008). Gedragsstoornissen en hun behandeling: een methodologische inleiding. In N. Lateur & Y. Vanderveken (Eds.), *Troubles de conduites. Gedragsstoornis*. (pp. 23-26.). Tubize: Quarto/iNWiT.
- Verhaeghe, P.** (2009). *Het einde van de psychotherapie*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Vlaamse overheid** (2010). *Aan de slag met efficiënte en effectieve praktijken in het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Brussel: Vlaamse overheid.
- Vlaeminck, H.** (2005). *Het gebruik van casuïstiek in het sociaalwerk*. Gent: Academia Press.

VIJF OUDERONDERZOEKSGROEPEN VIJF VERHALEN

Gent – Brugse Poort

Sabine Claeys, Ellen Rutgeerts, Eva Van Hove

Ouders: Ouardia Ahidar, Seloua Benchaib, Naoual Bensallam, Sabah El Omari, Leila Foulouh, Avin Kaki, Deniz Kapici, Müğjân Kus, Fatiha Oulad Issa, Selma Tanar, Seher, Lindita, Naomi, Mina, Hayat, Mina

Extra ouders die deelnamen aan de uitwisseling: Anne-Lise, Elke, Karen, Tine, Sandra

Procesbegeleiders: Sabine Claeys (Inloopteam Brugse Poort), Ellen Rutgeerts (VCOK), Eva Van Hove (VCOK)

Wetenschappers: Griet Roets (vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent)

Andere betrokken partnerorganisaties: Inloopteam Brugse Poort Kind & Preventie, Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent (LOOGent), opvoedingswinkel Gent, stadsbestuur Gent

1. Het ontstaan van een duidelijk afgebakende groep

VCOK en het Inloopteam Brugse Poort kennen elkaar vanuit het LSOG⁴⁸ al langer. Toen VCOK op een vergadering van het LSOG de praktijk, de achtergrond en de bedoeling van de Universités Populaires de Parents (UPP) in Frankrijk toelichtte, groeide bij het Inloopteam Brugse Poort veel goesting om mee een ouderonderzoeksgroep op te starten. Een Inloopteam richt zich op maatschappelijk kwetsbare ouders met jonge kinderen.

In de Brugse Poort, een wijk uit de 19de-eeuwse gordel van Gent, bereikt het Inloopteam voornamelijk moeders met een maatschappelijk kwetsbare achtergrond. De wijk is ontzettend divers: veel jonge gezinnen van autochtone of allochtone afkomst, veel mensen die in kansarmoede leven. Er is een sterk middenveld (vzw Trafiek, de Kringloopwinkel, vzw bij De Vieze Gasten, vzw Jong, ...) en heel wat dienstverlening (buurtwerk, het wijkgezondheidscentrum, samenlevingsopbouw, veel scholen, kinderopvang, ...)

⁴⁸ Het Lokaal Samenwerkingsverband Opvoedingsondersteuning Gent, kortweg LSOG, was een belangrijke partner voor de ouderonderzoeksgroep in de Brugse Poort. Op die manier was ook de Opvoedingswinkel Gent nauw betrokken bij *Ouders als Onderzoekers* van het Inloopteam Brugse Poort. Anno 2011 heet dit samenwerkingsverband LOOGent: het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent.

Omdat het Inloopteam Brugse Poort vertrouwd is met de mensen en de organisaties van de wijk, was het een belangrijke schakel in de bekendmaking van *Ouders als Onderzoekers*. Sabine en Ayfer, groepsbegeleiders van het Inloopteam, maakten ouders warm voor dat nieuw project. Ouders uit de Brugse Poort en Rabot met kinderen jonger dan zes jaar (de doelgroep van een Inloopteam) werden aangesproken: met huisbezoeken, op straat, tijdens buurtactiviteiten en via andere organisaties. Het Inloopteam stelde *Ouders als Onderzoekers* voor op het buurtteam Brugse Poort waar maandelijks alle organisaties van de wijk vertegenwoordigd zijn en deelde er flyers uit. Op die manier konden die organisaties ook andere ouders uitnodigen voor de ouderonderzoeksgroep.

Op de eerste bijeenkomst legden we als procesbegeleiders de bedoeling uit van *Ouders als Onderzoekers*. Iedereen maakte kennis met elkaar, maar velen kenden elkaar al uit hun dagelijkse leven (vriendinnen, burens, zussen) of vanuit andere deelwerkingen van het Inloopteam (Babeluurtje, Babbelut, de Marokkaanse moedergroep, ...). De meeste moeders waren ook al vertrouwd met Sabine. Ellen was behoorlijk nieuw.⁴⁹

Van bij aanvang bestond de groep uit een tiental vrouwen met jonge kinderen in de Brugse Poort of in het Rabot. Er zijn verschillende culturen, maar alle moeders hebben een niet-Belgische afkomst: hun origine ligt in Marokko, Turkije of Iran. Er zijn ook Nederlandse moeders met een allochtone achtergrond en een Turks-Koerdische echtgenoot. Een drietal moeders die in het begin deelnamen, vielen weg door tewerkstelling. Een drietal moeders sloten later aan, op uitnodiging van vriendinnen in de groep. De groep bleef verder vrij constant en was altijd redelijk voltallig aanwezig.

Al op de eerste bijeenkomst, wanneer wij als procesbegeleiders de bedoeling van *Ouders als Onderzoekers* uitlegden, somden de moeders verschillende thema's op waarvoor ze wilden werken. Dat zijn onderwerpen die met thuis en familie te maken hebben, en allerlei maatschappelijke onderwerpen.

Om goed te duiden dat we met onze moedergroep eerst verschillende thema's zouden exploreren om dan tot één onderzoeksthema te komen, bespraken we de volgende bijeenkomst een flap waarin lineair alle kern-elementen van *Ouders als Onderzoekers* vermeld staan. Daarbij stond telkens een zelf ontworpen pictogram getekend. Er waren namelijk een aantal moeders die beperkt Nederlands verstaan. Om het verschil duidelijk te maken met de andere groepsbijeenkomsten van het Inloopteam Brugse Poort, waar een aantal van onze onderzoekers-moeders aan deelnemen, kwam er ook een flap met werkafspraken. Het gaat bijvoorbeeld over luisteren naar

elkaar, respect voor verschillende meningen, enzovoort. De moeders van onze groep vulden dat zelf verder aan. De flap met het verloop van onze opdracht en de flap met werkafspraken werden elke bijeenkomst als herinnering uitgehangen. Dat deden we enerzijds om goed samen te werken en met de groep vooruit te komen, maar ook om te duiden hoever we staan.

50 Zie werkcultuur.

Behalve beide flappen, waarmee we als procesbegeleidsters de rode draad van onze opdracht wilden bewaken, kwamen er ook andere werkafspraken. Sabine nodigde telkens de moeders uit, van elke bijeenkomst kwam er een verslag, elke moeder heeft een persoonlijke map om alle verslagen, documenten, foto's, ... te bewaren. We maakten afspraken over het gebruik van foto's, van namen, enzovoort⁵⁰. Nadien ging onze exploratie echt van start.

2. Een eeuwige exploratie

Gedurende een paar bijeenkomsten werkten we aan een collage met als titel *Moeder zijn*. In de weer met papier, schaar, lijm en stiften leerden we elkaar op een informele manier kennen. Ondertussen vertelden we ook wat we zelf wilden bespreken over moeder zijn, vrouw zijn, kinderen opvoeden. Meteen kwamen ook aspecten naar voor als zorgen voor jezelf, tijd voor jezelf, de relatie met de echtgenoot, een hoofddoek dragen, het verschil tussen jongens en meisjes grootbrengen, enzovoort.

Alles wat de eerste drie bijeenkomsten besproken werd, noteerden we op kaartjes. Met de moeders probeerden we die citaten de volgende bijeenkomsten onder te brengen in verschillende categorieën: familie, huishouden, vader, school & kinderopvang, werk, jonge/oudere kinderen, jongens-zonen/meisjes dochters, twee culturen, vrouw zijn, vrije tijd, geld & financiën.

Het vertrouwen in onze groep groeide en zo kwam het dat elk citaat, vóór we het konden onderbrengen in een categorie, eerst (opnieuw) uitvoerig werd besproken. Op elke bijeenkomst werd tussenin ook heel veel verteld over het leven thuis, de kinderen, onze positie als vrouw in het gezin, de familie en de samenleving, enzovoort. Dat materiaal paste voor ons in het exploreren naar een onderzoeksthema, alles hielden we bij in de verslagen.

Omdat we het ouderseminarie in Parijs goed wilden voorbereiden (we maakten met de moeders een filmpje!) en omdat we per bijeenkomst van de ongeveer vijftig citaten slechts enkele konden categoriseren, kwamen we na de zomervakantie met een voorstel. Als procesbegeleidsters hadden we alle verslagen en uitspraken doorgenomen en zagen we een rode draad. **'Erkenning als vrouw, als moeder, is belangrijk maar niet vanzelfsprekend.'** Was dat een thema waarin de moeders zich (h)erkenden en waarmee ze wilden verder werken? Ja, met enkele bedenkingen uit de groep: (1) Heeft

dat te maken met cultuur of is het individueel? We willen enkele Belgische moeders met jonge kinderen bevragen. [2] Is er verschil met vroeger en zal het later anders zijn? Werd het werk van onze moeder gewaardeerd? Accepteren vrouwen van nu minder dat ze zich thuis moeten opofferen? Hoe zal het zijn voor onze dochters en schoondochters? Hoe willen we het leven voor onze dochters en hoe willen we dat onze zonen met hun vrouw en kinderen omgaan? [3] Wat is de rol van de man hierin? De islam beschrijft zijn rol in het gezin als evenwaardig aan de vrouw. Hij moet zijn taken als vader opnemen. Maar hoe zit het daarmee?

Nog dezelfde bijeenkomsten stelden we een paar oefeningen voor waarmee het centraal thema verder uitgewerkt kon worden. De eerste oefening gaat over de erkenning van vrouwen vroeger, nu en in de toekomst. Al meteen tijdens de uitleg over de oefening kwamen heel veel verhalen uit de kindertijd en verhalen van hun eigen moeders naar boven, maar dan was de bijeenkomst alweer ten einde.

De volgende keer was ook Griet van de universiteit aanwezig. Terwijl ze zich voorstelde, werd duidelijk dat ze niet altijd als wetenschapper gewerkt heeft en dat ze erg geïnteresseerd is in naar wat de moeders allemaal te vertellen hebben. Ze had een familiefoto bij om zich voor te stellen. Met zes dochters en één zoon is haar moeder altijd thuis gebleven om voor iedereen te zorgen. Griets moeder heeft wel altijd tegen haar dochters gezegd dat ze verder moesten studeren. In de groep kwamen toen weer een boel ervaringen aan bod: over het huishouden nu en het verschil met vroeger (bv. dat elektrische toestellen het werk niet noodzakelijk lichter maar wel meer onzichtbaar maken), over het huishouden en buitenshuis werken, over kinderen en schoolgaan en hulp in het huishouden, over school, huiswerk en een diploma halen, over zonen en dochters, jongens en meisjes, over één man en meerdere vrouwen (soms is één vrouw al te veel voor een man, waarmee de moeders aangeven dat ze wel hun plaats opeisen), over ruzie tussen man en vrouw, over de positie van vrouwen na een echtscheiding.

Alles wat de moeders tijdens de bijeenkomsten vertelden, was waardevol materiaal. Het werd bijgehouden in verslagen en ook al kwamen dezelfde thema's vaak terug, het was steeds eerlijker en diepgaander. Sociaal wenselijke antwoorden werden steeds meer op de korrel genomen en bevestigd. Veel moeders vertelden nu hoe het er thuis echt aan toe gaat en of ze dat wel of niet anders willen.

Maar ook al was dat waardevol, het werk moest vooruit gaan. Nu Griet in onze groep meedraaide en het onderzoeksthema vastlag, gingen we verder met de bedenkingen die de moeders bij dat thema formuleerden.

We namen de oefening weer op over erkenning van moeders vroeger, nu en later. Dat deden we met drie dozen. In een herinneringendoos kwamen briefjes met wat onze moeders vroeger hebben meegekregen en meege maakt, maar wilden achterlaten. De tweede doos was een reiskoffer waarin moeders op een briefje schreven wat ze van vroeger hebben meegenomen in hun huidig leven. Welke ideeën, gewoontes, ... komen vandaag thuis nog aan bod? De derde doos was een schatkist met alles wat we wilden bewaren voor later. Alles wat we wilden meegeven aan onze dochters en zonen. Voor sommige moeders was deze oefening heel persoonlijk.

Voor het eerst werd de idee geopperd om een aantal andere, autochtone moeders met jonge kinderen uit te nodigen. Zo zouden we kunnen nagaan welke vragen, bekommernissen en ervaringen zij hebben. Onmiddellijk reageerde één van onze eigen moeders als volgt: *"We kunnen niet praten over 'Belgische moeders'. Ik woon hier al jaren. Ik heb dezelfde nationaliteit en toch word ik nog altijd gezien als een vreemde."* We gingen daar verder op in en discussieerden over cultuur. Welke invloed heeft dat op hun identiteit, op hun dagelijks leven? De moeders en hun kinderen ervaren nog veel racisme in het dagelijks leven: op straat, op school, op het werk, ... Maar bijvoorbeeld ook in de beeldvorming door de media. Heel even kwam toen een andere onderzoeksvraag bovendrijven: **'In welke omgeving(en) worden we vaak anders gezien?'**

Ondertussen werd onze ouderonderzoeksgroep uitgenodigd voor een debatlunch van de universiteit Gent. Wetenschappers van de vakgroep Sociale Agogiek komen regelmatig samen met mensen uit de hulpverlening. Twee van onze moeders gingen daar vertellen wat ze doen in *Ouders als Onderzoekers*, hoe de bijeenkomsten eruit zien en hoe ze die ervaren.

Na de discussie over discriminatie en racisme, verfiјnden we ons onderzoeksthema. Eigenlijk ging het om **'erkenning als huisvrouw, als huismoeder met een allochtone achtergrond is belangrijk, maar niet vanzelfsprekend'**. Om dat concreet uit te spitten, vroegen we de moeders op zoek te gaan naar alle contexten waarin ze denken *"verdorie, ik word hier niet gewaardeerd"*. Als procesbegeleidsters hadden we op voorhand op grote

flappen alle uitspraken van het voorbije anderhalf jaar verzameld en in categorieën opgedeeld: (1) gezin, man en kinderen, (2) werk, werkgever, VDAB, (3) school en (4) media.

Gedurende drie bijeenkomsten haalden de moeders kort aan waarin ze zich herkenden en wat ze nog wilden aanvullen. Niemand voegde nieuwe inhoud of ervaringen toe. Toen we met de groep vaststelden dat in de groep veel verschillende opvattingen leven over de combinatie van gezin en al dan niet werken, deden wij (procesbegeleidsters, aangevuld met Eva) samen met Griet van de universiteit de moeders een voorstel. We zouden verdergaan met het thema **'erkenning als vrouw' in de context van gezin gecombineerd met werk**. Het thema lokte meteen veel (emotionele) reacties uit. Het was zeker een schot in de roos. De keuze die de moeders maken voor hun gezin, wordt door de buitenwereld immers niet altijd gewaardeerd. Samen met de moeders besloten we dat thema af te toetsen bij andere, Belgische moeders. We wilden weten hoe zij werk en gezin combineren. Welke keuzes maken zij daarbij? Hoe gaat dat? Hoe beleven ze dat? Worden ze daarin gewaardeerd? Voelen zij zich erkend? Op welke manier wel, op welke manier niet?

Sabine nodigde (samen met Sandra die vroeger in de speltheek werkte) een paar moeders uit die in de Brugse Poort wonen en jonge kinderen hebben. De moeders werden aangespoord om zelf ook anderen uit te nodigen: burens, vriendinnen, kennissen, ouders van op school. Sommige moeders hebben wel contact met autochtone vrouwen, maar hen ook naar onze bijeenkomst krijgen, lag moeilijk.

Terwijl we met de moeders bekeken hoe we van start kunnen gaan met ons onderzoek, onder meer door ook autochtone moeders met jonge kinderen te bevragen, stonden ook nog de Trefdag met alle Vlaamse ouderonderzoeksgroepen, het internationaal ouderseminarie en het colloquium op het programma. Samen met de moeders zorgden we voor een goede, mooie presentatie van onze groep en onze werkzaamheden. We maakten praktische afspraken over hoe daar te geraken, maaltijden, vrije tijd, enzovoort. En omdat Selma en Avin elk deelnemen aan de panelgesprekken, bereiden we in groep een aantal antwoorden voor die alle moeders droegen. Daaruit bleek dat *Ouders als Onderzoekers* toen al veel veranderd had in de persoonlijke situatie van de moeders thuis.

Na het intermezzo met alle (inter)nationale bijeenkomsten en na de zomervakantie hielden we een bijeenkomst waar ook vijf Belgische moeders met jonge kinderen aan deelnamen. Veel van onze moeders kenden de Belgische moeders al van in de buurt en op school. Nadat we nog eens op ons

onderzoeksthema wezen en Fatiha alle citaten voorlas die we in de groep verzameld hadden over werk en gezin, begon de uitwisseling. Daarbij ging het over alles wat bij de combinatie van werk en gezin komt kijken: de rol van de vader, het sociaal contact via buitenshuis werk, de kinderopvang, hulp van familie en omgeving, enzovoort. Een uitwisseling die zeer verrijkend was voor alle partijen!

3. Uitwisseling als onderzoek?

Nadat er voldoende vertrouwen was, wisselden we in onze ouderonderzoeksgroep, een allochtone moedergroep, onderling enorm veel ervaringen en meningen uit. Gedurende twee jaar – uitgezonderd de zomervakanties – kwamen we maandelijks bij elkaar. Eerst om samen te beslissen welk thema interessant was om te onderzoeken. Daarna om het thema ‘erkenning als vrouw, als moeder’ steeds verder te verfijnen. Op die manier kwam de groep tot de vaststelling dat veel van onze moeders kiezen om thuis te blijven voor de kinderen. Deze keuze wordt echter niet altijd gewaardeerd. Enerzijds niet op maatschappelijk niveau: de VDAB blijft de moeders bestoken met werkaanbiedingen. Anderzijds niet privé: mannen en kinderen vinden het vaak vanzelfsprekend dat zij thuis steeds paraat staan. Er blijft weinig tijd over voor zichzelf.

Toen we zo’n uitwisseling ook realiseerden met autochtone moeders, besefte onze groep dat de autochtone moeders ook keuzes moeten maken. Of ze al dan niet uit huis gaan werken, allemaal leven ze met de consequenties van hun keuze. Ook zij moeten afspraken maken met hun echtgenoten, ook zij proberen alle moederliefde te geven die ze in hun hart voelen, ook zij krijgen niet altijd hulp of waardering voor hun inspanningen, ook zij moeten soms puzzelen om tijd voor zichzelf te hebben.

Als onze groep verder had kunnen werken, was die uitwisseling allicht een manier geweest om een aantal zeer concrete onderzoeksvragen uit te werken waarmee we een bevraging hadden kunnen realiseren. Omdat de groep moest afgerond worden, beschouwen we de uitwisseling nu als ruw onderzoeksmateriaal.

4. Ons citatenboek wordt in de buurt verspreid

Na twee jaar explorerend werk en een verrijkende uitwisseling tussen onze moedergroep en een aantal gastmoeders, moest onze groep afgerond worden. Lange tijd leek het dat we nog verder zouden kunnen werken, maar toen bleken de tijd en middelen die Sabine en Ellen als procesbegeleiders nog hadden, beperkt.

Daarom besloten we met de groep een boek te maken van het exploratief onderzoekswerk tot nu toe. Het is een verzameling geworden van alle ideeën, uitspraken, discussies, meningen en ervaringen die in de groep leefden. Zowel van onze eigen moeders, als van de autochtone moeders die we in onze groep uitnodigden. Iemand bedacht een titel en de andere moeders zorgden voor vertaling naar het Turks, Koerdisch, Arabisch en Frans. Eva en Ellen schreven als procesbegeleiders een voorwoord, we selecteerden foto's die het werk van onze groep duidelijk in beeld brengen, enzovoort. Uiteindelijk werd *Vrouwen van tegenwoordig* gedrukt op 200 exemplaren. Samen met de moeders verspreidden we ze onder alle organisaties in de buurt en bij alle betrokken partners van *Ouders als Onderzoekers*.

Een greep uit de lange lijst maakt duidelijk dat we onze resultaten breed bekend wilden maken: het Meisjeshuis, de bibliotheek, vzw Jong, twee kringloopwinkels, vijf scholen met bijhorende buitenschoolse opvang, drie organisaties kinderopvang (0 tot 3 jaar), het buurtcentrum, het wijkgezondheidscentrum, Trafiek, bij De Vieze Gasten, twee consultatiebureaus van Kind & Gezin, het OCMW van onze wijk, op de ING Ouder&Kind-avonden, aan de Bargiekaai, bij de Stad Gent, de opvoedingswinkel, de werkwinkels, de verschillende vakbondslokalen op de Bevrijdingslaan, het agentschap Jongerenwelzijn, enz.

In december 2010 organiseerden we een feestelijke voorstelling van onze publicatie. Naast de vaste kern, kwamen ook de moeders die in de loop van de voorbije twee jaar aan ons onderzoekswerk hadden meegewerkt (de moeders van onze ouderonderzoeksgroep en de autochtone moeders die we voor onze uitwisseling vroegen). Ook alle betrokken partners waren present: Griet van de Universiteit Gent, Katelijne en Chris van VCOK, Patricia en Sabine van het Inloopteam Brugse Poort en Michèle Van Elslander van Kind&Preventie vzw (de koepel waaronder het Inloopteam valt). Het is een mooi, stevig en interessant citatenboek geworden.

Veel organisaties reageerden positief. Ze gebruiken het in hun werking, in hun team. De bibliotheek had zelfs plannen om de publicatie ruimer te verspreiden. Natuurlijk zijn de moeders trots dat ze hun boekje overal in de buurt tegenkomen. Het was hun hoop om op die manier hun leefwereld te kunnen delen.

Ouders: 2 Vlaamse mama's, 1 Vlaamse papa, 2 Tunesische mama's, 1 zwart-Afrikaanse mama en 8 Turkse mama's

Procesbegeleiders: Rosheen Demaret en Meryem Usta (Opvoedingswinkel Gent)

Wetenschapper: Michel Vandenbroeck (vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent)

Andere betrokken partnerorganisaties: het Gentse brugfigurenproject

1. De groep ontstond op verschillende fronten

Basisschool De Dialoog zocht naar mogelijkheden om de ouderbetrokkenheid te verhogen. Op verzoek van de Gentse Schepen van onderwijs en opvoeding, in overleg met de directie van de school en met steun van VCOK, besliste de opvoedingswinkel van Gent om hiervoor *Ouders als Onderzoekers* in te zetten. Maar het initiatief voor *Ouders als Onderzoekers* ligt zeker niet enkel bij het beleid. De alarmbel rond **ouderbetrokkenheid**, die in eerste instantie door de school werd geluid, werd ook bevestigd door de ouders van de school zelf. In gesprekken gaven de ouders aan dat ze al jaren op zoek zijn naar openheid om actief bij te dragen aan een aangename schoolomgeving. Deze signalen leidden uiteindelijk tot de beleidsbeslissing om *Ouders als Onderzoekers* op te starten. **Van bij aanvang dus leefde bij ouders de nood om meer aan het schoolbeleid te participeren, terwijl de andere betrokken partners *Ouders als Onderzoekers* net inzetten om het tekort aan ouderbetrokkenheid op school te problematiseren.** Van bij aanvang ook waren het Gentse stedelijk onderwijsbeleid en de directie van de Dialoog bij het project betrokken. Deze twee elementen zijn cruciaal voor het verder verloop van onze ouderonderzoeksgroep.

De Dialoog is één van de vier scholen in de Gentse Bloemekenswijk. Een wijk uit de 19e eeuwse gordel van de stad waar van oudsher veel arbeiders wonen. Vandaag heeft de wijk een relatief jonge bevolking: 15% van de inwoners zijn kinderen jonger dan 9 jaar. Er woont een groot aantal eenoudergezinnen (11%) en 22% van de inwoners behoort tot een etnisch-culturele minderheid. Het was weinig relevant na te gaan of dit weerspiegeld wordt in de samenstelling van onze groep. Er waren 13 moeders en één vader met als samenstelling: drie ouders met Vlaamse achtergrond, twee Tunesische, één Afrikaanse en acht ouders van Turkse origine. Het belangrijkste kenmerk is echter dat de meeste van de kinderen (allemaal tussen 0 en 12 jaar) hier school lopen: sommigen zitten in de kleuterschool, anderen gaan naar de lagere school. De deelnemende ouders kozen voor deze school omdat ze in hun woonomgeving

ligt. **Ze maakten hun keuze dus vooral omwille van praktische overwegingen (de afstand tussen school en huis).** De kinderen zijn nauwelijks of niet actief buiten hun wijk. Hun vrijetijdsbesteding is vooral school- of familiegebonden. Enkel volgen dans- of koranles in de buurtvoorzieningen.

De ouders die deelnamen aan de ouderonderzoeksgroep kwamen al naar de wekelijkse onthaalmomenten op de school en/of werkten mee aan het schoolfeest. Toch kenden ze elkaar in het begin niet allemaal even goed. Tot dan waren de contacten op school immers beperkt gebleven tot losse babbelmomenten tussen kleine subgroepjes die vaak parallel lopen aan hun **culturele en taalachtergrond**. Bijvoorbeeld: Turkse moeders, Maghrebijnse moeders, Vlaamse moeders en vaders.

Het onderzoek werd begeleid door twee procesbegeleiders (Rosheen en Meryem), door twee brugfiguren (Kelly en Annelore) en door één wetenschappelijk medewerker van de Universiteit Gent (Michel). Cruciaal voor de werking was Meryems kennis en vertrouwde relatie met de **Turkse taal**. Zij vertaalde tijdens elke bijeenkomst Turks-Nederlands en omgekeerd. Af en toe werd ook een professionele Arabische tolk ingezet of werd er door de andere begeleiders vertaald in het Frans en Engels voor de Zwart-Afrikaanse en Tunesische ouders.

De procesbegeleiders hielden ook tijdens de **bekendmaking** van het project rekening met de meertaligheid van de ouders. Ze brachten verschillende buurtorganisaties op de hoogte van het projectdoel: via affiches, flyers, mailings en een persoonlijk woordje uitleg. Sleutelfiguren en groepsbegeleiders van diverse organisaties maakten ouders met kinderen in de Dialoog warm om deel te nemen aan *Ouders als Onderzoekers*. Werving van mogelijks geïnteresseerde ouders gebeurde op die manier wijd verspreid: bij Jong vzw (Sportschuur Dracuna), het buurtcentrum, het Ouder & Kind project van Intercultureel Netwerk Gent, de moskee Tehvid Cami, het consultatiebureau van Kind & Gezin, de bibliotheek, het ocmw en zelfs op de website www.bloemekenswijk.be. Op de Dialoogschool werd een eenvoudige flyer verspreid in helder Nederlands (bijlage). De procesbegeleiders en de brugfiguren spraken ouders aan, elke ouder ontving de flyer. De procesbegeleiders stelden het project voor tijdens een bijeenkomst op het oudercomité. Tijdens de onthaalmomenten en aan de schoolpoort werden ouders uitgenodigd voor de eerste (info)bijeenkomst.

Ook op het schoolteam en binnen het oudercomité werd de opstart van het project toegelicht. Het was namelijk belangrijk dat van bij het begin de **wederkerigheid** in het onderzoeksthema aan bod kwam: zowel de bevindingen van ouders als van de leerkrachten zouden een plaats kennen in het onderzoek.

2. Een zeer diepgaande exploratie

51 Zie werkcultuur.

Een essentieel kenmerk voor deze groep *Ouders als Onderzoekers* is dat van bij het begin de mogelijkheid gecreëerd werd voor de ouders om te communiceren in hun moedertaal. Die keuze werd bewust gemaakt omdat het onderzoek nauw zou aanleunen bij de emotionele beleving van de deelnemers met betrekking tot het onderzoeksthema. 'Emoties uiten' lukt het best in de moedertaal. Daarom was deze manier van werken een voorwaarde voor het verdere project.

In de oudergroep waren er diverse origines aanwezig, en werden er dus verschillende talen gesproken. Die meertaligheid in de groep had bijgevolg als consequentie dat er verschillende personen als tolk moesten optreden. De tolken waren als het ware een soort 'tussenpersoon' in de communicatie tussen de ouders en de begeleiders. Dat communicatietraject zorgde hoe dan ook voor een zekere ruis op de overdracht van informatie én vooral ook op de uitwisseling van de emotionele beleving. De emoties bij de ouders laaiden soms erg hoog op en ook dat moest altijd eerst vertaald worden vooraleer erop ingegaan kon worden. Een tweede consequentie van de aanwezigheid van diverse moedertalen, was dat het proces van het onderzoek vertraagd werd. Om elke deelnemer de kans te geven voldoende te participeren, was het noodzakelijk om de tijd te nemen voor elke interactie, die op zijn beurt in twee richtingen vertaald moest worden.

Onder andere ook omwille van de aanwezigheid van de verschillende talen werd het verslag niet schriftelijk gemaakt. Elke bijeenkomst werd mondeling teruggekoppeld bij het begin van elke nieuwe bijeenkomst.

In de eerste bijeenkomst waarin het ouderonderzoeksproject werd toegelicht, bleek er een enorme interesse. Er leefden al heel wat vragen en verlangens, ouders waren blij dat ze hier een aantal zorgen zouden kunnen aankaarten. Bijvoorbeeld de moeizame communicatie, het gevoel dat ouders op school niet welkom zijn, de taalproblemen, de klachten die niet serieus genomen worden, de hoge factuur voor opvang, vragen bij de aanpak van bepaalde leerkrachten, ... Het enthousiasme bleek niet alleen uit een spontane klaagzang maar ook uit de hoop van ouders dat de besproken onderwerpen effectief behandeld zouden worden. Onze oudergroep vroeg expliciet om niet alleen ervaringen uit te wisselen; de ouders wilden op hoger niveau gehoord worden.⁵¹

Om positief van start te gaan, draaiden de volgende bijeenkomsten om slechts één vraag: “Hoe ziet een perfecte school eruit?” In kleine groepjes gingen de ouders aan de slag. De rode draad die van prioritair belang bleek bij de verschillende gesprekken betrof ‘duidelijke, heldere en vooral voldoende **communicatie** op de school tussen alle betrokkenen’. De concrete voorstellen waarover de ouders meer en betere communicatie en betrokkenheid wensten, hadden allen betrekking op **informatie over de school**, die tot dan toe voor hen te onduidelijk was. De verschillende onderwerpen waarover ze informatie wensten, werden doorheen de verschillende bijeenkomsten ingedeeld volgens de drie participatieniveaus:

1. **Mee weten:** schoolreglement, facturen, maaltijden, toezicht, testen, brugklassen, EHBO, schoolteam, open klasdagen, diversifiëringsbeleid.
2. **Mee denken:** laagdrempelig onthaal, inspraakkanalen voor ouders, studiebegeleiding tijdens naschoolse opvang, taalcursussen voor ouders, communicatie met tolken en eenvoudige briefwisseling, ouders betrekken bij doorverwijzing naar buitengewoon onderwijs.
3. **Mee doen:** de wekelijkse onthaalmomenten en de realisaties van *Ouders als Onderzoekers* op het schoolbeleid.

De groep ging met betrekking tot die onderwerpen ook **onmiddellijk aan de slag**, via de goede samenwerking met de brugfiguren. Tegelijk was er op elke bijeenkomst tijd en ruimte voor zorgen die op dat moment leefden en problemen die op dat moment hoog zaten. Zo was er bijvoorbeeld een luizenprobleem dat niet opgelost raakte. Dankzij de ouderonderzoeksgroep werden de betrokken ouders aangespoord om het haar van hun kind te behandelen, voor alle ouders werd – met verschillende tolken – een informatiemoment georganiseerd in samenwerking met het CLB. Door de nauwe samenwerking van *Ouders als Onderzoekers* met de brugfiguren werden **heel veel kleine vragen reeds op korte termijn beantwoord** in de loop van het onderzoeksproject.

Met verschillende methodieken werden tijdens de eerste bijeenkomsten alle signalen, vragen en zorgen opgelijst. Na ongeveer anderhalf jaar hard werken koos de groep aanvankelijk om verder te werken rond het thema **“werken aan een goede communicatie tussen ouders onderling en tussen ouders en leerkrachten”**. Zoals hierboven reeds aangehaald, bleef de moeizame communicatie immers de rode draad, en uiteindelijk het eerste doel waarrond een onderzoeksvraag kon geformuleerd worden.

De andere thema's waar de groep rond gewerkt had, bleven natuurlijk niet liggen. Er werden signalen opgenomen in het actieplan dat de brugfiguren samen met de ouders op school zouden uitvoeren. Er werd een **tussentijdse stand van zaken (cfr. verder 'nota')** bezorgd aan het **Gentse departement onderwijs en opvoeding**. In 2010 maakten de brugfiguren een **onthaaltbrochure** voor nieuwe ouders en leerlingen van de Dialoog. De brugfiguren van de Dialoog stelden deze folder samen, onder andere op basis van de items waarover de ouderonderzoeksgroep aangaf dat er te weinig communicatie was. Op die manier werd informatie gebundeld over contactgegevens van de school, schooltijden, afspraken, wat in de boekentas kan/moet en wat niet, hoe het zit met de maaltijden, de structuur van de klassen, opvangafspraken, betalingen, ongevallen op de speelplaats, afwezigheden, wat in geval van luizen, enzovoort. Dankzij de ouderonderzoeksgroep kwam er een welkomstwoord in verschillende talen en waren er aantrekkelijke en duidelijke pictogrammen om de leesbaarheid te verhogen.

Toen we met de groep de onderzoeksvraag verder verfijnden en op zoek gingen naar een gepaste onderzoeksmethodologie, merkte de groep op dat het communicatiethema slechts deel uitmaakt van de échte bezorgdheid van ouders. Die duidelijke en heldere communicatie over cruciale schoolse informatie bleef van prioritair belang. Maar het thema waar de **hevigste emotie** bij vastgesteld werd, bleek de **onzekerheid over de schoolkeuze** die ouders gemaakt hebben. De aanwezige mama's en papa's gaven aan niet zeker te zijn of ze al dan niet de juiste schoolkeuze hebben gemaakt voor hun kinderen. De groep stelde in vraag of die schoolkeuze wel bewust gemaakt werd, en zoja, op basis van welke criteria. Daar bijkomend bekeken ze die bewuste overweging voor een schoolkeuze ook vanuit het standpunt van de leerkrachten. De conclusie van deze gesprekken evolueerde tot de vraag welke **criteria** noodzakelijk zijn, zowel voor ouders als voor leerkrachten, **om te beslissen welke school de juiste is voor een kind**.

Sommige ouders kunnen niet anders dan hun kinderen inschrijven in een buurtschool waar ze zich om tal van redenen eigenlijk niet goed bij voelen. Andere ouders waren niet goed geïnformeerd op het moment van de inschrijving. Velen kampen hierdoor met gevoelens van schuld en onmacht. Vanuit het standpunt van de leerkrachten werd in vraag gesteld van welke omgevingszaken een leerkrachtenteam op de hoogte moet zijn om samen te beslissen of er kan overgegaan worden tot een inschrijving. Deze onderzoeksvraag zou volgens de groep mee kunnen gaan bepalen hoe 'een perfecte school' er **volgens ouders én leerkrachten** kan gaan uitzien. Onder 'een perfecte school' catalogiseerden de ouders vooral: *de samenstelling van de schoolpopulatie, de communicatie tussen de ouders en de leerkrachten, het welkomstgevoel voor ouders en de openheid over de aanpak in de klassen*. Met het zoeken naar antwoorden op deze voor hen cruciale vragen, wilde de groep niet enkel focussen op basisschool De Dialoog. De antwoorden op de onderzoeksvragen zouden volgens de groep ook relevant kunnen zijn voor andere Gentse scholen.

Omdat de groep zeer grondig en diep gegraven heeft naar een thema dat werkelijk bij de ouders leeft, was er tegen de zomer van 2010 nog geen onderzoeksvraag geformuleerd. Het plan was om na de schoolvakantie een concrete onderzoeksvraag en een aantal subvragen te formuleren rond **de criteria voor een juiste schoolkeuze en hoe communicatie daarin een cruciale rol speelt**. Daarna zou de groep starten met een bevraging van andere ouders op de school. Met het oog op representatief onderzoek wilde de groep nagaan of hun bekommernis ook bij andere vaders en moeders leeft. Ze wilden dit doen in **focusgroepen met een diverse samenstelling** op vlak van etnische achtergrond, leeftijd, gezinssamenstelling en woonplaats (buurt).

Vanuit de **wederkerigheidsgedachte** zou ook het **leerkrachtenteam** hierover bevroegd worden, om daarbij ook hun invalshoek te betrekken in het volledige plaatje van noodzakelijke criteria.

3. Na het exploreren kwam geen ommekeer, onderzoek wordt moeilijk

Van bij aanvang bleek al snel dat de vaders en moeders van de groep wilden timmeren aan **kwaliteitsvol onderwijs, een sociale mix in de schoolpopulatie, tevreden en gemotiveerde leerkrachten en een permanente plek waar ouders structureel een stem krijgen**. De ideeën en voorstellen die uit dit werk zouden voortkomen, wilden ze tot bij het schoolteam, het stadsbeleid en andere Gentse scholen brengen.

Praktische zaken (te lang van huis, geen kinderopvang, verantwoordelijkheden thuis) zorgden ervoor dat de ouders niet mee konden naar het ouderseminarie in Parijs (juni 2009). Pas na het congres in Gent (juni 2010), besefte de groep hoe breed *Ouders als Onderzoekers* gedragen is en hoeveel partners erbij betrokken zijn. Dat werd enorm geapprecieerd: ze leerden veel uit de contacten met andere ouders en kregen ook het gevoel dat hun werk betekenis kreeg.

Onderweg kwamen al heel wat aanbevelingen naar voren. Nadat ze werden doorgespeeld aan de brugfiguren van de Dialoog die het onderzoekswerk van de groep nauw opvolgden, zagen de ouders hier en daar op school een aantal kleine veranderingen. De groep gaf halverwege ook een stand van zaken aan het Gentse departement onderwijs en opvoeding en andere betrokkenen. Deze **tussentijdse stand van zaken aan het beleid** was in deze onderzoeksgroep van groot belang aangezien zij ook **mee initiatiefnemer** waren van het onderzoek. Bovendien wilde de groep zelf een voorbeeld geven van **open en heldere communicatie ten aanzien van alle betrokken partners**. Aanvankelijk liet het antwoord van het beleid op dit verslag echter op zich wachten.

Toen de procesbegeleiders en de brugfiguren na de schoolvakantie bij de eerste bijeenkomst van het nieuwe werkjaar polsten of en hoe de ouders toen verder wilden gaan in het onderzoek, waren velen verontwaardigd en ontgoocheld. De ouders stelden vast dat hun stem tot nu toe weinig gehoor had gekregen. Er waren enkele kleine veranderingen doorgevoerd, vooral in samenwerking met de brugfiguren, maar de ouders merkten **weinig waardering** voor hun inzet, door het achterwege blijven van een antwoord van het beleid op hun tussentijdse nota.

De oudergroep verwachtte eerst en vooral feedback op de nota die bezorgd werd aan het departement opvoeding en onderwijs en een aantal

andere betrokken instanties. Daarnaast verwachtten de ouders dat uit hun tussentijdse vaststellingen en signalen reeds een aantal conclusies getrokken zouden worden.

Door het gebrek aan een antwoord van het beleid, werd de onderzoeksgroep ook gedwongen om het leerkrachtenteam in het ongewisse te laten met betrekking tot de onderzoeksresultaten en mogelijke onderzoeksvoorstellen.

4. De groep kreeg gehoor en wilde afronden

Maakten we tot dan toe de balans op, dan zorgde de oudergroep – in samenwerking met de brugfiguren – dat een aantal kleine problemen op school werden aangepakt. Toen sommige vaders en moeders zagen dat er verder niet veel veranderde, dat er nauwelijks iets gedaan werd met betrekking tot de voor hen meer fundamentele knelpunten die ze aangaven, schreven enkele ouders hun kinderen in op een andere school. Het aantal kinderen dat van school veranderde is in die zin een ander (zelfs bijna 'meetbaar') resultaat van *Ouders als Onderzoekers*.

De ouderonderzoeksgroep wilde zonder antwoord van het beleid niet langer verder werken. Een felle reactie die alle betrokken partners van *Ouders als Onderzoekers* (Opvoedingswinkel Gent, het brugfigurenproject, VCOK, IVA, Universiteit Gent, ...) konden plaatsen: participatief werken is mensen au sérieux nemen. Als dat niet gebeurt, haken ze af. Begrijpelijkerwijs en volledig terecht.

Een viertal maanden later volgde de feedback van het departement opvoeding en onderwijs van de stad Gent op de nota van de ouders. Het departement bezorgde die feedback echter aan het schoolteam, waardoor de communicatie over het onderzoek nog meer vertraagd werd, en ook misverstanden opdoken tussen het schoolteam en de onderzoeksleden. Deze gang van zaken leidde tot een overleg tussen het schoolteam, het departement onderwijs en opvoeding van de stad Gent, het brugfigurenproject, de procesbegeleiders en de wetenschapper van de onderzoeksgroep. Op dit overleg werd de nota besproken en werd ingezoomd op de **emotionele beleving van de ouders als partner op de school, als resultaat van het afgelegde traject tijdens het onderzoek**.

Het overleg resulteerde in de afspraak om **onder leiding van het brugfigurenproject de leerkrachten te bevragen met betrekking tot hun beleving van de onthaalwijze van de school en het verloop van de oudercontacten**. Op basis van de beleving van ouders én leerkrachten moet het actieplan

rond participatie aangepast worden. De uitvoering van deze bevraging en de verdere wijzigingen in de **brugfigurenacties**, gebeurt in nauw overleg met de directie van de school. De engagementsverklaring van het schoolteam voor deze afspraken, is namelijk de voorwaarde voor de verdere uitvoering van het brugfigurenproject op basisschool De Dialoog.

Nadien brachten de procesbegeleiders, samen met één van de brugfiguren, de ouders op de hoogte van de laatste evoluties binnen het project. Er waren slechts 5 van de 14 ouders aanwezig. Enkele ouders werken ondertussen, zitten thuis met pasgeboren kinderen, andere ouders hebben geen schoollopende kinderen meer op De Dialoog en vonden het omwille van één van deze redenen niet meer relevant om deel te nemen aan de bijeenkomst. De niet aanwezige ouders werden ofwel telefonisch op de hoogte gebracht door de procesbegeleiders, ofwel door de brugfiguur aangesproken op de school. Na de terugkoppeling van de laatst gebeurde stappen binnen het onderzoek reageerden de ouders enerzijds **opgelucht** en blij met hoop op nog meer positieve resultaten, anderzijds wezen zij ook op de **blijvende verantwoordelijkheid** van de ouders van de school om zich zelf ook te blijven inzetten op een positieve participatieve manier. Enkel als beide partners in dit verhaal **de participatie met een open en positieve houding bewaken**, kan ook de emotionele beleving van de intenties van beide partijen (ouders en leerkrachten) positief ingevuld worden.

Linda Boulanger, Tineke Decroos,
Myriam Deroo, Frank Myny,
Ellen Rutgeerts (red.)

Oostende – de Nieuwe Stad

Ouders: Joke Degezelle, Natalya Ilyosova, Jelena Papoova, Geda Tabourkaeva, Tracey Tuplin, Peggy Verstiggelen

Procesbegeleiders: Tineke Decroos (Samenlevingsopbouw), Linda Boulanger (De Oostendse Haard)

Wetenschapper: Myriam Deroo (bacheloropleiding Sociaal Werk, Hogeschool West-Vlaanderen)

Andere betrokken partnerorganisaties: straathoekwerk, Arktos kinder- en jongerenwerking, jeugddienst stad Oostende, Dienstencentrum De Blomme, sociale huisvestingsmaatschappij De Gelukkige Haard, stadsbestuur Oostende

Als de horizon het einde is, waar was dan het begin?

Bewoners van de Nieuwe Stad in Oostende hebben een goed leven. Dat denken we toch. Ze behoren tot die uitverkoren groep die tijdens het ontbijt of het avondmaal, de zon aan de horizon kan zien opkomen of ondergaan. Voor de gemiddelde binnenlander is dat een garantie op een melancholisch leven. Melancholie en migratie aan het einde van een reis eindigen vaak aan zee. En de Nieuwe Stad is zo'n plek waar de overheid de handen vol aan heeft en waar de leefbaarheid zwaar onder druk staat. Het is een plek waar kansarmoede is gestrand.

Ouders als Onderzoekers heeft tijdens het onderzoek veel aandacht gehad voor de leefbaarheid van gezinnen met kinderen in de wijk. Wat betekent de buurt voor opgroeiende kinderen en jongeren? Wat kan er gedaan worden om de opvoedingskansen van kinderen en jongeren te vergroten?

1. Ontstaan van de groep

De Nieuwe Stad is een sociale hoogbouwwijk aan de rand van Oostende. Er zijn 750 appartementen en een grote diversiteit aan bewoners. Senioren, jonge gezinnen, alleenstaanden, mensen van allochtone origine en autochtonen wonen er samen. Hoewel er in de wijk 150 gezinnen met kinderen wonen, is er in deze wijk weinig aanbod en beleidsmatig ook weinig aandacht voor die groep.

Samenlevingsopbouw, straathoekwerkers, Arktos Jongerenproject en twee huisvestingsmaatschappijen zijn actief in de wijk (De Oostendse Haard en De Gelukkige Haard). Vertegenwoordigers van die organisaties hadden ondertussen kennisgemaakt met *Ouders als Onderzoekers* en vonden het de moeite waard om met jonge gezinnen een ouderonderzoeksgroep op te

richten. Op die manier zouden de ouders in de wijk iets kunnen veranderen aan de leefsituatie van hun kinderen.

Daarvoor werd een stuurgroep opgericht met lokale actoren, de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning van het West-Vlaamse team Jongerenwelzijn en VCOK vzw. Die stuurgroep deed het voorbereidend werk voor de flyer waarmee de procesbegeleidsters *Ouders als Onderzoekers* bekend maakten in de wijk.

Tineke Decroos van Samenlevingsopbouw en Linda Boulanger van de sociale huisvestingsmaatschappij De Oostendse Haard (de procesbegeleiding) nodigden ouders uit op een eerste informatieve bijeenkomst van *Ouders als Onderzoekers*. Alle ouders van kinderen tussen 0 en 18 jaar werden daarvoor uitgenodigd met een persoonlijk geadresseerde flyer en een begeleidende brief in de bus. Nadien werden ouders tijdens huisbezoeken persoonlijk aangesproken door Linda en Tineke. Ook op het Sinterklaasfeest (2 december 2009) in het dienstencentrum De Blomme spraken de procesbegeleidsters ouders aan voor de eerste infobijeenkomst. Ze benadrukten daarbij dat de eerste bijeenkomst nog geen verder engagement inhoudt. Hun aanwezigheid was vrijblijvend.

In de flyer stond uitdrukkelijk 'opgroeien in de Nieuwe Stad'. Daarmee werden meteen een aantal lijnen van het onderzoeksproject uitgezet. Enerzijds lag het thema dat de ouders zouden kiezen nog helemaal open. Het zou over opgroeien gaan en het hoefde zelfs niet rechtstreeks verband te houden met 'opvoeden'. (Volgens de procesbegeleidsters schrikt dat woord 'opvoeden' alleen maar af. Ouders zouden denken dat het een project was over

hun opvoedingsvaardigheden.) Anderzijds was wel duidelijk dat het om gezinnen, kinderen en jongeren zou gaan (opgroeien) en dat het onderzoeksthema wijkgebonden zou zijn (in de Nieuwe Stad).

Uiteindelijk werd het een groep moeders met een zeer grote diversiteit. Op vlak van nationaliteit, geloof, opleiding en seksuele geaardheid was de groep zeer gemengd. In het begin was dat spannend: iemand die van thuis licht racistische boodschappen meekreeg, vertelde dat ze in deze groep het tegendeel ontdekte; een lesbische vrouw werd door de allochtone moeders van de groep aanvaard als een moeder met kinderen, haar geaardheid stond niet langer in de weg; enzovoort. Omdat alle moeders, procesbegeleiders en onze wetenschapster het goed met elkaar konden/ kunnen vinden, werd ook vaak gepraat over persoonlijke problemen. Dikwijls waren dat kleine en grote zorgen over de kinderen. De moeders gaven elkaar spontaan tips en verwezen naar verschillende organisaties. Ook procesbegeleiders plukten soms informatie van de sociale kaart en gaven die door aan moeders. Alle relevante aspecten die op die manier aan bod kwamen maar buiten onze onderzoeksfocus lagen, hielden de procesbegeleiders in hun achterhoofd om later aan te pakken of te signaleren.

Wat de groep vooral typeerde, was het collectief denken en doen. De moeders dachten niet alleen aan hun eigen leefsituatie, maar ook aan de andere ouders met kinderen. De moeders redeneerden dat kleine kinderen groot worden, waarna nieuwe kinderen geboren worden. Ze wilden met het onderzoekswerk ook voor die groepen zorgen. Ook zeer typisch was de enorme *Sturm und Drang* van de moeders, procesbegeleiding en wetenschapper in de groep. Als er meer tijd zou zijn geweest, hadden de betrokken moeders allicht meer zelf in handen kunnen nemen. Omdat zowel de moeders als procesbegeleiders (gesteund door de stuurgroep) kozen voor doel- en actiegericht werken – iedereen wilde resultaat zien – stond het actief uitvoeren van het onderzoek soms op een lager pitje. Het bedelen en ophalen van de enquêtes bijvoorbeeld deden de moeders samen met betrokkenen uit de partnerorganisaties. De analyse van de gegevens werd uitbesteed. De interpretatie ervan en het formuleren van de conclusies gebeurde uiteraard wel met de groep. Dat was echter geen teken van minder betrokkenheid. Het participatieve van het onderzoek zat in het eigenaarschap van de onderzoeksvraag, in het auteurschap van de beleidsaanbevelingen en in het in handen nemen van de sociale actie om tot veranderingen te komen die de groep moeders zelf vooropstelde.

2. Een korte maar krachtige exploratie

52 Zie driehoeksrelatie.

De eerste bijeenkomst van onze ouderonderzoeksgroep ging door in december 2009 en bestond vooral uit informeren en kennismaken. Er waren zes geïnteresseerde moeders aanwezig en ook Myriam Deroo was erbij. Zij werkt aan de Hogeschool West-Vlaanderen en zou ons onderzoekswerk ondersteunen. Ze was aanwezig op alle bijeenkomsten.⁵¹

Met de eigen sleutelbos en een foto van de kinderen, stelde elke moeder zich voor. Onmiddellijk daarna was er op deze eerste bijeenkomst reeds een gesprek over het opgroeien van kinderen in de Nieuwe Stad. De groep vroeg uitdrukkelijk om vooruit te gaan: de moeders wilden geen babbeluurtje, ze vroegen actie. Op donderdagnamiddag, want dat bleek voor hen het meest geschikte moment.

De volgende bijeenkomst spitten we het thema verder uit. In groep deden we een brainstorm over alle aspecten die bij ons opkwamen als we denken aan opgroeien in de Nieuwe Stad. We bundelden onze persoonlijke ervaringen en we lijkten ook op welke aspecten we daarbij belangrijk vinden.

Een eerste inventarisatie van alle noden rond opgroeien in de wijk was klaar in april 2010. Toen kwamen we tot vier geclusterde onderwerpen die we uiteindelijk samenvoegden in twee grote categorieën: (1) buiten komen/buiten spelen (veiligheid, te weinig speeltoestellen, inspraak bij het plannen van toekomstige speelruimte, het geplande waterbekken is te diep); (2) ontmoeting/vorming/activiteiten voor kinderen en hun ouders (geen aanbod voor de allerkleinsten, voor kinderen jonger dan 6 jaar zijn er buiten de schooluren geen activiteiten, ouders kunnen zichzelf organiseren – bijvoorbeeld de spelothek openhouden – waardoor ontmoeting groeit, aan de slag met verkeers- en brandveiligheid, kinderen moeten verschillende culturen leren kennen: hoe kunnen ze met elkaar spelen?, wat met aanvaringen tussen jongerengroepjes onderling – los van hun culturele achtergrond?, enzovoort). Zo kwamen we tot een hypothese die we verder wilden exploreren: **'Gezinnen met kinderen in de Nieuwe Stad vinden dat er te weinig voorzieningen zijn voor (kleine) kinderen in de wijk en dat daar iets aan gedaan moet worden. Dat kan in samenwerking met ouders. Ouders vinden daarnaast dat er te weinig ontmoetingsmogelijkheden zijn voor ouders (met hun kinderen)'**. Daarmee startten we ons onderzoek.

3. Een uitgebreid en grondig onderzoek

Om de hypothese 'Gezinnen met kinderen in de Nieuwe Stad vinden dat er te weinig voorzieningen zijn voor (kleine) kinderen in de wijk en dat daar iets aan gedaan moet worden' te toetsen, wilden we eerst en vooral weten wat gezinnen met kinderen in de Nieuwe Stad in hun vrijetijdsbesteding belangrijk vinden. Dat leidde tot heel wat vragen.

- Wie zijn de gezinnen met kinderen die in de Nieuwe Stad wonen?
- Welke noden ervaren kinderen op het vlak van (veilig) kunnen buiten spelen in de wijk?
- Welke noden ervaren ouders op het vlak van (veilig) kunnen buiten spelen in de wijk?
- Welke noden ervaren kinderen op het vlak van informatie betreffende het wonen in de wijk?
- Welke noden ervaren ouders op het vlak van informatie betreffende het wonen in de wijk?
- Welke noden ervaren kinderen op het vlak van activiteiten in de wijk?
- Welke noden ervaren ouders op het vlak van activiteiten in de wijk?
- Welke noden ervaren de kinderen op het vlak van vorming (educatie)?
- Welke noden ervaren ouders op het vlak van vorming (educatie)?
- Welke noden ervaren kinderen op het vlak van ontmoeting in de wijk?
- Welke noden ervaren ouders op het vlak van ontmoeting in de wijk?
- ...

Onze groep bundelde die uiteindelijk tot één onderzoeksvraag: **'Wat vinden gezinnen met kinderen, die in de Nieuwe Stad wonen, belangrijk betreffende de vrijetijdsbesteding in de wijk?'**

Om het hele plaatje helder te kunnen schetsen, vonden de moeders in onze groep niet alleen de mening van ouders belangrijk, maar ook de visie en ideeën van kinderen en jongeren. Het ging per slot van rekening over hen! Omdat de ouderonderzoeksgroep (de moeders van *Ouders als Onderzoekers*) ook deel uitmaken van de te onderzoeken groep (ouders met jonge kinderen in de wijk) kozen we voor praktijkonderzoek. Voorbeelden van praktijkonderzoek zijn het afnemen van interviews of enquêtes en het uitvoeren van een experiment. Waar praktijkonderzoek vaak wordt voorafgegaan door literatuuronderzoek, is dat voor ons minder relevant. Wel gebeurde er uitwisseling van ervaringen, onderzoeksmethoden en -bevindingen met andere ouderonderzoeksgroepen in Vlaanderen (en Frankrijk en Berlijn). Dat vond plaats in de periode mei-juni 2010.

Uiteindelijk kozen we in juni 2010 voor drie onderzoeksinstrumenten. Ten eerste wilden we aan de hand van een enquête ouders bevragen over hoe

ze de vrijetijdsbeleving van kinderen en jongeren in de Nieuwe Stad beleven en wat ze daarbij belangrijk vinden. Myriam, de procesbegeleidsters en de moeders van onze groep stelden die enquête op. Daarna werden ze door de moeders van onze groep, de procesbegeleidsters en medewerkers van Jongerenwelzijn West-Vlaanderen deur aan deur afgegeven. Dat werk was enorm intensief: het was nodig om verschillende malen op dezelfde adressen aan te bellen en indien nodig uiteindelijk de enquête met een begeleidend briefje te bussen. Daarna moesten we opnieuw aanbellen en afspraken maken om de ingevulde enquêtes weer in te zamelen. Gelukkig lag de respons hoog: 61 van de 147 bedeelde enquêtes kwamen ingevuld terug en konden we opnemen in onze onderzoeksanalyse. De resultaten daarvan werden uiteindelijk verwerkt in het voorjaar van 2011.

Ten tweede vonden in januari 2011 twee focusgroepen plaats met in totaal zeventien jongeren. Dat gebeurde onder begeleiding van Myriam Deroo. Ailien Stove en Sarah Crampe namen verslag (Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning, Jongerenwelzijn West-Vlaanderen). De moeders uit onze groep kozen er bewust voor om daar niet bij te zijn. Jongeren onder elkaar hebben een andere dynamiek en de moeders wilden voorkomen dat ze minder vrijuit zouden spreken door de aanwezigheid van (één van) hen. De transcripts (het letterlijk verslag) van deze focusgroepen werden gecodeerd door Myriam (wetenschapper) en door ons (procesbegeleidsters). Elk afzonderlijk maakten we clusters van het onderzoeksmateriaal uit de focusgroepen. Daarbij zijn er overeenkomsten (iedereen had bijvoorbeeld de cluster X) en verschillen (zo hadden sommigen de cluster Y en anderen de cluster Z). Alle clusters die elkaar overlaptten maar ook de clusters waarbij we niet overeenstemden, stelden we voor aan onze groep. Daarbij vroegen we hoe de moeders het zagen: wat was hun analyse, welke clusters wogen door en welke niet?

Als derde onderzoeksinstrument ontwikkelden de moeders in samenwerking met Corleone een spel waarmee jonge kinderen kunnen aangeven hoe ze de buurt en de vrijetijdsmogelijkheden in onze buurt beleven en wat ze missen of veranderd willen zien. Het onderzoeksthema draait om hen. De moeders vonden het belangrijk dat kinderen daarin betrokken werden. Het spel ging door tijdens twee zaterdagvoormiddagen en één volledige zaterdag in april 2011. Een eerste activiteit was verkennend: op grote foto's van plaatsen in de wijk duiden kinderen zelf aan wat ze willen veranderen. Een tweede bijeenkomst met de kinderen was verdiepend: samen zoeken naar nieuwe speelmogelijkheden. Het derde moment sloot aan bij de realisatie: de kinderen vertellen op hun manier aan de wijk en aan verantwoordelijken hoe zij de wijk graag willen. Ze hielden met andere woorden een soort avant-première van de beleidsaanbevelingen die deze ouderonderzoeksgroep uiteindelijk wilde formuleren.

4. Onderzoeksresultaten per thema

Vanuit het onderzoek bij ouders uit de wijk bundelden we signalen over spelen, activiteiten, veiligheid en ontmoeting. De onderzoeksresultaten van de focusgroepen bij jongeren gingen over Jongerenwerking Nieuwe Stad, wijk-activiteiten, samenleven in diversiteit en openbaar domein. Het onderzoek bij kinderen bracht problemen en vragen rond spelen, veiligheid en onderhoud aan het licht.

De bespreking van de onderzoeksresultaten doen we thematisch om zo de kijk van kinderen, jongeren en hun ouders naast elkaar te kunnen zetten.

1. Veiligheid

Bijna alle ouders vinden buitenspelen belangrijk. Ouders met oudere kinderen hebben hier iets minder oog voor. Buiten spelen moet voor de ouders vooral op een veilige manier kunnen gebeuren. Dat betekent dat ouders veel aandacht hebben voor veilige speeltoestellen, een vlotte en veilige bereikbaarheid van deze infrastructuur, waarbij kinderen niet gehinderd worden door vervoer en verkeer. Veiligheid voor ouders betekent echter ook zichtbaarheid. Ze willen hun kinderen kunnen zien als ze buiten spelen. Ouders vinden het ook veilig als er op een of andere manier informeel toezicht is op spelende kinderen. Dat kan door bewoners of burens gebeuren. Toch is het veiligheidsgevoel van ouders eerder laag. 50% van de ouders vindt de wijk niet veilig voor hun kinderen. En daar zijn verschillende redenen voor:

- teveel autoverkeer in de buurt;
- ouders hebben weinig vertrouwen in mensen die ze niet kennen en in rondhangende jongeren rond de speelplaatsen van hun kinderen;
- loslopende honden en allerlei zwerfvuil (afval, glas) verhogen het gevoel van onveiligheid;
- vernielingen en vandalisme van de openbare infrastructuur hebben een negatieve impact op de veiligheid;
- het gebrek aan afrasteringen en omheiningen maken het mogelijk dat kinderen al spelend de openbare weg oplopen;
- in de openbare ruimte vinden veel conflicten tussen jongeren plaats en wordt er veel gevochten;
- nachtlawaai, burenruzies, blaffende honden en andere vormen van geluidsoverlast vormen ook een bron van ergernis.

Om de veiligheid te verhogen denken ouders aan ingrepen in de infrastructuur (veilige toestellen, omheiningen). Maar ook meer toezicht in de openbare ruimte en meer controle door politie rond de geweldproblematiek kwam ter sprake. Daarnaast worden ingrepen op verkeersvlak vermeld (vluchtheuvels, drempels, oversteekplaatsen, olifantenpaden die verschillende speelplaatsen onderling op een veilige manier met elkaar verbinden enz.).

De visie van de ouders loopt vrijwel parallel met deze van hun kinderen. Bij jongeren houdt het veiligheidsthema minder verband met speelinfrastructuur en verkeersveiligheid, maar meer met de (on)mogelijkheid om samen te leven in diversiteit. Spanningen tussen verschillende subgroepen jongeren worden vaak vermeld als oorzaak van onveiligheid.

2. Ontmoeting

Ouders vinden het belangrijk dat kinderen elkaar kunnen ontmoeten in de wijk. Vooral lagere schoolkinderen moeten de kans hebben om samen te spelen. De wijk moet dan ook voldoende ruimte bieden om dat mogelijk te maken. Dat betekent dat er voor kinderen voldoende speelpleinen moeten zijn, maar ook sportterreinen (voetbal, basket) voor jongeren, plaatsen en voorzieningen om te skaten, zitbanken, schuilplaatsen, boomhutten en ingerichte pleintjes. Het komt er dus op neer dat de ruimte niet alleen aantrekkelijk moet gemaakt worden, maar ook moet motiveren om (samen) dingen te doen.

Samen dingen kunnen doen, met hun kinderen, vinden ouders ook belangrijk. Ouders formuleren ook georganiseerde activiteiten in de wijk als een mogelijkheid om dat te realiseren. Dat kunnen activiteiten voor ouders zijn, maar ook activiteiten voor ouders samen met hun kinderen. Uitstapjes, knutselnamiddagen, een sinterklaasfeest, wijkfeesten, speelstraten, een poppenkastvoorstelling, filmnamiddagen en vertelnamiddagen worden als mogelijkheden voorgesteld. Ook andere ouders ontmoeten is een belangrijk item. Een mammacafé of een ontmoetingsruimte voor ouders met kinderen zijn veelgehoorde verzuchtingen in de wijk.

Wie aan Oostende denkt, denkt natuurlijk aan de zon en de zee. Dat is terecht voor wat betreft de helft van het jaar. De andere helft van het jaar ondervinden de bewoners vooral veel rukwinden, hagelvlagen, stortregens, zwaar bewolkte luchten, zuidwesterstormen en depressies boven de Noordzee. Ouders, kinderen en jongeren geven dan ook voortdurend aan dat er ook aan binneninfrastructuur moet gedacht worden om die ontmoeting blijvend te realiseren. Quasi alle betrokkenen formuleren de nood aan ontmoetingsruimte. Het bestaande dienstencentrum De Blomme wordt door de ouders positief beoordeeld, hoewel daarbinnen eigenlijk te weinig mogelijkheden zijn voor kinderen, voor jonge gezinnen en activiteiten voor ouders en kinderen samen. De ouders vinden dat het dienstencentrum te weinig op hen is gericht. Een aanbod van een ontmoetingsruimte voor ouders en (jonge) kinderen is een aanbeveling die door verschillende ouders gedaan wordt. Ook jongeren geven aan dat ze de beschikbare binnenruimte die ze hebben in het jeugdhuis meer ter beschikking zouden moeten hebben. Als dat niet mogelijk is, wensen ze een andere beschutte binnenruimte.

3. Georganiseerde activiteiten

Het is hierboven al gezegd: ouders stellen georganiseerde activiteiten vaak voor als mogelijkheid. Negen op tien ouders vinden dat belangrijk. Dat kan via sport (balsporten, fietsen, dansen, trampoline) en spel (springkasteel, schminken, knutselen, verhalen voorlezen). Ook jongeren geven aan dat er in hun buurt soms weinig te beleven valt en dat ze meer georganiseerde activiteiten wensen. Als er activiteiten georganiseerd worden in de wijk zijn er weinig activiteiten die jongeren boeiend en aantrekkelijk vinden.

Jongeren kijken niet noodzakelijkerwijze negatief naar activiteiten die voor alle leeftijdsgroepen zijn bedoeld, zoals een wijkfeest. Jongeren zelf wijzen erop dat ze ook graag meer betrokken zouden worden bij de voorbereiding en planning van activiteiten. Maar ze zijn er zich van bewust dat samenwerken en samen organiseren ruzies kan opleveren met andere jongeren. De jeugdhuiswerking die specifiek voor hen is opgezet wordt positief geëvalueerd, maar de openingsuren zouden uitgebreid moeten worden.

Voor het opzetten van activiteiten kijken ouders niet alleen naar de overheid. Ze zijn er zich bewust van dat ze ook een vrijwillige bijdrage kunnen leveren, door:

- activiteiten te helpen organiseren;
- ideeën aan te brengen voor activiteiten;
- proberen hun kinderen te laten deelnemen;
- kleine voorbereidingen te doen (hapjes klaarmaken, folders verspreiden);
- toezicht te houden op speelplaatsen voor kinderen.

Maar de ouders maken daarbij ook direct kanttekeningen. Taalmoeilijkheden, veranderende werkroosters verhinderen vaak die participatie.

5. En verder? Dromen van verandering door sociale actie

Onze onderzoeksresultaten hebben we niet in de ijskast gestopt maar aangewend om stapsgewijs sociale actie te voeren. Zo hebben we bewust gekozen voor een tussentijdse rapportage aan de beleidsverantwoordelijken in Oostende. Het onderzoeksmateriaal dat we via de drie methodieken met de moeders verzamelden, werd een eerste keer ruw geanalyseerd door Myriam Deroo. Die tussentijdse stand van zaken brachten wij, procesbegeleidsters, over aan de jeugddienst van Oostende en alle Oostendse organisaties die bij de ouderonderzoeksgroep betrokken waren. Het West-Vlaamse team Jongerenwelzijn nodigde zelfs de schepen van Jeugd en de schepen verantwoordelijk voor kinderopvang uit (die zich echter moesten verontschuldigen, maar waarmee de procesbegeleidsters en wetenschapper achteraf een gesprek hadden). De bedoeling was om hen op de hoogte te brengen van het onderzoeksthema van deze groep *Ouders als Onderzoekers*, maar ook te polsen naar hun bereidheid. Zullen ze iets aanvangen met de beleidsaanbevelingen? Kunnen er middelen vrijgemaakt worden? Alle betrokkenen beloofden de onderzoeksresultaten en de aanbevelingen van de ouders aandacht te geven.

Door op die manier tussentijds te toetsen, konden we onze slaagkansen inschatten. De idee dat er openheid was om iets met onze onderzoeksresultaten te doen, motiveerde de moeders ook tijdens de verdere analyse van het onderzoeksmateriaal.

Het onderzoek leverde uiteindelijk 53 concrete aanbevelingen op die door ouders, kinderen en jongeren werden geformuleerd. Heel wat aanbevelingen hebben betrekking op de reorganisatie en de herinrichting van de openbare ruimte die door de ouders samen met het stadsbestuur, de groendienst en de huisvestingsmaatschappij moeten worden besproken. Het betreft aanbevelingen zoals:

- alle speeltoestellen op hun veiligheid controleren;
- een speelheuvel aanleggen;
- speelpleinen afbakenen met grasbalen;
- plaatsen voorzien waar jongeren kunnen hangen en praten;
- meer openbare vuilnisbakken in de wijk;
- een speelbos in de wijk aanleggen.

Andere aanbevelingen hebben dan weer te maken met het versterken van het spelaanbod voor kinderen en jongeren via georganiseerde activiteiten. Betrokken diensten zijn dan vooral het stadsbestuur, de jeugddienst en de sociaal-culturele werkingen in de wijk. Het gaat onder andere om:

- de organisatie van een mobiele kinderwerking;
- een experiment: jongeren houden hun lokaal zelf open;
- speciale activiteiten voor jongeren in de wijk;
- een petanquetornooi.

De lange lijst illustreert dat er keuzes moeten gemaakt worden, prioriteiten vastgelegd en structureel overleg voorzien tussen ouders en lokale beleidsverantwoordelijken. Het is duidelijk dat veranderen tijd en energie en motivatie vergt. Maar iedereen die aan zee woont weet dat de golven komen, dag en nacht, jaar in jaar uit, steeds opnieuw. Dat het nooit stopt.

Ronse – De Vrolijke Kring

Agnès Biltris, Marijke Verleyen
Ellen Rutgeerts (red.)

Ouders: Carine Wambach, David, Erwin Biebuyck, Fabianne De Roose, Liesbeth, Marianne Ghion, Patricia, Patrik, Rita, Sylvie, Vanessa, Veerle De Smet

Procesbegeleiders: Agnès Biltris (Hogeschool Gent), Marijke Verleyen (V+ Vlaamse Ardennen Dender)

Wetenschapper: Rudi Roose (vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent)

Andere betrokken partnerorganisaties: De Vrolijke Kring (Vereniging waar armen het woord nemen), Tobias (dagcentrum Bijzondere Jeugdzorg), Werkgroep Opvoedingsondersteuning Stedelijke Adviesraad voor Welzijn

1. Een behoorlijk rechtlijnig ontstaan van de groep

De groep groeide uit een platform van hulp- en dienstverleningsorganisaties werkend rond opvoedingsondersteuning in Ronse (Werkgroep Opvoedingsondersteuning van de Stedelijke Adviesraad voor Welzijn). In de zomer van 2008 vergaderden verschillende organisaties met interesse in het project. Uiteindelijk vormden de organisaties die werken met mensen in kansarmoede de latere kerngroep van de op te starten onderzoeksgroep: het Inloopteam, een dagcentrum (Tobias) en een vereniging waar armen het woord nemen (De Vrolijke Kring). Na een drietal overlegmomenten werd onder leiding van Jongerenwelzijn een stuurgroep geïnstalleerd.

Tijdens de reguliere groepswerking van De Vrolijke Kring – een plek waarmee veel ouders in armoede vertrouwd zijn – stelden Agnès en Marijke, de twee procesbegeleidsters, het project *Ouders als Onderzoekers* voor. Ook in Dageraad – een dagcentrum voor diezelfde doelgroep – gingen een aantal informatiemomenten door. Daarnaast verspreidde Vormingplus een aantrekkelijke folder om het project bij ouders bekend te maken.

De eerste échte bijeenkomst ging door in december 2008, een tweede in maart 2009. Al gauw bleek dat er een groot verloop was in de groep: deelnemers van het eerste uur haakten af, nieuwe ouders kwamen erbij... De groep besliste toen om de deur voor nieuwe deelnemers open te houden. We wilden de mogelijkheid om te participeren voor iedereen zo groot mogelijk houden.

Aanvankelijk bestond de groep uit een tiental mensen, inclusief procesbegeleiding. De samenstelling van de groep veranderde vaak. Sommigen hadden gezondheidsproblemen, dan weer was er een afspraak voor andere belangrijke, dringende zaken. Toch kwamen meestal vier vaste ouders. Een tweetal andere ouders waren wisselend aanwezig.

2. Een exploratie met heel wat zijsprongen

De kennismaking verliep heel ongedwongen. Het werd een losse babbel over het leven en alle ervaringen van ouders in armoede. Velen kenden elkaar vanuit het hulpverleningsnetwerk in Ronse en het waren eerder wij, Marijke en Agnés, die ons als procesbegeleidsters moesten introduceren. Want voor ons waren álle gezichten nieuw. Maar ook dat verliep vlot.

Op onze vraag vertelden de ouders toen met z'n allen over wat ze in armoede dagelijks meemaken. Vanuit die verhalen hebben we geprobeerd om die zorgen en problemen te groeperen in thema's. Omdat velen moeilijkheden hebben met lezen en schrijven was het nodig alles te visualiseren. Als procesbegeleidsters zochten we pictogrammen voor verschillende categorieën: financiën, gezondheid, onderwijs, huisvesting, cultuur, arbeid en tewerkstelling, welzijn, justitie, burgerzin & sociale contacten, gezin. Op die manier kon iedereen makkelijker volgen, onthouden wat er al gezegd werd en zien waar ze nog iets konden aanvullen. De pictogrammen waren een handig instrument om structuur te geven aan de ervaringen van ouders en die structuur verder aan te houden in elke volgende bijeenkomst. Het toonde op de één of andere manier ook dat we afstand moesten proberen te nemen van elk individueel verhaal en op zoek moesten naar collectieve, gedeelde ervaringen. Met een abstract pictogram (en géén foto, géén woord) konden de ouders als het ware zelf ook makkelijker abstractie maken.⁵²

Die verhalen werden dankzij de pictogrammen op de volgende bijeenkomsten hernomen. Zorgen en problemen werden opnieuw verteld en in categorieën geplaatst. Toen alles uiteindelijk opgelist was, gebruikten we met onze ouders een bol wol om tussen de maatschappelijke thema's (problemen met geld, gezondheid, onderwijs, huisvesting, enzovoort) een woldraad te spannen. Een dochter met talent voor atletiek wordt bijvoorbeeld op aanraden van de turnleraar ingeschreven in een sportclub. Haar ouders komen om financiële redenen niet supporteren: mobiliteit kost geld, de kantine betreden kan je niet doen zonder iets te consumeren. Van anderen krijgen ze te horen dat ze hun dochter niet steunen. Aan- of afwezigheid wordt voor mensen in armoede meer dan bij anderen gekoppeld aan betrokkenheid en opvoedingsvaardigheden. Problemen met geld raken aan vrije tijd, ouderschap, zelfbeeld, enzovoort.

Door alle maatschappelijke problemen met woldraad aan elkaar te verbinden ontstond letterlijk een figuurlijk web van zorgen. Het was voor iedereen overduidelijk hoe alle problemen aan elkaar vasthangen – als je aan één draadje trekt, komt al de rest ook in beweging. En toen op het eind van het geharrewar met de bol wol toevallig een moeder temidden van dat grote spinnenweb terecht kwam, ontstond een zeer treffend beeld van gevangen

zitten in armoede, een web waaruit je je letterlijk en figuurlijk niet kan losmaken. Middenin het web van zorgen en problemen stond een moeder vol trots omdat ze elke dag opnieuw met dat moeilijke leven van haar aan de slag gaat.

De hamvraag was natuurlijk welke draad ze van dat spinnenweb wilden doorknippen. Van welke categorie problemen wilden de ouders werk maken om een aantal zaken op te lossen? Financiële steun vond iedereen belangrijk, maar ook veelomvattend en complex.

In onze groep hadden we het gevoel dat het project nog maar net was gestart, toen de reis naar Parijs zich al aankondigde. Vier ouders gingen met ons mee. Het reizen op zich was erg spannend, soms zelfs stresserend. Maar de ambiance tijdens de avonturen samen (een etentje, de metro, de te kleine lift in het hotel, ...) versterkte ook een zeker groepsgevoel. Vaak was het lastig om tijdens het seminarie te blijven luisteren. Gelukkig spraken drie ouders uit onze groep zeer goed Frans en vertaalden zij voor de andere ouders (ook van de andere Vlaamse groepen). In sommige verhalen van andere oudergroepen herkenden de ouders problemen uit hun eigen leven. En we kregen te horen dat het groepswork en onderzoek voeren in andere landen ook niet vanzelfsprekend gaat.

Terug thuis bleek het niet zo eenvoudig om van start te gaan met het onderzoek. Rudi van de universiteit kwam een woordje uitleg geven over wetenschappelijk onderzoek. Heldere taal en concrete voorbeelden volstaan niet om als leek een juist beeld te krijgen van wat precies bedoeld wordt met onderzoeken en hoe dat zou moeten gebeuren.⁵³

Daarom deden we als voorbereiding eerst een onderzoeksoefening in een andere categorie die uit alle zorgen en problemen gedistilleerd was: gezondheid. In dat thema zochten ouders en begeleiders samen naar de betekenis van het woord onderzoek. Er werd geoefend met vragen stellen bij een stuk exotisch fruit. Omdat de vrucht in kwestie (een granaatappel) bij onze ouders vrij onbekend was, moest het werkelijk onderzocht worden: kijken, ontleden, proeven... En veel vragen stellen! Was het wel fruit? Hoe moet je het eten? Is het lekker? Enzovoort. Met dat mini-onderzoek stoomden we onze groep klaar voor het eigenlijke onderzoek.

Waren onze ouders al half gewonnen voor een onderzoek over financiële steun en de relatie tussen inkomen, gezin en opvoeding, dan werd dat pad weer verlaten. Deels omdat er nieuwe ouders bijkwamen waardoor het proces soms wat hernomen werd, maar zeker ook omdat onze groep in de verdere exploratie van ons thema steeds andere aspecten naar voren bracht. Hier bewezen de pictogrammen opnieuw hun nut. Ook al wijdden

54 Zie 'Tien voor taal'. Rudi Roose formuleerde dat op een overlegplus (16 november 2010) als volgt: Dit zegt niets over de competenties van ouders, dit zegt iets over mijn onvermogen om duidelijk te communiceren. Ik denk van mezelf dat ik concreet en helder ben. In realiteit blijkt dat niet zo.

onze ouders vaak uit naar andere belangrijke zaken, die werden meteen gestructureerd in onze categorieën met pictogram.

Op basis van een aantal vragen en door onderling met elkaar te praten, brachten de ouders één voor één hun levensverhaal. Alle verhalen werden opgenomen op dictafoon en door ons (procesbegeleidsters) herbeluisterd. Uit al hun verhalen wilden wij immers selecteren welke zorgen en problemen altijd terug komen. Omdat dat een vrij taalgerichte en tijdrovende taak was, omdat ouders bij het bespreken van hun verhaal telkens opnieuw dat verhaal vertellen, om vooruit te gaan en op die manier het

enthousiasme en het engagement van de ouders vast te houden, namen we als procesbegeleidsters het werk hier even over.

Op die manier zagen we een reeks kernthema's en legden die voor aan de groep: (1) Financiële opvoeding (als ouder in budgetbegeleiding is het moeilijk om tegenover de kinderen een voorbeeldfunctie op te nemen rond omgaan met geld); (2) Onderzoek naar verschillende systemen van schuldbemiddeling, collectieve bemiddeling, budgetbeheer, enzovoort; (3) Solidariteit versus gezonde zelfbescherming; (4) Gevoelens bij kinderen in armoede; (5) Kindergeld in het afbetalingsplan of op een spaarboekje voor de kinderen; (6) Netwerk en sociale activiteiten van kinderen in armoede; (7) Recht op ontspanning voor de ouders; (8) Zorg dragen voor jezelf versus overlevingsstrategieën; (9) Controlemechanismen van buitenaf; (10) Inwonende partner of kinderen met inkomen beïnvloeden eigen financiële situatie en vergoedingen; (11) De dilemma's bij het gebruik van voedselpakketten.

Elk kernthema vulden de ouders opnieuw aan met eigen ervaringen. We wilden zeker zijn dat elke ouder zich bleef herkennen in de centrale thema's die de begeleiding als rode draden in de verhalen had gelezen.

Per kernthema werd nadien met de ouders en met Rudi van de universiteit gekeken naar wat haalbaar is om te onderzoeken en wat niet. Want niet elke categorie van zorgen en problemen kunnen we met *Ouders als Onderzoekers* oplossen. Zowel wij, de begeleidsters, als onze ouders vonden

het beter om een thema te kiezen waarmee je daadwerkelijk iets kan bereiken. Zo kwam het thema 'inkomen' opnieuw bovendrijven als een essentieel punt. Alleen leek het te complex en alomvattend om hier iets concreet te kunnen veranderen. Ook 'gezin en opvoeden' was een thema. Maar wat als ouders genoeg middelen hadden om het gezin in goede banen te leiden? Nadat we daarover doorgeboemd hadden, werd 'gezin en opvoeden' niet langer in overweging gehouden door de groep.

Nadien werd er gestemd en ontstond een top 5 van belangrijke thema's voor de ouders. Een lijst prioriteiten waarover de groep verder twijfelde en discussieerde: (1) Informatie (op school, in de hulpverlening, enzovoort); (2) Schuldbemiddeling; (3) Perceptie van armoede in diensten; (4) Kinderen in armoede; (5) Voedselpakketten.

In deze tekst, maar ook in het echte verloop van de bijeenkomsten, is onder-tussen een zijsprong nodig. De ouderonderzoeksgroep van Ronse kampte van bij aanvang met een verloop van deelnemende ouders. Dat maakte het niet altijd makkelijk om goed verder te gaan. Niet voor de groep maar ook niet voor ons als procesbegeleiders. Wij organiseerden toen een bijzondere bijeenkomst op verplaatsing. Iedereen werd met de auto opgehaald voor een hele dag geconcentreerd werken en veel onderlinge leute in een lokaaltje middenin de Zwalmse bossen.

Die dag maakten we aan de ouders duidelijk hoe weinig tijd er nog was om het onderzoeksproject te voltooien. De groep moest vooruitgaan en een goed afgebakend thema was nodig om ook echt iets maatschappelijk te veranderen. Er werd lang en grondig gediscussieerd en uiteindelijk kozen de ouders op basis van stemming voor deze onderzoeksvraag: **'Waar/Hoe kunnen we informatie krijgen over voordelen, rechten, activiteiten, enzovoort? Is die informatie goed toegankelijk voor ons? Is die informatie aangepast aan onze vragen en noden?'**

Middenin al die bezigheden werden we onverwacht uitgenodigd voor een uiteenzetting in de opleiding van toekomstige orthopedagogen (2de jaar professionele bachelor in de Orthopedagogie van de Hogeschool Gent). We gaven aan een grote groep studenten tekst en uitleg bij leven in armoede. Veel ouders uit onze groep waren blij dat ze met zo velen luisterden. Misschien heeft dat iets kunnen veranderen bij die jonge mensen die straks in de hulpverlening staan en eventueel gaan werken met mensen die in armoede leven. Kort daarna – maar los van onze tussenkomst op de Hogeschool – verscheen een artikel over onze ouderonderzoeksgroep in het Vrolijk Gazetje (mei 2010).

3. Voor het onderzoek valt alles een beetje stil

Er kwam een voorstel om concreet aan de slag gaan. Zo besloten we de folder *Opvoeden... Leuk?* aan een onderzoek te onderwerpen. Met die case, aangebracht door Jongerenwelzijn en ondersteund door onze stuurgroep, had onze groep meer kans om werkelijk iets te veranderen. We wisten op voorhand dat de organisaties uit onze stuurgroep onze bevindingen zouden aangrijpen als actiepunt.

Opvoeden... Leuk? is een folder met allerlei diensten uit Ronse waar je als ouder terecht kan: het consultatiebureau van Kind & Gezin, de speeltheek, enzovoort. Maar ook bijvoorbeeld een Centrum Morele Dienstverlening. Op het eerste gezicht lijkt de tekst van de folder overgenomen uit de visie- en missieverklaringen van verschillende diensten. Als ouder moet je door die teksten heen lezen om te weten voor welke vragen je bij welke dienst terecht kan. Via focusgroepen wilde onze groep die folder screenen op vijf criteria die ook regelmatig in wetenschappelijk onderzoek voorkomen: bereikbaarheid, betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid.

Onze ouders hadden nog maar net de onderzoeksvraag vastgelegd, met de groep waren we nog aan het denken over hoe we daarmee aan de slag zouden gaan, toen het ouderseminarie en het colloquium in Gent eraan kwamen. Enkele ouders waren al naar Parijs geweest, als procesbegeleiders waren wij al een aantal keer naar Berlijn getrokken om uit te wisselen met andere procesbegeleiders en nu was Gent aan de beurt. Er werd verwacht dat we het werk van onze groep zouden presenteren, maar helaas konden steeds minder ouders zich voor het project engageren... Uiteindelijk was één ouder bereid om het verhaal van Ronse te brengen, gesteund door één ouder als supporter. Het waren gezellige dagen en onze groep houdt er alvast een meningenbord aan over met ervaringen en reacties die we met de ouders verzamelden bij andere ouderonderzoeksgroepen uit Vlaanderen, Frankrijk en Duitsland.

4. De onderzoeksvraag op hoger niveau als sociale actie

Vanaf de eerste bijeenkomsten kampte de groep met een groot verloop van deelnemers. Om allerlei zeer begrijpelijke redenen konden ouders niet altijd aanwezig zijn of haakten ze helemaal af. Zo was er de plotse tewerkstelling van iemand, maar ook ziekte of gezinsproblemen speelden een rol. Naast allerlei (negatieve én positieve) veranderingen in de privésfeer van onze ouders, voelden we als procesbegeleiders ook de nadelen van een gebrek aan fysieke nabijheid. Natuurlijk waren we heel sterk betrokken bij het reilen en zeilen van de groep en op het comfortgevoel van elke ouder in de groep, maar we waren enkel tijdens de bijeenkomsten écht dichtbij,

fysiek aanwezig. De band tussen ons en de groep was goed. We probeerden zeer betrokken te zijn bij het werk, de onderlinge dynamiek, het proces van de groep. Blijkbaar volstond dat enorme engagement voor ouders niet om zich met de groep en het werk verbonden te blijven voelen. Volgens ons waren daarvoor meer (informele) contacten nodig tussenin en tussendoor. Contacten die door de geografische afstand (wij wonen en werken elders) niet mogelijk waren. Desondanks werd voortdurend gezocht naar manieren om ouders uit te nodigen (en) zich te engageren. Voor elke bijeenkomst kregen de ouders bijvoorbeeld een gekleurde en daarom zeer herkenbare kaart in de bus. De kaart was ook los van het geschreven woord (de datum in grote letters, niet teveel informatie) herkenbaar: vaders en moeders die de kaart ontvingen, wisten dat ze uitgenodigd waren voor een bijeenkomst van *Ouders als Onderzoekers*. Op een bepaald moment was er ook een engagementsverklaring.⁵⁴ Zonder De Vrolijke Kring was *Ouders als Onderzoekers* in Ronse nog veel moeilijker gelopen. Van bij het begin deed de coördinator van de vereniging grote inspanningen om ouders te werven. Ook tussendoor nodigde ze nieuwe ouders uit. De meesten van hen waren op één of andere manier al vertrouwd met de werking van De Vrolijke Kring. Na verloop van tijd merkten we dat *Ouders als Onderzoekers* een werkcultuur vraagt die verschilt van de gewoontes die in de reguliere werking van De Vrolijke Kring bestaan. Ook de ouders zagen het verschil en pasten zich aan: de finaliteit van de ouderonderzoeksgroep is anders dan de bedoeling van De Vrolijke Kring.⁵⁵

55 Zie aanklappen.

56 Zie werkcultuur.

Uiteindelijk bleven van de oorspronkelijke groep op het laatst slechts enkele deelnemers over. Tegen juni 2010 bestond onze onderzoeksgroep nog uit twee ouders: één moeder van bij de aanvang en één moeder die op de kar gesprongen was rond september 2009.

Dat maakte het moeilijk. Te weinig continuïteit was belemmerend voor de hele werking, zowel procesmatig als op inhoudelijk vlak. De groepsdynamiek ging verloren en het was bijna onmogelijk geworden om steeds dieper te graven naar een belangrijk thema dat het onderzoek van de oudergroep zou kunnen worden. Dat werk moesten we met onze groep dan ook een aantal keer herbeginnen.

Op het eind (onder)vonden we dat het onderzoek laten dragen door twee deelnemers praktisch niet haalbaar is en onvoldoende beantwoordt aan de visie van *Ouders als Onderzoekers*. Even werd nog de idee geopperd om te starten met een nieuwe groep. Probleem daarbij was dat de huidige onderzoeksvraag bij een nieuwe oudergroep allicht niet dezelfde gedragenheid zou kennen. Om recht te doen aan wat leeft bij nieuwe ouders moesten we dus best de exploratie van vooraf aan herbeginnen. Tijdsdruk en gebrek aan

middelen voor verdere begeleiding lieten dit niet toe. Een doorstart met een tweede ouderonderzoeksgroep lukte niet.

Met spijt in het hart en in overleg met heel wat betrokken partners besloten we het onderzoekswerk te beëindigen met meer vragen dan antwoorden als voorlopig eindpunt. Het resultaat van de groep is ten minste één onderzoeksvraag die de moeite waard is om verder uit te werken. **‘Waar/Hoe kunnen we informatie krijgen over voordelen, rechten, activiteiten, enzovoort? Is die informatie goed toegankelijk voor ons? Is die informatie aangepast aan onze vragen en noden?’**

Hoewel we die onderzoeksvraag nooit hebben kunnen uitwerken, blijft het voor ons wel degelijk een resultaat. Het feit dat ouders die vraag gesteld hebben, wijst voor ons op het probleem dat ze soms (vaak) ondervinden met informatie en specifiek ook informatie over opvoeden en over allerlei opvoedingsondersteunende initiatieven.

Maar het allerbelangrijkste was misschien wel het werk onderweg. De lijst met pijnpunten die door de groep werd opgesteld bestaat stuk voor stuk uit belangrijke thema's voor ouders en kinderen die leven in armoede. Een opsomming van zorgen en problemen die voor ouders in armoede dringend aangepakt moeten worden.

Ons allerlaatste wapenfeit dateert van februari 2011: aangevuld door enkele van onze ouders, stelden we het werk van de ouderonderzoeksgroep in Ronse voor aan andere mensen van De Vrolijke Kring en aan partnerorganisaties zoals schoolopbouwwerk Ronse. Veel ouders van De Vrolijke Kring die niet aan *Ouders als Onderzoekers* deelnamen, betreurden dat het project was afgelopen voor er daadwerkelijk veranderingen gekomen waren. Er leven ideeën en hoop om ooit opnieuw zo'n groep te starten.

Ouders: Rudi David, David Callebaut, Valerie Claeys, Leen De Ganck, Luc De Smit, Kelly De Sutter, Ilse Hertoghe, Wendy Rassaert, Annelies Van Hoecke, Sabine Verfaillie, Leen Verhofstede

Procesbegeleiders: Lief Cuyvers [Vormingplus Gent-Eeklo], Ellen Rutgeerts [VCOK], Eva Van Hove [VCOK]

Wetenschapper: Wim De Mey [coördinator STOP 4-7-programma, assistent vakgroep Ontwikkelings-, Persoonlijkeids- en Sociale Psychologie, Universiteit Gent]

Andere betrokken partnerorganisaties: STOP 4-7, stadsbestuur Gent

1. Het ontstaan van een wisselende maar afgebakende groep

Het Steunpunt en Trainingscentrum Opvoeding (STOP) huist met VCOK onder één dak. STOP organiseert trainingen voor kinderen tussen 4 en 7 jaar met gedragsmoeilijkheden. Bij die trainingen horen ook programma's voor ouders en voor leerkrachten. Gedurende een tiental weken komen de betrokken vaders en moeders op woensdagnamiddag bijeen om samen met de begeleiding te zoeken naar handvaten in de opvoeding. Tijdens drie à vier bijeenkomsten wisselen leerkrachten en begeleiders ideeën uit over wat werkt met de kinderen in de klas en op de speelplaats.

STOP was al langer op de hoogte van *Ouders als Onderzoekers* en na afloop van twee oudergroepen die het STOP 4-7-trainingsprogramma gevolgd hadden, besloten STOP en VCOK die ouders uit te nodigen voor een ouderonderzoeksgroep. Ouders die met hun kind deelnemen aan het STOP-programma zijn immers ouders bij wie tussengekomen wordt in het dagelijks opvoeden. Ze krijgen allemaal advies, soms van meerdere organisaties (CLB, thuisbegeleiding, enzovoort). Het idee om te praten met en niet enkel over ouders die steun en hulp zoeken bij de opvoeding van hun kinderen, sloot goed aan bij de visie en werking van STOP.

Zo groeide een groep van zeer verschillende vaders en moeders met één gemeenschappelijk kenmerk: hun kinderen en zichzelf volgden het STOP 4-7-programma. Gedurende tien weken werkten de kinderen wekelijks een hele dag rond sociale vaardigheden en zelfcontrole. Hun ouders kwamen op woensdagnamiddag bijeen om het gedrag van hun kinderen te ondersteunen en te sturen. Verder was iedereen erg verschillend: werkend of werkzoekend, zelfstandig of bediende, al dan niet in zwangerschapsverlof, mannen en vrouwen, hoog of laag opgeleid, al dan niet ervaring met bijzondere jeugdzorg, autochtoon en allochtoon, afkomstig uit Gent of uit de ruime regio rond Gent, enzovoort.

Omdat enkel de deelname aan het STOP 4-7 onze ouders met elkaar verbindt, was (blijven) deelnemen niet altijd evident. Ouders met een drukke professionele agenda hadden het moeilijk om in de ouderonderzoeksgroep te blijven investeren. Ouders met persoonlijke moeilijkheden en afspraken met andere hulpverlenende organisaties hadden het moeilijk om zich te blijven engageren.

Tegelijk is het meemaken van een hulpverlenend programma rond opvoeding als gemeenschappelijke ervaring net een goede basis om een ouderonderzoeksgroep te starten. Het onderzoeksthema zal automatisch in het verlengde liggen van de gemeenschappelijke ervaringen van ouders die een traject aflegden met hun kind met gedragsproblemen.

In het najaar van 2008 kwamen we voor het eerst samen. In totaal werkten dertien ouders mee in de loop van het proces. Vier moeders vormen de kern van ouders die het hele proces meemaakten.

Procesbegeleidsters zijn Lief Cuyvers van Vormingplus Gent-Eeklo en Ellen Rutgeerts (VCOK), en tijdens haar zwangerschapsverlof Eva Van Hove. Onze wetenschappelijke ondersteuner is Wim De Mey van de Universiteit Gent (vakgroep Ontwikkelings-, Persoonlijkeids- en Sociale Psychologie).

2. Een lange maar behoorlijk rechtlijnige exploratie

Omdat onze ouderonderzoeksgroep groeide uit vaders en moeders die het trainingsprogramma STOP 4-7 net hadden afgerond, werd tijdens de eerste bijeenkomsten nauw samengewerkt met Els Merlevede van STOP. Er was tijd om te bespreken hoe het nu met de kinderen gaat, thuis en op school. Hoewel het trainingsprogramma was afgerond, konden we op die manier nog een aantal kleine problemen bespreken, extra tips krijgen en bijsturing vragen waar nodig. In het begin kwamen veel vaders en moeders vooral daarvoor. Het was niet gemakkelijk om ook de andere taak van de groep aan te vatten.⁵⁶

Langzaamaan begonnen we er toch aan: Lief en Ellen legden uit dat we eerst al onze ervaringen zouden bundelen om daarna te kijken welk thema ons het meest interesseerde. Welk thema ons het meest aanbelangde om verder aan te werken? Omdat er tijdens de eerste bijeenkomsten steeds nieuwe ouders bij kwamen, gebeurde de kennismaking verschillende keren (telkens met andere methodieken). Uiteindelijk kwam in de groep een lint met foto's van onszelf, onze kinderen en de procesbegeleidsters. Zo zagen we makkelijk wie erbij kwam, wie verontschuldigd was, enzovoort.

Ook de uitleg over *Ouders als Onderzoekers* werd om die reden een paar keer herhaald. Dat verklaart misschien waarom een aantal vaders en moe-

ders wat ongedurig werden: *“Wanneer gaan we nu écht iets doén?”*. Ook al werkten we vanaf de eerste bijeenkomst reeds rond een aantal concrete vragen:

- Wat is voor mij als ouder belangrijk in de opvoeding?
- Wat helpt mij?
- Wat helpt mij niet? Wat werkt tegen?

Dat leverde meteen een aantal thema's op die we verder uitspitten: thuis, maatschappij, hulpverlening en school. Op grote flappen (één per woord/per categorie en één blanco flap) noteerden ouders hun ervaringen en bedenkingen. Iedereen vulde bij elkaar aan en in groep bespraken we de samenhang van alle aangebrachte elementen.

Er werd getwijfeld tussen de invalshoek hulpverlening versus rol van de school. Maar omdat we vooral wilden zoeken naar wat we konden beïnvloeden, kwamen we vrij snel tot ons centraal onderzoeksthema: **‘de gepaste hulp voor elk kind, elke ouder.’** Maar ook al hadden we de vierde bijeenkomst al een duidelijk idee van het (weliswaar nog) grote thema waarop we met deze groep wilden focussen, de lage opkomst van ouders was soms een probleem. Na een kleine, ludieke evaluatie bleek dat veel ouders het onderzoeksproject wel interessant en boeiend vonden, maar het tempo mocht iets hoger. Voor Ellen en Lief lag dit moeilijk: voor sommige ouders was het tempo net goed of zelfs te snel. We wilden deze ouders niet verliezen en tegelijk tegemoet komen aan de ouders die sneller vooruit gingen.

Ondertussen had onze groep kennis gemaakt met Wim De Mey. Vanuit de Universiteit Gent zou hij ons onderzoekswerk ondersteunen en begeleiden. Als coördinator van STOP was hij ook zeer vertrouwd met de problematiek van onze kinderen. Voor de ouders was het makkelijk op verhaal komen, voor Wim was het makkelijk begrijpen.⁵⁷

In diezelfde periode (voorjaar 2009) werden we uitgenodigd voor het ouderseminarie in Parijs. Drie moeders zouden deelnemen, maar tijdens de bijeenkomsten spendeerden we allemaal samen veel tijd aan de voorstelling

58 Zie driehoeksrelatie.

van onze groep (een collage). We zouden een workshop leiden en ook dat vroeg veel voorbereidingswerk: met een klein toneelstuk wilden we positieve en negatieve aspecten in de relatie tussen ouders, hulpverlening en ruime sociale omgeving uitbeelden en bespreekbaar maken.

Deze (tijds)investering was voor ons geen probleem, het waren twee vliegen in één klap: door ons werk in Parijs voor te stellen werden we als groep verplicht om onze onderzoeksfocus duidelijker af te bakenen en helder te formuleren. Drie van de deelneemsters en nog een vierde moeder die hard meewerkte aan de voorbereiding, zouden later de eigenlijke kern van de ouderonderzoeksgroep vormen. De lossere sfeer tijdens onze buitenlandse avonturen én tijdens de voorbereiding waren een scharnierpunt.

De laatste bijeenkomst voor de zomervakantie gingen we samen lunchen en werd het seminarie in Parijs geëvalueerd. We onthielden daarvan dat veel ouders uit Frankrijk en Duitsland gelijkaardige problemen ondervinden. Ons thema is dus ook voor andere ouders herkenbaar en relevant. Alleen moeten we realistisch werken: ons onderzoeksonderwerp was toen nog te groot.

Om ons onderzoeksthema af te bakenen en naar de kern te gaan van 'gepaste hulp voor elk kind, elke ouder', formuleerden we aanvankelijk deze onderzoeksvraag: *"Wat zijn onze ervaringen (als ouders) met hulpverlening en waar zien we knelpunten?"*

3. Grondig onderzoekswerk

Met onze onderzoeksvraag naar ervaringen (van ouders) met hulpverlening en de knelpunten daarbij besloten we eerst onze eigen verhalen te verzamelen en op te lijsten. Onze methode was dus kwalitatief onderzoek en dat gebeurde zeer grondig. Vaders en moeders bereidden thuis hun verhaal voor en structureerden dat verhaal met de volgende vragen:

- Je kind had het moeilijk. Hoe oud was hij/zij toen een aantal problemen begonnen?
- Wat waren (kort) de problemen? Vonden de problemen vooral plaats op school, thuis, elders?
- Hoe oud was je kind toen je hulp zocht? Hoe oud is jouw kind nu?
- Bij welke organisatie klopte je eerst aan? Naar welke andere organisaties ging je nog?
- Werd je doorverwezen? Hoe gebeurde dat? Van welke organisatie naar welke organisatie?
- Welke soort hulp boden de verschillende organisaties?
- Hoe dikwijls kreeg je hulp van de organisatie? Hoe lang duurde de hulp? Wat kostte het?

- Wat vond je van de hulp? Hoe was het voor jouw kind? Hoe was het voor jou (als vader/moeder)?
- Heb je momenteel nog hulp nodig? Krijg je die hulp?

59 Zie 'Op onderzoek'.

Vanaf het najaar 2009 bracht elke ouder op die manier verslag uit van het hele hulpverleningstraject van zijn/haar kind, met de ervaringen min of meer chronologisch geordend en opgedeeld per organisatie.

Per bijeenkomst werd één verhaal besproken: het verhaal zelf werd niet in het verslag opgenomen, maar wel de verschillende ervaringen met elke hulpverleningsorganisatie. Als bijvoorbeeld moeder X het verhaal bracht van de zoektocht naar hulp voor haar kind en sprak over haar ervaring met organisatie Y en Z, dan vulden andere ouders die niet aan zet waren met hun verhaal wél aan wat zij ondervonden bij organisatie Y en Z.

Uiteindelijk verzamelden we tegen het voorjaar 2010 vijf verhalen. Omdat de drie vaders uit onze groep één na één niet langer konden deelnemen (omwille van hun werk of gezinssituatie) waren dat de verhalen van vijf moeders over de zoektocht naar hulp voor hun zonen en dochters.

Wim had als onze onderzoeker toestemming gekregen om onze verhalen door te nemen. Hij stelde voor om de kwaliteit van de hulpverlening van verschillende organisaties te onderzoeken aan de hand van de zogenaamde vijf B's. Volgens dat schema is goede hulpverlening bereikbaar, beschikbaar, betaalbaar, bruikbaar en begrijpbaar. Met voorbeelden kregen we onder de knie wat dat in praktijk precies betekent. Zo gaat betaalbaarheid niet alleen over geld maar ook bijvoorbeeld over de energie en het organisatietalent dat we moeten opbrengen om naar de organisaties te gaan, het puzzelwerk om afspraken met hulpverleners in te passen in ons dagelijks gezinsleven, enzovoort.

Met dat onderzoekskader besloten we onze eigen verhalen uit te breiden met en te toetsen aan ervaringen van andere ouders met kinderen die omwille van gedragsmoeilijkheden op zoek zijn naar goede ondersteuning. De interviews namen we af bij zeven ouders die in die periode (voorjaar 2010) het STOP-trainingsprogramma volgden. Met de vijf B's in ons achterhoofd en een aantal subthema's die we in onze eigen verhalen hadden zien terugkeren (zoals diagnose, wachtlijsten en school), stelden we hen vragen over het STOP-trainingsprogramma, de positieve en negatieve ervaringen van twee andere hulpverleningsdiensten waarmee ze contact hadden (twee diensten die ze zelf kozen om te bespreken) en een paar algemene vragen over de school, advies aan andere ouders met dezelfde vraag naar hulp, enzovoort.⁵⁸

Samen met het onderzoeksmateriaal uit onze eigen verhalen, werden de antwoorden van die interviews anoniem verwerkt. De inhoudelijke analyse daarvan brachten we voor het eerst naar buiten op het internationaal ouderseminarie en het colloquium van *Ouders als Onderzoekers* in Gent (juni 2010). Hier volgt een korte samenvatting (ook in de bijdrage van Wim De-Mey, zie verder).

Uit de door ons verzamelde verhalen en afgenomen interviews komt sterk de frustratie van ouders naar voor over hoe moeilijk het zoekproces is naar gepaste hulp. Uit de getuigenissen en interviews blijkt dat de 'juiste' hulp niet bestaat (of toch niet gevonden wordt). Hulp is vooral tijdelijk helpend. Hulpverleners lijken ouders ook niet te kunnen helpen in hun zoektocht naar de meest gepaste hulp.

Diagnoses spelen een heel belangrijke rol in de zoektocht naar hulp. Het al dan niet krijgen van een (gepaste) diagnose geeft aanleiding tot heel wat emoties (kwaadheid, verdriet, frustratie). De hulpverlening is zo georganiseerd dat een diagnose toegang verleent tot bepaalde vormen van hulp (revalidatiecentrum, GON-begeleiding). Diagnoses zijn echter zelden het antwoord op de vraag van de ouders. Een diagnose geeft niet steeds of zelfs eerder zelden rechtstreeks aan wat nu het best gebeurt met het kind.

De meeste ouders zien de **bereikbaarheid** (afstand) van de hulp niet als een probleem. Het niet bekend zijn met bepaalde vormen van hulp wordt wel gezien als een hinderpaal.

De **beschikbaarheid** van de hulpverleners voor allerlei vragen en zorgen ervaren de meeste ouders positief. Er worden beduidend meer positieve uitspraken gedaan dan negatieve rond dat subthema. Ouders kunnen vaak ook voor andere dan de aangemelde problemen bij de hulpverlener terecht en soms zelfs langer dan de eigenlijke hulpverlening loopt. Wachtlijsten zijn erg frustrerend en maken het voor ouders erg lastig. Als je als ouder hulp nodig hebt voor je kind, kan je geen half jaar of twee jaar wachten. De problematiek gaat ondertussen verder. Wachtlijsten bemoeilijken vaak ook de continuïteit tussen verschillende vormen van hulpverlening.

Heel wat hulpverlening is financieel **betaalbaar** voor een breed publiek (CKG, thuisbegeleiding, STOP 4-7). Psychiaters, psychologen of logopedisten in een privépraktijk zijn enkel haalbaar voor kapitaalkrachtige ouders. Diensten Geestelijke Gezondheidszorg situeren zich daar tussenin. Alle organisatorische maatregelen die ouders

moeten nemen om te kunnen deelnemen aan hulpverlening vormen vaak wél een zware belasting: vakantie opnemen op het werk, zorgen voor kinderopvang, vervoer organiseren... Sommige ouders vinden ook de tijd die het kind niet op school kan doorbrengen omwille van de aangeboden hulp een grote kost.

Ouders zijn gematigd positief over de **bruikbaarheid** van de aangeboden hulp. Vaak is er aanvankelijk een positieve evolutie, maar verdwijnt die weer na verloop van tijd.

Er is nog werk aan de **begrijpbaarheid** van de hulpverlening. Hulpverleners nemen soms nog te weinig tijd om goed uit te leggen wat er zal gebeuren en waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Ouders ondergaan nogal eens de hulpverlening. Ze voelen zich de vragende partij en willen niet ondankbaar lijken. Ouders zien zichzelf als minder competent en durven weinig vragen stellen ten aanzien van de geboden hulp. Sommige ouders stellen zich wel voldoende assertief op.

4. Onze onderzoeksresultaten worden opgepikt

Na de inhoudelijke analyse kwam alles in een stroomversnelling. We presenteerden onze onderzoeksresultaten de eerste keer in juni 2010 op het ouderseminarie met aansluitend een colloquium in Gent. Daarna ging het snel. Op donderdag 18 november 2010 kregen we een paginagroot artikel in De Standaard met als titel *Juiste hulp vinden is moeilijk*. De volgende dag, vrijdag 19 november, verscheen in Visie Midden-Vlaanderen *Ouders aan het woord over hulpverlening*. Het vaktijdschrift VTVO (Vlaams tijdschrift voor Orthopedagogiek) publiceerde een artikel over ons onderzoekswerk en op 14 december 2010 werden we door het Netwerk Integrale Jeugdhulp uitgenodigd om beleidsadvies te formuleren.⁵⁹ Verder kwam er begin 2011 een artikel in de Gezinsbondkrant. Leuk en verrassend was het dat we in maart 2011 werden uitgenodigd voor een gespreksavond met ouders op een school voor kinderen met gedragsproblemen (de Veerboot in Deinze).

Zoveel respons was natuurlijk de bedoeling. Toen we het onderzoek startten, wilden we verandering brengen op verschillende niveaus: (1) het perspectief van ouders in wetenschappelijk onderzoek binnenbrengen, (2) de maatschappij sensibiliseren en (3) beleidsmakers in contact brengen met de stem van ouders en zo adviseren.

We stelden onze conclusies helder en concreet op zodat effectief iets kan gebeuren om de hulp- en dienstverlening te verbeteren voor ouders met kinderen met gedragsmoeilijkheden. Om duidelijke verbeterpunten te formuleren, besloten we om de onderzoeksresultaten en onze conclusies te

presenteren met de vijf B's. Hulpverleners en beleidsmakers zijn vertrouwd met die sleutelbegrippen en met voldoende voorbeelden is dat kader ook duidelijk voor een ruim publiek.

Het antwoord op wie we met onze onderzoeksresultaten en beleidsaanbevelingen wilden bereiken, stelde ons weer voor de vraag die tijdens de exploratie al verschillende keren aan bod was gekomen: zullen we ons richten tot de scholen en het CLB of opteren voor de sector van de hulpverlening? Uiteindelijk besloten we ons te richten tot zowel de hulpverlening als het onderwijs, evenals tot een breed publiek van ouders én beleidsmakers. De media-aandacht die we opzochten (en kregen), was een schot in de roos.

EÉN INSPIREREND CONCEPT

3

Vanaf deze pagina leest u verder in een soort praktijkboek van *Ouders als Onderzoekers*. Geen verslag, geen handleiding, geen werkboek, geen draaiboek. Misschien komt badboek nog het best in de buurt. Je weet wel, die boekjes met dikke plastic bladen waarop baby's in bad de hele tijd sabbelen.

Een badboekje dus. Want *Ouders als Onderzoekers* (samen)vatten is als een stuk gladde zeep proberen grijpen. Elke keer dat je denk dat je het beet hebt, floept het weer uit je handen. Ook al vonden we het van bij aanvang belangrijk om *Ouders als Onderzoekers* te documenteren en uit te dragen, we kregen het nooit helemaal te pakken.

Een badboekje is bovendien klein, sympathiek, onschuldig. Het bevat geen morele boodschap, het is geen hoogdravende literatuur. Het pretendeert niets en dat willen wij uitdrukkelijk ook niet doen. Ons werkboek bevat immers geen toverformule om een geslaagde ouderonderzoeksgroep op te zetten. Geen toverformule en zelfs geen recept.

Met het beschrijven en evalueren van de ondernomen acties in de verschillende ouderonderzoeksgroepen kunnen we hoogstens ingrediënten voorschotelen. Ingrediënten waarmee je zelf aan de slag moet: voor elke onderzoeksgroep van ouders moeten ze anders bereid worden, anders op smaak gebracht.

We nodigen u uit om de ingrediëntenlijst voor een geslaagde ouderonderzoeksgroep door te nemen

Kiezen is niet altijd verliezen

De coördinatie maakt strategische keuzes in het opzetten van [een] ouderonderzoeksgroep(en):

- omgevingsanalyse en prospectie van de bestaande netwerken opvoedingsondersteuning of andere, relevante actoren (gemeentebesturen,...) en mogelijke partnerorganisaties;
- concept en uitgangspunten van *Ouders als Onderzoekers* presenteren in lokale netwerken opvoedingsondersteuning, eventueel proactief uitgebreid met andere relevante actoren of mogelijke partnerorganisaties;
- concept en uitgangspunten van *Ouders als Onderzoekers* bespreken met wetenschappers van een universiteit en/of hogeschool;
- met alle betrokken organisaties, de betrokken academici en eventueel ruimere partnerorganisaties per ouderonderzoeksgroep een lokale ondersteunende structuur inrichten en vergaderfrequentie vastleggen;
- het engagement en de tijdsinvestering van een duo procesbegeleiders overeenkomen en vastleggen.

INBEDDEN – Tijdens de opstart van *Ouders als Onderzoekers* is de eerste klus weggelegd voor de coördinatie. Omdat *Ouders als Onderzoekers* nooit op zichzelf kan staan, moet de coördinatie kiezen waar en met wie de ouderonderzoeksgroepen kunnen doorgaan. **Verbinding met en inbedding in de bestaande lokale netwerken opvoedingsondersteuning of andere netwerken** zijn cruciaal voor een geslaagde opstart. Ten eerste om procesbegeleiding te kunnen engageren, ten tweede om wildgroei van *Ouders als Onderzoekers* te voorkomen en de uitgangspunten zuiver te houden.

OP TOURNEE – In functie van de structurele inbedding geeft de coördinatie een **voorstelling** van *Ouders als Onderzoekers* in de lokale netwerken opvoedingsondersteuning. Met de historiek van de UPP's in Frankrijk, voorbeelden van ouderonderzoekswerk en resultaten die al geleid hebben tot veranderingen, lopen partnerorganisaties warm. De fora waarop *Ouders als Onderzoekers* wordt gepresenteerd, zijn bestaande netwerken van organisaties werkzaam in de opvoedingsondersteuning, al dan niet bijgestaan door een opvoedingswinkel, en al dan niet uitgebreid met andere partners die de coördinatie proactief kan uitnodigen. Voldoende diversiteit onder de organisaties tijdens de voorstelling van *Ouders als Onderzoekers* kan helpen om goede samenwerkingsverbanden op te richten.

Daarnaast stelt de coördinatie het concept en de uitgangspunten van *Ouders als Onderzoekers* ook voor op universiteiten en/of hogescholen, naargelang de persoonlijke contacten of de ervaringen met een bepaalde vakgroep of een departement. Ze spreekt wetenschappers niet aan niet omwille van een vaktechnische of een methodologische expertise, maar omwille van hun basishouding. Die laatste bestaat uit openheid, kritische

zelfreflectie, maatschappelijk engagement en een betrokkenheid op de uitgangspunten en doelstellingen van *Ouders als Onderzoekers*.

Na het bespreken en doorspreken van *Ouders als Onderzoekers* met alle mogelijks geïnteresseerden van verschillende fora, ontstaat met de organisaties die toezegden en de betrokken wetenschapper per ouderonderzoeksgroep een samenwerkingsverband.

MEERVOUDIGE AGENDA – Organisaties die in samenwerking met de coördinatie een ouderonderzoeksgroep willen inrichten, hebben niet alleen interesse in het boeiend concept van *Ouders als Onderzoekers*. Meestal hebben ze ook een zeker **belang** bij het werk van een ouderonderzoeksgroep. Het is een goede indicatie dat de procesbegeleiding zich zal kunnen vrijmaken (zie verder engagement) en dat de dialoog met het beleid nadien ondersteund zal worden.

Zo zijn het Oostendse organisaties en niet de ouders die via het project veranderingen wilden realiseren in de Nieuwe Stad. De folder waarmee ze ouders uitnodigden maakte zelfs het thema duidelijk waarrond gewerkt zou worden: opgroeien (en niet opvoeden bijvoorbeeld). Het zijn eveneens de Gentse actoren die problemen vermoedden tussen de ouders en de directie van basisschool de Dialoog. Net omdat zij de ouderbetrokkenheid wilden aanwakkeren, kregen ouders de kans om het gebrek aan kansen tot ouderbetrokkenheid te problematiseren. Dat is niet noodzakelijk negatief: organisaties of individuele procesbegeleiders kunnen weet hebben van een groep ouders die bepaalde problemen ervaren of van ouders die ergens verandering willen. In die zin is het **evengoed bottom-up**.

Kortom, organisaties die stappen ondernamen om met VCOK een ouderonderzoeksgroep op te richten, hadden vaak (ook) hun **eigen agenda**. Dat maakt samenwerken aan *Ouders als Onderzoekers* een win-winsituatie voor alle betrokken partijen en biedt meer garanties voor het verdere verloop. Het is goed de agenda, de motivatie en de winst van alle betrokken organisaties op voorhand te bespreken. Onuitgesproken aspecten worden meestal duidelijk tijdens het verder verloop.

ENGAGEMENT – Ook omdat de procesbegeleiding op één of andere manier verbonden is aan organisaties uit het samenwerkingsverband, is het belangrijk dat die organisaties **een eigen motivatie** hebben om deel te nemen

aan *Ouders als Onderzoekers*. Organisaties die op die manier hun werking willen verdiepen, tegemoet willen komen aan hun opdracht van maatschappelijke dienstverlening, enzovoort, kunnen *Ouders als Onderzoekers* makkelijker inplannen. Een organisatie die eigen doelstellingen kan realiseren, maakt voor *Ouders als Onderzoekers* meer ruimte vrij. Procesbegeleiding die vanuit zo'n organisatie een ouderonderzoeksgroep begeleidt, krijgt daar in zijn/haar takenpakket ook tijd voor.

Zo werden de ouderonderzoeksgroepen STOP en Ronse mee begeleid door medewerkers van Vormingplus, dat *Ouders als Onderzoekers* beschouwde als een proeftuin voor alternatieve vormen van kennisopbouw, uitwisseling en informeel leren. Agora Intercultureel Netwerk zette in De Dialoog dan weer twee medewerkers in om de ouderbetrokkenheid en participatiemogelijkheden vanuit de school te verbeteren. Het belang dat organisaties hebben bij een ouderonderzoeksgroep maakt dat de procesbegeleiding het intensieve werk dat die opdracht meebrengt, niet uit eigen naam moet verdedigen. Het is een beleidskeuze van de hele organisatie in kwestie.

IDENTITEIT – Belangrijk is dat de ouders in de groep iets gemeenschappelijk hebben. Wat het onderwerp en de onderzoeksvraag ook moge worden, **iets verbindend** is essentieel. Dat kan zijn: wonen in dezelfde buurt (Oostende en Brugse Poort), kinderen op dezelfde school (De Dialoog) of een gemeenschappelijk ervaring zoals armoede (Ronse) of hulpverlening gezocht hebben voor kinderen met gedragsmoeilijkheden (STOP). Zeker als ouders qua woonplaats, opleiding, culturele achtergrond, gezinssamenstelling of socio-economische situatie van elkaar verschillen, is die gemeenschappelijke ervaring cruciaal. Ze moet genoeg wegen, een vorm van nabijheid scheppen en ook al **de kiemen van een gemeenschappelijk belang** in zich dragen om *Ouders als Onderzoekers* te laten slagen.

ARGUMENTEN – In dit praktijkboek geven we richtlijnen, tips en handvaten voor al wie geïnteresseerd is in de praktijk van *Ouders als Onderzoekers*, maar willen we niet dat ouderonderzoeksgroepen degenereren tot een populaire methodiek. Tegelijk beseffen we dat VCO, opvoedingswinkels, lokale besturen en andere mogelijke initiatiefnemers argumenten nodig hebben. Starten met *Ouders als Onderzoekers* doe je immers nooit alleen: je moet partnerorganisaties overhalen en een netwerk uitbouwen. Zo is het VCOK ook vergaan. U vindt voldoende argumentatie daartoe in de inleiding van VCOK en het agentschap Jongerenwelzijn en in de bijdragen van de wetenschappers.

Hadden de afwezigen deze keer gelijk?

Lieve Cattrijsse⁶¹

Een reflectie op de introductie van ouders als onderzoekers in roeselare

Procesbegeleiders: Christ Verschoren (Expertisecentrum Opvoeden Plus, IPSOC, Katho), Annelies Velghe (Vormingplus Midden- en Zuid-West-Vlaanderen)

Wetenschapper: Lieve Cattrijsse (Expertisecentrum Opvoeden Plus, IPSOC, Katho)

Andere betrokken partnerorganisaties: CAW Midden-West-Vlaanderen, Sociaal Huis Welwel Roeselare – Infopunten Opvoeding, West-Vlaamse Pleegezinnendienst Roeselare, VZW Onze Kinderen

Ouders aan het woord

Gent, 28 juni 2010. Er vindt een Europees colloquium plaats over onderzoek, ouderschap en maatschappelijke verandering. Ouders uit Frankrijk, Duitsland en Vlaanderen maken via muzische expressievormen en inhoudelijke bijdragen duidelijk wat zij denken over opvoeden. Hun presentaties stralen gedrevenheid en overtuiging uit. Parent power.

61 Expertisecentrum Opvoeden Plus, IPSOC, KATHO.

Uit Vlaanderen zijn er ouders uit Gent, Ronse en Oostende afgevaardigd. Een groep van ouders uit Roeselare is niet aanwezig, al staat niemand daarbij stil. Begrijpelijk, want de facto heeft die oudergroep nooit bestaan. Ze hadden er nochtans kunnen bij zijn, de ouders uit Roeselare. Precies twee maanden eerder, op 28 april 2010, trok de stuurgroep *Ouders als Onderzoekers* Roeselare de stekker uit het project. Dat gebeurde niet in een opwelling. Het was een weloverwogen beslissing. Een kritische terugblik op hun ervaringen maakt duidelijk waarom de afwezigen voor één keer geen ongelijk hebben.

Drie pogingen

In navolging van Oost-Vlaanderen, nam het VCO-team van West-Vlaanderen in 2009 het initiatief om ook in die provincie *Ouders als Onderzoekers* (OaO) te introduceren. Het Lokaal Samenwerkingsverband Opvoedingsondersteuning van Roeselare ging de uitdaging aan en stapte mee in het project. Een jaar lang, van 12 juni 2009 tot 28 april 2010, werden er in Roeselare inspanningen geleverd en voorbereidingen getroffen om een oudergroep te vormen. Tot driemaal toe werd er naar een concreet opstartmoment gewerkt. Elke poging verschilde van aanpak. Telkens was er de overtuiging dat het initiatief kans op slagen had, maar geen enkele keer leverden de inspanningen het gewenste resultaat. Hoe komt dat?

62 In de stuurgroep waren vertegenwoordigd: het VCO-team West-Vlaanderen, VCOK, VormingPlus Midden- en Zuid-West Vlaanderen, Expertisecentrum OpvoedenPlus KATHO-IPSOC, CAW Midden-West-Vlaanderen, Sociaal Huis welwel Roeselare – Infopunten Opvoeding, West-Vlaamse Pleeggezinnendienst - Roeselare, VZW Onze Kinderen.

In een poging om die vraag te beantwoorden, staan we in stil bij de drie pogingen die werden ondernomen om met een OaO-groep van start te gaan.

1. De eerste poging

Belangstelling voor het project OaO was er zeker in Roeselare. Verschillende organisaties van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning waren bereid om mee te werken. Ze vormden een stuurgroep en tastten af welke voorziening, welk engagement en welke oudergroep in aanmerking kwamen.⁶²

Omdat er zich geen moederorganisatie aandienende die voor de werking van een OaO kon instaan, koos men in Roeselare voor de oprichting van een nieuwe OaO-groep. Men dacht een groep van vijf à tien ouders bijeen te kunnen brengen.

De focus lag op ouders van jongeren in de leeftijdscategorie van 12 tot 17 jaar. De stuurgroepleden deelden de overtuiging dat er vooral rond die leeftijdsgroep opvoedingsvragen leefden en dat weinig aanbod (antwoorden) voorhanden was.

De toeleiding van ouders zou gebeuren door de stuurgroepleden. Zij wilden vanuit hun achterban ouders recruterend voor het OaO-project. Die werkwijze was ingegeven door verschillende elementen:

Vooreerst was er de vaststelling dat men niet kon aansluiten bij een bestaande ouderwerking. Geen van de stuurgroepleden had een eigen stabiele oudergroep waarbinnen het concept OaO kon uitgebouwd worden en er waren geen contacten met eventuele andere oudergroepen.

De stuurgroepleden aarzelden daarnaast om een trekkersrol op te nemen. Niemand zag de mogelijkheid om een permanente oudergroep binnen de eigen reguliere werking te installeren. Het gebrek aan middelen en de intensiviteit die een OaO-werking vereist, speelden daar zeker een rol in.

Enkele organisaties toonden zich evenwel bereid om de procesbegeleiding op te nemen. Al werd ook op dat punt luidop gevreesd voor de haalbaarheid wat betreft de vereiste tijdsinvestering en de nipte planning van het OaO-project.

Daartegenover stond echter een positieve en constructieve ingesteldheid ten aanzien van het concept OaO. Er was de oprechte overtuiging dat een nieuw samengestelde oudergroep een eigen dynamiek kon ontwikkelen en specifieke inzichten kon genereren die de andere OaO-ervaringen in Vlaanderen zouden aanvullen.

Vanuit die optiek werd een wervingsactie opgezet. Aan alles werd gedacht: een zorgvuldig opgestelde flyer, een open en directe communicatie over doelstelling en planning van een OaO-groep, faciliterende randvoorwaarden zoals kinderopvang en vervoer, een ondersteunende checklist voor de toeliders, berichtgeving in de lokale pers, een neutrale laagdrempelige locatie, een doordachte timing, ... Maar het verhoopte resultaat bleef uit.

De nabeschuwingen

De stuurgroep zag achteraf een aantal verklaringen waarom ze niet in hun opzet slaagden:

- De locatie was onvoldoende bekend bij de ouders. Of ze wekte te weinig vertrouwen.
- De beschrijving van OaO op de flyer bleef te abstract en vaag. Ouders begrepen niet waarover het ging.
- De directe communicatie over doel en tijdspad schrok ouders af. Het onderzoekselement werd te centraal gesteld en de tien vooropgestelde bijeenkomsten vroegen van ouders duidelijk een (te) groot engagement.
- Ouders uitten bedenkingen bij het grote leeftijdsverschil tussen 12- en 17-jarigen en vroegen zich af of ze wel gelijklopende interesses zouden hebben met andere ouders.
- De flyer was onvoldoende laagdrempelig voor kansengroepen, ondermeer omdat niet werd vermeld dat het aanbod van kinderopvang en vervoer gratis was.

De stuurgroep concludeerde dat er onvoldoende was ingespeeld op gemeenschappelijke referentiepunten tussen ouders. De ervaringen in Oost-Vlaanderen wijzen immers uit dat dat een belangrijke factor is. Ouders zijn gemotiveerd voor een oudergroep wanneer ze zich emotioneel aangesproken voelen door een bepaald thema en een onderlinge verbondenheid ervaren met anderen.

Wat ook een rol leek te spelen, was de inbedding van een oudergroep in een reguliere werking. Een gemeenschappelijke

UIT HET LOGBOEK VAN OAO ROESELARE

Eerste poging

8 mei 2009

OaO staat geagendeerd op de agenda van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning. OaO wordt toegelicht en er wordt een oproep gelanceerd om geïnteresseerden samen te brengen op 12 juni.

12 juni 2009

Op uitnodiging van het agentschap Jongerenwelzijn West-Vlaanderen, zitten tien vertegenwoordigers van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning samen. De bedoeling is om zicht te krijgen op partners die interesse hebben om in het project OaO te stappen.

8 juli 2009

Een extra verkenningronde. Een aantal organisaties die zich hadden verontschuldigd voor de opstartbijeenkomst, zijn nu wel aanwezig. Anderen reageerden niet. De vergadering is overtuigd om OaO in Roeselare te introduceren en beslist om er een nieuwe oudergroep van vijf à tien ouders te vormen. De focus ligt op ouders van jongeren in de leeftijd van 12 tot 17 jaar. De vergadering duidt twee procesbegeleiders en één wetenschappelijke begeleider aan. Samen met de aanwezige organisaties van het Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning en de initiatiefnemers VCO en VCOK, zullen zij de stuurgroep voor OaO in Roeselare vormen.

26 augustus 2010

De opstart van een nieuwe oudergroep OaO wordt voorbereid. Via een brede oproep aan de bevolking én een actieve recruitering van ouders uit de achterban van de stuurgroepleden, wil men de belangstelling van de ouders wekken. Ouders zullen uitgenodigd worden op een vrijblijvende informatiesessie. Het echte startmoment OaO zal worden afgesproken met de ouders die zich, na kennismaking met het project, verder willen engageren.

1 oktober 2009

Ouders reageren nauwelijks op de aankondiging. De recruiteringsactie wordt tussentijds geëvalueerd en er wordt een reminder gestuurd aan alle toeleidende organisaties. Ze worden

aangespoord om de inspanningen aan te houden en ouders actief aan te spreken over OaO.

19 oktober 2009

Iedereen is paraat voor de informatieavond met geïnteresseerde ouders, maar er dagen geen ouders op.

26 oktober 2009

De twee procesbegeleiders wonen een vormingsavond bij voor ouders van tieners die door één van de stuurgroepleden binnen het eigen werkingsaanbod geprogrammeerd was. Ze stellen er OaO voor. Twee ouders tonen belangstelling, maar formuleren ook bedenkingen bij de idee van OaO.

context voor ontmoeting, verbindt ouders al in zekere mate, ook al is dat niet rond opvoedingsthema's. Een dergelijk kader waarbinnen ouders betrokken zijn, ontbrak in Roeselare.

Nog een factor die meespeelde, was het feit dat de toeleiders voor OaO tussenschakels waren en ze niet zelf de begeleiding van de oudergroep zouden behartigen. De eigenlijke procesbegeleiding van de OaOgroep, werd in Roeselare niet in de schoot van één organisatie gelegd. De stuurgroep vertrouwde die opdracht toe aan twee externe procesbegeleiders. De aangestelde begeleiders waren nieuw aangeworven medewerkers die geen voorgeschiedenis hadden, noch met de toeleidende organisaties, noch met de beoogde doelgroep van ouders. Wellicht vormde dat een bijkomende moeilijkheid.

2. De tweede poging

Er werd een tweede poging ondernomen om een OaO-groep op te starten. De keuze voor een groep van vijf à tien ouders, met kinderen in de leeftijdscategorie van 12 tot 17 jaar, bleef behouden. Deze keer ging de stuurgroep doelgericht op zoek naar een context die voor ouders elementen van gemeenschappelijkheid bevat. De stuurgroep zag twee mogelijkheden: een wijkgerichte aanpak of een samenwerkingsverband met een lokale BuSO-school. Deze invalshoeken zijn ook in andere OaO-groepen aanwezig en boezemden bijgevolg vertrouwen in.

Aangezien de stuurgroepleden in de school of wijk niet verankerd waren met een eigen werking, deden ze voor de recruitering van ouders een beroep op de medewerking van andere (welzijns)voor-

zieningen. Door middel van het eigen netwerk, slaagde de stuurgroep er in die externe toeleidingskanalen in te schakelen.

In de wijk peilde een jongerenwerker naar de interesse van ouders tijdens de huisbezoeken die hij aflegde. Daaruit kon geconcludeerd worden dat het enthousiasme groot was. Ook de contacten met de directie en leerlingbegeleiders van de school stemden hoopvol. Zij vonden de vorming van een oudergroep in de schoot van de school zeer wenselijk. Omwille van een aantal praktische overwegingen werd voor de wijkgerichte aanpak gekozen.

Er werd in de wijk een nieuwe informatieavond voorbereid. Er werd een nieuwe flyer verspreid. Die was herwerkt om de boodschap van OaO aantrekkelijker en begrijpelijker voor te stellen. De ouders werden deze keer individueel én persoonlijk aangesproken door de jongerenwerker. Het Centrum Basiseducatie – ook in de wijk gehuisvest – was bereid om de trefplaats voor OaO te zijn en verspreidde ook de flyers.

Ook deze keer daagden te weinig ouders op en flopte de tweede opstartpoging.

De nabeschouwingen

De verwachtingen waren positief, maar de stuurgroep had de haalbaarheid van een oudergroep in de wijk verkeerd ingeschat.

Het feit dat de initiatiefnemers van OaO geen directe contacten hadden met (ouders uit) de wijk en ze een beroep moesten doen op intermediairen, speelde een aanzienlijke rol. Ze moesten hun kennis over de wijk en zijn bewoners verwerven via andere welzijnswerkers. Omgekeerd moesten ze het concept OaO op een duidelijke en inspirerende wijze overbrengen aan de intermediairen zodat die op hun beurt overtuigend zouden zijn ten aanzien van kandidaat-ouders. Die omweg was minder vanzelfsprekend gebleken dan werd gedacht:

Tweede poging

18 november 2009

Spiedvergadering na de mislukte opstart van een oudergroep om de gevolgde strategie te evalueren. Uit de nabespreking dienen zich 2 nieuwe sporen aan: een wijkgerichte aanpak of samenwerking met een school. Beide sporen worden nader verkend.

1 december 2009

Beide mogelijkheden zijn onderzocht en het lijken twee haalbare opties, weliswaar elk met voor- en nadelen. Omwille van praktische overwegingen, wordt gekozen voor een wijkgerichte aanpak.

9 december 2009

Er worden nieuwe voorbereidingen getroffen om snel aan de slag te kunnen in de wijk. Men kiest opnieuw voor een vrijblijvende informatieavond om ouders te overtuigen om een OaO-groep te vormen. De flyer wordt helemaal herwerkt, er wordt een nieuwe locatie gezocht, de welzijnswerkers in de wijk worden ingeschakeld,...

6 januari 2010

Op de informatieavond is er één ouderpaar aanwezig. Na kennismaking met het project OaO zijn ze niet bereid om zich verder te engageren. De ouders geven hun bedenkingen mee omtrent het initiatief.

- Ondanks de goede intenties en samenwerking was de wederzijdse communicatie tussen de welzijnswerkers uit de wijk en de stuurgroepleden van OaO, onvoldoende effectief. Zo stelden de medewerkers van het Centrum Basiseducatie wel hun lokalen ter beschikking, maar waren ze te weinig op de hoogte van de eigenheid van OaO. Ze konden hun cliënten en de mensen van de wijk niet adequaat inlichten over de bedoeling van de informatieavond. Bovendien was een groot deel van hun doelpubliek afkomstig van buiten de wijk.
- De jongerenwerker had als vormingswerker in de wijk contacten met de jongeren, maar had er zelf geen standplaats. Zijn kennis van de wijk was partieel en de jongeren, die als tussenschakel naar de ouders werden gezien, waren bij nader inzien vooral van buiten de wijk afkomstig.
- In tegenstelling tot wat de stuurgroepleden voor ogen hadden, schetsen de twee ouders die wel opdaagden voor de informatieavond, een totaal ander beeld van de wijk: de bevolking is er ouder en er zijn weinig sociale contacten. Er wonen maar weinig jonge gezinnen in de buurt en de jongeren die er rondhangen zijn afkomstig van buiten de wijk.

Kortom, twee cruciale elementen die waren vooropgesteld voor OaO in Roeselare, ontbraken. De wijk werd niet bewoond door ouders met kinderen tussen 12 en 17 jaar en er was weinig tot geen sociale verbondenheid tussen de bewoners.

Op zich is het werken met intermediairen geen doodlopende piste, op voorwaarde dat er een gedeelde verantwoordelijkheid voor het project ontstaat. Die was er bij OaO in Roeselare niet.

Bovendien voldeed de herwerkte flyer ook deze keer niet. De flyer bood nu te weinig inhoudelijke duiding en bij de praktische informatie ontbraken de noodzakelijke contactgegevens van de toeleiders en initiatiefnemers.

3. De derde poging

Na twee mislukte opstartpogingen rees de vraag naar het nut en zinvolheid van OaO in Roeselare. De balans was negatief: ondanks het geloof in het project OaO en de geleverde inspanningen, bleven de verhoopte resultaten uit.

Er werd gebrainstormd en er werden nieuwe suggesties geopperd. Men zag echter ook de realiteit onder ogen. Had een derde poging zin? Moest men dan kost wat kost een OaO-groep in het leven roepen als er geen overtuigende respons van ouders kwam? Er werd besloten om de mogelijkheden niet langer te verruimen. De enige zinvolle piste was om het eerder verkende spoor van de BuSO-school vooralsnog te proberen. De vooruitzichten waren eerder al positief bevonden. De stuurgroep oordeelde dat

het jammer zou zijn die laatste kans niet te benutten. Tegelijkertijd was het voor iedereen duidelijk dat wanneer ook die derde poging niet succesvol zou zijn, het idee van OaO in Roeselare definitief moest opgeborgen worden.

Men zocht opnieuw contact met de school en de directie was enthousiast. Ze zag het proces van OaO als een opportuniteit om een ouderraad nieuw leven in te blazen. De school was bereid om toeleider te zijn en zou participeren aan de stuurgroep. Samen besloten de school en de stuurgroep om een derde kans te wagen.

Op voorstel van de school, werd een vormingsavond gepland voor ouders over 'pubers en grenzen stellen'. Gezien de zorgvragen van hun kinderen, was dat volgens de schoolmedewerkers een thema dat de ouders zou aanspreken. De vorming werd inhoudelijk uitgewerkt door de toekomstige procesbegeleider en wetenschappelijk begeleider. Op die manier kon, ter afsluiting van de informatiesessie, OaO toegelicht worden en een oproep gedaan worden aan de aanwezige ouders.

De inschrijvingen voor de informatieavond liepen traag binnen. Een week voorafgaand aan de geplande datum en met een aantal van zes ingeschreven ouders uit vier verschillende gezinnen, besliste de school om de activiteit af te gelasten wegens te weinig interesse.

Derde poging

25 januari 2010

De stuurgroep vergadert over het verdere verloop van OaO. Er worden nieuwe suggesties geopperd, maar de vergadering besluit om de mogelijkheden niet langer te verruimen. Enkel de piste van de eerder gesuggerende BuSO-school en een andere woonwijk komen nog in aanmerking. De stuurgroep wil een allerlaatste kans wagen en beslist om die twee opties af te tasten.

Eén van de twee procesbegeleiders haakt af. De organisatie wil haar medewerker nog inschakelen voor de effectieve begeleiding van een oudergroep eens die effectief gevormd is, maar vindt het niet langer opportuun

om actief te zijn in de voorbereidende fase.

24 februari 2010

De stuurgroep besluit een ultimie poging te ondernemen. In samenwerking met de BuSO-school zal de start van een OaO-groep voorbereid worden.

22 april 2010

De informatieavond wordt door de schoolmedewerkers afgelast wegens te weinig inschrijvingen. De stuurgroep komt niet meer samen. Het project OaO in Roeselare eindigt.

De nabeschouwingen

Hoewel de kans op slagen al fel geslonken was, stelde het afblazen van de activiteit toch teleur. De school schreef het lage aantal inschrijvingen toe aan:

- Een ongunstige timing. De vormingsactiviteit zou na de paasvakantie plaatsgrijpen en werd maar kort voor de paasvakantie bekendgemaakt. De tijd ontbrak om reminders te sturen. Vakantieperiodes zijn geen gunstige tijdstippen om schoolactiviteiten te organiseren.
- Daarnaast werden ouders door middel van een brief geïnformeerd over de informatieavond, maar werden ze niet rechtstreeks aangesproken. Bovendien waren de GOK-leerkracht en de leerlingenbegeleidster, die als brugfiguren voor de leerkrachten optraden, wel op de hoogte van het OaO-initiatief, maar de leerkrachten die het directe contact met de ouders hebben, waren dat veel minder.
- Wat ook nog meespeelde was het feit dat ouders soms op enige afstand van de school wonen, dat het inrichten van een ouderavond over een dergelijk thema een nieuw gegeven was en dat er op de school geen sterke onderlinge betrokkenheid is tussen de ouders.

Die verklaringen zijn wellicht slechts van secundair belang. Zelfs al zou de informatieavond plaats gegrepen hebben, het was onwaarschijnlijk dat uit die beperkte groep van deelnemers voldoende ouders bereid zouden zijn om in een OaO-groep te stappen.

De fundamentele verklaring was dat er zich in Roeselare niet op spontane wijze een geschikte context aandiende om met een OaO-initiatief van start te gaan en dat het weinig effectief was om deze opportuniteit kunstmatig te willen creëren. De derde en laatste startpoging overtuigde dan ook om het project OaO in Roeselare definitief op te bergen.

Vijf kanttekeningen

De drie startpogingen leren ons dat in Roeselare een aantal cruciale elementen ontbraken om OaO met succes te ontplooien.

- Om te beginnen lijkt het een groot voordeel dat OaO is ingebed in een bestaande werkingsstructuur (of er minstens aan gelinkt is. OaO heeft nood aan een thuisbasis, een veilig nest die herkenbaarheid, vertrouwdeheid en voorspelbaarheid biedt. Dat geldt niet enkel voor de ouders, maar ook voor de procesbegeleiders. In Roeselare was er voor OaO geen eigen plek, noch wat betreft de locatie, noch wat betreft de omkaderende structuur, noch wat betreft de begeleiders.
- In Roeselare ging men letterlijk op zoek naar ouders om een OaO-groep te vormen. De ouders die werden benaderd hadden echter geen duidelijk referentiepunt. OaO viel uit de lucht en bestond op zichzelf. Het vormde geen herkenbare context voor ontmoeting, er was geen voorgeschiedenis, geen connectie met een gekende setting. Die gemeenschappelijkheid van context werd in Roeselare door de initiatiefnemers wel nagestreefd. Maar wat zij als verbindende elementen zagen (tienerkinderen, een wijk, een school), raakte bij de ouders geen gevoelige snaar.
- Om ouders te motiveren voor OaO werd beroep gedaan op verschillende toeleiders. Telkens werden intermediairen ingeschakeld want geen van de initiatiefnemers had rechtstreekse en regelmatige contact met ouders. Die recrutering via toeleiders die zelf niet actief betrokken waren bij het project, zo weten we nu, is niet realistisch. OaO is immers geen eenvoudig concept om te communiceren. Het vergt overtuiging van en inzicht in de uitgangspunten en doelstellingen om die bij ouders over te brengen. Voor tussenpersonen is dat een moeilijke opdracht.
- OaO betekent dat men een langdurig en intensief proces aanvat. Om dat proces kans op slagen te geven is een groot engagement en een aanzienlijke tijdsinvestering nodig, zeker wat betreft de procesbegeleiding. Organisaties moeten bereid zijn om daarvoor ruimte te scheppen in hun werking én in de takenpakketten van hun medewerkers. Het is niet vanzelfsprekend om die inspanning van een organisatie te verwachten wanneer OaO niet kan geënt worden op de reguliere werking en wanneer de beschikbare middelen zeer beperkt zijn. OaO lijkt niet levenskrachtig te zijn wanneer er zich op lokaal terrein geen organisaties of mensen aandienen die de drijvende kracht kunnen/willen zijn achter OaO.
- Het waren niet de lokale actoren die de rol van voortrekker van OaO op zich namen in Roeselare. Zij maakten bij aanvang reeds voorbehoud wat betreft hun draagkracht voor dat project. Hun bijdrage was waardevol bij het verkennen van mogelijkheden en om de concrete opstart van een groep te faciliteren. Ook hun reflecties en evaluaties na elke

startpoging, gaven een relevante input bij elke nieuwe stap die werd gezet. Maar de kerndoelstelling, onderzoek over opvoedingsthema's van en door ouders uitgevoerd, bleef uiteindelijk vooral de ambitie van diensten en voorzieningen die geen deel uitmaken van het lokale welzijnsveld.

Eén kernbesluit

In het hoofdstuk *Visie en uitgangspunten* lezen we dat OaO ouders als volwaardige gesprekspartners actief willen betrekken in een maatschappelijk debat dat hen uitermate aanbelangt, namelijk dat van opvoedingsondersteuning. Er wordt duidelijk geargumenteed dat dat debat bijna uitsluitend door professionelen en beleidsmakers gevoerd wordt. De stem van ouders is er afwezig. Ook in wetenschappelijk onderzoek is dat zo.

OaO dient zich aan als een participatieve onderzoeksbenadering die het perspectief van ouders in beeld kan brengen. Participatie is dus de kerngedachte achter OaO. Niet als een handige techniek om data te verzamelen over hoe ouders het ouderschap ervaren, maar als een principiële, ethisch uitgangspunt dat uitsluiting van een maatschappelijk discours tegengaat. Participatie van ouders betekent hier dat ouders mee definiëren wat opvoeding(sondersteuning) kan en moet zijn. Het resultaat daarvan is per definitie open en onvoorspelbaar. Participatie laat zich niet zomaar orkestreren. Op het colloquium in Gent werd het ook door M. Vandenbroeck gesteld: OaO is een ingewikkeld proces dat continu onverwachte wendingen neemt en in alle richtingen kan gaan.

In Roeselare bijvoorbeeld ging het met OaO uiteindelijk geen enkele richting uit. Dat moeten we als uitkomst aanvaarden. De keuze van ouders om niet te participeren is even legitiem en verwijst even goed naar een achterliggende zingeving.

In Roeselare moeten we ons met andere woorden de vraag stellen welke betekenis dat niet-participeren heeft.

- Misschien zegt het ons iets over de context van Roeselare en ligt er een uitdaging voor een kritische reflectie over hoe opvoedingsondersteuning er in Roeselare uit ziet? Wat is daar het actieterrein en hoe functioneert het? Wie zijn de actoren en (hoe) wordt er samengewerkt? Wat is hun visie en welk aanbod hebben ze? Welke prioriteiten zijn er? Welke ouders worden bereikt en welke niet? Het is aan de lokale actoren in Roeselare om die reflectie wel (of niet) te voeren.
- Misschien zegt het ons iets over de stuurgroep OaO. Was de groep te optimistisch en te weinig kritisch over de mogelijkheden om een oudergroep te vormen? Klopt de perceptie dat ouders van 12- tot 17-jari-

gen opvoedingsonzeker zijn en er een tekort aan aanbod is? Waren de voorbereidingen grondig genoeg? Werden de juiste gegevens in kaart gebracht om de haalbaarheid van elk plan realistisch in te schatten?

- Misschien zegt het iets over de grenzen en beperktheden van het concept OaO. In Roeselare hebben we verschillende elementen kunnen aanwijzen die de start van een OaO-proces bemoeilijken. Die inzichten hebben hun verdienste en kunnen toekomstige OaO-initiatieven inspireren. Tegelijkertijd rijst echter de vraag of de introductie van OaO in Roeselare geen al te kunstmatige ingreep was?
- Dat wil niet zeggen dat een keuze voor participatie van ouders niet opportuun is. Maar OaO is slechts één manier om tot participatie te komen. Als participatie van ouders een fundamenteel uitgangspunt is, moet er (ook in Roeselare) misschien eerst nagedacht worden of andere participatievormen niet effectiever kunnen zijn en beter aansluiten bij de lokale context. Het blijkt hier toch belangrijk om dieper te bezinnen welke voedingsbodem er is en wat daarop kan groeien. Zijn we in Roeselare niet te proactief aan de slag gegaan met de formule van OaO, zonder voldoende stil te staan bij de aanvangspositie?
- Misschien zegt het ons ook iets over de algemene maatschappelijke aandacht die momenteel uitgaat naar opvoeding(sondersteuning). Is die grote belangstelling van professionelen en beleidsmakers voor opvoedingsondersteuning terecht? Willen ouders daar wel iets aan toevoegen en geven zij daar hetzelfde gewicht aan? En vooral, zijn ze bereid om hun persoonlijke wel en wee in de opvoeding van hun kinderen te delen en te onderzoeken met anderen?

Ouders als Onderzoekers kan een erg kansrijke formule zijn, maar Roeselare toont dat de formule niet altijd en overal werkbaar is. Bottom-up werken lukt best als er ingespeeld wordt op de concrete context en men acties initieert die daar logisch op aansluiten. Om die reden zal het ontstaan en de wijze waarop participatieprocessen vorm krijgen per definitie variëren. Participatie is niet gebonden aan een formule. Participatie is vooral een permanent en grillig proces van proberen en reflecteren over wat we doen en hoe we het doen en of we daarbij met iedereen rekening houden. Kiezen voor participatie betekent flexibel en creatief zijn en (leren) omgaan met de onzekerheid en diversiteit van het eindresultaat.

Goed begonnen is half gewonnen

Het duo procesbegeleiders bereidt de ouderonderzoeksgroep voor door

- alle betrokkenen (op buurtniveau, in een school, ...) te laten weten dat er een ouderonderzoeksgroep start waarvan de resultaten (op buurtniveau, in een school, ...) later zullen blijken;
- een flyer, brief, affiche, ... te ontwerpen en te verspreiden;
- ouders aan te spreken en uit te nodigen
 - al dan niet samen met de partnerorganisaties uit het lokaal samenwerkingsverband
 - al dan niet via huisbezoeken, een informatiemoment, ...
- een scenario op te stellen voor de eerste bijeenkomst.

UITNODIGEN – Mogelijks geïnteresseerde deelnemers aanspreken gebeurt op verschillende fronten. Natuurlijk zijn het vooral de procesbegeleiders die ouders uitnodigen: in een buurt, op een school, bij een organisatie. Dat kan via huisbezoeken, via een informatiemoment, een woordje uitleg tijdens bestaande bijeenkomsten van andere werkingen, enzovoort. Om uiteindelijk te komen tot een ouderonderzoeksgroep van een tiental vaders en moeders moeten véél ouders worden uitgenodigd. Hen aanspreken gebeurde voornamelijk **persoonlijk** en altijd met een **positieve boodschap**: *“Met Ouders als Onderzoekers kunnen belangrijke dingen uit de bus komen en zonder jou lukt het niet.”*

Andere organisaties uit de buurt, actoren in de school of partners van het lokaal ondersteuningsverband kunnen een handje meehelpen om *Ouders als Onderzoekers* bekend te maken. Misschien minder door ouders rechtstreeks aan te spreken, maar wel door te flyeren en te afficheren.

FLYEREN EN AFFICHEREN – Affiches en flyers helpen bij de bekendmaking van *Ouders als Onderzoekers*. Het valt op, het prikkelt en maakt nieuwsgierig. Maar ook voor ouders die al meer uitleg kregen, kan een affiche of flyer verduidelijken of herinneren aan het project dat op stapel staat. Het vraagt echter wat denkwerk voor alle woorden, tekeningen en zelfs logo's goed zitten. De taal moet helder en kort. De tekeningen moeten aantrekkelijk en divers (alle ouders waarvoor de ouderonderzoeksgroep wordt opgezet – vaders/moeders, autochtoon/allochtoon, middenklasse/geen middenklasse, ... – moeten zich aangesproken voelen). Eventuele logo's mogen niet bombastisch zijn of afschrikken.

Het belangrijkste is echter **wat je meedeelt (met taal, met beelden)**. Een duidelijk voorbeeld daarvan is Oostende: in de Nieuwe Stad werd een ou-

deronderzoeksgroep opgericht vanuit een expliciete bekommernis over de grote beleidsaandacht voor senioren, terwijl in de wijk ook veel gezinnen wonen met kinderen en jongeren die weinig vrijetijdsmogelijkheden hebben in de buurt. De flyer in de Nieuwe Stad had het over 'opgroeien in de Nieuwe Stad' en expliciet níet over 'opvoeden in de Nieuwe Stad'.

Een ander voorbeeld is de flyer van de Brugse Poort. Die moest duidelijk maken dat de ouderonderzoeksgroep anders is dan de moedergroepen die het Inloopteam Brugse Poort reeds organiseert. Daarom toont die een tekening van moeders rond een tafel die praten over hun kinderen, maar ook werken met documenten, tekst schrijven, enzovoort. De bedoeling was aan te tonen dat een ouderonderzoeksgroep meer is dan uitwisselen. Er zal veel gepraat maar ook gewerkt worden. (Zie ook werkcultuur.)

UITLEGGEN MET HANDEN EN VOETEN – De opzet van *Ouders als Onderzoekers* uitleggen aan mogelijks geïnteresseerde ouders is niet evident. De bedoeling ervan kan je wel schetsen, maar hoe het allemaal in z'n werk gaat, ligt al veel moeilijker. Omdat ouders de inhoud en het traject mee bepalen, is verder weinig voorspelbaar. Om het toch **bevattelijk** te maken, wordt dan vaak verwezen naar **voorbeelden** uit Frankrijk, Vlaanderen en Berlijn van ouderonderzoeksgroepen die hun werk afgerond hebben en resultaten konden boeken op vlak van beleidsbeïnvloeding. Voorbeelden die verhelderend maar ook al wat sturend kunnen zijn. Dat blijkt vaak geen probleem, de groep komt uiteindelijk altijd met het eigen verhaal.

Dat **uitleggen en steeds opnieuw uitleggen** aan mogelijke deelnemers gebeurt al voor de eerste bijeenkomst. Op de eerste bijeenkomst (en ook vaak de volgende bijeenkomsten wanneer nieuwe ouders aansluiten) is het essentieel om de uitleg over *Ouders als Onderzoekers* met de hele groep door te nemen: het idee, de uiteindelijke bedoeling, het verloop, de voorliggende taken, de betrokken partners (ouders, procesbegeleiding, wetenschapper), het engagement (hoe vaak, hoe lang), enzovoort. Dat is veel en vaak vage informatie. De meeste groepen werkten daarom schema's uit, soms ook met tekeningen of pictogrammen om alles te verduidelijken. Het spreekt vanzelf dat procesbegeleiders aftoetsen wat de ouders vatten en wat ze van *Ouders als Onderzoekers* verwachten. Zonder af te schrikken moeten ouders en procesbegeleiders van elkaar begrijpen dat het geen praatgroep maar een resultaatgerichte groep is. Het is de uiteindelijke bedoeling om het beleid op één of andere manier te beïnvloeden en iets te veranderen.

AANKLAMPEN – Mogelijks geïnteresseerde ouders uitnodigen, is op zich al een vrij intensief werk. Hen aansporen loopt nadien verder en speelt een rol gedurende de hele rit van de ouderonderzoeksgroep. Procesbegeleiders moeten ouders tot het eind blijven motiveren. Eén van de manieren is aanklampend werken

Wat de ouderonderzoeksgroep op termijn in het leven van ouders kan betekenen, is bij aanvang nog zeer abstract en onzeker. Niemand kan dat op voorhand inschatten. Ook procesbegeleiders maken een sprong in het duister. Toch is het nodig dat ouders vanaf het begin voelen dat *Ouders als Onderzoekers* hen iets kan bieden. Procesbegeleiders stellen zich daarom op als **betrokken** bij het leven van ouders. Op alle vlakken (gezondheid, familiesituaties, scheiding, werk/werkloosheid, geboortes,...) is er aandacht voor de dingen die zij meemaken. Dat wil ook zeggen: tijdens de bijeenkomsten ruimte laten (ruimte maken) voor de dagelijkse bekommernissen, voor de zorgen van het moment. Waar nodig tips uitwisselen (vaak gebeurt dat spontaan tussen de ouders van de groep) of doorverwijzen naar concrete vormen van hulp. Informatie opzoeken en meegeven, bijvoorbeeld met een telefoontje tussen twee bijeenkomsten in. Werken aan verbondenheid, met aandacht voor het persoonlijk welzijn van elk individu, maar zonder te vervallen in volwaardig hulpverleningswerk.

“Empathie is een cliché, maar wel een dat je nodig hebt.”

procesbegeleidster uit Oostende

TIEN VOOR TAAL – *Ouders als Onderzoekers* is vrij talig van opzet. Eerst wordt er over individuele en gemeenschappelijke ervaringen gepraat, waarna die worden vastgelegd (vaak in neergeschreven vorm). Nadien komt de groep tot een onderzoeksthema, soms met een onderzoeksvraag en eventueel hypothesen. De formulering daarvan, de woorden van een goed afgebakend thema en een duidelijke vraag liggen niet onmiddellijk vast. Er wordt over gediscussieerd, het evolueert. Later voeren de ouders onderzoek uit: vaak met gestructureerde interviews, vragenlijsten, autobiografische levensverhalen, enzovoort. Helemaal op het einde (maar soms al tussendoor) worden beleidsaanbevelingen opgesteld. Kortom, allemaal taal.

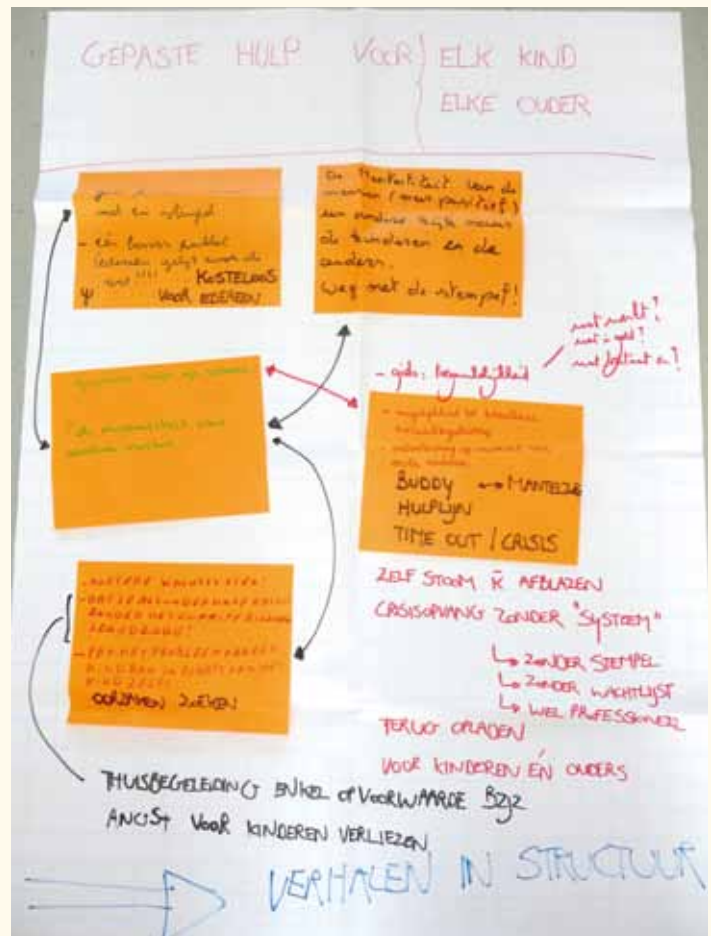
Bij **meertalige ouderonderzoeksgroepen** was vertaalwerk inherent aan de werking (bijvoorbeeld De Dialoog en aanvankelijk ook Brugse Poort). Soms gebeurde dat door iemand van de procesbegeleiding, soms met externe tolken. Dat brengt verschillende moeilijkheden met zich.

Verder is het moeilijk om bestaande taalgebonden subgroepen te doorbreken: om praktische redenen groeperen ouders zich voor vertaling automatisch volgens taal. En tot slot is het moeilijk om in te spelen op emoties die het onderzoeksthema soms met zich meebrengt. Wanneer emoties hoog oplaaien moet dat altijd eerst vertaald worden vooraleer de groep er verder op kan ingaan. Wie boos is omdat de signalen niet worden opgepikt bijvoorbeeld, wordt eigenlijk gevraagd om nog méér geduld uit te oefenen: even wachten met je boosheid, eerst vertalen.

In veel ouderonderzoeksgroepen werd **taal aan-gevuld** met tekeningen, foto's, pictogrammen, enzovoort. Die werden steeds met zorg gekozen. Om bijvoorbeeld individuele ervaringen te overstijgen en over te gaan naar gemeenschappelijke thema's, een collectief verhaal, werkte de ouderonderzoeksgroep in Ronse bewust met pictogrammen (en niet met foto's). Om recht te doen aan de Maghrebijnse achtergrond van alle moeders in de ouderonderzoeksgroep Brugse Poort werden de verschillende onderdelen van *Ouders als Onderzoekers* en de werkafspraken gevisualiseerd met tekeningen en symbolen die onder andere terugkomen in de Maghreb-cultuur.

*“Als ik kom vertellen wat onderzoek is,
denk ik dat ik dat duidelijk doe.
Met makkelijke woorden, in een eenvoudige taal.
En toch begrijpen ouders er achteraf niets van.
Dat zegt niets over hun capaciteiten, maar
wel iets over mijn onvermogen.”*

Rudi, wetenschapper

DE EERSTE KEER – De eerste keer is altijd spannend en vraagt een goede voorbereiding. Er moeten zoveel aspecten met de ouders besproken worden, dat een **eigen draaiboek** voor die eerste bijeenkomst houvast kan bieden aan procesbegeleiders. Om te beginnen is er opnieuw de uitleg over *Ouders als Onderzoekers* (zie uitleggen en peetjes tekenen) en het kennismaken met elkaar. Dat betekent ook dat de verschillende rollen en functies geschetst moeten worden: wat is de inbreng van ouders, wat nemen de procesbegeleiders op zich, wat is de bijdrage van de academicus in kwestie aan het werk van de ouderonderzoeksgroep. Daarnaast worden er in functie van de opdracht en de taken die in deze groep voorliggen alvast een aantal werkafspraken gemaakt (zie verder werkafspraken en werkcultuur). De bijeenkomst kabbelt of raast voort aan een bepaald ritme. Ouders dragen misschien spontaan al een paar onderwerpen aan. Bij bepaalde thema's leven misschien al zoveel emoties dat die niet niet aan bod kunnen komen.

Dat gebeurt allemaal vanaf het eerste moment met veel individuele aandacht én aandacht voor een aangename groepssfeer, vertrouwdsheid, enzovoort. De eerste bijeenkomst zet de toon.

Aangenaam kennismaken en 'aangenaam' exploreren

Ellen Rutgeerts

De procesbegeleiders organiseert de eerste bijeenkomsten, waarna de ouderonderzoeksgroep mogelijke onderzoeksthema's exploreert, en de wetenschapper in kwestie participeert of de vinger aan de pols houdt.

- De procesbegeleiding nodigt elke bijeenkomst opnieuw de ouders uit, bereidt elke bijeenkomst voor, maakt verslag van elke bijeenkomst en bewaakt de timing en planning.
- De procesbegeleiding voorziet in tijd en methodieken opdat ouders elkaar leren kennen;
- De procesbegeleiding maakt werkafspraken met de ouderonderzoeksgroep;
- De procesbegeleiding voorziet in methodieken opdat ouders thema's exploreren die ze zelf aanbrengen en die alle ouders in die groep aanbelangen;
- De procesbegeleiding voorziet in methodieken om vanuit een verscheidenheid aan aangebrachte thema's te komen tot één of een beperkt aantal mogelijke onderzoeksthema's;
- De procesbegeleiding nodigt de betrokken wetenschapper uit; hij/zij presenteert zichzelf, licht zijn/haar functie toe, neemt deel aan verschillende/alle bijeenkomsten, ondersteunt het zoeken naar en formuleren van een onderzoeksthema of een onderzoeksvraag, informeert over mogelijke onderzoekstechnieken en helpt bij de uitvoering hiervan, hij/zij interpreteert mee de resultaten, verkent pistes voor sociale acties, ...
- **!!** Over het takenpakket, maar nog meer over de plaats die de wetenschapper in een ouderonderzoeksgroep inneemt, kunnen we een aantal hoofdstukken volschrijven. De betrokken wetenschappers hebben dat zelf goed beschreven (zie Vandenbroeck et al., zie De Mey).

WERKCULTUUR – Een belangrijke voorwaarde voor het opstarten van een ouderonderzoeksgroep is iets gemeenschappelijks tussen de deelnemers, de vaders en moeders in kwestie (zie identiteit). Dat verbindende element houdt vaak nog meer in: ouders met kinderen op eenzelfde school, ouders die leven in armoede of ouders met kinderen met gedragsmoeilijkheden kennen elkaar respectievelijk van tijdens de ontbijtmomenten op school, vanuit een vereniging waar armen het woord nemen of omdat ze samen hetzelfde stuk van een verder verschillend hulpverleningstraject hebben afgelegd. Dat stukje gemeenschappelijke identiteit draagt niet alleen de kiemen van gelijkaardige ervaringen en mogelijks gemeenschappelijke belangen, maar ook reeds parallele verwachtingen, bepaalde omgangsvormen, soms zelfs een eigen werkcultuur.

Dat soort voorgestructureerdheid speelde voornamelijk een rol bij de ouderonderzoeksgroepen STOP, Ronse en Brugse Poort. Bij STOP deelden ouders hun ervaringen reeds tijdens bijeenkomsten van het STOP 4-7-programma. In Ronse kenden de ouders elkaar vanuit De Vrolijke Kring, een vereniging waar armen het woord nemen met onder andere heel veel

creatieve activiteiten. In de Brugse Poort ontmoetten de meeste moeders elkaar reeds in de speltheek of tijdens andere moedergroepen van het Inloopteam (Kind & Preventie). Vaak hadden de ouders in die oorspronkelijke settings een andere opdracht. Die opdracht was bijvoorbeeld minder collectief (opvoedingstips krijgen voor je eigen thuissituatie), minder doelgericht (geen onderzoeksresultaten voorleggen, geen beleidsbeïnvloeding) of zonder tijdsdruk (ontmoeten kan blijven duren). De werkcultuur in die settings paste met andere woorden niet altijd bij de taak en het engagement die ouders moeten opnemen bij *Ouders als Onderzoekers*. Meestal was er ook al een andere vorm van begeleiding. Soms met een duidelijkere functie (STOP), soms informeler en vertrouwelijker (Brugse Poort, De Vrolijke Kring Ronse) of nog anders verschillend.

Een nieuwe werkcultuur installeren gaat niet vanzelf: er is geen resetknop waarmee je van nul kan (her)beginnen. Het vraagt tijd. In eerste instantie voor procesbegeleiders om door te hebben dat het om een andere groep gaat, met een andere opdracht, andere begeleiding en andere timing. Daarna vraagt het kleine, aangepaste ingrepen om die aspecten om te buigen. Een ander soort uitnodiging (bijvoorbeeld telkens met korte agendapunten), werken met naamkaartjes, op een gegeven moment expliciet peilen naar het engagement dat ouders verder kunnen/willen opnemen, werken met verslag (het verslag overlopen, een kaft met verslagen voor elke deelnemer, ...), de aanwezigheden visualiseren, elke bijeenkomst op een soort tijdslijn of een takenladder aangeven hoever de groep gevorderd is, enzovoort. Ook hier is het balanceren tussen vooruit gaan én het plezier vasthouden dat er tijdens de vroegere werking vaak voor zorgde dat ouders (graag) deelnamen.

Natuurlijk is er soms sprake van iets gemeenschappelijks zonder dat ouders elkaar reeds kennen van een bepaalde (groeps)werking. Dan is het mogelijk om een ouderonderzoeksgroep met een relatief nieuwe werkcultuur te installeren. Dat gebeurde bijvoorbeeld in De Dialoog (Gent) en de Nieuwe Stad (Oostende). Daar waren respectievelijk dezelfde school en dezelfde buurt het gemeenschappelijke iets. Er waren fora waar ouders elkaar reeds ontmoet hadden, maar geen werkingen waar ouders elkaar goed hadden leren kennen of hadden samengewerkt.

WERKAFSPRAKEN – Uiteraard gaat het samen: een bepaalde werkcultuur leidt tot bepaalde werkafspraken, omgekeerd installeren werkafspraken een bepaalde werkcultuur. Typisch aan *Ouders als Onderzoekers* is dat dat ook participatief gebeurt. Het is aan procesbegeleiders en ouders om samen te beslissen wie verslag opmaakt, wat de frequentie en het meest geschikte moment is voor de bijeenkomsten, enzovoort. De realiteit leert dat dat absoluut niet voor de hand ligt.

Zo stond de procesbegeleiding in realiteit in voor het verslag. Aan ouders werd voorgesteld of gevraagd om dat op te nemen, maar niet aangedrongen. Wie wou of kon, mocht (mee)schrijven aan het verslag. Voor de meeste ouders echter was deelnemen aan de bijeenkomsten op zich reeds een groot engagement. Een engagement dat de procesbegeleiding wilde erkennen en waarderen. Het verslag werd daarom toch door de procesbegeleiding opgenomen.

Samen beslissen wanneer bijeenkomsten zullen doorgaan, bleek ook minder evident. De ouderonderzoeksgroepen STOP en Ronse bijvoorbeeld hebben geprobeerd om met alle betrokkenen samen het meest geschikte moment vast te leggen, maar uiteindelijk was er altijd wel iemand die niet aanwezig kon zijn. 's Avonds bleek kinderopvang een probleem (ondanks de onkostenvergoeding), overdag tijdens de week waren er arbeidsverplichtingen of andere taken en vaste afspraken; het weekend werd gereserveerd voor het gezin; in Ronse gingen de meeste ouders op vrijdag naar de markt. Samen beslissen was dus moeilijk. Op basis van de macht van het getal, rekening houdend met de context (dus in Ronse niet op vrijdag), plande de procesbegeleiding uiteindelijk zelf de bijeenkomsten. Participatief werken botste in dit project meermaals op dat soort grenzen (zie ook *the clash of participations*).

VERWACHTINGEN – Werkcultuur en werkafspraken zijn elementen die procesbegeleiders in zekere mate kunnen beïnvloeden. Als ze zich bewust zijn van de finaliteit en identiteit van de vroegere bijeenkomsten van ouders (met bijvoorbeeld ontmoeting of uitwisseling als hoofdfunctie) kunnen ze met kleine veranderingen in werkcultuur en werkafspraken komen tot de werking van *Ouders als Onderzoekers* waar andere doelstellingen spelen. Wat procesbegeleiders veel moeilijker kunnen bijsturen zijn de verwachtingen die ouders meenemen uit dat wat ze soms al van tevoren gemeenschappelijk hebben. Waar de finaliteit adviesgesprekken aan ouders is geweest, zoals bijvoorbeeld in de STOP-groep en in de Brugse Poort, zullen vaders en moeders het moeilijk hebben om plots volwaardig en volledig hun eigen stem over bepaalde kwesties te laten horen. Ze zijn het immers gewoon om – weliswaar op basis van hun eigen vragen en met hun eigen inbreng – informatie, tips en ondersteuning te ontvangen. Niet om zelf de inhoud te bepalen. Voor procesbegeleiders – die soms eerst een andere functie hebben opgenomen – maar zeker voor ouders is het bijzonder moeilijk, zelfs haast onmogelijk om daarvan los te komen. Vaders en moeders van een ouderonderzoeksgroep met een eigen voorgeschiedenis hebben **tijd en subtiele uitdagingen** nodig om **de rol, positie en verwachtingen die ze oorspronkelijk aanhielden langzaam te verschuiven** richting *Ouders als Onderzoekers*. Het engagement, de opdracht en de rol die ouders

daarin opnemen zijn immers totaal anders, vaak ook behoorlijk veeleisend (zie Amai, respect!).

EEN DRIEHOEKSRELATIE – Typisch voor *Ouders als Onderzoekers* is de samenwerking met wetenschappers. Vanuit een universiteit of hogeschool ondersteunen zij het onderzoekswerk van een ouderonderzoeksgroep. Waar de procesbegeleiders aanvankelijk zelf niet goed wisten wat wetenschappelijk verantwoord onderzoek is en hoe een groep onderzoekseken (ouders en procesbegeleiding) dat werk kan opnemen, leefde naar het voorbeeld van de UPP's uit Frankrijk nog vaak het idee dat de onderzoekers opgeroepen zouden worden als een vorm van technische ondersteuning (zie verder in out of the box). Een groep die bijvoorbeeld een vragenlijst wil opstellen, heeft het onderzoeksthema, de onderzoeksvraag en zelfs het onderzoeksinstrument al vastgelegd maar wil enkel nog wat knowhow over de technische kanten van een vragenlijst. Heel snel bleek echter dat de onderzoekers zelf nauwer betrokken wilden worden bij het werk in de ouderonderzoeksgroepen. Waarom ouders precies thema A kiezen als centraal onderzoeksthema en niet thema B of C waarmee in die groep ook gewerkt is, heeft natuurlijk betekenis. Met andere woorden: het werk dat tijdens de exploratie gebeurde, was deel van de kennisopbouw van *Ouders als Onderzoekers*. Het feit dat wetenschappers daar nauwer bij betrokken wilden zijn, kwam de kwaliteit van dat exploratiewerk ook vaak ten goede. Al was daardoor soms ook niet meer zo duidelijk wanneer het exploreren eindigde en het onderzoek begon. (Zie ook out of the box.)

*"Voor de moeders was de aanwezigheid van Myriam
de wetenschapster, een meerwaarde.
Hun zelfvertrouwen nam toe."*

Linda, procesbegeleidster uit Oostende

TEN TONELE – Het ogenblik en de manier waarop de derde partij in de driehoeksrelatie, de wetenschapper in kwestie, ten tonele komt, verschilde naargelang het ontstaan en de identiteit van de groep, praktische mogelijkheden (een druk bezette agenda), de samenwerking tussen procesbegeleiding en de onderzoeker in kwestie, enzovoort. Bijvoorbeeld in Oostende was de wetenschapper vanaf de eerste bijeenkomst bij alle bijeenkomsten aanwezig. Bij de meeste andere groepen werd de wetenschapper bij wijze van spreken door de procesbegeleiding uitgenodigd (soms opgetrommeld) om zichzelf in de groep voor te stellen. Ook die voorstelling was uniek. Naargelang de stijl en de soort groep waarin de wetenschapper terecht kwam, deed de één een uitleg over zijn opdracht en over het wat en hoe van onderzoek, en bracht de ander een foto mee over haar gezin van oor-

sprong. Uiteraard heeft dat allemaal zijn invloed op het verder verloop van het onderzoekswerk en het groepsproces. Soms werd dat ook min of meer bewust gebruikt: procesbegeleiding kan een wetenschapper in de groep introduceren, een extern persoon inzetten, om aan te geven dat het exploreren binnenkort moet uitmonden in de keuze van één onderzoeksthema, één onderzoeksvraag. Niet zozeer om te kunnen afvinken dat de groep die stap gezet heeft, maar omdat de uiteindelijke bedoeling verandering is.

OUT OF THE BOX – Hoe dan ook, alle betrokken partijen in de driehoeksrelatie – ouders, procesbegeleiding en wetenschappers – moeten tijdens het project hun gewone rol verlaten. Van **ouders** wordt verwacht dat zij na verloop van tijd hun individueel verhaal overstijgen en collectief denken. De rode draad van al hun ervaringen samen vormt een mogelijk onderzoeksthema. De knopen die ieder van hen in die rode draad tegenkomt, kan de groep later op academische wijze vertalen naar een probleemstelling en een onderzoeksvraag. Maar daartoe moeten de individuele deelnemers van de groep eerst en vooral hun eigen verhaal verlaten om te werken aan een gemeenschappelijk thema. In dat thema moeten zij zich echter well blijven herkennen!

“Dat men spreekt over het gezin zoals het is doet me deugd.”

Patrik, vader uit Ronse

Procesbegeleiders krijgen de opdracht een participatief, maar taakgericht proces te begeleiden. Dat is een evenwicht vinden tussen enerzijds werken, vooruit gaan en resultaat bereiken en anderzijds aandacht hebben voor de groepsdynamiek, vertrouwen scheppen, de ouders eigenaar en auteur laten zijn/blijven van hun ervaringen én van het onderzoekswerk. Dat betekent informele contacten onderhouden, een goede sfeer creëren en ruimte laten voor individuele bekommernissen. Maar ook en tegelijk: structureren, voortstuwen en aan het werk zetten. Kortom, sturen maar niet overnemen. En ook omgekeerd: niet overnemen maar toch sturen. Een paar keer hebben we dat anders aangepakt dan oorspronkelijk gedacht

Van de **wetenschappers** die het onderzoekswerk in de groepen ondersteunen en begeleiden opdat het methodologisch verantwoord gebeurt, wordt veel verwacht. Hoe ze dat zien, staat zeer mooi beschreven in hun eigen teksten (zie Vandenbroeck et al., zie verder; De Mey, zie verder). Wat de procesbegeleiders achteraf kunnen optekenen zijn een aantal kanttekeningen en evoluties.

Vanuit het Franse model van de UPP's leefde ook bij *Ouders als Onderzoekers* aanvankelijk de idee dat de ouders en procesbegeleiders samen zouden komen tot een thema, dat voor de hele groep belangrijk was om te onderzoeken. Als dat onderzoeksthema en de onderzoeksvraag min of meer vastlagen, zou de ouderonderzoeksgroep de betrokken wetenschapper uitnodigen om hen verder te helpen met **methodologische kwesties**. Hoe zet je een wetenschappelijk valide onderzoek op? Welk onderzoeksinstrument past bij de voorliggende onderzoeksvraag? Hoe voeren we dat onderzoek best uit? En kan de wetenschapper ons nadien helpen met de analyse van de resultaten? Ja, er was een strak plan. Alleen was dat buiten de wetenschappers gerekend. Zij wilden vanaf het begin meer betrokken worden.

“Mijn beroep is vragen stellen.

Als de onderzoeksvraag er ligt en ik moet

enkel nog de methodologie aanbrengen,

dan voel ik me een garagist.

Ik ben geen garagist.”

Michel, wetenschapper

Ook met een wetenschapper die – zonder daarom steeds aanwezig te zij – het exploreren van de ouders van dichtbij opvolgt, bepalen ouders nog steeds zelf de onderzoeksagenda. Welk thema vinden zij belangrijk om op door te werken? De wetenschappers bevroegen in de ouderonderzoeksgroepen vooral de procesbegeleiders en stuwden hen voort tijdens de exploratie. Nadien kwamen ze met de groep samen tot een thema, met ideeën over de verschillende richtingen die het onderzoek kan uitgaan. Langzaam, vanuit een zeer grote wederzijdse betrokkenheid, haast organisch, is de plaats van wetenschappers in *Ouders als Onderzoekers* geëvolueerd van ondersteunende technicus naar **de critical friend van de procesbegeleiders** en naar **compagnon de recherche van de ouders**. Een soort compagnon de route dans la recherche: blij dat ze samen met de ouders konden zoeken en blij dat ze mochten delen in de reflecties van de ouders. En daar draait het in die driehoeksrelatie allemaal om: participatieve kennisontwikkeling. Zie verder ook bij niemand onbewogen.

EXPLOREREN KAN JE LEREN – Op voorhand lag vast dat ouders zelf de probleemdefinitie zouden bepalen. Tijdens het verkennende werk impliceert dat dat ouders zelf de onderwerpen aandragen. Eigenlijk gaat dat vanzelf. Natuurlijk vraagt het van procesbegeleiders dat ze het gesprek structureren zodat een ruime waaier aan eigen ervaringen van de ouders aan bod komt. Dat betekent – elkeen aan het woord laten komen en vooral elkeen

laten groeien en ruim de tijd en de kans geven om het eigen verhaal naar buiten te brengen. Niet iedereen doet dat zomaar spontaan.

Daarna, soms al ondertussen, begint voor de procesbegeleiders een werk dat iets moeilijker, want veel subtieler, is. Het is een werk van langzaam maar steeds diepgaander **bevragen**. Dat hoeft niet noodzakelijk rechtstreeks. Soms kan het ook door discussie uit te lokken tussen de ouders onderling. De bedoeling is hen uit te dagen tot reflectie. **Op basis van die reflecties wordt het eigen individueel verhaal overstegen**. De ouderonderzoeksgroep komt tot een collectief gedragen ervaring. De ouders bundelen persoonlijke elementen en ervaringen tot een thema dat hen allen raakt, een vraagstuk waarin elkeen elementen uit zijn/haar eigen leven herkent en waarin ook andere ouders verandering wensen.

*"Ik zou graag hebben dat zulke projecten nog verder gaan.
Ik had graag dat die mevrouwen vragen stelden en dat we ons
gedacht mochten zeggen."*

Patrik, vader uit Ronse

*"Ik vond het mooi om te zien hoe hevig meningen in eerste instantie
konden botsen.*

*En dan in tweede instantie hoe, door verdere bespreking en nuan-
cering, tot een gemeenschappelijke opvatting werd gekomen."*

anoniem, moeder uit Brugse Poort

Als er **voldoende vertrouwen** is, kunnen procesbegeleiders met een paar speldenprikken bijvoorbeeld een quote over kinderopvang bevragen: *"Dat is niet goed voor jonge kinderen!"*. Hoe ziet de groep dat? Heel veel ouders brengen hun jonge kinderen wel naar de kinderopvang. Hoe zouden zij dat zien? Waarom zouden zij hun kinderen naar de kinderopvang willen brengen? Dat soort vragen trekt een gesprek op gang waarin **verschillende individuele standpunten en ervaringen worden verduidelijkt**, tegelijk scherper gesteld én genuanceerd. Het is geen gesprek tussen twee ouders onderling, of tussen één ouder en een procesbegeleider/wetenschapper. Het is een dialoog opengetrokken tot de hele onderzoeksgroep met alle betrokken actoren (ouders, procesbegeleiders, wetenschapper). Wanneer individuele meningen en ervaringen worden afgetoetst aan andere ervaringen en ideeën, worden ze **overstegen**. De ouderonderzoeksgroep komt niet noodzakelijkerwijs tot één visie, maar ze kan wel uitspraken doen over waar de **gemeenschappelijke knelpunten** liggen in de verzameling van meningen en ideeën. Over wat de collectieve **rode draad** is van de verzamelde individuele ervaringen.

Om het materiaal dat de ouders aanreiken naar de groep terug te kaatsen, moeten de procesbegeleiders het werk ook **structureren**. De inhoud, de verhalen, de uitspraken, de beelden en woorden van ouders kunnen ze bijvoorbeeld onderbrengen in categorieën. De ouderonderzoeksgroep kan daarna daarop verderwerken. (H)erkent elke ouder zich in de opdeling in categorieën? Welke ideeën of emoties komen naar boven bij de naam/het woord/het pictogram van elke categorie? Zien ouders gemeenschappelijke elementen terugkeren in verschillende categorieën? Zien ouders tegenstrijdigheden?

Welke relaties zijn er tussen elementen van één bepaalde categorie, of tussen elementen van verschillende categorieën? Waar zitten knopen in de relaties? Niet zelden zorgen dat soort vragen voor de **verbinding met het institutionele en maatschappelijke niveau**. Bijvoorbeeld in de ouderonderzoeksgroep in Ronse werden heel veel bijeenkomsten gewijd aan het verzamelen, structureren en steeds opnieuw herstructureren van verschillende elementen van leven in kansarmoede. Welke elementen zitten in het ene verhaal? Zijn dat elementen die ook in andere verhalen terugkomen? Hoe zijn die met elkaar verbonden?

Dat proces van bevragen en structureren gebeurt niet zo lineair als hierboven beschreven staat. Het is meermaals voorgekomen dat procesbegeleiders elkaar onderling enthousiast vertelden dat de groep bijna een onderzoeksthema had, waarna die vermaledijde ouders terugkwamen op elementen in hun persoonlijk verhaal, dezelfde of andere individuele ervaringen aanhaalden. Niet zelden wordt de inhoud die ouders aangereikt hebben, na structurering en bevraging weer uitgebreid. Dat is **niet terug naar af** natuurlijk. Het hoort bij participatief werken. Het betekent opnieuw het werk aanvatten van bevragen en structureren, speldenprikken geven, individuele verhalen overstijgen, verschillende elementen bundelen en uiteindelijk tot een gemeenschappelijk thema komen. Het is een **cyclus** die noodzakelijkerwijs soms meermaals hernomen wordt. Dat beantwoordt **aan de participatieve opzet** van *Ouders als Onderzoekers*. Het onderzoeksthema dat de groep uiteindelijk naar voor brengt wordt op die manier **zo breed mogelijk gedragen**. Tegelijk zorgt dat cyclisch proces ook voor **verdieping en verfijning**. Het onderzoeksthema dat de groep uiteindelijk naar voor brengt, is al van

alle kanten bekeken, getest, ontleed. In die zin is het onderzoeksthema dat ouders besluiten verder te onderzoeken **voor een stuk reeds onderzocht**. Soms zijn er onderweg aan het beleid al speldenprikken uitgedeeld of zijn er kleine veranderingen doorgevoerd [zie ook artikel Vandenbroeck et al.].

In de ouderonderzoeksgroep De Dialoog bijvoorbeeld werden vanuit het centrale thema communicatie alle afzonderlijke signalen van ouders op school verzameld, gebundeld, bevraagd en nadien gestructureerd in categorieën, gefilterd, geordend, gestroomlijnd, ... Om telkens terug uit de komen op het woord communicatie. Als je tijdens de exploratie telkens opnieuw op hetzelfde thema uitkomt, als de ouderonderzoeksgroep steeds op dezelfde elementen botst, dan weet je dáár zit het!

KIEZEN IS SOMS WEL EEN BEETJE VERLIEZEN – Ook al weten/voelen ouders, procesbegeleiders en de betrokken wetenschapper “*dáár zit het*”, het is niet makkelijk om vanuit een cyclische exploratie te komen tot een min of meer afgebakend onderzoeksthema waarrond de ouderonderzoeksgroep zal verder werken. Dat betekent immers altijd **dat andere thema's niet onderzocht kunnen worden**. Interessante en maatschappelijk relevante thema's, maar vooral thema's **die bij de ouders óók leven**. Het is voor ouders niet evident om ervaringen die hen raken en aspecten die ze willen veranderen, te laten vallen.

Het is voor procesbegeleiding en wetenschappers evenmin evident om aan ouders te vragen alle andere interesses en belangen, maar ook een deel van het geleverde werk opzij te leggen. Kiezen voelt in dat geval toch altijd een beetje als verliezen. Anderzijds is kiezen bij *Ouders als Onderzoekers* ook ongewoon interessant. Waarom, of nog beter gezegd, op basis van welke argumenten ouders willen verdergaan met dit en niet dat thema, zegt iets over het gekozen maar ook over het niet-gekozen thema.

Hoe dan ook spelen in die keuze argumenten mee die je bijna **praktische bezwaren** zou kunnen noemen. Werken rond de relatie opvoeden en inkomen is bijvoorbeeld veelomvattender en ook op vlak van beleidsbeïnvloeding complexer dan werken rond communicatie op een welbepaalde school, opvoedingsondersteunende informatiebrochures, een sterk afgebakend stuk van de hulpverleningssector, enzovoort.

Er zijn ouderonderzoeksgroepen die een soort stemming organiseren, met daarna een uitwisseling over het resultaat. Kan iedereen zich hierin herkennen? Er zijn ouderonderzoeksgroepen die gaandeweg, bijna logischerwijze op één thema uitkomen. Er zijn groepen waarvan de procesbegeleiding en/of de wetenschapper een aantal voorstellen brengt. Ouders bediscussiëren

ren wat op tafel ligt, gaan daarin mee of reiken alternatieven aan. Altijd is het een moeilijke evenwichtsoefening tussen coachen, structureren en bottom-up werken (zie ook the clash of participations).

Op welke manier de beslissing uiteindelijk ook valt, **cyclisch werken** blijft ook hier een belangrijke rol spelen (zie hierboven: exploreren kan je leren). Elke ouderonderzoeksgroep werkt in lussen op weg naar een gemeenschappelijk gedragen, relevant onderzoeksthema. Maar ook/zelfs wanneer dat onderzoeksthema vastligt, komt dat rondjes draaien vaak terug. De ouderonderzoeksgroep in kwestie heeft één thema gekozen en gaat daar dieper op in. Maar dat thema blijkt verbonden met weer andere thema's die de ouders nog méér beroeren. Zo wordt het gekozen thema ofwel verdiept en verfijnd, of soms weer verlaten voor een ander, meer pertinent onderzoeksthema.

En met het woord **beroeren** komen we bij een belangrijk criterium: de keuze voor een bepaald onderzoeksthema gebeurt niet enkel op basis van ratio, er speelt ook (veel) emotie mee. Emotie als motor voor verandering (zie ook Onder de gevoelige snaar).

"Ze komen daar altijd maar op terug en maken zich boos.

Dan is dat belangrijk en willen ze dààr verandering."

Wim, wetenschapper

Voor de procesbegeleiding is dat vaak een lastig moment. Exploreren en tot een onderzoeksthema komen, lijken soms eindeloos te duren. Het is niet altijd even duidelijk waar de ouderonderzoeksgroep naartoe gaat. Bovendien (en misschien juist daarom) hebben tegen dan al een aantal ouders afgehaakt (altijd om begrijpelijke redenen) en zijn de ouders die er nog bij horen in die periode vaak minder aanwezig. Voor de procesbegeleiding is dat een periode van veel twijfels en weinig opstekers: vaak weinig ouders, onduidelijkheid over het thema en geen sprake van resultaten. Er is alleen maar (voortdurend) zoeken. Wat de procesbegeleiders betreft wordt af en toe gedacht aan stoppen. Heeft het nog wel zin om zoveel energie te investeren in een groep met zo'n lage opkomst en een erg onzeker resultaat?

THE CLASH OF PARTICIPATIONS – *Ouders als Onderzoekers* is van opzet participatief. Het is expliciet de bedoeling om de stem van de ouders te versterken. Met andere woorden om hen te ondersteunen in hun participatie aan het beleid. En dat doen we participatief. Met andere woorden ...

En daar stukt het even. Want hoe je zoiets participatief vormgeeft is veel minder vanzelfsprekend. De idee is natuurlijk simpel. Ten eerste: de inhoud

komt van ouders. De vaders en moeders die deelnemen aan een ouderonderzoeksgroep, bepalen wat onderzocht wordt, met welke onderzoeksvragen (de onderzoeksaccenten), waar, bij wie, wanneer en hoe (alles wat betreft de onderzoeksmethodologie). Ten tweede: de procesbegeleiders zijn er om de ouders daarbij te helpen. Zij ondersteunen het proces waarbij ouders tot een zelfbepaald onderzoeksthema komen. Ten derde: de wetenschapper is er om zijn/haar kennis ter beschikking te stellen, om ouders middelen aan te reiken voor een wetenschappelijk valide onderzoek. Zodanig dat de onderzoeksresultaten serieus genomen moeten worden.

In de praktijk echter was de inbreng van ouders, procesbegeleiders en wetenschappers veel minder gescheiden. Onderweg ondervonden procesbegeleiders bijvoorbeeld dat ze **onvermijdelijk hun stempel drukken** op het gebeuren in de ouderonderzoeksgroep. Soms met haast onzichtbare inkt, soms heel licht en soms heel duidelijk.

Om te beginnen is er de beslissing om een ouderonderzoeksgroep op te richten. Kort nadien is er de manier waarop ouders uitgenodigd worden en de uitleg die ze over *Ouders als Onderzoekers* krijgen. De ene groep start in een school naar aanleiding van problemen met ouderbetrokkenheid, de andere groep start in een sociale woonwijk en flyert dat het gaat om opgroeien (niet groot worden, niet opvoeden, niet vader/moeder zijn, niet ...). Er is een groep die samenkomt vanuit een vereniging waar armen het woord nemen en één vanuit ouders die met hun kinderen gedragstraining volgden. Er is een groep waar ouders uitgenodigd worden door een procesbegeleider die ze al kennen van andere groepsmomenten. Het verhaal van die ouderonderzoeksgroepen is voldoende bekend. Waar het om gaat is dat er vanaf de start invloed is. Je kan niet níet beïnvloeden.

Niet niet beïnvloeden gebeurt de hele tijd door. Ook wanneer de wetenschapper er aan te pas komt. Hij/zij wil zich engageren voor een bepaalde groep omdat die context, dat thema binnen zijn vakgebied, zijn interesseveld ligt. Hij/zij heeft beroepsmatig een bepaalde stijl ontwikkeld om tot onderzoeksvragen te komen. Enzovoort.

Kortom, de procesbegeleiders drukken vanaf het begin hun stempel op de ouderonderzoeksgroep. Dat is logisch. **Anders zouden ze evengoed kunnen wegblijven.** Dan hebben ze in een ouderonderzoeksgroep geen functie, geen rol, geen plaats. Vervolgens heeft de wetenschap invloed op de ouderonderzoeksgroep. Even logisch. Tegelijk is en blijft alles van de individuele ervaringen tot het collectieve verhaal, alles van het exploreren tot aan de onderzoeksresultaten en de beleidsbeïnvloeding inhoud van de ouders.

Hoe verenig je dat? Het antwoord op die vraag is door een participatieve evenwichtsoefening. Maar hoe doe je dat? Vooral procesbegeleiders hebben het er lastig mee gehad. Ze krijgen de boodschap dat ouders eigenaar zijn en blijven van de inhoud, het thema, het onderzoekswerk, én ook van het proces onderweg. Tegelijk zijn ze van begin tot eind zeer nauw betrokken bij die ene specifieke ouderonderzoeksgroep, met vaders en moeders waarvan de verhalen soms dicht op het vel zitten. Én ze hebben de opdracht om met de ouderonderzoeksgroep ergens te geraken. Onderzoekresultaten en beleidsbeïnvloeding moeten het uiteindelijke resultaat zijn.

Alles bij elkaar genomen was het vaak **een ietwat schizofrene situatie die de procesbegeleiders soms verlamde**. Zeker bij aanvang was er een soort schroom om tussen te komen. Uit angst te veel te sturen, censureerden procesbegeleiders zichzelf. Na verloop van tijd – en dankzij de uitwisseling tijdens de talrijke intervisie momenten – groeide bij procesbegeleiders een bewustzijn en zelfvertrouwen over de verschillende mogelijke invullingen van hun functie. Hoewel ouders eigenaar bleven van de inhoud, durfden procesbegeleiders **gaandeweg wél (of méér) te bevragen en te structureren** (zie exploreren kan je leren), knopen door te hakken om de groep te organiseren (zie werkafspraken), het tempo van de groep af te wachten of te bespelen, verwonderd of nieuwsgierig te zijn naar de ervaringen en meningen van ouders, ... Kortom zich over te geven aan de kunst van het verdwalen (zie Vandenbroeck et al.).

*"Je mag niet sturen! Je mag niet sturen!
Ik werd er gek van."*

Linda, procesbegeleidster uit Oostende

*"Dat is net de essentie van participatie:
Ouders die het niet meer zien zitten serieus nemen."*

Rudi, wetenschapper

"[...] dat het niet-sturen bij ons niet aan de orde was. Maar dan in die zin dat alles wat opgetekend werd, uit de mond van de mama's kwam."

Linda, procesbegeleidster uit Oostende

Over de kunst van het verdwalen

Michel Vandenbroeck,
Rudi Roose, Griet Roets ⁶³

*There's a crack in everything
That's how the light gets in*
Leonard Cohen in 'Anthem'

Introductie

In dit verslagboek werd eerder al uitgelegd wat *Ouders als Onderzoekers* als project inhoudt. In een notendop gaat het dus om groepjes ouders die regelmatig samen komen om onderzoek te doen over zaken die hen aanbelangen. De bedoeling van het project is dat de ouders in dialoog gaan met het beleid om hun stem te laten horen. Ze worden daarbij begeleid door verschillende procesbegeleiders en door iemand die aan een universiteit of hogeschool verbonden is om het onderzoek mee in goede banen te leiden. Deze manier van werken is geïnspireerd door de *Universités Populaires des Parents* in Frankrijk, waar het project ook erkend is in het kader van het Europese Jaar van de bestrijding van Armoede en Sociale Uitsluiting in 2010. In Vlaanderen werd de ondersteuning van het project gedeeltelijk gefinancierd vanuit het agentschap Jongerenwelzijn, omdat men van het onderzoeksproces verwacht dat het opvoedingsondersteunend zou zijn. Daarnaast werd het project gecoördineerd en mee gedragen door het VCOK, een erkend vormingscentrum dat gespecialiseerd is in vorming geven over opvoeding, kinderopvang, adoptie en bemiddeling.

Deze bijdrage is geschreven uit het perspectief van drie onderzoekers die een engagement opnamen in het project. We ervaren *Ouders als Onderzoekers* als een project dat meer vragen oproept dan antwoorden, een project vol contradicties, een project van omwegen maken en verdwalen. Die contradicties en het verdwalen hebben zowel te maken met de spanning tussen participatieve kennisverwerving en de wijze waarop onderzoek traditioneel vaak wordt bekeken, als met de spanning tussen het project en de link met opvoedingsondersteuning en vorming. In dit hoofdstuk willen we op die contradicties, die omwegen en het verdwalen ingaan, om uit te leggen dat het een bijzonder onduidelijk, zelfs onmogelijk, project is geweest (en nog steeds is). En we willen vooral het onmogelijke van het project radicaliseren: misschien ligt het belang ervan net in het openhouden van de onduidelijkheid?

⁶³ Vakgroep Sociale Agogiek,
Universiteit Gent

Petite histoire van het project

Om onze visie op dit project uit de doeken te doen, is het belangrijk om de historische en maatschappelijke dimensie ervan te onderkennen en mee te nemen. Onze terughoudendheid om in het project mee te stappen of het als eenduidig positief te evalueren wordt wellicht duidelijker als we de Franse voorgeschiedenis van het Vlaamse project bekijken. Het project *Ouders als Onderzoekers* is immers sterk geïnspireerd door de Franse *Universités Populaires des Parents*, gecoördineerd door ACEPP (*Association des Collectifs Enfants Parents Professionnels*). ACEPP nam dat initiatief in de context van het ruime maatschappelijke debat naar aanleiding van het befaamde (en beruchte) rapport INSERM (*Institut National de la Santé et de la Recherche Médicale*, 2005) over de *Troubles des conduites chez l'enfant et l'adolescent*. Dat rapport situeerde het ontstaan van adolescent delinquentie in de prille kindertijd en kreeg veel aandacht na de rellen in de Franse *banlieues* in de herfst van 2005. Het gaf aanleiding tot een rapport van de Franse Senaat (Bénisti, 2005) dat repressieve en residuele overheidsmaatregelen inzake opvoedingsondersteuning adviseerde. Van maatschappelijk werkers en andere professionele groepen wordt sindsdien verwacht dat ze risicogezinnen aan het beleid signaleren. Die krijgen dan een opvoeder toegewezen die, in overleg met het lokale bestuur, maatregelen kan nemen die variëren van het inhouden van de kinderbijslag tot het uit huis plaatsen van het kind. Met het ingrijpen op zeer jonge leeftijd (beneden de zes en vaak beneden de drie jaar) wil men op termijn adolescent delinquentie inperken. Verschillende van de voorgestelde maatregelen werden ook omgezet in wetgeving, met onder meer een inperking van het beroepsgeheim van sociaal werkers als gevolg.

Tegelijk ontstond echter een brede verzetsbeweging, zowel tegen de manier waarop het INSERM de preventie van adolescent delinquentie voorstelde als tegen de manier waarop de politiek het rapport vertaalde na de rellen in de banlieues. Sociaal werkers en paramedici evenals sociale organisaties en academici zetten acties op onder de verzamelnaam '*Pas de zéro de conduite pour les 0 à 3 ans*' (Collectif, 2006). Eén van de acties was een petitie tegen het rapport INSERM waardoor zo'n 300.000 handtekeningen verzameld werden. De strijdpunten van die beweging gingen onder meer over de reductie van het geweld in de banlieues tot *troubles de conduite*. Anders gezegd: ze tekenden protest aan tegen de psychologisering van sociale problemen. Er was ook protest tegen de theoretische onderbouw van het INSERM-onderzoek dat zich baseerde op achterhaalde en al te simpele ontwikkelingspsychologische inzichten. Maar hoe dan ook is het argument van de tegenbeweging, in het kader van het project van de Université Populaire des Parents, dat welzijnswerkers (en sociaal werkers) en ouders zelf geen participanten waren in het definiëren van de problemen

bij het uitstippelen van de beleidsmaatregelen in het licht van de rellen in de Franse banlieues in 2005, nog interessanter. Het rapport werd daarom als fundamenteel ondemocratisch bestempeld. Op dat punt haalde de tegenbeweging trouwens ook een slag thuis. In december 2006 beloofde de woordvoerder van INSERM op een persconferentie n.a.v. een studiedag immers dat, telkens wanneer wetenschappelijke expertise belangrijke sociale gevolgen zal hebben, ze de verschillende betrokkenen op het terrein zal horen, zowel over de onderzoeksopzet als over wie het onderzoek best zou uitvoeren, en dat ze hen ook zouden betrekken wanneer de resultaten van het onderzoek geduid moeten worden ⁶⁴.

In het kielzog van die tegenbeweging ontstonden allerlei concrete initiatieven die ouders een stem wilden geven in het debat over problemen die hen aangaan. Alleen organisaties namen daaraan deel, van huurdersbonden tot oudercrèches. Het is in die context dat de Franse *Universités Populaires des Parents* (UPP) het licht zagen, gecoördineerd door de nationale koepel van oudercrèches en in samenwerking met onder meer bestaande *groupes de paroles* of *groupes de femmes* en de vierde wereldbeweging. Gezien de belangrijke rol die de wetenschap (in casu het gerenommeerde onderzoeksbureau INSERM) speelde in het labelen van (onder meer arme en allochtone) ouders, lag het voor de hand dat ook de wetenschap een rol te spelen had in de poging om het perspectief van ouders zelf te valoriseren. De Franse initiatiefnemers van de UPP gingen er immers van uit dat er door het beleid wellicht beter geluisterd wordt naar wetenschappelijk onderzoek dan naar de stem van Jean met de baret. In die context startten zij dus met groepen waarin ouders zelf de onderzoeksvragen formuleerden en ook zelf als onderzoekers fungeerden, in samenwerking met onderzoekers verbonden aan universiteiten, met de uitdrukkelijke bedoeling de resultaten van hun onderzoek ook in te brengen in discussies met beleidsmakers.

Toen in 2008 bekend werd dat ook in België de Hoge Raad voor de Gezondheid een rapport zou uitbrengen over de preventie van gedragsstoornissen, werd er gevreesd dat het dezelfde impact zou hebben op de politieke overheid als het rapport van INSERM. Dat mobiliseerde hier eveneens academici, hulpverleners en sociaal werkers wat tot een publieke actie leidde die veel stof deed opwaaien in de media. De bevoegde minister borg daarom het plan van de Hoge Raad op (Holvoet & Vander Vennet, 2008). Naar aanleiding van die gebeurtenissen groeide het plan om in Vlaanderen het concept van de Franse UPP over te planten. Het VCOK nam het initiatief om het project *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen te introduceren en te coördineren. Toen we gevraagd werden om als universitaire onderzoekers mee te werken aan *Ouders als Onderzoekers* in Vlaanderen, waren we dus vertwijfeld, ambivalent en enigszins terughoudend. De UPP's ontstonden

64 *"Désormais lorsqu'une expertise aura de fortes implications sociétales, comme celle-là, nous demanderons aux professionnels de terrain de nous faire des propositions sur les noms d'experts à consulter. Puis, à l'issue de ce travail, mais avant sa publication, nos interlocuteurs y auront à nouveau accès, afin de ne pas donner l'impression d'un texte détenteur d'une réalité intangible. Il nous faut également rejeter toute approche sécuritaire, en étant d'une vigilance sans faille vis-à-vis des risques de récupération politique."*

in Frankrijk op een moment dat er een politieke voedingsbodem was. Kon zo'n project zomaar overgeplant worden naar Vlaanderen? Onderzoek ondernemen is immers een historische activiteit, ingebed in een bepaalde tijdsgeest, beoefend door wetenschappers die kinderen van hun tijd zijn en bepaalde opvattingen bevestigen of in vraag stellen. De geproduceerde kennis kan met andere woorden niet a-historisch of a-politiek zijn. Dat inzicht dwong ons dus te zoeken naar de relevantie van onze betrokkenheid in het project. We voelden ons dus verplicht stil te staan bij onze opvatting van onderzoek en die te expliciteren om onze eigen rol en betrokkenheid in het project een plaats te geven.

Onderzoek met een heilig aureool?

Onze terughoudendheid over de vraag naar ons engagement in *Ouders als Onderzoekers* moet dus in eerste instantie gelezen worden vanuit onze overtuiging dat onderzoek – en de onderzoeksvraag in het bijzonder – nooit neutraal is. Het gaat ons om de vraag (1) wie bepaalt dat er onderzoek moet uitgevoerd worden, (2) met welke achterliggende doelstellingen we kennis willen verwerven, en (3) wie daarin participeert en uitgesloten wordt.

Wat de eerste vraag betreft konden de betrokkenheid van het agentschap Jongerenwelzijn en het VCOK als initiatiefnemers en subsidiebronnen voor het project wijzen op de eerder impliciete doelstellingen om opvoedingsondersteuning en/of vorming over opvoeding te realiseren, en dan vooral ten aanzien van gemarginaliseerde groepen. Maar zou het uitgangspunt dat het om onderzoek gaat waardoor we (nieuwe) kennis kunnen verwerven samen met ouders op die manier niet bij voorbaat weer ingesloten worden in een instrument om ouders iets te leren, eerder dan om iets te leren van ouders, onder het mom van participatief onderzoek? Aan dergelijke strategie wensten we als onderzoekers immers niet mee te werken. Wat de vraag naar de achterliggende doelstellingen van kennis verwerven betreft, wees Foucault (1971, 1975) ons al jaren geleden op de onderlinge verwevenheid van kennis en macht. Niet in de sloganske betekenis van 'kennis is macht' maar wel in de meer subtiële betekenis dat macht kennis produceert. Als onderzoekers moeten we stilstaan bij het feit dat we een zekere macht hebben om te bepalen welk onderzoek relevant is, welke waarheid een hoofdletter meekrijgt. Er bestaan in die optiek nogal wat uiteenlopende opvattingen over onderzoek en wetenschap. De meest courante is die waar Leonard Cohen naar verwijst in het citaat aan het begin van deze tekst. In een interview met João Lisboa in 1994 zegt hij daarover het volgende: *"The idea that there is a staircase of gold and marble, which leads to knowledge is seductive, but it seems to me that the idea of something needing to get broken before we can learn anything, is a more true idea. (...) As long as our objective universe doesn't collapse, we'll never know anything about*

*the world*⁶⁵.” Het is inderdaad een gangbare en aantrekkelijke opvatting dat Wetenschap (met hoofdletter) een objectieve bron van kennis is, meer nog: van Waarheid. Onderzoek doen is dan bouwen aan die trap van goud en marmer die naar het Weten leidt volgens een vast lineair, of beter, circulair schema. Dat verklaart ook de expertise van onderzoekers verbonden aan instellingen die daarvoor status verworven hebben in de samenleving (zoals universiteiten en hogescholen) (Lyotard, 1979). Onderzoek verwerft een objectieve status. De onderzoeker is iemand die neutraal is en zelf buiten beeld blijft. Dat noemen we wetenschappelijke distantie.

De vraag om onderzoek te doen is echter nooit neutraal, althans niet in de mens- en sociale wetenschappen (Lather, 2004). Voorafgaand aan elk onderzoek is er immers de vraag welke vraag het onderzoeken waard is. “*Wat scheelt er met deze kinderen*” is bijvoorbeeld een compleet andere vraag dan “*Wat scheelt er met dit schoolsysteem*”. Het zijn verschillende vragen, vertrekkend vanuit een verschillend mens- en maatschappijbeeld. Een voorbeeld. We weten dat er grote verschillen zijn in de slaagkansen van kinderen op school. Internationaal onderzoek heeft getoond dat die verschillen in Vlaanderen zelfs groter zijn dan in vele andere landen. Een hypothese kan zijn dat het vooral allochtonen zijn die falen, wat verklaard kan worden door hun taalachterstand. De data worden verzameld en geanalyseerd en daaruit blijkt dat anderstalige allochtonen inderdaad oververtegenwoordigd zijn bij de leerlingen die een of meer jaren overzitten en dat ze vaker

65 De idee dat er zo iets bestaat als een gouden en marmeren trap die leidt naar kennis, is erg verleidelijk. Maar ik denk dat de idee dat er eerst iets gebroken moet worden, vooraleer we iets kunnen leren, eerder waar is. (...) Zolang ons objectief universum niet ineensloot, zullen we niets kennen over de wereld.

zonder diploma de school verlaten. Hypothese bevestigd. Het is overigens die redenering die ertoe geleid heeft dat anderstalige allochtonen in Brussel nu verplicht een tijd naar de kleuterschool moeten voor ze het eerste leerjaar mogen aanvatten. Andere onderzoekers komen echter op basis van dezelfde gegevens tot een heel ander besluit, namelijk dat het de socio-economische achtergrond is die het slagen op school bepaalt, onafhankelijk van de moedertaal of de origine (Blommaert & Van Aevermaet, 2008). En nog andere onderzoekers stellen zich al heel lang een heel andere vraag. Ze vragen zich niet zozeer af wat er fout gaat met deze of gene kinderen, maar wel wat er mis is met de school die de maatschappelijke ongelijkheden reproduceert (Bourdieu & Passeron, 1970).

Dat eenvoudige voorbeeld toont dat de idee van een objectieve wetenschap die als neutrale buitenstaander de Waarheid produceert, barsten vertoont. De opvatting dat onderzoek de Waarheid blootlegt, lekt aan alle kanten. Het is echter langs die barsten dat het licht binnen komt. In die optiek illustreert het voorbeeld haarscherp dat de onderzoeksvragen die we stellen van cruciaal belang zijn. Zijn het onderzoeksvragen die in rechte lijn leiden tot een antwoord dat uitnodigt de samenleving, zoals ze georganiseerd is, nog beter te organiseren? Vragen kunnen echter ook nieuwe en minstens even complexe vragen genereren en dus leiden tot een ander soort onderzoek waarin fundamentele vragen gesteld worden over de manier waarop de samenleving georganiseerd is. Op die manier is onderzoek altijd gerelateerd aan het politieke, en bijgevolg ook aan de ongelijke machtsverhoudingen die het politieke kenmerken. De kennis die we produceren beïnvloedt immers op haar beurt weer de machtsrelaties. Dat hadden de Franse *Universités Populaires des Parents* goed begrepen. Het is net daarom dat ze in hun projecten zo veel belang hechtten aan de participatie van onderzoekers verbonden aan universiteiten. Die staan in de dominante benadering van onderzoek immers boven elke verdenking. Ze dragen het aureool van neutraliteit, objectiviteit en ultieme Waarheid en hun waarmerk wordt geacht een hefboom te zijn om de stem van ouders ernstig te nemen. Het was ons op basis van de manier waarop het project in Frankrijk van de grond kwam niet duidelijk op welke manier de onderzoekers in de oudergroepen zouden fungeren. Was dat instrumenteel, in functie van het valideren van de onderzoekskennis en het standpunt van de ouders? Er werd samen gewerkt, maar op welke manier? Dat inzicht stelde ons, die zichzelf wetenschappers of onderzoekers noemen, voor een lastig dilemma. We werden ons bijna pijnlijk bewust van de machtsverhoudingen die het aureool van de universiteit meebrengt, vandaar onze terughoudendheid en ambivalentie. Want wat waren we in dat project: een megafoon voor de stem van ouders? Een alibi tot politieke participatie? Een argument voor een vormingsorganisatie om subsidies te bekomen? Academici die zich verwaardigen om uit hun

ivoren toren af te dalen en het werkveld een gunst te verschaffen, om ondertussen onze eigen carrière verder uit te bouwen? Freire (1970) is hard voor dat soort valse vrijgevigheid, die hij veroordeelt. Om die vrijgevigheid te kunnen uiten, zegt hij, is het noodzakelijk om de ongelijkheid net in stand te houden.

Als er al sprake was van een gunst, dan was het de gunst die ouders ons deden om hun ideeën met ons te delen. Dat brengt ons bij de derde hamvraag: wie participeert in de productie van kennis en wie wordt daarin uitgesloten? Die vraag zorgde ervoor dat we sterk geïnteresseerd waren in het project. We waren geneigd ons te engageren vanwege het besef dat zowel historisch als actueel gezien ouders (en zeker ouders die gemarginaliseerd worden genoemd) vaak uitgesloten zijn uit het debat over hun probleem in de opvoeding, waarbij zij vaak het onderwerp van individualiserende en vaak culpabiliserende interventies zijn. We weten dat ze in de wetenschappelijke wereld vaak gedegradeerd worden tot toeschouwers van hun problemen. We weten dat onderzoek daardoor een democratisch deficit (Biesta, 2007) vertoont. We kennen de oproep die Martin Luther King al in 1961 aan universitaire onderzoekers deed: om de laboratoria te verlaten en onderzoek met mensen te doen over problemen die de betrokkenen echt aanbelangt, hetgeen hij benoemde als actieonderzoek voor sociale verandering (Noffke, 1997). We meenden dat het zinvol was om te participeren in *Ouders als Onderzoekers* om samen met de ouders en andere betrokkenen in te breken op de vigerende probleemconstructie, die legitimeert waarom en hoe interventies ten aanzien van ouders door onder meer het beleid, sociaal werk, en onderzoek vorm gegeven worden. En zo belanden we onvermijdelijk bij de politieke dimensie van *Ouders als Onderzoekers*, wat impliceert dat we participatie au sérieux nemen. Om te verduidelijken wat we bedoelen, moeten we een onderscheid maken tussen de politiek en het politieke, analoog met de manier waarop Fransen *la politique* onderscheiden van *le politique* of Engelstaligen *politics* onderscheiden van *the political* (Mouffe, 2005). Terwijl de politiek (*le politique*, *politics*) verwijst naar de instellingen in de samenleving die de politieke besluitvorming organiseren (een gemeentebestuur, het parlement en al wat daar mee samenhangt bijvoorbeeld), verwijst het politieke (*la politique*, *the political*) naar het al dan niet georganiseerde meningsverschil over hoe we wensen samen te leven en hoe we dat met vallen en opstaan ook doen. We werden dus nieuwsgierig om te zien wat er gebeurt als ouders zelf de onderzoeksvragen bepalen. Als het waar is dat wetenschap vaak een enge kijk op de wereld heeft omdat de doelstellingen vooraf vast liggen, dan is het wel erg boeiend om te kijken wat er gebeurt als je niets vooraf vastlegt omdat participatief onderzoek nu eenmaal inhoudt dat de doelstellingen onderweg worden bepaald en veranderd.

In die zin leek ook ons engagement als onderzoekers in *Ouders als Onderzoekers* bijzonder relevant. We zagen in het project een kans om belangrijke vragen te (blijven) stellen en te genereren over collectieve verantwoordelijkheid in een samenleving waarin individuele opvoedingsverantwoordelijkheid momenteel het dominante discours is. De Duitse sociaalpedagoog Carl Mennicke legde uit dat, in snel veranderende tijden of in tijden van crisis, de consensus verdwijnt over dat eeuwige maatschappelijke vraagstuk hoe je tolerantie voor diversiteit verzoent met de zorg om de sociale cohesie en de collectieve verantwoordelijkheid voor sociale problemen. Hij noemde de verwarring daarover pedagogische verlegenheid (Vandenbroeck, Coussée, Bradt, & Roose, *forthcoming*). Die verlegenheid behoort tot de kern van ons werk en onze zoektocht als onderzoekers. Die zoektocht impliceert dat onderzoekers een maatschappelijk engagement aangaan vanuit waarden die we enigszins kunnen vatten onder termen als het recht op een menswaardig bestaan, democratie, gelijkheid of solidariteit. Het is een engagement dat ingebed zit in de overtuiging dat theorie en praktijk niet los staan van elkaar en dat onderzoek steeds gerelateerd is aan het politieke (Lather, 1991). Het betekent dus ook dat handelen en reflecteren op dat handelen steeds moeten samen gaan (Freire, 1970). En dus dat wij als onderzoekers ook steeds verplicht zijn om vragen en discussie uit te lokken over waar we mee bezig zijn. Om twijfel te zaaien. En het moet gezegd: *Ouders als Onderzoekers* is een prima forum gebleken om dergelijke tegenspraak te organiseren. Bijvoorbeeld tegenspraak over de idee dat *Ouders als Onderzoekers* een vormingsproject en/of een project voor opvoedingsondersteuning voor (gemarginaliseerde) ouders zou (kunnen) zijn.

Een vorm van participatief onderzoek

Ouders als Onderzoekers blijkt een complex gebeuren. Vanuit hun sociale en politieke dimensie bekeken, brengen de diverse deelprojecten in het project op verschillende terreinen in de samenleving tegenspraak teweeg over de manier waarop mensen hun individuele aspiraties verzoenen met verwachtingen van die samenleving. Als de verbinding gemaakt wordt tussen het individu en de gemeenschap, dan gaat het ook over de manier waarop de organisatie van die samenleving (bijvoorbeeld omgekeerde herverdelingsmechanismen) die individuele aspiraties en de realisatie van een menswaardig bestaan voor elke burger beïnvloedt. Concreet gaan de projecten die zich ontvouwen onder meer over hoe je een heel aantal gezinnen samen laat wonen in een torengedouw voor sociale woningen, over hoe je omgaat met een diversiteit aan verwachtingen en bezorgdheden van ouders in een school, over de impact van schuldbemiddeling op het leven van mensen, over de dubbele maatschappelijke positie van vrouwen als expliciet de verwachting leeft dat ze voor de kinderen en het huishouden zorgen en gaan werken (los

van het feit of het allochtone vrouwen zijn of niet), en zo verder. En dus gaat het over (ongelijke) machtsverhoudingen die maken dat bepaalde probleemconstructies eerder dan andere als waar worden aangenomen. Kortom, *Ouders als Onderzoekers* gaat steeds ook over de vraag welke problemen mensen geacht worden te hebben, wie wel en wie niet betrokken is bij het omschrijven van wat het probleem is (en of er wel een probleem is), tot welk soort interventies bepaalde probleemconstructies aanleiding geven en wat dat met mensen en het samenleven doet. Of wat mensen daar mee doen.

In die zin is het beschouwen van dat project als onderzoek niet evident omdat we beogen participatief te werken. Het participatief werken met de oudergroepen bleek zeker ook geen evidentie te zijn. Eén van de redenen waarom dat zo complex was, is dat het serieus nemen van participatie onvermijdelijk inhoudt dat er onvoorspelbaarheid in het project sluipt. Een onderzoeksoptzet wordt doorgaans voorgesteld als iets duidelijk en rationeel gepland, met goed afgebakende fases (probleemstelling, hypothese, methodologie en dataverzameling, analyse, conclusie). Zo werd het ook door onze Franse collega's van de UPP voorgesteld. Maar zo bleek het allerminst te verlopen. Soms werd er gepraat over de probleemstelling en hypothese (bv. de communicatie tussen ouders en leraren verloop vaak moeilijk door taalproblemen) en werd het probleem onmiddellijk aangepakt en opgelost (de brugfiguren zorgden er voor dat er meer tolken werden ingezet bij de oudercontacten). Weg dus met het onderzoek. De onderzoeksvraag was beantwoord en opgelost. Soms moesten er eerst data verzameld worden, vooraleer het gesprek over de probleemstelling kon plaatsvinden (waarover maken de ouders van kleuters zich eigenlijk zorgen?) en leidden de besluiten uit die data (ze maken zich zorgen over de verkeersveiligheid aan de schoolpoort) niet tot onderzoek, maar wel tot actie (overleg met de politie over de bekeuring van foutparkeerders). Dat klopte allemaal niet met het vooropgestelde schema. En dat kan inherent eigenlijk ook niet anders. Als we ouders ernstig nemen en naar hun vragen luisteren, dan kan het onderzoeksproces niet louter voorgestructureerd zijn met een strikte timing en een voorspelbare output. Participatie houdt in dat een proces steeds alle kanten kan uitgaan en dus onvoorspelbaar wordt. Dat er geen logische weg hoort te zijn van vraag naar hypothese, naar onderzoek, naar besluit. Dat er onderweg heel wat ruimte is om te verdwalen. Omgaan met die onvoorspelbaarheid is geen gemakkelijke opdracht, ook niet in dit project. Het opzet begon immers vanuit een eerder klassieke opvatting over onderzoek, waarbij een lineair opzet werd voorgesteld: de onderzoekers stellen, samen met de ouders, een onderzoeksvraag voor, waarna die wordt onderzocht en waarvan het resultaat wordt neergelegd in een rapport, dat vervolgens besproken wordt op verschillende beleidsfora. Dat eerder technisch perspectief op hetgeen in het project gebeurde, zorgde voor problemen. Het

bleek immers niet altijd evident om tot een duidelijke onderzoeksvraag te komen met de betrokken ouders en ook bleken ouders vragen te stellen die door de begeleiders en universitaire onderzoekers niet altijd als prioritair werden gezien. Opvallend was dat dit gezien werd als problematisch en als drempels om te komen tot onderzoek. De verzuchting dat men nog altijd niet aan onderzoek was toegekomen binnen de gestelde projecttijd, werd meermaals gehoord. Dergelijke lezing van onderzoek ging echter voorbij aan het feit dat participatie serieus nemen, nu eenmaal verdragend kan werken. Maar het ging vooral voorbij aan de erkenning dat in het project reeds heel wat kennis werd gegeneerd die in eerste instantie niet als onderzoeksresultaten werden gezien, maar het uiteindelijk wel waren. In de groep in Ronse bijvoorbeeld gaven ouders aan geen onderzoek te willen doen naar hun concreet opvoedend handelen, omdat ze wel wisten hoe ze dat moeten doen. Wel stelden ze vragen in verband met de vrijetijdsbesteding van hun kinderen, de wijze waarop ze hun sociale rechten kunnen realiseren, de wijze waarop de betaling van de gezondheidszorg in de regio is georganiseerd, ... Die boodschap van de ouders kon als problematisch worden gezien omdat het project zogenaamd over opvoeding moest gaan. Maar het was natuurlijk wel een belangrijk resultaat, omdat het wijst op het belang om de discussie over opvoeding niet te verengen tot opvoedend handelen, maar de discussie over de ruimere sociale problematiek in beeld te brengen. Intussen bleef de perceptie echter nog steeds dominant dat men nog geen onderzoeksvraag had afgebakend. Wij herbenoemen dat echter: wat gezien werd als een – mogelijk moeilijke – aanloop tot onderzoek, werd mits een heroriëntatie van het onderzoeksperspectief door ons herbenoemd als het onderzoek zelf.

In het project *Ouders als Onderzoekers* was bij aanvang een traject verondersteld om informatie te verzamelen over de mening van ouders over opvoeden. Elke afwijking van dat traject werd dan gezien als niet deel uitmakend van het onderzoek en dus mogelijk als problematisch. Het risico bestaat echter dat participatie hier zeer instrumenteel wordt: de ouders worden betrokken in de agenda van de onderzoekers zelf (bv. het verbeteren van de communicatie tussen de ouders en de school). Dat bezorgde de procesbegeleiders in de eerste maanden van het project heel wat kopzorgen over de werving van ouders. Hoe moest je hen motiveren? Moest je hen wel motiveren? Hoe leg je uit wat onderzoek is? Waarom moesten die ouders onderzoek doen? Omdat wij meenden dat dat goed voor hen was? Die moeilijke vragen leidden tot de paradoxale situatie dat sommige begeleiders ouders vroegen om aan dit project te participeren, zonder hen mee te delen dat het om onderzoek ging.

Die verwarring over de werving of over het bereiken van resultaat, is in grote mate net het gevolg van de klassieke opvatting over onderzoek als gouden trap naar de Waarheid. Participatief onderzoek vertrekt echter vanuit een ander perspectief. De focus ligt niet op het te weten komen van de juiste antwoorden op de onderzoeksvragen, maar vooral op het genereren van nieuwe en misschien meer maatschappelijk relevante vragen. Zo bleek uit het project dat het belangrijkste resultaat mogelijks niet is om meer inzicht te verwerven over wat ouders over opvoeding denken, maar bijvoorbeeld ook het inzicht in hoe moeilijk participatief werken is met ouders. Dat inzicht is bijvoorbeeld cruciaal in Ronse omdat ouders aangeven het beu te zijn om te praten over wat ze met hun kinderen doen, maar eerder aandacht willen voor de context waarin ze de opvoeding moeten realiseren. Het onderzoeksdesign is daarom wisselend en flexibel en er kan moeilijk vooraf bepaald worden welke weg participatief onderzoek zal volgen (Seymour & Davies, 2002). De verhouding tussen onderzoeker en onderzochte is in die kennisverwerving een centraal element (Boog et al., 1998). Specifiek in participatief onderzoek is dat die samenwerking gebeurt vanuit (het zoeken naar) een subject-subject verhouding (Tromp, 2004). De relatie tussen de (academische) onderzoeker en de andere betrokkenen is dan gebaseerd op (het streven naar) onderling vertrouwen. Dat is vervolgens de basis voor een open dialoog, waarin de kennis van alle betrokkene op een gelijkwaardige wijze aan de orde komt (Coenen, 2001). De ouders worden in het onderzoek benoemd als medeonderzoekers. Daarmee wordt verwezen naar een andere opstelling dan de traditionele onderzoeksbenadering, waarbij de onderzoeker iets zegt over de praktijk. In participatief onderzoek wordt de onderzochte ook als een belangrijke actor in de kennisproductie gezien, maar eveneens als actor in de reflectie over die kennis. Het is onderzoek met en niet enkel over de praktijk. Tezelfdertijd moet hier de bedenking wor-

den gemaakt dat de onderzoeker en de medeonderzoekers andere posities innemen in het veld en in die kennisproductie, bijvoorbeeld in de rapportage, waar de onderzoeker de pen vasthoudt.

Paulo Freire wordt beschouwd als de grondlegger van participatief, emancipatorisch onderzoek (Coenen, 2001). Eén van de centrale begrippen in de theorievorming van Freire (1970) betreft praxis. Actie en reflectie gaan samen. Het besef dat actie en reflectie hand in hand gaan en dat mensen aldus de werkelijkheid veranderen, impliceert dat samenwerking tussen onderzoekers en medeonderzoekers niet enkel een ethisch principe is, maar een kennistheoretische betekenis krijgt. Kennis kan niet verworven worden buiten de praktijk om (Andreola, 1993). Dat betekent dat de academische onderzoeker de werkelijkheid interpreteert en voor die interpretatie afhankelijk is van de interpretaties van de andere actoren, in dit geval de ouders (Giddens, 1985). Er kan niet langer worden vastgehouden aan de idee dat de onderzoeker en de ouders in verschillende werelden verkeren en dat de onderzoeker ten koste van alles moet zien te voorkomen dat hij besmet raakt door het denken en handelen van de ouders. De zingeving van de één beïnvloedt de zingeving van de ander (Röling, 1995). Er kan geen strikt onderscheid worden gemaakt tussen sociaal-wetenschappelijke kennis en alledaagse kennis. De nadruk ligt daarbij op de onderzoeker als medeplichtig aan het constitueren van zijn studieobject. In die benadering is objectieve kennis onmogelijk, gezien de onderzoeker steeds deel uitmaakt van het bestudeerde veld (Aertsen, 2002). Dat wil niet zeggen dat wetenschappelijke kennis en alledaagse kennis aan elkaar worden gelijk geschakeld, noch dat sociaal-wetenschappelijke kennis geen specifieke bijdrage te leveren heeft. *“In vergelijking met common-sensekennis worden aan sociaal-wetenschappelijke kennis hogere eisen gesteld ten aanzien van consistentie en het expliciteren van concepten, theorieën en verbanden die eraan ten grondslag liggen. Ook gelden er sterkere eisen ten aanzien van het zo systematisch mogelijk voeren van discussie en het uiten van kritiek. Uiteindelijk blijft het echter gaan over vormen van kennis, die in de kern niet van elkaar te onderscheiden zijn. Beiden zijn nodig om tot een adequaat beeld van de onderzochte werkelijkheid te komen, dat wil zeggen een beeld dat in overeenstemming is met de werkelijkheid waarover wij spreken en waarin wij leven”* (Tromp, 2004: 36).

Participatief onderzoek kan echter ook paradoxale gevolgen hebben (Hartman, 2000). Een eerste gevaar is dat er net ongelijkheid gecreëerd wordt. Hoe groter de mogelijkheid om te participeren aan een formele structuur (zoals dit project) wordt, hoe groter ook de maatschappelijke ongelijkheid wordt. De mensen die van die mogelijkheden gebruik maken, zijn immers een selecte groep, met name de meest mondige ouders, zij die het bes-

te voldoen aan de verwachting van het subject als autonome burger. Een opvatting van participatie als vertegenwoordiging kan net de ongelijkheid tussen participanten en non-participanten versterken. Een tweede gevaar bestaat erin dat er een diffuse verantwoordelijkheid ontstaat. Professionals (bijvoorbeeld leraren) zijn verantwoordelijk voor hun lesopdracht en ouders worden verantwoordelijk voor de communicatie en participatie. Daarbij wordt verwacht dat zij deskundigen zijn in het inbrengen van het perspectief van hun achterban. Participatie wordt daarbij opgevat als een doe-woordje. Mensen moeten actief betrokken worden, zonder dat zij ook betrokken worden bij het waarom van die participatie, laat staan bij het bepalen van de grenzen ervan (waarin mag je wel en niet participeren). Niettegenstaande het discours over empowerment en participatie, blijkt daaruit toch eerder wantrouwen jegens ouders, die onrechtmatig gebruik zouden kunnen maken van het aanbod.

Kortom, wanneer de doelstellingen van participatie extern aan die participatie worden vastgelegd, dan loopt men het risico op een instrumentalisering van ouders (Beresford, 2000) en staat dat haaks op een subject-subject benadering, waarin ruimte gecreëerd wordt voor de betekenisverlening van kinderen en ouders (Vandenbroeck, 2004). In het voorbeeld van de concentratieschool werd daarom door de groepsbegeleiders (twee ervaren begeleiders, waarvan een Nederlandstalige en een tweetalige Nederlands-Turks) gestart met veelvuldige schoolpoortcontacten, waarin gevraagd werd aan de ouders wat hun perceptie was van de school en de communicatie op school en of ze wensten deel te nemen aan een project daarover. Uit die contacten werd een groep gevormd, die in eerste instantie een waslijst aan klachten formuleerde, wat op een grote betrokkenheid wees. Op die manier verlegden de ouders de focus een eerste keer van hun eigen handelen (dat gepercipieerd was als niet betrokken) naar het handelen van het schoolteam.

Het risico op instrumentalisering van betrokken actoren in participatief onderzoek heeft vaak te maken met het feit dat onderzoek gebeurt vanuit een bepaalde beleidsopdracht, waarbij te bereiken doelstellingen vooraf worden vooropgesteld (Keune, 1998). Die instrumentalisering wordt gezien als een instrumentalisering door onderzoekers van de praktijk, maar kan ook omgekeerd gelden. Onderzoekers kunnen worden aangesproken om praktijkproblemen op te lossen en kunnen worden gebruikt door de praktijk. Tegelijk biedt dat ook kansen. In het voorbeeld van de school, was er een duidelijke vraag van het beleid, een vraag om non-participatie op te lossen. Het feit dat die vraag door het beleid gesteld werd, bood – naast het risico op instrumentalisering – ook kansen om met het beleid in dialoog te gaan en dus de politieke betekenis van het onderzoek ook in te vullen.

Het vermijden van de instrumentalisering van de ouders door de onderzoeker en omgekeerd is niet zomaar een te organiseren gegeven. Vanuit een idee van emancipatorisch onderzoek ligt de nadruk op de dialoog tussen ouders-onderzoekers, groepsbegeleiders, schoolteam en wetenschappelijk medewerkers.

Terugblikkend op de voorbije ervaring kunnen we bevestigen dat het waar is dat participatief onderzoek een ander soort vragen genereert dan klassiek onderzoek, op voorwaarde dat we bereid zijn de voorstructurering van het klassieke onderzoek los te laten. Participatief onderzoek is zonder meer lastig, omdat het verdwalen er integraal deel van uitmaakt. Het is soms tijdens dat verdwalen, tijdens het onbewaakte moment waarop een ouder zegt het beu te zijn over de kinderen te praten, waarop een moeder zegt van school te willen veranderen, dat de essentiële zaken zich voltrekken. Het is soms in het zwijgen dat iets bijzonders gevormd wordt dat misschien de moeite is om uit te drukken. De essentiële zaken liggen, in tegenstelling tot het klassieke onderzoek, niet in het vinden van antwoorden op vragen, maar in het ontdekken van de vragen. En van de barsten in het onderzoek waardoor het licht binnenkomt. De barsten in het project *Ouders als Onderzoekers* lieten onder andere ook een ander licht schijnen op de verhouding tussen het project als onderzoek en de idee dat het om vorming en/of opvoedingsondersteuning zou gaan.

Ouders als Onderzoekers en vorming?

Het vormingsperspectief draagt mogelijk de connotatie dat ouders een probleem zouden hebben in de opvoeding van hun kinderen, dat met vorming kan aangepakt worden. *Ouders als Onderzoekers* kaderen als vorming gebeurt dan vooral in de veronderstelling dat er een groepsproces kan opgezet worden waarin (vooral marginale) ouders individueel een groeiproces ondergaan om hun opvoedingsverantwoordelijkheid beter te leren dragen. Bovendien kan vorming veronderstellen dat er externe deskundigen zijn die de anderen kunnen vormen, en dan gebeurt dat doorgaans aan de hand van een vormingsmethodiek. We illustreren echter dat er in de oudergroepen andere processen plaatsgrijpen wanneer we het voorgestructureerde (wat we veronderstellen dat zal en moet gebeuren in en via de oudergroep) dat meestal – weliswaar goedbedoeld – aan vorming ten grondslag ligt, durven los laten (zie Krumer-Nevo, 2008). Op die momenten zagen we een verschuiving plaatsgrijpen. Een verschuiving van voorgestructureerde vorming naar een collectief proces (zowel in de oudergroep als in de ruimere samenleving), waarbij onvoorspelbare leerprocessen zich ontvouwen als een vorm van participatieve kennisverwerving.

We gaan eerst in op de veronderstelling dat ouders een probleem zouden hebben in de opvoeding van hun kinderen dat met vorming kan aangepakt worden. Het project *Ouders als Onderzoekers* wordt in die optiek verondersteld effecten van individuele ontplooiing of vorming te hebben. Dan zou de essentie van *Ouders als Onderzoekers* kunnen benoemd worden als het op touw zetten van een individueel groeiproces, waarbij (vooral marginale) ouders individueel een groeiproces kunnen ondergaan om hun opvoedingsverantwoordelijkheid beter te leren dragen. We waren alert omdat verschillende oudergroepen initieel werden opgezet met ouders die kunnen beschouwd worden als gemarginaliseerde minderheden, zoals onder meer allochtone moeders of mensen in armoede. Het is bovendien een perspectief dat duidelijk aanwezig was op de slotmanifestatie, waar ook ruime delegaties van de projecten uit Frankrijk en Duitsland aanwezig waren in Gent, in juni 2010. Begeleiders, maar ook ouders getuigden er over het groeiproces dat het project voor hen persoonlijk had betekend. Een allochtone moeder die zich engageerde in de oudergroep van de Brugse Poort verwoordde het als volgt: *“Je moet je eigen situatie onderzoeken, wat goed is en wat slecht is, en naar andere verhalen luisteren. Beter begrijpen en realiseren wat je zelf moet veranderen. Vroeger als er iets gebeurde, wist ik niet wat ik moest doen. Anders sta je er alleen voor en nu sta ik sterk als vrouw en kan ik heel veel bereiken. Nu heb ik altijd mijn mening. Ze zeggen dat ik veranderd ben. Dat is zo, ik wil niet dat mensen op mij trappen”*. Dat kan geïnterpreteerd worden als een getuigenis over haar individueel groeiproces. De vorming fungeert dan vanuit het geloof in het programmeerbare individu en een maakbare samenleving (Masschelein, 1991), en streeft naar wat we met een duur woord wel eens emancipatie of empowerment noemen: meer zelfvertrouwen als ouder, meer verantwoordelijkheidszin in de opvoeding van de kinderen, meer mondigheid als burger, ...

De idee van vorming als een instrument om individuele groei, mondigheid en burgerschap te bevorderen hangt echter verdacht nauw samen met de heersende opvattingen over de actieve welvaartsstaat. In de sociale welvaartsstaat, zoals ze na de Tweede Wereldoorlog stilaan was opgebouwd, werden systemen uitgedacht om de welvaart te herverdelen (denk bijvoorbeeld aan belastingen en sociale zekerheidsuitgaven in functie van de draagkracht) en waren sociale maatregelen (zoals uitkeringen en andere tegemoetkomingen) een manier waarop de samenleving compensaties organiseerden voor het falen van de vrije markt inzake de herverdeling van welvaart. Het was een goede poging om iedereen een menswaardig bestaan te gunnen. Vandaag zien we in de actieve welvaartsstaat dat er steeds meer omgekeerde herverdelingsmechanismen bestaan (denk bijvoorbeeld aan vele fiscale maatregelen, maar ook aan Mattheüseffecten in het onderwijs en de kinderopvang), waardoor de armoede sluipend toe-

66 De vreselijke voortdurende vorming (levenslang leren), de permanente controle op de arbeider-student of het universitaire kaderlid.

neemt en de kloof tussen arm en rijk net groter wordt (Cantillon, 2010). Tegelijk worden uitkeringen en andere sociale maatregelen niet meer gezien als een recht en een compensatie voor het falen van de markt, maar als een voorwaardelijke en tijdelijke gunst die individuele mensen moet aanzetten om zich in die vrije marktlogica te integreren, precies op het ogenblik dat het duidelijk is dat die vrije markt geen gelijkheid creëert. Eigen aan de logica van de Derde Weg is dat die vrije markt nood heeft aan autonome, mondige burgers, die de juiste keuzes maken, als vrije ondernemers van hun eigen leven en dus ook verantwoordelijk en aansprakelijk zijn voor de risico's van die vrije markt (zoals het risico op werkloosheid) (Clarke, 2006). Participatie in een project dat zegt de persoonlijke groei van de (nog niet mondige) ouders te ambiëren, wordt dan een wel erg wrange, want moraliserende en conformerende beschavingsopdracht (zie bijvoorbeeld Mas-schelein & Quaghebeur, 2005). Sociale problemen worden in die optiek snel vertaald in private opvoedingsvraagstukken en – problemen (Gray, 2005), die moeten aangepakt worden via vorming om een overdracht van waarden en normen naar lagere sociale klassen en minderheden die 'afwijken van de maatschappelijke norm' te realiseren (Lorenz, 1994). In die optiek komt emancipatie (via het geven van stem aan ouders als onderzoekers) in het verlengde te liggen van aanpassing aan de maatschappelijke verwachtingen (Kruithof, 2004). De ander heeft recht op de nodige ondersteuning om te kunnen worden zoals wij en aldus bij te dragen aan het collectieve welzijn. Een dergelijk project zou dan ook de indruk versterken dat ernstige sociale problemen vandaag, de nieuwe sociale kwestie, kunnen aangepakt worden door er een probleem – of een individueel emancipatieproces – van individuen van te maken (Rosanvallon, 1995), die mits de nodige individuele emancipatie kunnen worden aangepakt (Cruikshank, 1999; Baistow, 2000).

Het recht op vorming en levenslang leren wordt dan als emancipatorisch basisprincipe geïntroduceerd, maar sluit tegelijk aan op een denken en handelen in functie van het beheersen van sociale problemen. In die zin lijkt ze als instrument te fungeren, wat Deleuze in een interview met Toni Negri benoemt als *“la terrible formation permanente, le contrôle continu s'exerçant sur l'ouvrier-lycéen ou le cadre universitaire”*⁶⁶. *Ouders als Onderzoekers* vertrekt duidelijk van de terechte vaststelling dat sommige ouders (bijvoorbeeld degenen die we arm of allochtoon noemen) vaak uitgesloten worden van het debat dat over hen gaat (en om te beginnen al van de definities die we gebruiken om hen te omschrijven). En dat ze daarbij vaak als individuele gevallen worden beschouwd, als marginalen die afwijken van de goede, georganiseerde en rechtvaardige samenleving. Zoals Freire (1970) zegt, gemarginaliseerden worden beschouwd als de pathologie van de gezonde samenleving en moeten daarom gevormd worden. Freire (1970: 138) merkt terecht op dat een strategie van individuele groei nooit

een antwoord kan zijn op onderdrukking en argumenteert dat dat zou uitgaan van de naïeve veronderstelling dat one can promote the community by training its leaders – *as if it were the parts that promote the whole and not the whole which, in being promoted, promotes the parts*⁶⁷.

67 Men de gemeenschap kan bevorderen door leiders te vormen, alsof het de delen zijn die het geheel bevorderen en niet het geheel dat, door zijn eigen ontwikkeling, de delen bevordert.

Het is dus duidelijk dat vanuit dergelijke opvatting van vorming dat zeker geen doelstelling van het project kan zijn. Indien de doelstellingen van *Ouders als Onderzoekers* zou zijn om mensen te helpen emanciperen, of mondiger te maken, of te laten groeien, dan zou dat immers verschillende impliciete vooronderstellingen inhouden. Ten eerste dat de ouders die participeren niet voldoende mondig, niet voldoende geëmancipeerd of onvolgroeid zijn. En dat is best een wat lastige stelling voor een project dat zegt ouders ernstig te nemen. Ten tweede zou het veronderstellen dat wij (de procesbegeleiders, de universitaire medewerkers), hen (de ouders) kunnen helpen op de weg naar emancipatie. Dat zou dan weer een redelijk pretentieuze opstelling zijn. *Ouders als Onderzoekers* kan dan voorgesteld worden als een vormingsmethodiek geleid door deskundigen. En dus dat de manier van werken op voorhand kan uitgedacht en uitgeschreven worden. Of meer nog: vastgelegd en voorgeschreven. Dat is een verraderlijke veronderstelling. We moeten daarbij alleen maar terugdenken aan de manier waarop de onderzoeksvraag in de verschillende oudergroepen vorm kreeg. In de Brugse Poort bijvoorbeeld was er een belangrijke verschuiving tijdens het exploreren van relevante onderzoeksthema's die in de groep kwamen bovendien. Het groepje allochtone moeders was ontstaan en bij elkaar gebracht op basis van de contacten van een professioneel sociaal werker verbonden aan het Inloopteam. Misschien had die procesbegeleidster de indruk dat de moeders niet altijd even goed aan hun trekken kwamen of minder goed bereikt werden, om op basis daarvan op een meer intense manier met de groep te werken rond opvoedingsondersteuning. De andere procesbegeleidster werd aan de groep toegewezen vanuit een vormingsdienst, die vooral expertise heeft met betrekking tot opvoeding en kinderopvang. Was het opzet dan om de moeders individueel de vruchten te laten plukken van hun engagement door te fungeren als onderzoekers, om de opvoeding van hun kinderen beter aan te leren pakken? Niettemin was er tijdens die eerste zes maanden sprake van een verschuiving naar het in kaart brengen van de maatschappelijke positie van allochtone vrouwen met vaak onverzoenbare verwachtingen, omdat ze enerzijds rekening moeten houden met (traditionele) rolpatronen waarin de zorg voor het huishouden en de kinderen cruciaal is en anderzijds met de maatschappelijke eis dat ze hun rol op de arbeidsmarkt vervullen (Standing, 1999; Lister, 2006) zonder dat ze een diploma hebben (of een diploma dat in ons land niet mee telt). Eén van de moeders verwoordt het als volgt: *“Het verschil met het Inloopteam is dat we hier gericht zijn op de maatschappij. Dat is een groot verschil,*

68 De repressieve krachten verhinderen de mensen niet om zich uit te drukken. Integendeel: ze dwingen de mensen om zich uit te drukken. De mildheid van niets te zeggen te hebben, het recht om niets te zeggen te hebben, want het is de voorwaarde opdat iets zeldzaams (of zeldzaam gemaakt) zich zou vormen, iets dat misschien de moeite waard is om te zeggen.

het gaat over de maatschappelijke invloed die je hebt". Een andere moeder vult aan: *"Je streeft hier niet alleen verandering in je persoonlijke situatie na, hier is het ook om iets naar buiten te brengen om de maatschappij te veranderen"*. De focus lag niet langer op de individuele inspanningen om als allochtone vrouw erkenning te verwerven als echtgenote, moeder en op de arbeidsmarkt, maar veeleer op het in vraag stellen van de evidentie dat zij aan die maatschappelijke norm tegemoet kwamen. Het percipiëren van *Ouders als Onderzoekers* in termen van een vormingsmethodiek kan dan misschien tegemoetkomen aan het verlangen naar beheersbaarheid, voorspelbaarheid en management van het werk dat we doen met mensen om hen vooruit te helpen in onze maatschappij, maar is tegelijk moeilijk te verzoenen met participatief werken.

Ten derde zou het mogelijke vormingsperspectief kunnen veronderstellen dat mondiger en zelfstandiger ook steeds beter is. Dat valt moeilijk te rijmen met bijvoorbeeld het pleidooi van Deleuze om ook betekenis te verlenen aan de situaties en momenten waarop mensen niets (meer te) zeggen hebben: *"Les forces de répression n'empêchent pas les gens de s'exprimer, elles les forcent au contraire à s'exprimer. Douceur de n'avoir rien à dire, droit ne n'avoir rien à dire, puisque c'est la condition pour que se forme quelque chose de rare ou de raréfié qui mériterait un peu d'être dit"*⁶⁸. [Deleuze, 1990: 176-177]. A la limite is het streven naar bewustwording in functie van meer zelfstandige en mondige burgers ook best pijnlijk. Wat gebeurt er als een allochtone vrouw dan plots tot het besef komt dat ze symbolisch gezien een ruimte in onze samenleving kan innemen die een schort groot is, of in die situatie een keuken van twee op drie vierkante meter, op de derde verdieping van een benepen appartementsblok in een

overbevolkte buurt, met een opleiding en diploma dat niet geldig is in België, een werkloze man, twee kinderen, en geïsoleerd van haar moeder en familie in Amsterdam? Eén van de allochtone moeders in de Brugse Poort verwoordt: *"Toen we naar hier kwamen, was het weer opnieuw beginnen. We wonen hier nu vier jaar. Ik twijfel over de toekomst voor mijn kinderen. Mensen leven hier allemaal zo apart. En je voelt zo vaak dat je niet welkom bent. Als ik mijn kinderen naar school breng, en een man zegt 'jij mag hier niet lopen, op onze weg, rot op naar je eigen land', dan heb*

ik zin om hem te slaan. Maar de kinderen gaan graag naar school, en ik vind het ook een leuke school voor hen. Maar als ik wil gaan studeren, moet ik alles opnieuw doen. Ik ben nu 23, dat wil zeggen dat ik pas afgestudeerd ben als ik 33 ben. Mijn certificaten worden niet geaccepteerd en mijn diploma's ook niet. Als ik werk zoek, moet ik schoonmaken voor iets dat zakgeld is. Daar heb ik niet voor geleerd. Dat doe ik niet. Het beste zou zijn om een cursus te volgen en te werken, maar ik zit nu nog met mijn kleine kinderen, dus ik kan nu niets doen. We hebben niets voor het zeggen, en ik heb geen zin meer in een klaagzang. Mijn klaagzang is opgezongen.”

Dat wijst ons op het onmogelijke en depolitiserende van het project van individuele emancipatie en op de nood aan een andere organisatie van onze samenleving. Bevreemdend is dan echter dat mensen die in die emancipatiestrategieën niet mee willen stappen, gezien worden als moeilijk, eerder dan als niet in staat om in te gaan op de maatschappelijke hulpbronnen die door allerlei voorzieningen worden aangeboden. In die zin zijn we eerder geneigd te benadrukken dat het groepsproces beter opgevat wordt als een proces van collectieve en participatieve kennisverwerving. In die zin had *Ouders als Onderzoekers* voor ons op een onvoorspelbare manier ook vormende effecten en herinnert het ons aan een andere benadering van vorming waarbij we in het collectief meer kennis verwerven over de complexiteit van maatschappelijke problemen. Maar daar komen we later in deze tekst op terug.

Ouders als Onderzoekers en opvoedingsondersteuning?

Het project *Ouders als Onderzoekers* wordt ook gelinkt aan opvoedingsondersteuning. Het is in Vlaanderen courant om opvoedingsondersteuning te scheiden van gezinsondersteuning. Gezinsondersteuning staat dan voor het geheel van alle (beleids)maatregelen en –voorzieningen die gericht zijn op het bevorderen van het welzijn van gezinnen en gezinsleden. Activiteiten zijn dan vooral gericht op de voor de opvoeding relevante contextfactoren (bijvoorbeeld partnerrelatie, sociaal-economische situatie, woonsituatie, ...) die naast opvoedingsondersteuning deel uitmaken van de gezinsondersteuning (Vandemeulebroecke & Nys, 2002). Nogal wat veelgebruikte theoretische modellen – zoals de O&O-cirkel van NIZW, die ook door Kind & Gezin gebruikt wordt (Bakker, Bakker, van Dijke, & Terpstra, 1998) – hanteren een zelfde onderscheid. Dat betekent dat opvoedingsondersteuning zich enkel richt op de opvoedingsrelatie tussen ouders en kinderen, terwijl de context waarin ouders hun verantwoordelijkheid trachten op te nemen buiten beeld blijft. Ook in de praktijk vinden we dat onderscheid terug. Zo is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat de medewerkers van de Opvoedingswinkels of van de Opvoedingstelefoon wel vragen naar de context stellen, maar die

beperken tot de partner of de werksituatie, en vragen die gerelateerd zijn aan de bredere context (huisvesting, problemen met inkomen, en dergelijke) doorverwijzen of afwijzen (Sintobin, 2010). Die voorstructurering van wat wel en niet onder opvoedingsondersteuning valt, rijmt vaak niet met de betekenis die ouders zelf verlenen. Voor ouders kan het opvoeden immers niet steeds onderscheiden worden van de context waarin dat plaatsvindt, zo blijkt uit interviews met ouders van jonge kinderen (Vandenbroeck, Bouverne-De Bie, Bradt, & Crampe, 2010) en focusgroepen met ouders van adolescenten (Lemahieu, 2010). Dat bleek ook in de praktijk van *Ouders als Onderzoekers*. In de werkgroep *Ouders als Onderzoekers* in Ronse bijvoorbeeld lieten de ouders na een tijdje verstaan dat ze het beu waren om het over de opvoeding van hun kinderen te hebben. Zij kozen ervoor om het te hebben over de impact van collectieve schuldbemiddeling en vooral ook over de vraag waar je informatie vindt over rechten en sociale maatregelen. Hun vraag is interessant en relevant omdat ze rechtstreeks verwijst naar het ondergebruik van maatschappelijke dienstverlening, daar waar het meestal gaat over het overgebruik ervan (je weet wel: de sociale zekerheid mag geen hangmat worden). Het is eveneens belangrijk omdat mensen aangeven het beu zijn hun problemen steeds vertaald te zien in problemen van inadequaat opvoeden, eerder dan als problemen van context waarin de opvoeding moet gerealiseerd worden. In de groep in Oostende kozen de deelnemers er eveneens voor om het niet over hun opvoedingsrelatie met hun kinderen te hebben, maar over hoe het is om als ouder, maar vooral ook als mens in een sociale woonblok te wonen. In de Brugse Poort besloten de deelnemers om het over hun positie als vrouw te hebben. Dat gaat inderdaad over hun moeder zijn, maar ook over soms onverzoenbare rollen, als vrouw, als mens, als partner, als werknemer, ...

Kortom, gezien de gangbare opvattingen in Vlaanderen (en Nederland) over wat opvoedingsondersteuning is, houdt de idee dat het project om opvoedingsondersteuning zou gaan een aantal belangrijke risico's in. Het eerste risico is dat de ouders en de begeleiders menen dat het over opvoeding zou moeten gaan. En dat zou in flagrante tegenspraak zijn met het uitgangspunt dat de deelnemers zelf bepalen waarover het gaat. Het tweede risico is dat in de Vlaamse sector van de opvoedingsondersteuning de nadruk sterk ligt op individualiserende en adviserende methodieken: Opvoedingswinkels, Triple P, en andere pedagogische adviesgesprekken of infoavonden. Op die manier draagt de sector onwillekeurig bij aan de idee dat de verantwoordelijkheid over de opvoeding inderdaad een zaak van individuele ouders is (Vandenbroeck, Boonaert, Van der Mespel, & De Brabandere, 2009). Zoals we hierboven hebben uitgelegd, naar aanleiding van de bezwaren tegen het perspectief van de individuele groei, werkt dat depolitiserend en is het dus in tegenspraak met de politieke betekenis van het project.

Opvoedingsondersteuning wordt in Vlaanderen en Nederland ook overwegend beschreven als preventie. Zo staat het in de opdrachtverklaring van Kind & Gezin. Zo staat het ook met zoveel woorden in alle teksten over Triple P. En zo staat het ook centraal in het Vlaamse decreet over opvoedingsondersteuning (Dehaene et al., 2007). De termen opvoedingsondersteuning en preventie worden in Vlaanderen zo vaak in één adem genoemd, dat we haast automatisch denken dat het synoniemen zijn. Daardoor staan we niet meer bij stil bij de betekenis en de consequenties van het begrip preventie. Preventie houdt bijvoorbeeld in dat iets voorkomen moet worden, wat betekent dat de essentie van opvoedingsondersteuning niet hier en nu ligt in wat ouders aangeven, maar in de latere ontwikkeling van hun kind als toekomstig kapitaal voor de samenleving (Lister, 2003). Dat is soms in flagrante tegenspraak met wat ouders aangeven als ondersteuning nodig te hebben. Ook wát er dan in de toekomst voorkomen moet worden (bijvoorbeeld delinquentie) strookt vaak helemaal niet met wat ouders ervaren als wat het probleem nu eigenlijk is (bijvoorbeeld moeilijk gedrag), zo blijkt uit onderzoek (De Mey, 2010). Elders hebben we al uitvoerig uitgelegd dat het best mogelijk (en zinvol) is om opvoedingsondersteuning niet als preventie te beschouwen (Vandenbroeck, 2008). Wat hier echter essentieel is, is dat bij preventie de doelen vooraf vast liggen (namelijk iets voorkomen dat vooraf bepaald is) en dat dat in tegenspraak is met het voornemen van *Ouders als Onderzoekers* om participatief te werken (en dus met de deelnemers te bekijken wat een sociaal probleem is dat de moeite waard is om onderzocht te worden).

In de gangbare opvattingen wordt opvoedingsondersteuning – net zoals bij vorming doorgaans het geval is – beschouwd (door ouders, maar soms ook door hulpverleners) als iets voor mensen met problemen. Doelgroepen noemt dat dan in het jargon. Terwijl het natuurlijk zo is dat geen enkele ouder zijn of haar kind alleen opvoedt. Iedereen doet uiteraard beroep op allerlei vormen van hulp en ondersteuning: familie en vrienden, maar ook kinderopvang, school, het consultatiebureau van Kind & Gezin, ... Alleen hebben we de neiging om die algemene diensten niet onder de noemer opvoedingsondersteuning te vatten, waardoor wat er overblijft, gedecontextualiseerd is en al te vaak op doelgroepen gericht. Bij nader inzien heeft het project *Ouders als Onderzoekers* een flink deel van die moeilijkheden om het project te beschrijven of te concipiëren aan zichzelf te danken. De groepen die in Vlaanderen zijn opgericht, hebben immers allen een (vaak impliciet) label van het werken met ouders die – in ironische zin – marginaal genoemd kunnen worden: mensen in armoede in Ronse, bewoners van een sociale woonblok in Oostende, allochtone moeders als cliënten van het Inloopteam, of ouders van een concentratieschool in Gent. Iets politiek correcter zouden we hen gemarginaliseerde ouders kunnen noemen, ver-

wijzend naar de systemen van maatschappelijke uitsluiting die hen naar de rand duwen. Kortom, het gaat telkens om ouders die niet tot de middenklasse behoren en waarvan aangenomen wordt dat hun stem op de een of andere manier te weinig doorklinkt in het politieke. Die keuze heeft echter enkele contraproductieve effecten. Ten eerste versterkt ze ongewild het maatschappelijk beeld dat de stem van die mensen anders klinkt dan die van andere mensen. En dat daarom een categoriale aanpak zinvol is [een doelgroepenbeleid]. Ten tweede versterkt ze ongewild het beeld dat externen nodig zijn om die mensen te helpen hun stem te laten klinken. En ten derde versterkt ze de idee dat opvoedingsondersteuning bij uitstek iets is voor kansarmen en allochtonen, dat het praten met hen over opvoeding een goede zaak zou zijn voor die opvoeding en voor hun handelen als ouders. In die zin is de erkenning die de Franse collega's van de *Universités Populaires des Parents* kregen in het kader van het Europees Jaar voor de bestrijding van Armoede en Sociale Uitsluiting ook een vergiftigd geschenk. Het is weliswaar een mooie publieke (h)erkenning die zeker voor de participerende ouders waarde heeft, maar tegelijk de versterking van de illusie, de mythe dat opvoedingsondersteuning een vorm van armoedebestrijding kan zijn. Want laten we wel wezen: armoede is geen kwestie van opvoeding, maar in de eerste plaats een kwestie van ongelijke verdeling van welvaart. Om al die redenen is het bijzonder jammer dat er in die experimentele projectfase geen heterogene groepen ouders gevormd zijn of middenklasse oudergroepen, die die beeldvorming hadden kunnen ontkrachten.

Kortom, er zijn nogal wat bezwaren om *Ouders als Onderzoekers* te benoemen als opvoedingsondersteuning.

Of toch vormende en ondersteunende elementen?

De bovenvermelde kritieken betekenen echter niet dat het project *Ouders als Onderzoekers* geen vormende of ondersteunende effecten kan hebben. Paradoxaal zou dergelijk project net vormend en/of ondersteunend kunnen zijn daar waar het geen dergelijke intenties heeft. Laat ons een scène uit het project in Gent, begeleid door medewerkers van de Opvoedingswinkel, even van naderbij bekijken, zodat duidelijk wordt waarom bijvoorbeeld *Ouders als Onderzoekers* opvoedingsondersteunend zou kunnen zijn. Het gaat om een groep ouders wiens kind naar de basisschool gaat, in wat men gemeenzaam een concentratieschool noemt. De groep bestaat uit veertien ouders, waaronder twee Vlaamse moeders en een Vlaamse vader, twee moeders van Tunesische origine, één van Afrikaanse origine en acht Turkse moeders, die maandelijks samenkomen op school. Uitgangspunt was de indruk van de school dat de ouders niet participeren en de vraag van de bevoegde schepen om aan de communicatie tussen ouders en school te werken. In het ruim anderhalf jaar dat die groep maandelijks praatte over

de communicatie tussen ouders en school, vielen twee zaken op. Ten eerste bleek al heel gauw dat de ouders net wel erg betrokken waren, maar dat was voor niemand een verrassing. Verder deed zich geleidelijk aan een verschuiving in de vraagstelling voor. Hoe kunnen we de communicatie verbeteren? Dat was de vraag die centraal stond. Geleidelijk aan evolueerden de gesprekken echter steeds meer naar de vragen: Hoe zijn we in deze school terecht gekomen? Hoe kies je eigenlijk een school voor je kind? En zouden we ook een andere school kunnen kiezen? Tijdens een van de laatste bijeenkomsten speelde zich dan de volgende scène af. Een moeder vertelt dat ze de school zou verlaten omdat haar twee kinderen naar een andere school worden gestuurd. Ze weet de naam niet meer zo precies. Oasis of zo iets, zegt ze. *“De Oase”*, vraagt een tweede moeder. Ja knikt ze, die is het. *“Dat is een school voor buitengewoon onderwijs”*, zegt de tweede moeder. *“Dat weet ik niet”*, zegt de eerste moeder, *“ik ben een keer naar die school geweest en ik vond het daar niet fijn”*. *“Waarom ga je dan”*, vraagt de tweede moeder. *“Omdat ze me dat gezegd hebben, dat het moet”*, antwoordt ze. *“Hebben ze ook gezegd waarom”* vraagt de begeleider. De moeder kijkt verlegen naar haar kop koffie voor haar en schudt het hoofd. Daarop vertelt een andere moeder dat haar dochter twee jaar geleden naar de brugklas is geweest. Ze is daar erg tevreden over, want haar dochter was niet rijp voor het eerste leerjaar en nu gaat het goed met haar. Haar jongste zoon zit in nu de derde kleuterklas. Men heeft haar gezegd dat hij ook eerst een jaar naar de brugklas zal moeten voor hij naar het eerste leerjaar gaat. Ze heeft uitgelegd dat ze dat niet ziet zitten, want hij leest en schrijft al een beetje. Van zijn grote zus geleerd. *“Wat gaat er dan gebeuren in september”* vraagt de begeleider. Ze zegt dat ze het niet weet. De begeleider vraagt haar waarom de school vindt dat haar zoon naar de brugklas moet. Ze kijkt hem aan, lacht breeduit, trekt haar schouders op en zegt *“Peut-être parce que je suis Africaine”*. Een andere moeder onderbreekt. Ze vertelt hoe haar zoon uit de klas gezet werd omdat er in zijn boekentas iets zat wat op school niet is toegelaten. De volgende dag wilde ze daarover in gesprek gaan met de leerkracht, om uit te leggen dat haar zoon geplaagd werd, omdat het verboden voorwerp zeker niet van hem kwam. Iemand anders had het wellicht in zijn boekentas gestopt, dacht zij. Maar de leerkracht weigerde het gesprek met de commentaar dat het altijd wel iets was met die stiefkinderen.

Wat er op dat moment gebeurt, is dat de ouders elk een individueel verhaal vertellen, maar tegelijk dat ze dit verhaal collectief maken en dat ze net door het collectief maken van hun persoonlijke verhalen, merken dat het hier niet meer gaat om de optelsom van individuele ervaringen. Ze zien dat er een rode draad zit in alle verhalen en dat die rode draad gaat over het gevoel dat hun kind door de school is opgegeven. Een van de moeders formuleert

het als volgt: *"In andere scholen vragen ze je van alles. Maar hier wordt ons nooit iets gevraagd"*. Tegen het eind van de vergadering besluiten de moeders dat de vraag die hen het meeste beroert niet (meer) gaat over de communicatie met de school, maar wel over de schoolkeuze. Hun plan is enerzijds om andere ouders te bevragen over waarom ze voor die school kozen en anderzijds om uit te kijken naar hoe je van school kan veranderen. Omdat die nieuwe vraagstelling danig afwijkt van het initiële plan dat ontstond op vraag van de bevoegde schepen en moeilijk nog in consensus met het schoolteam kon worden opgenomen, besloten de begeleiders om dat eerst met de schepen door te praten. Op vraag van de schepen werd dan met de ouders een rapport opgemaakt over wat er volgens hen misloopt. Dat rapport werd ook met de schooldirectie besproken. De schooldirectie ontkent evenwel dat er enig probleem is.

Wat zegt dat nu over vorming en opvoedingsondersteuning? Er deed zich in de loop van het project een interessante verschuiving voor in de probleemconstructie. Bij aanvang ging het over een probleem van individuele ouders (ouders zijn niet betrokken). Daarna verschoof het onderwerp naar een probleem van afstemming tussen school en ouders en dus een gedeeld probleem (de communicatie). Nog later verschoof het terug naar een probleem van ouders (hoe kies je een school) en van scholen in het algemeen (hoe informeer je ouders over je school). Parallel daarmee zien we een tweede verschuiving: van ouders als consument van de school (en dus passief), via ouders als slachtoffers (eveneens passief) naar ouders als actors (zowat de helft van de betrokken ouders heeft inmiddels besloten een andere school op te zoeken). Die verschuivingen hebben wellicht alles te maken met het collectief maken van de ervaringen en illustreren het citaat van Paulo Freire dat we eerder aanhaalden: het is via de versterking van de gemeenschap dat individuen in de samenleving versterkt worden, eerder dan omgekeerd. De ouders ervaren zowel dat hun bekommernissen ernstig zijn genomen (onder meer door de begeleiders en door de bevoegde schepen) als de bittere teleurstelling dat ze niet ernstig zijn genomen (door de schooldirectie). Het is onduidelijk hoe het nu verder zal gaan met hen en met de school. Het is ook onduidelijk hoe het project het leven van hun kinderen zal beïnvloeden. Maar het is wel duidelijk dat het hier om steun gaat, in de betekenis van sociale steun. Die kon echter maar tot stand komen door met de ouders te communiceren, los van een extern en vooraf bepaalde te bereiken doel of gedrag.

Het ontginnen van elkaars leefwereld had onverwachts ook vormende effecten, vooral in de betekenis van solidariserend, omdat we onzekerheden konden expliciteren over de bestaande – en historisch bepaalde – sociale verhoudingen in onze samenleving en over de positie die we daar zelf bij

innemen. In ontgrenzende benaderingen van vorming gaat de aandacht immers niet zozeer naar de individuele emancipatie van mensen uit homogene doelgroepen. Hier wordt ruimte gecreëerd voor een collectieve heterogeniteit van perspectieven over de betekenis van samen leven en werken, en worden de participanten in die zin uitgedaagd om hun eigen evidenties in twijfel te trekken over vastgeroeste maar vaak onbewuste grote waarheden (Freire, 1970). Ons werk berust dan op een historische en maatschappelijke analyse van een diversiteit van levenssituaties en leefwerelden, waarbij met de participanten wordt nagegaan hoe processen van in- en uitsluiting op verschillende domeinen van het maatschappelijk leven plaatsgrijpen (Freire, 1970). Wat zijn de diverse situaties waarin mensen leven en leren? Zijn mensen die gemarginaliseerd en gecategoriseerd worden in specifieke groepen essentieel anders? Wie bepaalt dat en op welke gronden? Wat betekent dat voor hen? Uiteindelijk kunnen we dat niet zonder mensen met elkaar te confronteren. En dat was precies wat op het spel stond in de Brugse Poort. De momenten dat de moeders naar het overleg kwamen, toonden bijvoorbeeld heel wat onverwachtse wendingen. Dat spreekt boekdelen over het feit dat de moeders niet zaten te wachten op individuele vorming. Een rode draad doorheen het groepsproces was het exploreren van een vorm van intergenerationele solidariteit. Het komen en gaan van de moeders, het binnen smokkelen van hun zussen of moeders in de groep, zorgde er meestal voor dat er een bonte wirwar van verhalen door elkaar speelde. Van een lineair vormings- of onderzoeksproces was dus weinig of geen sprake. Opvallend was in die zin ook de vaststelling dat het groepsproces in de groep van de Brugse Poort zowel binnen de groep als in de ruimere samenleving collectieve evidenties overhoop haalde. Het waren immers vooral de procesbegeleidsters, de onderzoekster als ook andere vrouwen uit de buurt die het gevoel hadden dat hun perspectief op samen leven hervormd werd, omdat ze zich soms pijnlijk bewust werden van hun eigen sociale positie, hun eigen normativiteit en de machtsverschillen die in en door ons handelen ge(re)construeerd worden (Kane, 2003). Een procesbegeleidster in de Brugse Poort constateerde verwonderd *“Ouders als Onderzoekers heeft me anders leren kijken, ook hoe ik tegenover mijn kinderen sta en de combinatie met mijn werk. Dingen die jullie heel*

belangrijk vinden heb ik heel anders gedaan, dat is soms wel confronterend voor mij, dat gaat voor mij niet meer over goed of slecht. Jullie hechten heel veel belang aan jullie gezin en ik heb geen spijt dat ik niet meer aandacht voor mijn gezin heb gehad, maar als ik toen meer contact met jullie had gehad, dan zou ik waarschijnlijk andere keuzes gemaakt hebben". Als we de inzichten uit het samen werken in de groep ernstig nemen, dan dwingt dat ons te herkennen dat verschillende machtposities in de samenleving leiden tot verschillende perspectieven op samen leven en dat we hierover kennis hebben gegenereerd. De groep fungeerde als een forum om die verschillende perspectieven mee te nemen in [het debat over] de organisatie van onze samenleving. Als we mensen werkelijk tot hun recht willen laten komen, dan blijft de samenleving immers niet dezelfde en is de vraag hoe we onze samenleving zo kunnen organiseren dat kansen voor alle mensen zo ruim mogelijk gecreëerd en open gehouden worden (Roets & Coussée, 2011).

De onderzoeksbenadering van *Ouders als Onderzoekers* leert ons in elk geval dat het opzetten van een participatief kennisverwervingsproject wel eens als ondersteunend zou kunnen ervaren worden. Het wijst dus ook op de noodzaak om de gangbare benadering van vorming en opvoedingsondersteuning als respectievelijk aanleerproces of preventie of oplossing van problemen te verruimen naar vorming en opvoedingsondersteuning als gezamenlijke kennisopbouw met ouders over wat zij als belangrijke vragen ervaren in hun leven.

Ouders als Onderzoekers: w@ = d@?

Wat is de betekenis van *Ouders als Onderzoekers* dan? We hebben niet de pretentie om te vatten wat dat project precies is, geweest is of zou moeten zijn. En al zeker niet om in dit besluit anderen voor te schrijven dat ze dat project tot een goed einde moeten brengen, of hoe ze dat kunnen doen. We hebben zonet verschillende dwaalsporen uitgetekend. Is het vorming om de persoonlijke groei van de participanten te prikkelen? Of een ander soort vorming? Misschien wel, althans voor sommige deelnemers. Is het een vorm van opvoedingsondersteuning waarbij preventie de onderliggende doelstelling is? Wellicht niet, maar misschien heeft *Ouders als Onderzoekers* wel opvoedingsondersteunende effecten. Niettemin zou het herleiden tot het één of het ander, of als dusdanig de betekenis ervan vastpinnen, zowel het project als de betrokken deelnemers en hun engagement in het project tekort doen.

Als we iets van *Ouders als Onderzoekers* willen begrijpen, moeten we ons ook laten leiden door ons engagement om iets te willen leren en door onze nieuwsgierigheid over de betekenis van wat we leren. Centraal in het project

Ouders als Onderzoekers staat het participatieve, dat vervat ligt in het engagement van de betrokkenen om het project concreet gestalte te geven. *Ouders als Onderzoekers* kan niet gereduceerd worden tot een methodiek. Het vraagt immers het verplicht loslaten van een receptenboek en de idee van voorspelbaarheid of het nastreven van extern bepaalde doelstellingen. Dat betekent niet dat er geen (methodische) expertise aan te pas komt. De verschuivingen die we beschreven bij de ouders van de concentratieschool zijn bijvoorbeeld mee mogelijk gemaakt door de zeer grote expertise van de twee groepsbegeleiders van de Gentse Opvoedingswinkel. Aan de ene kant expertise in hoe je ouders werft voor een project waarvan de doelstellingen niet vooraf vast liggen, maar ook expertise in hoe je er in een drie- tot viertalige groep voor zorgt dat iedereen bij elke discussie betrokken is en expertise in hoe je ervaringen collectiviseert, ... De meest essentiële vorm van expertise van de groepsbegeleiders is hun engagement. Ze hebben een maatschappelijk engagement om mee een onbewandeld pad uit te stippelen met de ouders en met de onderzoekers, mee te verdwalen en daar samen uit te leren, wat er ook zou gebeuren. Een vorm van gastvrijheid die een zekere onvoorwaardelijkheid inhoudt (Derrida & Dufourmantelle, 1977). De aanwezigheid van mensen van de Universiteit heeft daar in meerdere groepen misschien toe bijgedragen. Dan kwam dat wellicht omdat we mee hebben gezocht naar betekenis in die zoektocht, met vallen en opstaan. Uit heel wat informele momenten, zoals opmerkingen tijdens koffiepauzes of uit de nieuwsgierigheid naar onze mening, blijkt dat het zowel voor de groepsbegeleiders, als voor de ouders aanvankelijk volstrekt onduidelijk was wat 'die Universitair' hier nu eigenlijk kwam zoeken. Die onduidelijkheid bleef soms ook aanhouden. Kort voor de slotmanifestatie vroeg één van de ouders aan een universitaire medewerker *"Wat voor werk doen mensen op de universiteit nu eigenlijk"*. Het was een moeilijke maar terechte vraag. Moeilijk omdat aan het eind van het proces we net geleerd hebben dat onderzoek niet eenduidig is. Terecht omdat in de loop van het proces de verschillende labels van ouder, groepsbegeleider of universitair niet zo eenduidig bleken te zijn.

Uit deze tekst blijkt dat we uit onze ambivalentie en uit ons engagement vooral leren dat we opnieuw de betekenis moeten omarmen van het politieke in de verwevenheid van ouderschap en onderzoek. Zoals eerder gezegd, blijft een oude vraag van de sociale pedagogiek met onze voeten spelen. Hoe verzoenen we respect voor diversiteit met zorg voor de sociale cohesie? Hoe brengen we individuele vrijheid in balans met solidariteit en gelijkheid? Onderzoek op het terrein van de opvoeding kan niet anders dan een perspectief en een mening hebben over dergelijke kwesties, omdat opvoeden steeds gebeurt in een samenleving, terwijl we samen leven. Dat is trouwens niet alleen in onderzoek over opvoeden of over gezinnen, dat geldt ook in het concrete pedagogisch handelen. En dat gaat ook steeds

over het erkennen van veranderende, sociaal ongelijke machtsposities: wie praat mee over het politieke? Wie is actor, wie subject en wie object? Wie bestudeert en wie wordt bestudeerd? Wie zegt voor welk probleem een oplossing moet gezocht worden en wie wordt beschouwd als het probleem?

Pedagogiek en opvoeding kunnen dus onmogelijk los staan van de vraag in welke samenleving we zouden willen dat onze kinderen opgroeien. In die zin gaat *Ouders als Onderzoekers* voor ons in essentie om een project waarin participatieve kennisverwerving centraal staat voor de vele betrokkenen. Terugblikkend op de ervaring van het afgelopen anderhalf jaar, willen we vooral bevestigen dat dat project een onderzoeksproject is. Onderzoek gaat immers in de eerste plaats om het genereren van nieuwe kennis. Dingen exploreren en leren dus, en vooral in een ander perspectief leren plaatsen. We leren uit het project ook dat onderzoek niet enkel leidt tot kennisverwerving, maar ook mogelijk tot vormende of opvoedingsondersteunende effecten op momenten dat we die doelstelling net niet najagen. Kortom, het politieke is altijd aanwezig als we erkennen dat onderzoek een interventie is en interventies onderzoekend moeten zijn (Steinglass, 1995). Met andere woorden: wil vorming en onderzoek als zinvol ervaren worden door ouders, dan moet daarin expliciet ruimte gemaakt worden voor een participatief en onvoorspelbaar proces van kennisverwerving. Vorming en opvoedingsondersteuning worden dan expliciet onderzoekende, eerder dan probleemoplossende praktijken. Enkel die onvoorspelbaarheid, het toelaten van de barsten in wat we zagezegd al weten, zou ons wel eens onverwachts kunnen drijven tot het binnenlaten van ander licht.

Referenties

- Aertsen, I.** (2002). Actieonderzoek. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaeke (eds), *Criminologie in actie*. Brussel: Politeia, pp.445-462.
- Andreola, B.A.** (1993). Action, Knowledge and Reality in the Educational Work of Paulo Freire. *Educational Action Research*, 1(2), 221-234.
- Baistow, K.** (2000). Problems of powerlessness: psychological explanations of social inequality and civil unrest in post-war America. *History of the Human Sciences*, 13(3), 95-116.
- Bakker, I., Bakker, K., van Dijke, A., & Terpstra, L.** (1998). *O&O in perspectief*. Utrecht: NIZW.
- Bénisti, J. A.** (2005). *Rapport de la commission prévention du groupe d'étude parlementaire sur la sécurité intérieure*. Paris: Assemblée Nationale.
- Beresford, P.** (2000). Service Users' Knowledges and Social Work Theory: Conflict or Collaboration. *British Journal of Social Work*, 30(4), 489-503.
- Biesta, G.** (2007). Why 'What Works' won't work: evidence-based practice and the democratic deficit in educational research. *Educational Theory*, 57(1), 1-22.
- Blommaert, J., Van Aevermaet, P.** (2008). *Taal, onderwijs en de samenleving: de kloof tussen beleid en realiteit*. Berchem: EPO.
- Boog, B., Coenen, H., Keune, L., Lammerts, R.** (eds.) (1998). *The Complexity of Relationships in Action Research*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C.** (1970). *Le reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris: Editions de Minuit.
- Cantillon, B.** (2010). *Crisis and the welfare state: the need for a new distributional agenda*. Oxford: University of Oxford.
- Clarke, J.** (2005). New Labour's citizens: activated, empowered, responsabilized, abandoned? *Critical Social Policy*, 25 (4), 447-463.
- Coenen, H.** (2001). Handelingsonderzoek: de verhouding tussen onderzoeker en onderzochte. *Tijdschrift voor Arbeid en Participatie*, 23(1), 63-74.
- Collectif, L.** (2006). *Pas de o de conduite pour les enfants de 3 ans*. Ramonville Saint-Agne: Erès.
- Cruikshank, B.**, 1999. *The Will to Empower: democratic citizens and other subjects*. New York: Cornell University Press.
- De Mey, W.** (2010). *Begeleiding van ouders van jonge kinderen met gedragsproblemen vanuit een sociaalpedagogisch en ontwikkelingspsychologisch perspectief. Doctoraatsproefschrift*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek, UGent.
- Dehaene, T., Jans, V., Voorhamme, R., Caron, B., Van der Broght, V., Stevens, H.** (2007). *Decreet houdens de organisatie van opvoedingsondersteuning*. Brussels: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Deleuze, G.** (1990). *Pourparlers 1972-1990*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Derrida, J., Dufourmantelle, A.** (1977). *De l'hospitalité. Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida à répondre*. Paris: Calmann-Lévy.
- Foucault, M.** (1971). *L'Ordre du discours*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M.** (1975). *Surveiller et punir*. Paris: Gallimard.
- Freire, P.** (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.

- Giddens, A.** (1985). Structuratietheorie en empirisch onderzoek. In Q.J. Munters, E. Meijer, H. Mommaas, H. van der Poel, R. Rosendal & G. Spaargaren (red.), *Anthony Giddens. Een kennismaking met de structuratietheorie*. Wageningen: Landbouwschool Wageningen, pp. 27-57.
- Gray, P.** (2005). The politics of risk and young offenders' experiences of social exclusion and restorative justice. *British Journal of Criminology*, 45, 938-957.
- Hartman, I.** (2000). Participatie en educatie. Wie doen er mee aan het Publieke Debat? *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, 54(9), 28-33.
- Holvoet, D., Vander Vennet, L.** (2008). *Troubles de conduites. Gedragsstoornis*. Brussel: Quarto - iNWiT.
- Institut National de la Santé et de la Recherche Médicale.** (2005). *Troubles de conduite chez l'enfant et l'adolescent*. Paris: INERM.
- Kane, L.** (2003). Making education work for the powerless. *Adults Learning*, 15, 22-23.
- Keune, L.** (1998). The strategic role of adequate relationships in action research-Final remarks. In B. Boog, H. Coenen, L. Keune & R. Lammerts (eds.), *The Complexity of Relationships in Action Research* (pp. 195-201). Tilburg: Tilburg University Press
- Kruithof, B.** (2004). De deugdzame natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860, pp.371-385, in: Kruithof, B., Noordman, J., de Rooy, P. (red.). *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs. Inleiding, bronnen, onderzoek*. SUN, Nijmegen.
- Krumer-Nevo, M.** (2008). From 'noise' to 'voice': how can social work benefit from knowledge of people living in poverty. *International Social Work*, 51(4), 556-565.
- Lather, P.** (1991). *Getting Smart. Feminist Research and Pedagogy with/in the Postmodern*. New York: Routledge.
- Lather, P.** (2004). Scientific research in education: a critical perspective. *British Educational Research Journal*, 30(6), 759-772.
- Lemahieu, E.** (2010). *Opvoedingsondersteuning en sociale steun bij ouders van adolescenten. Onuitgegeven meesterproef*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek - UGent.
- Lister, R.** (2003). Investing in the Future Citizens of the Future: transformations in citizenship and the state under New Labour. *Social Policy & Administration*, 37(5), 427-443.
- Lister, R.** (2006). Children (but not women) First: New Labour, child welfare and gender. *Critical Social Policy*, 26(2), 315-335.
- Lorenz, W.** (1994). *Social Work in a Changing Europe*. London: Routledge.
- Lorenz, W.** (2005). Social work and a new social order: challenging neo-liberalism's erosion of solidarity. *Social Work & Society*, 3, 93-101.
- Lyotard, J.-F.** (1979). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: University Press.
- Masschelein, J.** (1991). Zijn er nog overlevingskansen voor het 'Bildungsideal'? Pleidooi voor vorming die niet 'werkt' en niets 'verbetert'. *Vorming*, 7, 39-52.
- Masschelein, J., Quaghebeur, K.** (2005). Participation for better or for worse? *Journal of Philosophy of Education*, 39(1), 51-65.
- Mouffe, C.** (2005). *On the political*. London: Routledge.
- Noffke, S.** (1997). Professional, personal, and political dimensions of action research. In M. W. Apple (Ed.), *Review of research in education* (Vol. 22), pp. 299-337).

- Roets, G., Coussée, F.** (2011). Op een kruispunt is het altijd voorrang van rechts: diversiteit en sociaal cultureel werk. In: handboek Spoor Zoeken: handboek sociaal-cultureel werk met volwassenen. Academia Press: Gent.
- Röling, N.** (1995). Constructivisme en sociale interventie: op zoek naar bevrijdende perspectieven. *Sociale Interventie*, 4(1), 5-13.
- Rosanvallon, P.** (1995). *La nouvelle question sociale: repenser l'Etat-providence*. Paris: Seuil.
- Sintobin, E.** (2010). *Het pedagogisch advies in de opvoedingswinkel als agogische interventie. Onuitgegeven meesterproef*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek - UGent.
- Seymour, F.W., Davies, E.** (2002). Using action research to facilitate change in child protection services. *Journal of Community Psychology*, 30(5), 585-590.
- Standing, K.** (1999). Lone Mothers and 'Parental' Employment: a contradiction in policy? *Journal of Social Policy*, 28(3), 479-495.
- Steinglass, P.** (1995). The clinical power of research. *Family Process*, 34(2), 125-126.
- Tromp, C.** (2004). *Breedbeeld wetenschap Een kritisch-reflexief onderzoeksmodel gebaseerd op een breed rationaliteitsbegrip*. Utrecht: Van Arkel.
- Vandemeulebroecke, L., Nys, K.** (2002). Het concept opvoedingsondersteuning. In H. Van Crombrugge, J. Janssens & H. Colpin (Eds.), *Gezinspedagogiek. Deel II: Opvoedingsondersteuning*. Leuven: Garant, pp. 11-30.
- Vandenbroeck, M.** (2004). Naar een dialoog tussen kwaliteit en diversiteit in de kinderopvang of waarom pedagogiek geen toegepaste psychologie kan zijn. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 43(5), 200-207.
- Vandenbroeck, M.** (2008). Opvoedingsondersteuning is meer dan risicomanagement. *Alert*, 34(2), 54-65.
- Vandenbroeck, M., Boonaert, T., Van der Mespel, S., De Brabandere, K.** (2009). Dialogical Spaces to Reconceptualize Parent Support in the Social Investment State. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 10(1), 66-77.
- Vandenbroeck, M., Bouverne-De Bie, M., Bradt, L., Crampe, S.** (2010). *Onderzoek naar de noden en preferenties inzake preventieve zorg bij gezinnen met jonge kinderen*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek - UGent.
- Vandenbroeck, M., Coussée, F., Bradt, L., Roose, R.** (forthcoming). Diversity in Early Childhood Education: a Matter of Social Pedagogical Embarrassment. In C. Cameron & P. Moss (Eds.), *Social Pedagogy and Working with Children. Engaging with Children in Care-*. London: Jessica Kingsley Publishers.

De procesbegeleiding en de betrokken wetenschapper begeleiden de ouders om onderzoek te voeren.

- De procesbegeleiding nodigt de ouders voor elke bijeenkomst uit, bereid elke bijeenkomst voor, maakt een verslag van elke bijeenkomst, bewaakt timing en planning.
- De procesbegeleiding houdt contact en overlegt met de betrokken wetenschapper, houdt hem/haar op de hoogte van evoluties in de ouderonderzoeksgroep en nodigt hem/haar uit op bijeenkomsten van de ouderonderzoeksgroep.
- De procesbegeleiding en wetenschapper ondersteunen ouders in het methodologisch uittekenen van het onderzoek, in het uitvoeren en/of uitbesteden van het onderzoekswerk, in het interpreteren van de resultaten.
- De procesbegeleiding bewaakt of elke ouder in de groep nog mee is en elke ouder zich nog in het werk van de ouderonderzoeksgroep herkent.

WHAT'S IN A NAME? – Veel beter dan wij, leggen Vandenbroeck et al. uit dat objectieve wetenschap niet bestaat. Procesbegeleiders werden zich daar gaandeweg ook van bewust. Het feit dat ouders focussen op het ene thema en niet op het andere en de reden daartoe, speelt een belangrijke rol. Veel beter dan wij, beschrijven Vandenbroeck et al. ook hoe het onderzoekswerk in *Ouders als Onderzoekers* buiten de lijntjes kleurde. De discussies in ouderonderzoeksgroepen hielden zich niet aan het stramien van thema → onderzoeksvraag → hypothese → onderzoeksinstrument → uitvoeren → resultaten → analyse. In de ouderonderzoeksgroepen gebeurt het allemaal door elkaar: soms was dataverzameling nodig om het probleem helder te krijgen, soms werd het probleem van bij aanvang zo sterk geanalyseerd dat er bijna meteen voorstellen waren om tot een oplossing te komen.

Wat onderzoek in *Ouders als Onderzoekers* precies is, kunnen we daarom maar moeilijk vastleggen. Er is zeker geen geijkte formule zoals andere ouders bevragen over hoe zij het zien. Dat kán een antwoord zijn op de onderzoeksvraag die voorligt, maar veel vaker komen er meer vragen dan antwoorden (Vandenbroeck et al.). Het is ook niet zo dat de onderzoeksresultaten per sé cijfers of percentages zijn (een klassiek idee over wetenschap). Signalen naar de schooldirectie (De Dialoog), het verslag van uitwisseling met andere moeders uit de buurt (Brugse Poort), een verzameling autobiografieën (STOP en Ronse), een bundel aanbevelingen (STOP en Oostende), ... Veel onderzoeksgroepen gebruikten het materiaal uit de exploratie als ruw onderzoeksmateriaal. Zo werd het vaak deel van de onderzoeksresultaten. Of het werd gepolijst en was het onderzoeksresultaat tout court.

Maar elk kind heeft een naam nodig, dus wat is het nu? Het lijkt ons goed per ouderonderzoeksgroep te kijken welke specifieke vorm van onderzoek

daar gebeurd is? Exploratief onderzoek? Actieonderzoek? Narratief onderzoek? Zo wordt het geen onderzoek van *Ouders als Onderzoekers* – alsof dat anders is (lees: minder) dan onderzoek dat gebeurt binnen een universiteit of hogeschool. Maar wel onderzoek met de naam die het verdient: kwantitatief of kwalitatief, narratief of evaluatief, experimenteel of conceptueel, casestudy of survey, longitudinaal of verticaal... Dàt zou de hoofdtitel moeten zijn van het onderzoeksrapport dat de resultaten van een ouderonderzoeksgroep publiceert. Met daaronder iets kleiner 'Deze studie kwam tot stand in het kader van *Ouders als Onderzoekers*, een samenwerking tussen ouders, procesbegeleiders en wetenschappers.'

UITVOEREN EN UITBESTEDEN – Zoals bij elke stap, worstelden procesbegeleiders ook tijdens het onderzoekswerk met een paar spanningsvelden. Welke plaats heeft onderzoek bij *Ouders als Onderzoekers* en hoe kunnen we dat benoemen? Maar ook: hoe doe je onderzoek in een participatief proces met ouders? Betekent het dat ze zelf taken opnemen? Een interview afnemen, enquêtes bedelen, teksten lezen, afspraken maken, ... Of betekent het dat ze het onderzoek volledig zelf sturen en aan de wetenschapper vertellen wat die moet doen?

Zoals steeds is het iets tussenin. Ouders komen (telkens weer) tijdens of na het exploreren tot een onderzoeksthema, bespreken met procesbegeleiders en de wetenschappers waar ze naartoe willen, denken samen na over hoe dat best aangepakt kan worden. Wie de interviews afneemt of welke computer de data analyseert bijvoorbeeld, doet er in feite minder toe. Wat wél belangrijk is, is **dat ouders de onderzoekers blijven. Ze zijn méér dan de leveranciers van een interessant en maatschappelijk relevant thema.** Het kader waaruit de onderzoeksvraag groeide, is het kader van de ouders en is ook het kader waarmee de onderzoeksresultaten geanalyseerd worden – door de ouders, samen met de procesbegeleiders en de wetenschapper. **Uitbesteden** kan geen probleem zijn (soms doen wetenschappers aan universiteiten en hogescholen dat immers ook).

Uit handen geven, dat is niet de bedoeling. Daarom is het wél belangrijk dat ouders bijvoorbeeld interviews, uitwisseling, reflectie, uiteenzettingen, ... op zich nemen (eventueel zij aan zij met procesbegeleiders of wetenschappers). Wanneer het onderzoek deel van het publiek debat wordt, komen ouders best in beeld als (mede)onderzoekers. [uit Parijs, januari 2011]

Dat het feitelijke onderzoekswerk ook uitbesteed kan worden, wil natuurlijk niet zeggen dat ouders geen taken mogen of kunnen opnemen. Vaak gebeuren beide. In Oostende bijvoorbeeld beslisten ouders dat het thema opgroeien in de wijk niet alleen hun onderwerp was, maar ook dat van de

jongeren en kinderen. De moeders van de ouderonderzoeksgroep bedeeden enquêtes onder alle ouders in de buurt, samen met de Vlaamse coördinatoren opvoedingondersteuning. De wetenschapper zette focusgroepen op met de jongeren. De ouders kozen er bewust voor om daar niet aan mee te doen. Zonder hen, zo redeneerden ze, zouden de jongeren meer vrijuit kunnen spreken. De procesbegeleiders organiseerden met team Corleone een spel waarin kinderen hun ideeën brachten over spelen en opgroeien in de buurt. De wetenschapper presenteerde nadien de verwerking van het onderzoeksmateriaal. Nadien analyseerden de ouders, procesbegeleiders en wetenschappers dat samen, formuleerden conclusies en aanbevelingen. Hoewel ouders niet alles zelf gedaan hebben, is het onderzoek van opzet en aanpak toch typisch *Ouders als Onderzoekers*.

Een ander voorbeeld komt uit de ouderonderzoeksgroep STOP. Daar was er vraag naar goede hulpverlening voor kinderen (en hun ouders) die kampen met gedragsproblemen. Terwijl procesbegeleiders met de ouders de aspecten van het onderzoeksthema probeerden te structureren [wat houdt met wat verband?], kwamen steeds weer verschillende individuele ervaringen aan bod. Dat werd aangegrepen om ouders een opdracht te geven: elke bijeenkomst beschreef één vader/moeder het volledige hulpverleningstraject dat hij/zij met het kind had afgelegd. Nadat ook de wetenschapper al die verhalen had doornomen, kregen ouders het kader van de vijf B's aangereikt: hulpverlening moet beschikbaar, bruikbaar, bereikbaar, begrijpbaar en betaalbaar zijn. Met die kapstokken stelden de ouders een leidraad op waarmee ze andere ouders in het STOP-programma interviewden. De wetenschapper voerde opnieuw een analyse uit waarna de ouders hun aanbevelingen formuleerden. Met andere woorden: het ruwe onderzoeksmateriaal werd aangebracht door ouders, het analysekader door de wetenschapper. Maar wie de methodologie bepaalde, wie het onderzoeksmateriaal verfijnde en uitdiepte en wie de conclusies verwoordde, dat is achteraf allemaal niet meer zo duidelijk. Een gedeelde kennisontwikkeling, typisch voor *Ouders als Onderzoekers*.

EEN GOED BEGIN IS HET HALVE WERK – Hoe procesbegeleiders de ouders tijdens het onderzoek ondersteunen, lijkt in feite op het werk tijdens het exploreren: structureren en bevragen [zie exploreren kan je leren]. Zo werd gedurende een hele bijeenkomst in de Brugse Poort gebrainstormd over onderzoekselementen in het thema erkenning als vrouw. Welke aspecten wil de groep verder onderzoeken? De moeders vroegen zich af of dat verband hield met culturele achtergrond [worstelen vrouwen van hier daar ook niet mee?], of dat anders is nu dan voor hun eigen moeders (en hoe dat nog zal veranderen voor hun dochters), hoe mannen dat zien, enzovoort. Alle verhalen en ervaringen verzameld in de voorbije bijeenkomsten kwa-

men – op het collectieve in plaats van het individuele niveau – aan bod terwijl de procesbegeleiding de onderzoeksvraag met de moeders probeerde te structureren. Het structureren en bevragen cumuleert als het ware in het onderzoekswerk. Zonder dat voorafgaand proces, komt een ouderonderzoeksgroep waarschijnlijk tot andere resultaten.

Andere stappen die het onderzoekswerk kunnen voorafgaan, zijn **inleidende oefeningen** die procesbegeleiders soms opzetten. In Ronse bijvoorbeeld werd eerst geëxperimenteerd met een exotisch stuk fruit. Hoe onderzoek je iets onbekend? Bekijken, vragen stellen, omdraaien en vanuit een andere hoek bekijken ... Welk soort vragen stel je? Hoe kom je meer te weten? Daarna werd die ervaring overgedragen naar het thema van deze ouderonderzoeksgroep. Als we de opvoedingsondersteunende informatiebrochures over opvoeden willen onderzoeken, hoe pakken we dat aan? We zullen navragen op welke plekken je de brochures kan verkrijgen. Zijn dat ook plekken waar ouders komen? We zullen de brochures bekijken, lezen en de inhoud screenen. Is het verstaanbaar? Is het nuttige informatie? Sluit de informatie aan bij onze vragen? Is de informatie ondersteunend of helemaal niet? Enzovoort. De oefening met het exotisch fruit maakte ouders duidelijk wat onderzoek inhoudt en hoe de groep dat zou kunnen aanpakken. Met de oefening werd ook – en vooral – duidelijk dat de ouders een onderzoek kunnen opzetten.

CONSENSUS – We hadden het er al over in *the clash of participations*. Door het simpele feit dat ze er zijn beïnvloeden procesbegeleiders sowieso wat in een ouderonderzoeksgroep gebeurt en aan bod komt. Dat blijft zo tijdens het onderzoek. **Soms hakken de procesbegeleiders knopen door om vooruit te gaan.** Dan wordt een onderzoeksthema voorgesteld. Wij lazen in de verslagen van alle bijeenkomsten tot nu toe dat het voor jullie vooral daarom en/of daarom draait. Zien jullie dat ook zo of zien jullie dat anders? Als jullie dat ook zo zien, zullen we ons in groep dan daarop concentreren?

Dat er sowieso invloed is, geldt zeker ook voor de wetenschappers. Terwijl ze de ouders ondersteunen in het opzetten van een onderzoek, helpen ze bij de keuze van een goed onderzoeksthema. Goed in die zin dat het onderzoekbaar is en dat het – in de geest van *Ouders als Onderzoekers* – **kan leiden tot veranderingen**. In Ronse bijvoorbeeld wilden veel ouders werken rond de relatie inkomen en opvoeden. Maar inkomen en opvoeden zijn erg complex om te onderzoeken – laat staan hun onderlinge relatie. Inkomen is ook zo alomvattend en overstijgend. Sociale actie voeren is dan haast onbegonnen werk, werkelijke veranderingen bekomen is met *Ouders als Onderzoekers* onmogelijk. Aanbevolen door wetenschappers kiezen ouderonderzoeksgroepen dus voor onderwerpen, methodes, analyses die haalbaar zijn.

Rekening houdend met de collectieve en pragmatische kenmerken van het onderzoek, hebben procesbegeleiders daarbij een belangrijke taak. Zij moeten **blijvend nagaan of elke ouder zich nog in het werk van de ouderonderzoeksgroep kan vinden**. Herkent elkeen zich (nog steeds) in (de verschuivingen in) het thema, in de methodologie, in de analyse van de resultaten? De individuele ervaringen vormen een collectief verhaal dat tegelijk het verhaal van elke ouder moet zijn en blijven.

WE ZIJN ER NIET UIT – Nog steeds, lang nadat enkele ouderonderzoeksgroepen het werk helemaal hebben afgerond, blijven we zitten met vragen over de plaats van onderzoek in *Ouders als Onderzoekers*. Ondermeer tijdens het laatste Europees seminarie met (Franse, Duitse en Belgische) wetenschappers en procesbegeleiders werden heel veel aspecten weer ter discussie gesteld. Hoe valideert *Ouders als Onderzoekers* het weten, de kennis van ouders, en niet enkel de ervaringen van ouders? Hoe leggen we de lat voor onderzoek voldoende hoog, zonder ouders daarvan uit te sluiten? Hoe motiveren en ondersteunen we ouders in de sociale/culturele actie, zonder valse verwachtingen te creëren? Hoe galoppeer je op verschillende ritmes tegelijk: het ritme van participatie en het ritme van onderzoek? Enzovoort.

Hoewel we niet naïef zijn – op een gegeven moment oefenen procesbegeleiders en wetenschappers hoe dan ook invloed uit op het werk van de ouderonderzoeksgroep – blijft de hoofdzaak onveranderd: het onderzoek vertrekt vanuit de vragen, vanuit de probleemstelling van ouders. Dat laat toe dat ouders de klassieke onderzoeksvraag op zijn kop stellen. Ouders vragen “*waarom haakte de school af*” in plaats van het gangbare onderzoek naar “*wat zorgt ervoor dat kinderen van school afhaken*”. En dat is de kern van *Ouders als Onderzoekers*.

*“Dat we een keer zelf mochten nadenken.
Dat ze een keer niet in onze plaats nadenken.
Dat ze niet zeggen ‘dit is lastig in armoede’.
Want ik zeg ‘neen, dit is niet lastig, dat is lastig!’”*
Carine, moeder uit Ronse

Onderzoek in STOP-motion

Wim De Mey⁶⁹

Hulpverlening: het perspectief van ouders in rekening gebracht

In de loop van 2008 is vanuit het STOP-team beslist om deel te nemen aan een groep *Ouders als Onderzoekers*, geïnspireerd op de Franse Universités Populaires des Parents (UPP). Een aantal ouders die deelnamen aan het STOP 4-7-programma vormden een groep en besloten als onderzoeksvraag te nemen: elk kind en elk gezin heeft recht op voor hem/haar gepaste hulp.

69 Vakgroep Ontwikkelings-, Persoonlijkheds- en Sociale Psychologie, Universiteit Gent – coördinator STOP 4-7.

Het STOP 4-7-programma is een behandelingsprogramma voor jonge kinderen [4 tot 7 jaar] met ernstige gedragsproblemen. Zowel de kinderen, de ouders als de school worden bij de behandeling betrokken, onder de vorm van enerzijds groepstrainingen en anderzijds huis- en schoolbezoeken. De hulpverlening is beperkt in tijd (zes maanden tot één jaar). Het STOP-team is het team van hulpverleners dat het STOP 4-7-programma uitvoert.

Een kritiek op het STOP 4-7-programma (De Mey, 2010) is dat het programma door zijn hoge mate aan voorgestructureerdheid niet altijd evenveel ruimte laat voor inbreng van de ouders en dat samenwerking vooral functioneel ingevuld wordt. Deelname aan *Ouders als Onderzoekers* werd dan ook gezien als een mogelijkheid om recht te doen aan het perspectief van de ouders.

In de literatuur wordt uitgebreid gewezen op het belang van samenwerking met ouders om te komen tot een effectieve en respectvolle hulpverlening (Biehal, 2008; Cortis, 2007; Sanders & Roach, 2007; Summers, Hoffman, Marquis et al., 2005; Van Montfoort, 2004). De samenwerking met ouders kan evenwel niet herleid worden tot een instrument voor een meer effectieve hulpverlening. Ouders en kinderen hebben recht op hulpverlening, maar moeten binnen die hulpverlening ook tot hun recht komen (Roose, 2006).

Het is daarom erg belangrijk een onderscheid te maken tussen een instrumentele benadering van samenwerking met ouders en een benadering van samenwerking als een feitelijk uitgangspunt (Roose, 2006).

In de instrumentele benadering wordt de samenwerking gezien als een middel om het uiteindelijke doel – gedragsverbetering bij de kinderen – te bereiken. De samenwerking met ouders is dus nodig om te komen tot een daadwerkelijke verandering van het gedrag van hun kinderen. Dat geldt nog meer wat het behoud van de gedragsveranderingen betreft. Hoe be-

ter de samenwerking verloopt hoe beter de hulpverlening ook vorm krijgt in de door de hulpverleners gewenste richting. Ouders, vanuit hun rol als opvoedingsverantwoordelijken, engageren zich voor de hulpverlening aan hun kind enerzijds en anderzijds wordt de impact van de hulpverlener op het opvoedingsgedrag van de ouders groter. De interventie draait dan om het aanbieden van de juiste omgeving voor het kind via het gedrag van de ouders (Clarke, 2005). In die benadering van samenwerking wordt grotendeels technisch ingezoomd op de relatie met de ouders, eerder dan op de fundamentele vraag naar de kwaliteit van de relatie met de ouders (Clarke, 2005; Gillies, 2005). M.a.w., de uitgangsidee is dat, hoe beter de samenwerking verloopt, hoe effectiever het programma is. Een kritische vraag bij die benadering is of ouders binnen die functionele benadering tot hun recht komen (Roose, 2006). Weten ouders zich gerespecteerd als ouders en als opvoeders? Die vraag verwijst naar een leerproces dat plaatsgrijpt in de interactie tussen ouders en hulpverlener en maakt duidelijk dat er niet zoiets is als één norm voor goede opvoeding, maar dat er meerdere goede praktijken mogelijk zijn (Roose, 2006). Het is niet uitgesloten, maar ook niet per definitie een realiteit, dat ouders binnen een instrumentele of functionele benadering van samenwerking respect ervaren voor hun opvoedingsopvattingen en opvoedingswaarden.

Opvattingen over de samenwerking met de ouders

De instrumentele benadering van samenwerking gaat er van uit dat in de hulpverlening een duidelijk einddoel kan geformuleerd worden.

Samenwerking met de ouders als uitgangspunt betekent dat de hulpverlening vertrekt vanuit de opvoedingsopvattingen van de ouders, en vanuit een met ouders (en kinderen) gedeelde analyse over hoe zij die opvattingen proberen realiseren en welke vragen ze daarbij ontmoeten. Samenwerking als uitgangspunt houdt in dat we hulpverlening zien als een onzekere bezigheid (Roose, 2006). Hulpverlening is dan vooral een dialogisch gebeuren, een intermenselijk gebeuren, eerder dan een vast gedefinieerd gegeven (Parton & O'Byrne, 2000; van Nijnatten, 2004). De uitkomst is niet vooraf bekend, maar het resultaat van afwegen en verantwoorden van standpunten en acties (Roose, 2006). Hulpverlening wordt dan erkend in zijn dimensie van sociaal handelen. Het is wederzijds handelen, op het handelen van anderen georiënteerd (Roose, 2006). Die benadering van samenwerking heeft duidelijke consequenties voor de toegankelijkheid en de voorstructurering van een aanbod. Hoe toegankelijker en minder voorgestructureerd – minder geprotocolleerd – hoe meer een samenwerking als uitgangspunt gerealiseerd kan worden. Die vorm van samenwerking vergt eveneens een sterke inbedding in de directe leefomgeving en leefwereld van de betrokken ouders. Er wordt daarbij vertrokken vanuit een maximalistische benadering van het recht op hulpverlening (Hubeau, 1995). Dat recht verwijst naar de minimumvoorwaarden waaraan hulpverlening moet voldoen om bij te dragen tot de ontwikkeling van een besef van menselijke waardigheid. Dat betekent dat het gaat om een vorm van hulpverlening die de ouders respecteert en vanuit dat respect een bijdrage beoogt tot het ondersteunen van de opvoedingsdoelen van ouders, en tot het verschaffen van middelen tot realisatie van die opvoedingsdoelen. Het betekent het inzetten van middelen of verdelen van middelen op zo'n wijze dat een meer gelijke behandeling – in dit geval van ouders – wordt nagestreefd (Mortier, 2002; Raes & Coene, 2009). Raes en Coene (2009) verwijzen daarbij naar het begrip *capabilities* zoals ontwikkeld door Nobelprijswinnaar Amartya Sen. Een 'capability' betreft het vermogen om een bepaalde toestand te bereiken, een toestand waarvan kan aangenomen worden dat ze voor de meeste mensen waarde heeft en waarbij de vrijwillige keuze om die toestand te bereiken wordt gerespecteerd. Vanuit die visie is de centrale vraag wat concrete ouders met bepaalde middelen – opvoedingsondersteuning – kunnen doen in functie van hun menselijke ontplooiing en ontwikkeling en in functie van die van hun kind(eren) (Raes & Coene, 2009). In gevallen van bijvoorbeeld aangeboren beperkingen of maatschappelijke achterstelling kunnen individuele ouders meer of minder specifieke middelen nodig hebben om eenzelfde niveau van functioneren te bereiken.

De instrumentele opvatting en de opvatting van samenwerking als uitgangspunt staan in een spanningsverhouding tot elkaar gezien de verwachting van effectiviteit en efficiëntie, gemeten aan de doelstellingen van de hulpverlening, en het streven naar kortdurende interventies enerzijds en anderzijds de opvattingen, het tempo en de diversiteit van – ook onverwachte – vragen van de ouders. Die spanning verwijst ook naar een verschillende kijk op voorspelbaarheid in de hulpverlening en beheersbaarheid van de uitkomsten (Roose, 2006).

Dat spanningsveld is eigen aan de positionering van de hulpverlening als sociale interventie, d.w.z. een confrontatie tussen de private opvoeding van de ouders en de maatschappelijke verwachtingen die aan die opvoeding gesteld worden (zie ook Bradt, 2009; Roose, 2006). Hulpverlening is per definitie aangewezen om dat spanningsveld te hanteren. De vraag is dan of de hulpverlening (1) aangestuurd wordt vanuit enkel of vooral de vraag van de ouders (met dan de vraag wat de ondersteuning van de opvoeding met publieke middelen of overheidssteun rechtvaardigt), dan wel (2) enkel of vooral vanuit maatschappelijke bekommernissen (met dan de vraag of hier geen afbreuk wordt gedaan aan de ouderlijke opvoeding), of (3) vanuit de wijze waarop een concreet initiatief zich positioneert ten aanzien van dat spanningsveld en de wijze waarop het daaraan mee vorm geeft. Dat kan door beide perspectieven mee te nemen en de gemaakte keuzes te verantwoorden.

Meestal is er in het denken rond preventie en opvoedingsondersteuning – en dus ook bij de ontwikkeling van programma's – sprake van een top-downbenadering. Op grond van wetenschappelijke analyses wordt een diagnose gesteld van hoe het probleem in elkaar zit en worden door professionals – wetenschappers en hulpverleners – doelen en strategieën ontwikkeld om het probleem op te lossen. Hermanns (2006) stelt echter dat, wil preventie of opvoedingsondersteuning effectief zijn, ze in eerste instantie moet aansluiten bij de vragen, de problemen en behoeften van ouders zelf. In die visie zou men kunnen spreken van een *bottom-up*strategie. De problemen zoals ouders ze zelf ervaren en al dan niet met behulp van professionals formuleren, zijn uitgangspunt voor de hulpverleningsactiviteiten (Hermanns, 2006). Hermanns doet een poging die spanning te hanteren om vertrekend vanuit de vraag van de betrokken ouders een zo effectief mogelijk aanbod te realiseren, in plaats van een van buitenaf ontwikkeld aanbod aan te bieden of zelfs op te leggen.

Belangrijk is om na te denken over wat het doel is van een programma, meer bepaald in functie van de samenwerking met ouders. Het gaat om een aanbod doen van opvoedingsvaardigheden en -inzichten, sociale controle versterken door er voor te zorgen dat ouders hun verantwoordelijk-

heid opnemen, anticiperen op en voorkomen van sociale problemen, of misschien zelfs gezinnen versterken – empowerment – en hun leven verbeteren [Smith, 1997]. Verder stelt zich de vraag wiens doel dat is – van de ouders, de hulpverleners en doorverwijzers, de overheid. We kunnen ons bovendien afvragen of die doelen – en vooral dan vanuit de overheid – niet verschillen als er gewerkt wordt met gezinnen in maatschappelijke posities van structurele marginalisering, dan met economisch en sociaal meer bevoorrechte gezinnen.

Vraagstelling

In dit hoofdstuk willen we dan ook ingaan op hoe de ouders zelf hulpverlening in het algemeen en samenwerking in het bijzonder ervaren. Het is nodig om te omschrijven wat er bedoeld wordt met samenwerking. Vanuit samenwerking als uitgangspunt kan er ook een invulling gegeven worden aan het recht op hulpverlening.

Samenwerking met hulpverleners vanuit het ouderperspectief

Als we vertrekken van samenwerking als uitgangspunt en niet vanuit een instrumentele benadering, is het geen eenvoudige zaak om uitspraken te doen over hoe die samenwerking er uit moet zien. Eigen aan die benadering is dat de samenwerking vorm krijgt in de dialoog tussen hulpverlener en ouders en kind en er daardoor ook telkens weer anders kan uitzien.

Cliënten zijn op inhoudsniveau algemeen wel tevreden over de deskundigheid van hulpverleners. Dat het om een ongelijke relatie gaat – de hulpverlener is deskundiger dan de cliënt – verwachten ze net, gezien ze ook vooral hulp vragen naar aanleiding van het ontbreken van eigen vaardigheden [MacKean, Thurston & Scott, 2005; Smekens, Driessens & Lauwers, 1997]. Het al dan niet als kwaliteitsvol ervaren van de hulpverlening wordt niet zozeer bepaald door wat de hulpverlening doet, maar wel door de wijze waarop. Cliënten hebben een hekel aan hulpverleners die uitstralen dat zij weten hoe het moet [Van Loenen, 1999]. Roose (2006) verwijst naar het feit dat cliënten vooral een ongelijkheidsrelatie op relationeel niveau negatief evalueren. Vooral de wijze van handelen, de houding en opstelling van de hulpverlener zijn doorslaggevend. Cliënten verwachten een respectvolle, authentieke, vertrouwelijke houding van de hulpverlener [MacKean et al., 2005]. Hulpverlening die de competenties en inspanningen van mensen erkent, wordt als positief ervaren. Positieve of negatieve waardering van een voorziening wordt sterk mede bepaald door de mate waarin hulpverleners ouders al dan niet in hun ouderrol erkennen. Ouders – zo bleek uit het onderzoek van Sokoly (1994) – vonden het belangrijk dat hulpverleners hen hielpen met het betekenis geven (*making sense*) aan de problemen van hun kinderen en aan de manier waarop het gezin daarmee omging.

Hetzelfde geldt voor het herkaderen van de (levens)dromen van ouders als ze geconfronteerd worden met kinderen die niet functioneren zoals ze het zich gedroomd hadden (Sokoly, 1994).

Uit onderzoek blijkt dat ouders willen samenwerken met hulpverleners in het nemen van beslissingen rond en het uitwerken en uitvoeren van een behandelplan. Dit houdt o.a. in het samen bepalen van de doelen en wat het best zal werken voor hun kind en hun gezin en dat in een vorm van partnerschap (MacKean et al., 2005; Sokoly, 1994; Whiting, 2000). Dat kunnen meedenken en meebeslissen geeft cliënten controle. Het is daarbij belangrijk om de eigen expertise of competenties en de inspanning die ouders inbrengen en leveren te zien en te erkennen (Cournoyer & Johnson, 1991; MacKean et al., 2005; Sokoly, 1994). Naast het gezamenlijk nemen van beslissingen vinden heel wat ouders het ook belangrijk dat er in een goede samenwerking (collaboration) een proces is van het gezamenlijk vaststellen van de respectieve rollen (MacKean et al., 2005; Sokoly, 1994). Samenwerking vereist dat gezinnen en hulpverleners wederzijds respect hebben voor elkaars vaardigheden en kennis. Het vereist eveneens dat er eerlijk, open en helder gecommuniceerd wordt. De verwachtingen van hulpvragers hebben alle als onderliggende vraag respect (Vranken, 1989). Professionelen mogen erkennen dat ze een deskundigheid bezitten, maar moeten zich er tegelijkertijd van bewust zijn dat hun expertise onvolledig is zonder het unieke perspectief van de gezinnen (Sokoly, 1994).

Veel hulpverleners zijn het er over eens dat hulpverlening de cliënten moet versterken, competentieversterking of empowerment worden vaak als termen daarvoor gebruikt (o.a. Hermanns, 1992; Van Regenmortel, 2002; Webster-Stratton & Herbert, 1994). Andere auteurs stellen zich behoorlijk kritisch op tegen dat empowermentidee (Pease, 2002; Roose, 2006; Sokoly, 1994). Het concept empowerment houdt als het ware in dat cliënten (gezinnen) minder zijn en kracht (power) en autoriteit missen (Sokoly, 1994). Empowerment focust vaak enkel op het microniveau: het ontwikkelen van capaciteiten van individuele mensen, terwijl er geen oog is voor de onrechtvaardige structurele aspecten. Empowerment dient als legitimatie voor de aanpak vanuit de hulpverlening. Het gevaar schuilt hem er in dat er geen verdere rechtvaardiging nodig is (Pease, 2002).

Het is bovendien niet vanzelfsprekend om een competentieversterkend, empowerend model ook daadwerkelijk in de praktijk te implementeren. Dat wordt gehinderd door o.a. volgende factoren: (1) onderhuids blijft zowel bij ouders als hulpverleners de theorie leven dat de problemen voortkomen uit gezinsproblemen en (2) het ontbreken van een heldere definitie van wat empowerment inhoudt (Sokoly, 1994). Een gerichtheid op gezinspathologie – dat

betekent, het gezin zien als 'de vijand die moet vermeden worden of als de ongeïdentificeerde patiënt die moet genezen worden' (Sokoly, 1994) – vormt een ernstige hindernis om te komen tot een stevige samenwerkingsrelatie.

De meeste beschrijvingen van empowerment omvatten twee centrale componenten: (1) de mogelijkheid om *mastery* en controle uit te oefenen over je eigen leven, en (2) toegang tot de benodigde bronnen van steun (*resources*). Het eerste is gerelateerd aan sterktes en competenties, het tweede met het tegemoetkomen aan noden. Empowerment kan dan geoperationaaliseerd worden als een combinatie van competentie en *self-efficacy* enerzijds en sociale steun anderzijds. Competentie impliceert de aanwezigheid van vaardigheden die het individu in staat stellen om gewenste effecten te bereiken. In aanvulling op competentie hebben ouders ook een gevoel van *self-efficacy* nodig. *Self-efficacy* is volgens Bandura (1979) een cognitief patroon dat gebaseerd is op de overtuiging dat men succesvol het gedrag kan vertonen dat nodig is om de gewenste uitkomsten te produceren. Dat onderscheid tussen competentie en *efficacy* is niet onbelangrijk. Competentie verwijst rechtstreeks naar sterktes en mogelijkheden, terwijl *efficacy* verwijst naar de meer individuele perceptie van competentie over een veelheid aan situaties heen. De mogelijkheid om controle uit te oefenen over je eigen leven (competentie en *self-efficacy*) hangt voor een deel af van de toegang tot de benodigde bronnen van steun, die de tweede component uitmaken van een operationele definitie van empowerment. Sociale steun is een belangrijk aspect van *empowerment*. Sociale steun verwijst specifiek naar de beschikbaarheid van een wederzijds ondersteunend netwerk dat mensen kan helpen om de eisen voortkomend uit dagelijkse stress te hanteren.

Die omschrijvingen sluiten echter erg aan bij samenwerking als middel/doel, de meer instrumentele benadering: ouders competentier maken zodat ze betere ouders of opvoeders worden van hun kinderen en zoveel mogelijk zelf de (gedrags)problemen van hun kinderen kunnen aanpakken. Volgende omschrijving (Vansevenant, Driessens & Van Regenmortel, 2008) voegt daar echter wel kritisch bewustzijn aan toe. *Empowerment* is een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dat via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie (p. 133). Sokoly (1994) wijst erop dat empowerment zowel het opbouwen of versterken van sterktes en competenties van gezinnen inhoudt als het veranderen van omgevingscondities die mensen onderdrukken en hen verhinderen controle te nemen over hun eigen leven. Bovendien is empowerment geen eenrichtingsproces, maar een proces van wederzijds leren. In een echt *empowerend* proces, verandert iedereen (Abma, 2009).

Meerdere ouders drukken een nood uit aan ontmoeting met andere ouders en schijnen de kans om elkaar te ontmoeten te verwelkomen, om ideeën uit te wisselen rond goed opvoeden én om van professionele bronnen te horen wat kan helpen (Cortis, 2007; Kane et al., 2007; Smith, 1997). Ouders vinden doorgaans dat het verwerven van kennis, vaardigheden en begrip, samen met gevoelens van acceptatie en ondersteuning van andere ouders in de oudergroep, hen in staat stelt om de controle te herwinnen en zich meer bekwaam te voelen om problemen te hanteren. Dat leidt tot een vermindering van schuldgevoelens en gevoelens van sociale iso-

latie, versterkt de empathie voor hun kinderen en het (zelf)vertrouwen dat ze hun gedrag kunnen hanteren. Sociale steun is een waardevolle manier van samenwerken om ouders terug zelf het heft in handen te laten nemen of om het opvoedingssysteem zichzelf weer te laten reguleren. Belangrijk is vooral dat de steun door de ontvanger gepercipieerd wordt als steun (Hermanns, 2006). Crockenberg (1986) onderzocht de wensen van zeer jonge alleenstaande moeders over de wijze waarop ze geholpen wilden worden. De meeste vrouwen wilden een combinatie van professionele hulp en informele ondersteuning van een netwerk: oudercursussen en zelfhulp-groepen onder de leiding van een deskundige. Het aldus combineren van opvoedingsdeskundigheid, ervaringsdeskundigheid en sociale ondersteuning blijkt aan die wensen te voldoen (Hermanns, 1992). Dat geeft het belang van sociale netwerkvorming weer die gevormd worden door oudergroepen rond opvoeding. Daarnaast werd ook gewezen op het belang van zich gelijk te kunnen voelen aan andere gebruikers van een dienst. Vooral migranten en kansarme gezinnen ervoeren dat ze in opvoedingsondersteunende diensten behandeld werden zoals alle andere gezinnen, en dat hun inbreng even waardevol was (Cortis, 2007).

De probleemdefinitie wordt in al die onderzoeken niet of niet expliciet in vraag gesteld en aldus gereduceerd tot een afstemmingsprobleem tussen vraag en aanbod (Piessens & Lauwers, 2008). Het uitgangspunt is dat ouders externe, professionele hulp vragen voor problemen (o.a. gedragsproblemen) met hun kind.

Evaluatie en samenwerking

Door de wijze waarop we standaard evalueren, construeren we ouders als passieve ontvangers van een dienst, in plaats van als actieve deelnemers aan het proces. De evaluatie dient dan om een steeds betere dienst te kunnen leveren voor de begunstigten (Cortis, 2007). Sommigen betwijfelen de zinvolheid van het betrekken van gebruikers bij de evaluatie, zeker m.b.t. kansarme gezinnen. Hun oordeel zou gedeeltelijk zijn en vertroebeld, omdat ze vanuit hun ervaring van armoede en ongelijkheid geleerd hebben te aanvaarden wat hun aangeboden wordt. Ook als dat niet voldoet aan kwaliteitsnormen. Anderen echter pleiten juist voor het betrekken van specifiek die groepen omdat hun mening bijdraagt tot onze kennis over hun ervaringen, over hun verschillende realiteit. Naast het feit dat ze inderdaad de dominante visie overnemen (zie ook *De cultuur van het zwijgen*, Freire 1972) kunnen ze zo helpen ons aanbod aan hun realiteit aan te passen. Vaak zijn het net die groepen die door hun veelheid aan ervaringen met diensten ervaringskennis hebben verworven. Het is ook een manier om mensen die anders niet gehoord worden, geen stem en geen invloed hebben, een stem en invloed te geven. Daarenboven kan het gezien worden als een recht – een ethisch standpunt – om je mening en voorkeuren over de aangeboden diensten te mogen geven. Participatie is een recht en kan dan ook best zijn vertaling krijgen in de vorm waarin geëvalueerd wordt, als een sociale beleidsruimte waarin gebruikers actief hun eigen positie kunnen herdefiniëren ten aanzien van het sociale beleid en de dienstverlening (in Cortis, 2007).

Algemeen benadrukten gebruikers het belang van betrokken te worden bij evaluatie en gaven ze aan dat onderzoek moet gebeuren door mensen die betrokken zijn op de dienstverlening, o.a. omdat observatie een belangrijke bron van evaluatie kan zijn. Directe evaluatie met de betrokkenen speelt een nog belangrijkere rol als de deelnemers niet geletterd zijn en schriftelijke evaluatie niet kan (Cortis, 2007). Abma (2009) verwijst naar de term *responsieve evaluatie*: het proberen verstaan van een situatie vanuit meerdere perspectieven. En omdat verschillende betrokkenen verschillende belangen en waarden hebben, is het aangewezen niet uit te gaan van consensus, maar de veelheid aan belangen en waarden te erkennen, zonder er uit te sluiten.

Onderzoek naar de praktijk van de hulpverlening is gebaat bij dataverzameling. Maar het is belangrijk om die dataverzameling te zien als inherent aan het hulpverleners, om inzicht te verwerven in wat hulpverleners doen en om kritische vragen te kunnen stellen bij die inzichten. Het betekent vooral de erkenning dat empirische data zinvolle instrumenten kunnen zijn voor een kritische reflectie op de praktijk (Bradt, 2009). Bij die vorm van (evaluatie)

onderzoek ligt de nadruk op betekenisverlening. Dat wil niet zeggen dat er geen (evaluatie)criteria in het spel zijn, maar wel dat er ook aandacht moet gaan naar hoe er met die criteria gewerkt wordt en door wie die criteria ontwikkeld zijn (Piessens & Lauwers, 2008). In een responsieve vorm van evaluatie wordt een programma niet beschouwd als een middel om een vooraf bepaald doel te bereiken maar als een praktijk die verschillende, soms tegenstrijdige betekenissen kan hebben voor de verschillende betrokkenen (Abma, 2006).

Mogelijke criteria voor een recht op hulpverlening: de vijf B's

Om recht te doen aan de samenwerking met ouders – als essentiële voorwaarde om te kunnen spreken van opvoedingsondersteuning – is het nodig opvoedingsondersteuning te kaderen binnen het recht van ouders op hulpverlening. De effectuering van dat recht vergt dat voldaan wordt aan een aantal voorwaarden, met name bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begripbaarheid (Parmentier, 1998; Roose, 2006). We maken de in dit hoofdstuk gebruikte begrippen concreter.

Bereikbaarheid verwijst naar actieve inspanningen wat betreft ondermeer informatie (kennis van het aanbod), en lokalisatie van en afstand naar het aanbod (Bouverne-De Bie, 2005). Dit criterium heeft te maken met het al dan niet ervaren van drempels naar de hulpverlening (Roose, 2006).

Beschikbaarheid verwijst naar het bestaan van een aanbod. Dit criterium verwijst eveneens naar het feit dat de hulpverlening aanspreekbaar is voor zaken die niet direct te maken hebben met het aanmeldingsprobleem: de vereiste m.a.w. om elke hulpvraag minstens te horen om zo uit te sluiten dat mensen enkel voor vooraf bepaalde aanmeldingsproblemen een beroep zouden doen op de maatschappelijke dienstverlening. Beschikbaarheid houdt ook de mogelijkheid in om een stabiele relatie met een hulpverlener uit te bouwen, waardoor mensen voor diverse problemen bij eenzelfde hulpverlener terecht kunnen (Bouverne-De Bie, 2005; Roose, 2006).

Betaalbaarheid gaat over een redelijke verhouding tussen maatschappelijke voorwaarden en beschikbaarheid. De prijs moet betaalbaar zijn, zowel gemeten aan economische maatstaven (financiële kostprijs), als aan sociale maatstaven (opgeven privacy, investeren in vertrouwensrelatie in formele hulp), en aan persoonlijke maatstaven (mogelijke negatieve sociale en psychologische gevolgen van de hulpverlening, verwachtingen naar disciplineren, mogelijkheden om via hulpverlening ook persoonlijke doelen te realiseren) (Bouverne-De Bie, 2005; Roose, 2006). Naar dat criterium van betaalbaarheid verwijst bijvoorbeeld de vrees van arme gezinnen dat

een beroep op de hulpverlening de kans verhoogt op tussenkomsten van de bijzondere jeugdzorg of van de jeugdbescherming (Roose, 2006). Dat kan ook een van de redenen zijn waarom sommige gezinnen zo moeilijk te bereiken zijn. Ze hebben schrik voor de consequenties van het contact met hulpverleners (5 2006).

Bruikbaarheid peilt naar het effect van de hulpverlening. Wordt de beoogde verandering daadwerkelijk gerealiseerd en in welke mate gebeurt dat dan, of worden integendeel contraproductieve effecten vastgesteld? Dat omvat aspecten als de mate waarin de cliënt de hulpverlening als steunend ervaart, de mate waarin het aanbod afgestemd is op de vraag, de vaardigheden en de taal van de cliënt (Bouverne-De Bie, 2005).

Begrijpbaarheid verwijst naar de mate waarin cliënten inzicht hebben in de reden van de interventie en de wijze waarop men het probleem wil aanpakken (Bouverne-De Bie, 2005; Roose & Bouverne-De Bie, 2003). Dat handelt eveneens over de transparantie en tegensprekelijkheid van de hulpverlening, op zo'n wijze dat mensen hun situatie niet uit handen geven maar er zelf mee beleid over kunnen voeren, en zelfs beter dan zonder een beroep op de hulpverlening het geval was (Roose, 2006). De hulpverlening leert hen dan op welke gronden waarom tussengekomen wordt. Mensen kunnen zich ten aanzien van die verantwoording positioneren.

Methode

Binnen het concept van *Ouders als Onderzoekers* is het de bedoeling dat ouders zelf hun onderzoeksvragen formuleren. Hetzelfde geldt voor de onderzoeksmethode. In de praktijk bleek dat geen vanzelfsprekend gegeven. Ouders zaten – mede bepaald door de constructies van zichzelf als onbekwaam of minder bekwaam zien en van de procesbegeleidsters en de onderzoeker als bekwaam of bekwaamer – vooral te kijken naar de inbreng van de begeleidsters van de groep.

Er werd tenslotte vertrokken vanuit een open vraag. Wat zijn de ervaringen van die ouders met hulpverlening en wat zien zij als knelpunten? Aangezien alle ouders ervaring hebben met het STOP 4-7-programma zal een groot deel van de gerapporteerde ervaringen ook op die hulpverleningsvorm slaan.

De ouders kozen ervoor om (onderzoeks)materiaal te verzamelen aan de hand van verhalen en interviews. In deze studie wordt gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek (Maso & Smaling, 1998). Het onderzoek is zowel theoriegericht als praktijkgericht. Dat betekent dat er getracht wordt zicht te krijgen op hoe ouders hulpverlening ervaren.

Er wordt gekeken naar het perspectief dat de ouders aanbrengen, via een inhoudsanalyse van de afgenomen interviews en de verzamelde verhalen. Het betreft steeds semigestructureerde interviews. De verhalen werden genoteerd zonder voorafgaande structurering.

Het proces van inhoudsanalyse omvat drie fasen: voorbereiden, organiseren en rapporteren (Elo & Kyngäs, 2007). Een inhoudsanalyse kan zowel op een inductieve als deductieve manier gebruikt worden. Een deductieve inhoudsanalyse wordt gebruikt als er basiskennis is van het fenomeen of als er al een model is dat kan getest worden. Een inductieve benadering wordt gebruikt om op basis van het beschikbare materiaal van het specifieke te komen tot meer algemene inzichten. Een deductieve benadering vertrekt vanuit een theorie of model (i.c. de vijf B's) om de beweging te maken naar het specifieke.

De voorbereidingsfase start met het selecteren van de eenheid van analyse (Elo & Kyngäs, 2007), evenals het kiezen van de steekproef uit de populatie (*sample*) die als representatief kan gelden voor de totale onderzochte populatie. In deze studie werden de interviews gekozen als eenheid van analyse. Tenslotte kan ook nog beslist worden of naast de manifeste inhoud (de tekst) ook de latente inhoud (stiltes, zuchten, gelach, ...) mee in de analyse betrokken wordt.

In de fase van het organiseren worden de data gecodeerd, verschillende malen herlezen en worden codes gegroepeerd, om tenslotte te komen tot abstracte categorieën (inductief). Bij een deductieve benadering wordt vertrokken van de abstracte categorieën en wordt de tekst gecodeerd met die categorieën in gedachte (Elo & Kyngäs, 2007).

Rapporteren omvat het verslag uitbrengen van zowel het proces als de resultaten van de analyse.

We vertrekken deels van vooraf bepaalde thema's, namelijk de vijf B's. Dat hield in dat het materiaal gelezen werd met een kader (vijf B's) voor ogen (deductief). Genoemd kader werd al gebruikt bij studie naar armoede (Parmentier, 1998) en naar de hulpverlening binnen de bijzondere jeugdbijstand (Roose, 2006).

Daarnaast willen we uit het materiaal zelf ook thema's laten komen (inductief). We verwijzen daarbij naar de *grounded theory*-traditie (Glaser & Strauss, 1967; Strauss & Corbin, 1998). We zijn het coderen gestart met open coding, m.a.w. zonder vooraf geconstrueerde categorieën en stilaan geëvolueerd naar meer centrale categorieën tot elke categorie verzadigd

was en er geen nieuwe data meer verschenen (Fernandez, 2007; Solomon, Pistang & Barker, 2001). Er werd vervolgens bekeken of de vijf B's overeenkomst vertoonden of overlaptten met die meer centrale categorieën.

De deelnemers hadden een à twee jaar geleden deelgenomen aan het STOP 4-7-programma. Er werden tijdens de groepsbijeenkomsten van de STOP-groep *Ouders als Onderzoekers* verhalen verzameld van de verschillende deelnemers. Dat zijn allen ouders die in het verleden deelnamen aan het STOP 4-7 programma, omwille van gedragsproblemen van hun (pleeg)kind. Bovendien werd door die deelnemers besloten ook een aantal ouders, die op dat moment deelnamen aan het STOP 4-7-programma, te interviewen over hun ervaringen met zowel het STOP 4-7-programma als met andere vormen van hulpverlening. In totaal werden verhalen verzameld van zes ouders en werden er interviews afgenomen van nog eens zeven ouders.

Resultaten

In dit deel bespreken we de gegevens verkregen via de verhalen en interviews. Met deze verhalen en interviews proberen we een zicht te krijgen op hoe de ouders hulpverlening hebben ervaren.

Zoals al aangegeven proberen we de inhoud van de interviews en verhalen te analyseren aan de hand van al vooraf bepaalde criteria of thema's: de vijf B's. Het was niet steeds mogelijk en zeker niet eenvoudig om bepaalde uitspraken toe te wijzen aan één van die vijf categorieën. Er is daarom gekozen om enkele thema's ook apart een plaats te geven omdat die zeer uitdrukkelijk naar voor komen in de verschillende verhalen van de ouders.

Zo komen vooral uit de verhalen van de deelnemers aan de STOP-groep *Ouders als Onderzoekers* enkele thema's zeer duidelijk naar voor: de moeizame zoektocht naar de juiste of meest passende hulp, de rol van een diagnose in die zoektocht en de rol van de school ten aanzien van de hulpverlening aan het kind. In samenspraak met de ouders werd door de procesbegeleiders van de groep besloten om het thema school niet verder uit te werken en vooral te focussen op de zoektocht naar de gepaste hulp.

Zoektocht naar de 'juiste' of meest passende hulp

Alle ouders vertellen dat ze al meerdere vormen van hulp hebben gehad of minstens aangeraden kregen. De ervaringen van bijna alle ouders is ook dat hulp werkt, maar slechts tijdelijk. Het lijkt dan ook alsof de juiste hulp niet bestaat of zeker niet zomaar voor het rapen ligt. De onderstaande verhalen zijn daarbij illustratief.

J. komt als pleegkind in het gezin van I. terecht als ze 21 maanden oud is, met een ontwikkelingsachterstand en ernstige verwaarlozing. Er is een wachttijd van anderhalf jaar voor er een testing gebeurt van J. De ontwikkelingsachterstand wordt bevestigd. Enkele jaren later volgt opnieuw een observatie. Er zou sprake kunnen zijn van een hechtingsstoornis. Ze wordt doorverwezen naar een dienst GGZ. Er volgt een escalatie thuis, met opnieuw een vraag tot diagnose (autisme?). Er is een wachttijd van anderhalf jaar. Er zijn te weinig kenmerken om te kunnen spreken van autisme, maar de diagnose hechtingsstoornis wordt ditmaal bevestigd. Intussen zijn ook beschikkingen getroffen zodat een opname in crisis in een internaat mogelijk is. De hulp in het GGZ is helpend en ondersteunend, maar voor de ernstige gedragsproblemen wordt beroep gedaan op het STOP-team.

“Met thuisbegeleidster H. heb ik veel uitgezocht, maar het blijft moeilijk om te weten wat de juiste oplossing is. Wat is de juiste hulp voor mijn kind? Zo verandert de hulpverlening rond C. voortdurend.”

Toen hij voor de tweede keer het eerste leerjaar volgde, is hij opnieuw getest via het CLB. Dat gebeurde in samenwerking met het revalidatiecentrum. De testen gebeurden voor de verschillende vakken, op vlak van psychologie en motoriek. Er is een wachttijd in het revalidatiecentrum en volgend jaar gaan ze S. opnieuw contacteren. Ondertussen moet S. zelf logopedie zoeken en betalen. S. heeft sinds september 2009 kennisgemaakt met de derde thuisbegeleiding. Die derde weet van aanpakken en is ook bezig met Q. De eerste twee luisterden gewoon en bevestigden het verhaal van S. Maar ze gaven geen tips en geen alternatieven (zie ook bruikbaarheid). S. vraagt zich af hoe lang zo'n kennismaking moet duren in thuisbegeleiding. Ze heeft het gevoel nog niets anders gedaan te hebben. *“Je komt hier niet voor mij maar voor Q., ik ben groot genoeg.”* De huidige (derde) thuisbegeleider is wel bezig met Q. maar stelt ook heel veel vragen aan hem, terwijl S. er niet bij is. Bijvoorbeeld over de scheiding enzovoort. Q. zei: *“Mama, die wil gans mijn leven weten”*. (zie ook begrijpbaarheid).

“Ik zoek naar hulp maar voorlopig ben ik er nog niet. Ik denk soms wel ‘wanneer gaat dat gedaan zijn?’ Het kost veel energie en moeite. Zowel de zoektocht als omgaan met de problemen met Q. Soms zit ik heel diep. Je zou het misschien niet zeggen en ik kom er altijd ook weer uit. Mijn omgeving lacht met mijn zoektocht. Ze zeggen mij wat ik moet doen. Bijvoorbeeld Relatine geven. Maar ik wil mijn

kind niet plat leggen. Ik probeer nu Bachbloesem. Hij zegt ook zelf dat hij zich 'opgedraaid' voelt vanbinnen. De relaxatieoefeningen van STOP helpen. Dan ademen we samen diep in en uit. Dat helpt."

"'t Is bijna vijf jaar geleden dat er een opvoeder van K&G geweest is. Dan heb ik thuisbegeleiding gehad voor mijn autistisch kindje. Dan zijn we doorverwezen naar 't Kinderkasteeltje in Nazareth. En dan is de gezinsbegeleiding begonnen."

"Omdat er daar een vrij grote faalangst bij zat, van toch mee naar een kinderpsycholoog te gaan. En we hebben dat zeer kort gedaan. En dan heeft hij ook een jaar fijne motoriek gevolgd bij een kinesist. Voor de kleine, fijne motoriek feitelijk. En nu binnenkort zal de logo opgestart worden. Daar gaat hij ook nood aan hebben."

De rol van een diagnose in de zoektocht naar hulp

Uit de verslagen van de bijeenkomsten blijkt dat diagnoses in de verhalen van de ouders een belangrijke rol spelen. Vaak geven diagnoses of het niet krijgen ervan of het krijgen van de verkeerde diagnose aanleiding tot een verscheidenheid aan emoties bij de ouders.

"Ze heeft geen autisme maar wel de diagnose van hechtingsstoornis gekregen (bij het COS). Dat biedt geen extra hulp."

"Veel ouders vinden GON-begeleiding heel interessant voor kinderen met gedragsmoeilijkheden. Ze zoeken wegen om die te verkrijgen. Het feit dat GON-begeleiding niet rechtstreeks mogelijk is voor kinderen met gedragsmoeilijkheden maakt de ouders kwaad."

"Voor ouders is het niet gemakkelijk als je kind een diagnose krijgt. Je zit in een tweestrijd. Het hoofd zegt dat je de diagnose moet aanvaarden. Een diagnose legt de oorzaak buiten jou (als ouder) maar jij kan je kind wel helpen. Maar het hart heeft verdriet. Een diagnose is lastig en brengt verdriet."

"Veel ouders gaan op zoek naar een diagnose om gepaste hulpverlening te kunnen krijgen. Als ouder wil je natuurlijk ook weten wat er is met je kind, maar als ouder kan je de diagnose zeker ook goed gebruiken voor de hulpverlening. Nadeel is dan wel dat je kind een etiket heeft. Maar dat is echt noodzakelijk voor bijvoorbeeld GON op school. Of voor verhoogde kinderbijslag."

Soms stellen we ons wel vragen bij de manier waarop een diagnose gesteld wordt. Bijvoorbeeld ADHD op zeer jonge leeftijd, terwijl andere dokters zeggen dat je dat zo jong nog niet kan testen. Hoe serieus verloopt die diagnose? Soms is het een hele testbatterij, soms gaat het heel snel, bijvoorbeeld na één observatie of na enkele gesprekken. Gebeurt de diagnosestelling wel altijd correct. Alle dokters en instanties testen op een heel verschillende manier. Soms wordt het echt geforceerd zodat je als ouder de hulp kan krijgen voor je kind die nodig is.

Een diagnose geeft wel richting aan je zoektocht. Als ouder is het ook wel heel belangrijk om te weten wat er scheelt. Maar de hulpverlening wordt met een diagnose niet per se meer haalbaar. Soms bestaat de juiste hulpverlening gewoon niet. Hulpverlening is heel moeilijk te zoeken. Soms hebben ouders het gevoel dat er gewoon geen hulp bestaat.

Bereikbaarheid

Dat betekent dat er een aanbod is van hulpverlening dat voldoende bekend is bij de mensen en dat zich in de directe woonomgeving van de mensen bevindt. Uit de verhalen en interviews komen twee subthema's naar boven: onbekend zijn van het hulpaanbod en de afstand tot het aanbod.

Veel vormen van hulpverlening zijn onbekend voor mensen die hulp zoeken. Ze weten vaak ook niet hoe ze bij die diensten moeten komen. Dat geldt ook voor STOP.

"Wat na zeven jaar? Waar kunnen de kinderen en ouders met hun problemen terecht?"

In contact gekomen via de school, heeft zelf informatie over het STOP-project opgezocht.

De meeste ouders vinden hulp in de eigen regio.

"Ik kom wel van een eindje ver. 't Is toch wel een veertig minuutjes rijden, denk ik wel. Van thuis uit gerekend, denk ik dat het wel zoiets gaat zijn. Bepaalde adressen opgezocht. Ook een beetje omgeving, want dat was één van de verste, dat ligt over Kortrijk. Dat was al heel ver, vooral omdat ja, mijn man werkt ook tot 's avonds laat. Dus je moet dan opvang voorzien voor de andere twee, terwijl dat ik

met hem op therapie ging. Dus ben ik dan terecht gekomen bij de kinderpsycholoog in Waregem, omdat dat qua afstand redelijk was.”

Beschikbaarheid

Dit betekent dat mensen die hulp zoeken ook zo snel mogelijk die hulp kunnen krijgen (dat verwijst dus naar wachtlijsten). Bovendien omvat dat de vraag of de gepaste hulp en het gepaste onderwijs er wel is voor kinderen met gedragsproblemen. Bovendien betekent beschikbaar ook dat mensen die hulp zoeken bij de hulpverleners terecht kunnen voor allerlei problemen en onderwerpen en dat ook over langere tijd.

In de hulpverlening is er nood aan continuïteit. Voor ouders en kinderen zou er iemand (of een dienst) moeten zijn die de constante vormt in de hele hulpverlening. Voortdurende verandering brengt de kinderen met gedragsproblemen ook erg in de war en het schaadt het vertrouwen. Ze moeten telkens opnieuw beginnen, zich aanpassen, weer een andere manier van aanpak gewoon worden.

Uit de interviews en verhalen kwamen enkele subthema's naar voor, namelijk de wachtlijsten en de beschikbaarheid van de hulpverleners zelf.

Voor kinderen ouder dan twee jaar is er een wachttijd van 1,5 jaar (COS).

“Er is een wachtlijst in het revalidatiecentrum en volgend jaar gaan ze S. opnieuw contacteren. Via het revalidatiecentrum kwam ik bij thuisbegeleiding de Tandem. Kindje is getest op 2 jaar 8 maanden. Dan kwamen we op de wachtlijst. Vanaf 4 jaar is er dan thuisbegeleiding gekomen. Maar dat heeft maar twee of drie maanden geduurd. Wij hebben daar moeilijk gedaan. Dat is normaal bij autisme dat je 2-3 jaar op de wachtlijst staat! Nu staat hij weer op een wachtlijst. Ja, met autisme kan je ver lopen hoor.”

Maar eens de hulp start, kan je er echt ook voor allerlei problemen terecht (CKG, MPI, reva, STOP). Vooral je hart kunnen luchten wordt als be-

langrijk ervaren. Sommige diensten zijn niet vlot bereikbaar als ouders hen nodig hebben. Moeilijk is het als dezelfde hulpverlener met beide partners werkt bij echtscheiding. Soms voelt slechts een van beide partners zich gehoord.

Algemene beoordeling centrum GGZ door I.: zeer tevreden, betrouwbare en degelijke hulpverlening, ook ondersteunend in ander overleg rond J.; rode draad in de hulpverlening rond J. Die hulp is de meest constante, de rode draad in alle hulpverlening rond J. I. heeft er heel veel aan, J. ook. Het centrum wil J. niet loslaten. Ze willen de plaats van J. niet ruilen voor hulp aan M. bijvoorbeeld, die het nu ook nodig heeft.

A. heeft bij Y. van zijn drie tot zes jaar thuisbegeleiding gehad. Na drie jaar liep het af, maar A. mag de thuisbegeleidster nog altijd bellen als er problemen zijn. Jammer dat de thuisbegeleiding stopte, A. had er veel steun aan.'

"Alle hulpverlening is tijdelijk en continuïteit ontbreekt. Er bestaat gewoon niets. Daar moet ik me bij neerleggen."

De thuisbegeleiding was zeer ondersteunend maar valt weg wanneer haar kinderen op internaat zijn. Alle oudercontacten en contacten met school of internaat gebeuren dan op het initiatief van A. zelf.

Tijdens STOP is het goed. Maar daarna is het volledig misgegaan en A. mag met haar kind niet meer herbeginnen.

Nu gaat het op en af, maar het is goed dat je altijd nog kan bellen naar STOP. L. voelt daarbij geen enkele rem, er zijn geen drempels. L. belt ook met goed nieuws.

"Zij luisteren vooral naar de papa. Naar mijn verlangens luisteren ze ook wel, maar ze houden niet echt rekening met mij."

"Ja, ik vind wel dat je hier met alle vragen terecht kunt, ja. Het zijn ook mensen met veel ervaring. Dus ik denk wat zij zeggen, dat dat ook wel ter zake is. En ik vind wel ja, ze zijn ook al twee keer aan huis geweest, dus als je wilt, kan je met hen eigenlijk alles bespreken."

De begeleidster belt mij iedere week op dinsdag, om te vragen hoe het is gegaan na STOP, op school en thuis. Dus als ik vragen heb kan ik die dan stellen. En we proberen ook te zoeken alle twee

samen. We proberen naar oplossingen te zoeken elke week. Na de begeleiding gaat de begeleidster nog langskomen thuis. We krijgen nog verdere begeleiding. Ik ga kijken hoe het uitdraait met die begeleiding. Tot nu toe heb ik er een goed oog op.

Als je een probleem hebt, dan gaan die mensen daar zeker voor klaar staan. En ook de thuisbegeleiding, ook eigenlijk. Maar ik weet heel zeker, als ik een heel moeilijke dag gehad zou hebben of ik zit met iets heel zwaars, dat ik zeker mag bellen naar een STOP-medewerker."

"Die mensen staan echt klaar voor je. Ze zijn daar mee bezig. Ze zijn daar achteraf nog mee bezig, met opzoekingen te doen. Van: kijk we hebben dat gevonden. Je kan dat misschien een keer proberen."

Soms melden ouders wel negatieve ervaringen op het vlak van beschikbaarheid.

"Dat was een erkend kinderpsycholoog in Waregem; En zij ging via spel werken aan zijn faalangst. Euhm. Maar ik had dat ook duidelijk gezegd in 't begin van: oké, werken aan faalangst, maar als ik een probleem heb. Allé, mijn vraag was ook van 'help mij eens mee denken hoe dat we best konden aanpakken'. En dat zei ze 'ja maar, schrijf een keer alles op, op papier'. Ze stelde dan wel wat dingen voor, maar dat pakte dan niet uit. Ze was zeer karig met informatie. Maar ze stond wel altijd klaar om 't geld te ontvangen."

Soms moet je het als ouder zelf maar uitzoeken als het ook voor de hulpverlening te moeilijk wordt.

Hij was de tweede dag terug op school toen A. telefoon kreeg: *"wij kunnen niet meer". "Maar wat moet ik dan doen? Ik weet het ook niet."*

Betaalbaarheid

Betaalbaarheid verwijst naar hoe duur de hulpverlening is, zowel financieel als andere kosten (zoals kinderopvang, vrij nemen op het werk, vervoer), met inbegrip van opgeven van privacy en naar buitenkomen als iemand die hulp nodig heeft. Twee subthema's die hier duidelijk naar voor komen, zijn de financiële kost van de hulpverlening en het gegeven dat hulpverlening van ouders vraagt dat ze zich organiseren.

“STOP is gratis. En tien namiddagen zijn goed te doen.”

“Kleine inspanning, ze vragen niet veel rond het kind, rond babysitten en al die dingen. Ben niet aan het werk. Ik heb er niet zo veel last van. Alleen 5 euro materiaal. Anders niets. Zelfs middagmaal krijgen we erbij. ‘k Zou het niet abnormaal vinden als we iets moesten betalen voor het eten of de drank.”

“Ze (CKG) kwamen altijd aan huis en ik was alle dagen thuis. Ik werkte toen niet. Dus in feite was daar niets moeilijks aan. Het was gratis, dus op dat vlak heel gemakkelijk.”

“Ze (CKG) komen aan huis. Voor mensen die gaan werken, als je het 's avonds wil, is de wachtlijst langer. Maar ik ben toch thuis, dus grotendeels komen ze overdag. Maar ze doen wel de inspanning om elke maand eenmaal naar huis te komen ('s avonds). Omdat mijn man dan ook thuis is. 't Is niet alleen de mama die gehoord wordt maar de papa ook. Soms kan het ook eens in de vakantie zijn of op woensdagnamiddag als de kindjes thuis zijn. Ik heb daar eigenlijk heel veel aan gehad en dat kostte niets.”

[revalidatiecentrum] “Ja, dat gebeurt eigenlijk via het school ook, maar het vervoer wordt daar ook geregeld voor het revalidatiecentrum. Dus ze komen hem op school halen en ze brengen hem terug naar school. (De kostprijs) is dus niet veel eigenlijk.”

Bij Y. is dat vastgesteld door een psychiater in B. Gedurende twee maand vijf sessies die telkens 185 euro kostten. A. moest dat eerst zelf betalen en kreeg pas later een vergoeding van het ziekenfonds.

Doordat het Guidance Centrum verbonden is aan de geestelijke gezondheidszorg, zijn de sessies goedkoper. I. betaalde 8 euro per sessie. Als dat teveel is, kan je ook minder betalen.

Ondertussen moet S. zelf logopedie zoeken en betalen.

Het is enorm moeilijk om kampen te vinden voor kinderen met gedragsmoeilijkheden. Het is duur. En ze worden overal scheef bekeken.

(Het MPI) “Voilà, dat is duur. Dat is een beetje duur, maar wij krijgen hulp van het MPI. Ik denk, ik weet het niet, ik betaal de helft en MPI betaalt de rest. Ja.”

Je moet je als ouder goed kunnen organiseren om geholpen te worden.

Er is veel hulpverlening rond J. Dat geeft veel steun, maar vraagt van I. ook veel energie en organisatie. Er is tijd en planning nodig om alle afspraken met de hulpverlening na te komen.

“Ik ben op zoek naar hulp maar voorlopig ben ik er nog niet. Ik denk soms wanneer gaat dat gedaan zijn. Het kost veel energie en moeite.”

De thuisbegeleiding, het vraagt wel een investering als ouder. Een keer per maand woensdagnamiddag naar het CKG gaan betekent dat de partner de oudere kinderen moet opvangen.

“J’ai dit oké, je vais m’organiser et on a fait ça comme ça. Mais par exemple, je suis des cours de néerlandais tous les matins. Et jeudi... j’ai dit que je ne peux pas venir parce que je fait priorité au STOP-projet.”

“Ik ben voltijds thuis. Ik heb nog twee andere kinderen, dus voor mij leek het vrij gemakkelijk, voor de hand, om het te volgen. Maar het feit dat ik nog twee andere kinderen heb ... Een kind gaat wel voltijds naar school en blijft daar ook 's middags eten. Het andere ... die gaat naar bijzonder onderwijs. En een ander kind komt normaalgezien wel elke middag eten, maar ik heb dat aan de oma gevraagd. Omdat oma toevallig juist de donderdag ook één thuis is, en zij gaat dan onze kleinste gaan halen om 's middags te gaan eten. Moest dat niet mogelijk geweest zijn, ging het al een stukje moeilijker gegaan zijn. En moest ik gaan gaan werken zijn, ja dan was dat zo evident niet voor dat waarschijnlijk te regelen. Maar ik heb nu wel het geluk van thuis te zijn.”

“Ik vind het niet duur. Allé, er wordt gevraagd van eenmaal te koken, voor de kindjes, op de tien beurten. En in 't begin van de informatie, maar dat heb ik tot hiertoe nog niet gehoord, was er nog een kleine bijdrage, waarschijnlijk voor het gebruik van het materiaal en zo. Dus eigenlijk, neen, ik vind het in vergelijking absoluut niet duur. Ik vind dat het zeker de moeite waard is, om ervoor naar Gent te komen.”

“Die struikelblok van dat één dag afwezig zijn op school. Dat was voor mij zo'n beetje een doorn in 't oog, dat het zo'n moeilijk was van 'wat ga ik nu doen'? Alle, je weet ook niet op voorhand wat hij

er aan gaat hebben. Als dat baat gehad gaat hebben of niet? En achteraf gezien, ben ik blij dat ik het gedaan heb, voor mijzelf."

"Ik moet van Aalter komen. Normaal blijf ik dan de hele voormiddag in Gent. Het kost wel veel tijd op die manier. Mijn kleinste moet ik dan bij mijn ma of mijn zus brengen. En als 't echt niet mogelijk is dat ze ergens naar toe gaat, breng ik ze gewoon mee. Ze moet nog een jaar worden. Dat is geen probleem. Ik moet niet gaan werken. Als je werkt is het veel moeilijker. Zoals dat ander meisje dat niet meedoet, anders moet ze al haar verlof opnemen. Dat is niet evident dan."

"Het kost ook inspanning als ouder. Om te gaan werken is het ook moeilijker. Ik moet normaal gezien niet gaan werken. Toen we hoorden dat x autisme heeft, dan hebben we, ik en mijn man, van dag op dag beslist dat ik thuis bleef. Want een autistje doe je niet waar je wilt. Dus kan ik alles doen wat ik kan voor x. Er zijn ouders die liever financieel beter zitten dan dat ze hele dagen bij hun kinderen zitten. Ik heb liever wat minder luxe en dat ze dan hun mama bij hun hebben."

"Nee. Want ik werk niet. 't Was niet moeilijk. Mijn oudste is tien jaar, ze kan haar plan trekken. Vervoer is ook geen probleem. 't Is gratis."

Ik doe mijn verhaal omdat ik dikwijls met de vinger wordt gewezen: ik ben een slechte mama. Terwijl ik toch duidelijk veel doe voor mijn kinderen. Ik blijf me inzetten terwijl andere mensen al lang zeggen: geef toch op, je gaat nog onderdoor aan je kinderen. Maar ik wil blijven vechten en als ik kon zou ik ze ook thuishouden. Maar dat is niet haalbaar.”

“Ik heb ouderschapsverlof genomen. Euh ... ja, ik had al ouderschapsverlof op woensdag en ik heb het dan verzet naar donderdag eigenlijk.”

Ook voor de kinderen kan er een kost aan zitten

“En ook het sociaal contact begint voor door te wegen. Hij mist zijn vriendjes van de klas. Hij hoort dan ook wel achteraf van dat ze dit of dat hebben gedaan in de klas en hij heeft dat niet mogen meemaken. Alle, zo al van die dingen. Dat begin ik wel te merken aan hem, dat hij daar moeite mee heeft. En ik denk dat ook dat één van de oorzaken is waarom dat hij niet meer graag komt. Omdat hij te veel de klas mist, het sociale, denk ik. Ik ga niet zeggen leren of zo. Maar wel het sociale. Hij begint er eigenlijk echt veel moeite mee te hebben.”

Bruikbaarheid

Bruikbaarheid slaat op het feit of je iets kan met de aangeboden hulp, of ze werkelijk helpend is. STOP en andere vormen van hulp zijn vaak bruikbaar, maar niet over de lange termijn. Sommige vormen van hulp (CKG) hebben onvoldoende effect. Het feit dat er ook met het kind zelf gewerkt wordt, wordt door ouders gewaardeerd.

Algemene beoordeling van STOP door I.: J. heeft er veel aan gehad. Haar gedrag is verbeterd. STOP-methodes bieden houvast. Ouder-
groepen waren voor I. zeer zinvol. Heel tevreden. Helaas is die hulp-
verlening maar tijdelijk. (dat verwijst ook naar de beschikbaarheid).

Het is goed dat de thuisbegeleiding kan meekomen naar de ouder-
training van STOP, dat is zeer positief. Thuisbegeleidster H. heeft het
STOP-programma mee gevolgd: ze ging met A. naar de oudertrain-
ing. A. heeft daar veel aan gehad en is blij dat de mogelijkheid be-
stond om thuisbegeleiding mee te brengen.

"Het beloningssysteem is soms tegennatuurlijk. Mijn kind bijvoorbeeld wil alleen studeren voor een stickertje, terwijl het gewoon zo hoort dat ze haar best doet."

"...en eigenlijk had hij toen met de stiefkinderen nog liever een dagcentrum gehad: de begeleiding van de kinderen zelf is intensiever en er is meer correctie op de kinderen. Terwijl thuisbegeleiding meer voor de ouders is dan voor de kinderen."

S. is Q. anders gaan aanpakken. Met meer complimenten en minder aandacht. Q. kan nu makkelijker zijn emoties tonen. De relaxatieoefeningen helpen zeer goed.

I. ging graag naar STOP en heeft er veel bijgeleerd. Maar een maand later was er nog weinig effect.

"Ik vind het zeer efficiënt, het werkt voldoende naar mijn verlangens toe en vooral in de eerste plaats om mijn kind een beetje te handhaven naar opvoeding toe."

"Maar je mag ook eens komen kijken en zo. Je ziet je kind dan ook bezig."

"Onlangs deden we een spelletje met de mensen van STOP. En dan dacht ik oei, ik doe dat bij mijn dochter soms ook, dat ik haar niet genoeg stimuleer of motiveer om iets te doen. Dat heeft wel indruk gemaakt moet ik zeggen."

"Ik merk wel aan J. dat hij wel een paar dingen oppakt. Alle, maar niet zo veel. En dat is eigenlijk een beetje zoeken van hoe dat je hem eigenlijk best aanpakt. Wat tot nu toe goed gelukt is, tot de laatste dagen, niet meer."

"Veel bijgeleerd over opvoeding. Bij ons was 't vroeger altijd roepen en tieren als hij mij uitdaagde. Nu is dat op een rustige manier. En veel belonen enzo wat ik vroeger niet deed."

Sommige ouders gaan ook niet altijd akkoord met het advies dat ze van hulpverleners krijgen."

"Je moet zus en zo, terwijl de ouders ook een eigen stijl en idee hebben over de opvoeding van hun kinderen. Ze moeten van mijn

kind geen modaal kind maken. Wel een beetje bijschaven met hulpverlening, maar zijn karakter blijft wel."

"C'est toujours mieux comme ça, mais je vois que mon enfant a appris quelque chose, si. Comme le time-out par exemple. S'il y a un problème, il doit dire STOP... Et là je comprends qu'il a quelque chose qui ne va pas. Mais avant ce n'était pas comme ça."

"De kaarten die J. krijgt, hij neemt die mee naar huis maar hij gebruikt ze niet. Bv de thermometer, stappenplannetje. Hij is daar eigenlijk al een beetje te oud voor (bijna 8 jaar). Als ik zeg: neem het mee naar school, zegt hij 'ja maar mama, dat zijn wel tekeningen voor kleintjes'. Groten gaan zich daarvoor schamen om dat mee te nemen. 't Is heel goed maar het is meer voor kleintjes."

"Het CKG die komen maar een uurke per week. Mijn kleine kan zich wel een uurke stilhouden. Maar daar los je niets mee op. Maar hier zijn ze een ganse dag, ze lokken situaties uit en zien hoe het kind er op reageert en dat vind ik positief."

"Ze komen wekelijks aan huis (CKG). De ene keer gaan ze echt naar je verhaal luisteren. De andere keer gaan ze echt bezig zijn met de kinderen. Er zijn momenten geweest dat ze gewoon een keer goeiedag kwamen zeggen. Ze hebben vanalles. Tot een feestje toe: carnavalsfeestje voor de kinderen. Dat was echt heel goed. Want ik heb nog altijd contact met die mevrouw. Het was echte ondersteuning. "

"Non, ze (MPI) zijn goed. Als ik nu zie, de freinet, dat was niet goed. Zij hebben geen psycholo ... Allé, voor mij hé, dat is mijn ervaring. Dat is niet goed hé. Non, Saint-Gregorius, dat is de beste school van de land (lacht). Directe! Comme ça on ne va plus parler de ça (lacht)."

Ook het samenkomen met lotgenoten is belangrijk en helpend.

"Maar dat is ook voor de ouders interessant. Omdat je dan ook die sessies met de ouders hebt en omdat je ook ervaringen hoort van anderen. Je hoort (1) dat je er eigenlijk niet alleen ... Allé, dat er nog mensen zijn die hetzelfde meemaken, die ook wel eens moeilijke momenten hebben met hun kind. Euh, en (2) je krijgt ook veel tips om dingen anders aan te pakken. Dus ik denk wel dat het zeker aan te raden is om hulp te zoeken en met anderen erover te praten, omdat je daar veel van opsteekt."

"En veel babbelen met andere ouders. Dan herken ik mijn eigen zoon daarin. Dat ze hetzelfde probleem hebben eigenlijk."

"Dus ik denk wel dat het zeker aan te raden is om hulp te zoeken en met andere erover te praten, omdat je daar veel van opsteekt."

[Tanderuis] *"Wij en nog een koppel, die samen iets gaan drinken en hun ervaringen wat kunnen vertellen, zolang je op die wachtlijst staat. Er zijn dingen die wij meegemaakt hebben, die hen kunnen helpen. En dingen die zij meegemaakt hebben, die ons kunnen helpen."*

Begrijpbaarheid

Is geweten wat er zal gebeuren in de hulpverlening? En is wat er gebeurt begrijpbaar voor de mensen die hulp vragen? Op voorhand informatie krijgen over wat er zal gebeuren is belangrijk. Maar je ervaart het natuurlijk pas als je er in zit.

"M. is dan wel gekomen en heeft dat allemaal uitgelegd."

Wel, de mensen (STOP) komen de eerste keer aan huis met puur informatie. De tweede keer, dan moet je eigenlijk zeggen of je eraan deelneemt of niet. En dan komen ze nog een keer naar huis om een voorstelling te maken voor het kind zelf, op kindniveau, wat ik heel goed vind."

"Nee, niet echt op voorhand. Vooral hier dan, de eerste sessie dat we hier waren. Ik had op voorhand wel een folderke gekregen."

Over het comité: *"Ik denk het wel, ik weet het niet honderd procent zeker, ik ben er eigenlijk niet zo van op de hoogte gesteld van het comité uit."*

"Ze heeft wel op voorhand informatie genomen. Ik kende het Kinderkasteeltje enkel en alleen van kinderen die ze plaatsden. Want er worden daar ook kindjes geplaatst. Toen ze mij daarover spraken dacht ik wel 'ja maar, mijn kinderen gaan niet weg van mij'. Dat was mijn eerste gedachte. Toen heb ik een heel informatiepakket gehad van wat ze allemaal doen en wat het allemaal inhoudt. En dan had ik zoiets van: ja 't is goed. Maar mijn eerste reactie was: ja maar, mijn kindjes niet afpakken hé. Maar met ne grote uitleg daarachter, weet je dat ze ook andere dingen doen."

Ouders begrijpen niet altijd dat er bij sommige diensten vooral met hen gewerkt wordt en niet met het kind. Praten met de ouders en puzzelen met het kind, het is niets steeds duidelijk hoe dit kan helpen. Soms wordt er tussengekomen zonder dat ouders begrijpen waarom (o.a. gedwongen hulp).

A. vindt het ook normaal dat de meeste gesprekken met haar waren.

“Je komt hier niet voor mij maar voor Q., ik ben groot genoeg.”

“En zij ging via spel werken aan zijn faalangst. En dan ben ik na een aantal weken, ... Omdat ik ook geen verandering zag. J. ging daar heel graag naartoe, omdat het voor hem een vorm van spelen was en 't was ook persoonlijke aandacht. Een één-één relatie, maar hij veranderde er zeker niet door.”

Pleegdienst is gestart in 2002, pleegdienst is er om te controleren of alles goed gaat met J. en I. te steunen. Maar met de eerste begeleider klikte het niet. Met de 2de klikte het wel maar die stopte tijdens de crisis in de zomer van 2007. Met de 3de begeleider klikte het niet: onvoldoende op de hoogte van het dossier tijdens de crisissituatie (2007). Dat leidde tot een conflict in de zomervakantie 2008. Het Comité wou J. weghalen en I. was verbouwereerd dat zij daarover niet geconsulteerd werd. Ze heeft jaren voor J. gezorgd, ze heeft zich ingezet en voelde zich een beetje klant van de pleegdienst en het Comité. Daarom verontwaardigde het haar dat ze niet geconsulteerd werd over J. en dat er zonder meer beslist zou worden om de pleegzorg voor J. te stoppen en J. in een internaat te plaatsen. I. had op die manier het gevoel dat haar inzet niet erkend werd. Ze vond ook dat een conflict tussen volwassenen (tussen I. en de pleegdienst) beslecht zou worden met het kind. Kortom, J. zou dan de nadelige gevolgen dragen van een conflict tussen pleegmoeder en pleegdienst.

Samen met de steun van het Guidance Centrum en STOP werd een vergadering belegd over die crisissituatie en het conflict met de pleegdienst. Alle organisaties hebben zich ingezet voor het welzijn van J. (in plaats van zich te mengen in het conflict). Uiteindelijk hebben het Comité en de jeugdrechtbank voor I. een nieuwe pleegdienst gezocht. Er wordt nu uitgekeken naar wat haalbaar is in I.'s gezin (in plaats van wat is haalbaar in het biologische gezin van J.). J. woont permanent en al heel lang bij I., dus moet er rekening gehouden worden met de organisatie van I. I. heeft nu zeer goede ervaringen met de nieuwe pleegdienst. Ze kijken goed mee, volgen alles goed mee.

“Alle hulpverlening aan Y. en C. verliep langs het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg. Positief daaraan is dat het Comité altijd advies heeft gegeven rond welke hulpverlening en dat het Comité ook hulpverlening kan ‘forceren’ (laten opschuiven op wachtlijsten). Het opent wegen, alles is mogelijk. De hulpverlening is vrijwillig maar natuurlijk niet echt vrijwillig. Met mijn hoofd wist ik dat het niet haalbaar is om mijn kinderen bij mij te houden, maar met mijn hart wil ik ze wel thuis.”

A. wil geen officiële pleegplaatsing omdat ze vindt dat het dan te moeilijk is om haar kinderen nadien nog terug te krijgen.

Discussie

Uit de literatuur blijkt dat het perspectief van de ouders op hulpverlening niet vaak in rekening wordt gebracht. Uit de verzamelde verhalen en afgenomen interviews komt sterk de frustratie van ouders naar voor over hoe moeilijk het zoekproces is naar gepaste hulp. De juiste hulp blijkt uit de meeste ervaringen niet te bestaan of toch nog niet gevonden te zijn. Hulp is vooral tijdelijk helpend. Hulpverleners lijken ouders ook niet echt te kunnen helpen in hun zoektocht naar de meest gepaste hulp.

Diagnoses spelen een heel belangrijke rol in de zoektocht naar hulp. Het al dan niet krijgen van een diagnose of een gepaste diagnose geeft aanleiding tot heel wat emoties (kwaadheid, verdriet, frustratie). De hulpverlening blijkt zo georganiseerd te zijn dat een diagnose toegang verleent tot bepaalde vormen van hulp (revalidatiecentrum, GON-begeleiding). Diagnoses zijn echter zelden het antwoord op de vraag van de ouders. Een diagnose geeft niet steeds of zelfs eerder zelden rechtstreeks aan wat nu het best gebeurt met het kind.

De meeste ouders zien de bereikbaar (afstand) van de hulp niet als een probleem. Het niet bekend zijn met bepaalde vormen van hulp wordt wel gezien als een hinderpaal.

De beschikbaarheid van de hulpverleners voor allerlei vragen en zorgen wordt door de meeste ouders positief ervaren: er worden beduidend meer positieve uitspraken gedaan dan negatieve rond dat subthema. Ouders kunnen vaak bij de hulpverlener terecht ook buiten de aangemelde problemen en soms zelfs langer dan de eigenlijke hulpverlening loopt. Wachtlijsten zijn erg frustrerend. Als je als ouder hulp nodig hebt, heb je geen boodschap aan een wachtlijst van een half jaar tot soms zelfs twee jaar.

Heel wat hulpverlening is financieel betaalbaar voor een breed publiek (CKG, thuisbegeleiding, STOP 4-7). Psychiaters, privaat werkende psychologen of logopedisten zijn dan weer enkel voor kapitaalkrachtige ouders een haalbare kaart. Diensten geestelijke gezondheidszorg situeren zich daar tussenin. Alle organisatorische maatregelen die ouders moeten nemen om te kunnen deelnemen aan hulpverlening vormen vaak wel een zware belasting: vrijnemen van werk, zorgen voor kinderopvang, vervoer organiseren, ... Sommige ouders vinden ook de tijd die het kind niet op school kan doorbrengen omwille van de aangeboden hulp (STOP) een grote kost.

Ouders zijn gematigd positief over de bruikbaarheid van de aangeboden hulp: vaak is er aanvankelijk een positieve evolutie, maar die verdwijnt weer na verloop van tijd.

Hulpverleners nemen nog soms te weinig tijd om goed uit te leggen wat er zal gebeuren en waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Ouders ondergaan nogal eens de hulpverlening. Ze ervaren zichzelf als vragende partij en durven dan vaak ook niet ondankbaar lijken. Vanuit een constructie van zichzelf als minder competent zien durven ze ook weinig vragen te stellen ten aanzien van de geboden hulp. Sommige ouders echter melden wel assertieve reacties.

Roose (2006) vindt in de door hem uitgevoerde literatuurstudie, gecombineerd met onderzoek naar cliënten in de bijzondere jeugdzorg eveneens dat cliënten wat **beschikbaarheid** betreft verwijzen naar het kunnen aanspreken van hulpverleners op andere problemen dan de aanmeldingsproblemen (Roose, 2006). Cliënten benoemen eveneens het minder bekend zijn van de hulpverlening (Roose, 2006). We vonden niet direct verwijzingen terug naar het profiel van een organisatie of hulpverleningsvorm als drempel.

Onder **betaalbaarheid** werd wel verwezen naar andere kosten die ook uit de interviews in dit onderzoek blijken: financieel, zich moeten vrijmaken, opgeven van een stuk privacy (Roose, 2006). Uit de afgenomen interviews blijkt heel duidelijke de grote inzet die deelname aan het programma van ouders vergt: zich vrijmaken voor bijeenkomsten, het kind naar de bijeenkomsten brengen, tijd vrijmaken voor huisbezoeken, aan de slag gaan met de besproken thema's, ...

Roose (2006) wordt bij zijn doelpubliek uit de bijzondere jeugdzorg met meerdere problemen geconfronteerd wat betreft de **bruikbaarheid** (stroef regelgeving, minder goede afstemming tussen hulpverleners en mensen in de armoede) en de **begrijpbaarheid** (vooral naar gedwongen hulpverlening, hulpverlening die mensen overkomt).

Zoals ook uit de interviews blijkt, ervaren ouders zowel het elkaar kunnen ontmoeten als het concrete materiaal dat besproken wordt helpend (**bruikbaarheid**). Hier werd grote overeenkomst gevonden met elders gerapporteerde bevindingen: zowel de groep als sociale steun, en als forum, als de concrete strategieën die zowel ouders als kinderen werden aangereikt, maken een verschil voor de deelnemende ouders (Cortis, 2007; Kane et al., 2007; Smith, 1997).

Het samenbrengen van ouders onder begeleiding, kan aanleiding geven tot een dialoog waarbij niet beheersbaarheid centraal staat, maar het samen denken met anderen, het zien van een diversiteit van oplossingen. Dat geeft ook aanleiding tot de vraag binnen welke voorwaarden – de vijf B's kunnen daarbij behulpzaam zijn – ouders de hulpverleningsactiviteiten als zinvol en ondersteunend ervaren. Dia maakt dat de aandacht verschuift van enkel de vraag van de ouders naar vooral de vraag hoe de ontmoeting tussen ouders en hulpverleningsinstelling kan gerealiseerd worden, zodat elk vanuit zijn eigen medeverantwoordelijkheid kan bijdragen tot de opvoedingskansen van de betrokken kinderen (Vandenbroeck, 2008). Van Nijnatten (2004) pleit eveneens voor een dialogisch maatschappelijk werk waarin de stem van de cliënt en de stem van de hulpverlener er beide toe doen. Het gaat er om in dialoog tussen cliënt en hulpverlener nieuwe betekenissen te maken, die de cliënt helpen om zijn leven weer zelf in handen te nemen. Die vorm van hulpverlening is dan ook constructief, maar ook kritisch en problematiserend ten aanzien van waarheden over het leven van mensen in de hulp in het bijzonder. De sociale context waarbinnen mensen functioneren en verschillende interpretaties van de werkelijkheid moeten in rekening gebracht worden in de hulpverlening (van Nijnatten, 2004).

De bundeling van de verzamelde verhalen – en vooral de weerkerende thema's binnen die verhalen – kunnen nu gebruikt worden in discussie met het beleid, zowel van organisaties als op het Vlaamse beleidsniveau.

Een kritische reflectie op die vorm van praktijkonderzoek is dat beleid buiten de praktijk gelegd wordt. De interviews met ouders in dit onderzoek zijn immers te zien als een vorm van erkenning van *Ouders als Onderzoekers*. De interviews vertrekken vanuit de samenwerking met ouders en de bevindingen moeten leiden tot de constructie van een andere beleidspraktijk. Ouders worden binnen De opzet van een *Ouders als Onderzoekers* onderzoekers van hun eigen onderzoeksvragen, maar op zo'n manier dat de resultaten ingebracht kunnen worden in discussies met het beleid. De boeiende vraag is of dat soort onderzoek vanuit het perspectief van de betrokkenen zelf leidt tot andere probleemdefinities, tot een andere vorm van wetenschap en een andere plaats van de wetenschap in een democra-

tische samenleving (Vandenbroeck, 2009). Leidt dat soort onderzoek ten slotte ook tot een andere dialoog met het beleid? Deelname aan het project *Ouders als Onderzoekers* is, in aansluiting met het eigen onderzoek met ouders, zoals ondermeer via de interviews met ouders die deelnamen aan het programma (De Mey, 2010), voor het STOP-team een hefboom tot reflectie over de eigen beleidspraktijk. De vraag of ouders tot andere probleemdefinities zullen komen dan degene die in het dominante discours – individuele ouderlijke verantwoordelijkheid – geformuleerd worden is nog de vraag, aangezien ouders zelf deel uitmaken van de maatschappelijke trend tot individualisering (zie opnieuw Freire, 1972).

Het is vooral belangrijk om de discussie open te houden. Hulpverlening is een erg onzekere bezigheid (Mollenhauer, 1986; Roose, 2006; van Nijnatten, 1995). Uit de ervaringen van ouders blijkt dat dat aspect – de onzekerheid van hulpverlening, het feit dat er geen pasklare antwoorden zijn – weinig of niet in communicatie gebracht wordt.

Bibliografie

- Abma, T. A.** (2006). The practice and politics of responsive evaluation. *American Journal of Evaluation*, 27, 31-43.
- Bradt, L.** (2009). *Victim-offender mediation as social work practice. A comparison between mediation for young and adult offenders in Flanders*. Ongepubliceerd proefschrift, Universiteit Gent: Gent.
- Clarke, K.** (2005). Childhood, parenting and early intervention: A critical examination of the Sure Start national programme. *Critical Social Policy*, 26, 699-721.
- Cortis, N.** (2007). What do service users think of evaluation? Evidence from family support. *Child and Family Social Work*, 12, 399-408.
- Cournoyer, D. & Johnson, H. C.** (1991). Measuring parents perceptions of mental health professionals. *Research on Social Work Practice*, 1 (4), 399-415.
- Crockenberg, S.** (1986). Professional support for adolescent mothers: who gives it, how adolescent mothers evaluate it, what they would prefer. *Infant Mental Health Journal*, 7, 49-58.
- De Mey, W., Messiaen, V., Van Hulle, N., Merlevede, E., & Winters, S.** (2005). *Samen sterker Terug Op Pad. Een vroege interventie voor jonge kinderen met gedragsproblemen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Fernandez, E.** (2007). Supporting children and responding to their families: Capturing the evidence on family support. *Children and Youth Services Review*, 29 (10), 1368-1394.
- Freire, P.** (1972). *Pedagogie van de onderdrukten*. Uitgeverij In den Toren, Baarn.
- Glaser, B. & Strauss, A.** (1967). *The discovery of grounded theory*. Chicago, Aldine.
- Hermanns, J.** (1992). *Het sociale kapitaal van jonge kinderen*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Hermanns, J.** (2006). Opvoedingsondersteuning: van pedagogische preventie naar empowerment. In F. M. J. Decoene, T. Vanthuyne, & G. Verschelden (Ed.), *Samen op een hobbelpaard. Over preventie en ondersteuning van opvoedingssituaties*. (pp. 151-161). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Kane, G. A., Wood, V. A., & Barlow, J.** (2007). Parenting programmes: a systematic review and synthesis of qualitative research. *Child: care, health and development*, 33 (6), 784-793.
- MacKean G. L., Thurston, W. E., & Scott, C. M.** (2005). Bridging the divide between families and health professionals' perspectives on family-centred care. *Health Expectations*, 8, 74-85.
- Maso, I., & Smaling, A.** (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Boom: Amsterdam.
- Montfoort, A. J. van** (2004). Vraaggericht werken? Drie modellen voor de relatie hulpverlener-cliënt. *Sociale Interventie*, 1, 9-17.
- Mortier, F.** (2002). We zijn allemaal kinderen: bruggen tussen rechten voor kinderen en rechten voor volwassenen. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten, extra editie*, 10-17.
- Parmentier, S.** (1998). Kansarmoede en rechtshulp. *Alert*, 24 (1), 24-31.
- Parton, N. & Byrne, P.** (2000). *Constructive social work. Towards a new practice*. New York: Palgrave.

- Pease, B.** (2002). Rethinking empowerment: A postmodern reappraisal for emancipator practice. *Sociale Interventie*, 3, 29-37.
- Piessens, A. & Lauwers, L.** (2008). *Onderzoek evaluatie toegankelijkheid Integrale Jeugdhulp*. Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent.
- Raes, K. & Coene, G.** (2009). Sociale grondrechten als voorwaarden voor een gelijke handelingsvrijheid. *Welzijnsgids – Algemene Noden, Armoede* (72), 25-48.
- Roose, R.** (2001). Cliënten over formele hulpverlening. Onuitgegeven rapport in het kader van het onderzoek Integrale Jeugdhulpverlening Waasland. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Sociale agogiek.
- Roose, R.** (2006). *De bijzondere jeugdzorg als opvoeder*. Academia Press, Gent.
- Sanders, R., & Roach, G.** (2007). Closing the gap? The effectiveness of referred access family support services. *Child and Family Social Work*, 12, 161-171.
- Smekens, E., Driessens, K. & Lauwers, J.** (1997). *Als een vogel zonder vleugels. Arme gezinnen aan het woord over formele hulpverlening*. Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen.
- Smith, R. S.** (1997). Parent education: Empowerment or control? *Children & Society*, 11, 108-116.
- Sokoly, M. M.** (1994). *Parent-professional relationships and family empowerment: Developing a framework for understanding*. Unpublished dissertation. Vanderbilt University, Nashville, Tennessee.
- Solomon, M., Pistrang, N. & Barker, C.** (2001). The benefits of mutual support groups for parents of children with disabilities. *American Journal of Community Psychology*, 29 (1), 113-132.
- Strauss, A., & Corbin, J.** (1998). *Basics to qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage publications, London.
- Summers, J. A., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A., Poston, D. & Nelson, L.** (2005). Measuring the quality of family-professional partnerships in special education services. *Exceptional Children*, 72 (1), 65-81.
- van Nijnatten, C.** (2004). *Opvoeding, taal en continuïteit. Een pleidooi voor dialogisch maatschappelijk werk*. Amsterdam: Boom.
- Van Regenmortel, T.** (2002). *Empowerment en maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*. Leuven: Acco.
- Vansevenant, K., Driessens, K., & Van Regenmortel, T.** (2008). *Bind-kracht in armoede. Boek 2: Krachtgerichte hulpverlening in dialoog*. Leuven: Lannoo Campus.
- Vranken, J.** (1989). *Hulpverlening en de structuren van het dagelijkse leven van de armen*. UFSIA, Antwerpen.
- Webster-Stratton, C., & Herbert, M.** (1994). *Troubled families – problem children. Working with parents: A collaborative process*. John Wiley & Sons: Chichester.

Procesbegeleiders begeleiden de ouders om hun onderzoeksresultaten bekend te maken en beleidsverandering door te voeren.

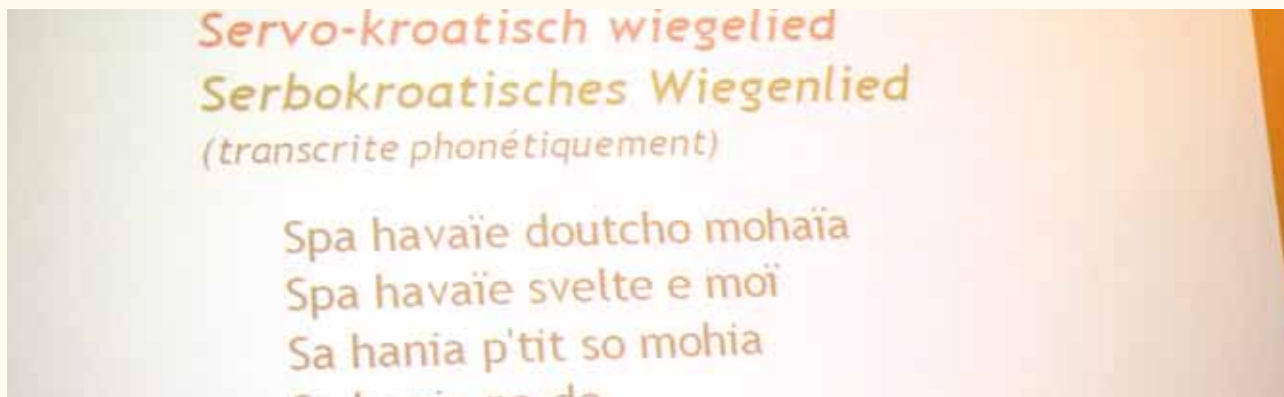
- De procesbegeleiders en de coördinatie staan in voor de prospectie van mogelijk relevante beleidsactoren.
- De procesbegeleiders zoeken met de ouders naar een gepaste vorm om de onderzoeksresultaten en beleidsaanbevelingen bekend te maken.
- De procesbegeleiders ondersteunen ouders om de resultaten zelf bekend te maken.
- De procesbegeleiders zoeken desgewenst mee naar een vervolg op de ouderonderzoeksgroep.

OP DE BARRICADEN – *Ouders als Onderzoekers* is geen bezigheidstherapie. We hebben geen jaar of langer aan iets gewerkt dat louter leerrijk en interessant is. Bedoeling is uiteindelijk om **het beleid te beïnvloeden en veranderingen teweeg te brengen**. Het beleid beïnvloeden kan op lokaal, bovenlokaal of nationaal niveau. Bijvoorbeeld de directie van een buurtschool aanspreken (lokaal), de inhoud van de lerarenopleiding bijsturen (bovenlokaal) of nieuwe richtlijnen aanreiken over huiswerkbegeleiding of de schoolrekening (nationaal). Veranderingen kunnen een vorm van **sociale en/of culturele actie** zijn (zie hieronder niet vrijblijvend tegensprekelijk). Bijvoorbeeld moeilijkheden in de hulpverlening aan kinderen met gedragsproblemen worden aangepakt en de beeldvorming over allochtone huismoeders wordt bijgestuurd. Hoe dan ook de resultaten die uit het onderzoek naar boven komen (tijdens of na – het is een cyclisch proces), die resultaten die uiteindelijk op tafel liggen moeten **iets 'bougeren'**.

Iets dat betekenis heeft in het alledaags leven van **de ouders die meewerken** aan de ouderonderzoeksgroep en iets dat ook relevant is voor andere ouders, voor **ouders in het algemeen**. Dat is mogelijk omdat de individuele ervaringen in de exploratie en in het onderzoek zijn uitgegroeid tot een collectieve bekommernis. Een bekommernis die meerderen aangaat, waardoor het nog belangrijker wordt om daar veranderingen teweeg te brengen.

"Ik doe verder omdat ik hoop dat er iets kan veranderen voor andere kinderen, dat kinderen die het moeilijk hebben geen stempel meer krijgen, dat het probleem aangepakt wordt en niet het kind."

Leen, moeder uit STOP

NIET VRIJBLIJVEND TEGENSPREKELIJK – Hierboven in op de barricaden, haalden we het al aan: veranderingen kunnen een vorm van **sociale en/of culturele actie** zijn. Met de woordjes en/of haast achteloos neergeschreven. We willen ons niet verliezen in een fenomenologisch debat, maar eerder beklemtonen dat de veranderingen die *Ouders als Onderzoekers* nastreeft, niet noodzakelijk tastbaar zijn maar er wel degelijk zijn. Voor sommige ouderonderzoeksgroepen was het belangrijk om bepaalde beeldvorming te veranderen of om een draagvlak te creëren, dan wel te verruimen. Dat zou je kunnen zien als culturele actie: **het tegensprekelijk houden van cultuur**. In de ruimst mogelijke betekenis, en daar maken ouderonderzoeksgroepen het verschil. Culturele actie is altijd ook sociale actie. We schreven al vaak dat *Ouders als Onderzoekers* het perspectief van ouders in het debat over opvoeding brengt. In die zin is Ouder als Onderzoekers culturele actie, namelijk het open houden van ideeën over opvoeding. **Dat is nooit vrijblijvend.**

*Als men spreekt over het gezin zoals het is:
dat doet me goed.*

Patrik, vader uit Ronse

EEN VERWITTIGD BELEID IS ER TWEE WAARD – Het is gemakkelijker om veranderingen teweeg te brengen als de betrokken actoren op voorhand reikhalzend (en misschien ook wat argwanend) uitkijken naar de resultaten van *Ouders als Onderzoekers*. Als **beleidsmakers op de hoogte** zijn, of meer nog, via partnerorganisaties betrokken zijn bij het feit dat een ouderonderzoeksgroep een bepaald thema aanpakt en aanbevelingen wil formuleren, wordt het nadien makkelijker om dat voor te leggen. Je hebt geen introductie meer nodig. “Weet u nog? Wij hebben met *Ouders als Onderzoekers* dat en dat gedaan.” De groep kan direct terzake komen. “Wat gaat u met de onderzoeksresultaten en onze voorstellen aanvangen?”

Natuurlijk loopt het in werkelijkheid iets moeilijker. Zelfs als je zoals de ouderonderzoeksgroep De Dialoog op voorhand de schepen van onderwijs onder je supporters telt, kan je niet zomaar een rapport onder de neus schuiven en vragen “*et alors?*” Maar het blijft relevant voor een ouderonderzoeksgroep op tijd te weten waar ze met hun thema naartoe willen. Zo kunnen **de betrokken actoren (lokaal of bovenlokaal) alvast geduid en aangesproken** worden op wat zal komen. Het is de taak van de coördinatie om dat in het oog te houden, het is de opdracht van procesbegeleiders om ouders daarin te betrekken.

DAMES EN HEREN, MAG IK U PRESENTEREN? – Het bevoegde beleid erbij halen vóór de resultaten bekend zijn, ondersteunt ouders in hun sociale en/of culturele actie. Een **presentatie** van de onderzoeksresultaten en van de beleidsvoorstellen, **gericht aan** de juiste personen, **afgestemd op** het beleidsdomein en **congruent met** de boodschap die je wil meegeven, kan de actieradius ook vergroten. Zo was een signalenbundel aan de brugfiguren en een brief aan de directeur van het departement onderwijs in het geval van de ouderonderzoeksgroep verbonden aan basisschool De Dialoog gericht dan een algemeen onderzoeksrapport. Het document voor hulpverleningsorganisaties met haast praktische tips van de ouderonderzoeksgroep STOP (artikel De Mey, zie hoger) en een persbericht met dezelfde wenken en aanbevelingen rond hulpverlening, werd snel opgepikt door verschillende media (daardoor vergrootte ook het maatschappelijk draagvlak voor kinderen met gedragsproblemen; de vaders en moeders van de ouderonderzoeksgroep voelden zich gewaardeerd voor hun werk – meerdere vliegen in één klap). Enzovoort. Elke ouderonderzoeksgroep zocht/zoekt naar een vorm die het best aansluit bij de inhoud en de actoren waarvoor de boodschap bestemd was: een boekje verspreiden bij alle buurtorganisaties, een uitgewerkt plan (letterlijk: een plan van openbare werken), een video, een pamflet, een lijvig rapport, ...

ZIJ AAN ZIJ – U had het al begrepen: om veranderingen te bekomen, moet een ouderonderzoeksgroep zijn resultaten en aanbevelingen bekendmaken. De taak van procesbegeleiders is ouders daarin ondersteunen. Samen uitzoeken welke fora, organisaties of beleidspersonen het meest geschikt zijn (zie een verwittigd beleid), samen uitzoeken welke presentatievorm het meest geschikt is (zie dames en heren) en samen het woord nemen. Of nog beter: ouders alleen het woord laten nemen. Heel zenuwachtig maar apetrots, spreken ouders (grote) groepen toe of komen ze met hun verhaal naar buiten in de media. Dat lukt met dat ene duwtje in de rug dat procesbegeleiders kunnen geven. Want als het gaat over hun thema, hun bekommernis, zijn de vaders en moeders van de ouderonderzoeksgroepen zich sterk bewust dat die vormen van actie belangrijk en nodig zijn.

EEN OPEN EINDE – Na de presentatie van de onderzoeksresultaten, na de strijd op de barricaden en zelfs nog lang nadat een ouderonderzoeksgroep voor het laatst bijeengekomen is, loopt *Ouders als Onderzoekers* verder. Ten eerste in de persoonlijke levenssfeer van sommige deelnemers. Ten tweede op structureel niveau.

Enkele voorbeelden daarvan: (1) Kort na de laatste bijeenkomst wordt de STOP-ouderonderzoeksgroep uitgenodigd om te spreken voor professionals van de integrale jeugdhulp (Netwerk Jeugdhulp Waas en Dender), enkele maanden later voor andere ouders (in basisschool voor buitengewoon onderwijs De Veerboot). (2) Omgekeerd willen de moeders van ouderonderzoeksgroep Brugse Poort blijven samenkomen nadat de bijeenkomsten zijn afgerond. Door een herstructurering kan het Inloopteam hen niet meer samenbrengen. Enkele externe moeders die meewerkten aan de uitwisseling met de moeders van de ouderonderzoeksgroep, nodigen hen uit voor het oudercomité, voor het praatcafé van de school, voor de lokale Noord-Zuid groep. (3) De raad van bestuur van de Vrolijke Kring bekijkt de mogelijkheden om de bijeenkomsten met ouders van ouderonderzoeksgroep Ronse verder te zetten. (4) Na de brief van de ouderonderzoeksgroep De Dialoog aan het departement onderwijs wachten de ouders af wat hun volgende stappen kunnen zijn.

Opvoedingsondersteuning als ruimte voor democratische tegenstrijd?

⁷⁰ Artevelde Hogeschool, Sociaal Werk Bart Van Bouchaute is als lector politicologie verbonden aan de Arteveldehogeschool (Gent), opleiding sociaal werk. Hij is voor reacties bereikbaar via bart.vanbouchaute@arteveldehs.be. Dit artikel is een verwerking en aanpassing van een eerder artikel in Alert. De auteur dankt Sarah Crampe en John Decoene voor de interessante tips en reacties op eerdere versies van deze tekst.

Opvoedingsondersteuning is in, niet alleen door supernannys in tv-formats maar ook in talloze tijdschrijftrubrieken. Het lijkt alleen maar te getuigen van gezond verstand als ook het sociaal werk zich inschakelt in de opvoedingsondersteuning met een aanbod van informatie, advies en training. Met het decreet van juli 2007 kregen teams van Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning (de vroegere preventieconsulenten) opdrachten die helemaal passen in dat aanbodsgerichte denken.

Daaronder lijken twee aannames verscholen.

(1) Over de doelstelling 'opvoedingsondersteuning' is er blijkbaar een consensus. De vraag of en waarom ouders wel degelijk nood zouden hebben aan opvoedingsondersteuning wordt dan niet meer gesteld. Het uitgangspunt is dat dat wel degelijk het geval is.

(2) De klemtoon ligt op de zakelijke en technische uitwerking. Opvoedingsondersteuning wordt vooral gezien als het geven van informatie, advies, training. Vanuit een dergelijke benadering wordt minder vertrokken vanuit de vraag wat ouders effectief als ondersteunend ervaren bij de opvoeding van hun kinderen. Mogelijke minder aanbodsgerichte pistes als praktische hulp, sociale steun, ervaringsuitwisseling, acties om de koers van allerlei voorzieningen bij te sturen.... dreigen uit het blikveld te verdwijnen.

Tegelijk zien we hoe er binnen het kader van opvoedingsondersteuning een interessante beweging op gang wordt getrokken. De betrokken sociaal werkers, ambtenaren van de Vlaamse overheid dan nog, leggen zich immers toe op visievorming over die opvoedingsondersteuning. Ze komen terecht bij een Frans initiatief, de Universités Populaires de Parents in Frankrijk. In die volksuniversiteiten voor ouders sporen ouders samen kwesties op over opvoeding waarover ze het debat aangaan met beleidsverantwoordelijken. Het moet ons niet verwonderen dat die kwesties niet handelen over folders voor ouders, wel over toegankelijkheid van scholen, houding van scholen tegenover ouders, verschillen in tegemoetkomingen voor ouders

Deze korte praktijk schets prikkelt tot een bredere politieke reflectie. Zowel de technisch-zakelijke benadering als de grote nadruk op consensus is immers niet uniek voor opvoedingsondersteuning. Kan dat begrepen worden als een uiting van een ruimere depolitisering van het sociaal werk in onze samenleving?

De analyse volgt een dubbel spoor. (1) De technisch-zakelijke benadering presenteert zich als neutraal, maar verhult een neoliberale bestuurlijkheid. (2) De oriëntatie op consensus moffelt noodzakelijke tegenstellingen uit de samenleving weg. Beide sporen leiden tot depolitisering van het sociaal werk: politiek wordt zakelijk beleid, dat technisch door sociaal werk wordt uitgevoerd.

Ook opvoedingsondersteuning loopt het gevaar van depolitisering. Daarom bekijken we kort de politieke lading onder dit verhaal. De recente inspanningen tot visievorming en alternatieve praktijkopbouw met *Ouders als Onderzoekers* kunnen worden geïnterpreteerd als pogingen tot politisering.

Eén waarschuwing vooraf toch: ik ben zeker geen specialist in opvoedingsondersteuning. Op dat vlak moet mijn commentaar met de nodige omzichtigheid gelezen worden. Er is het gevaar van anekdotiek, van onvolledigheid en vooral van een verkeerde of overtrokken interpretatie. Toch waag ik me aan enige commentaar, vanuit de overtuiging dat de confrontatie en dialoog met praktijkverhalen zowel voor die praktijk als voor de politieke reflectie zinvol en relevant is.

1. Neutrale technische rationaliteit?

Sociaal-pedagoog Danny Wildemeersch wijst op de evolutie naar een technisch-instrumentele rationaliteit in het sociaal werk (Wildemeersch, 2009, p. 15-16). Het sociaal werk heeft instrumenten en knowhow beschikbaar om sociale problemen rationeel op te lossen. Volgens die professionaliteit definiëert het sociaal werk zich niet langer als kritische tegenspeler, wel als een meer neutrale zakelijk-technische organisatie. In de afgelopen decennia nam het sociaal werk afstand van maatschappijkritische analyses en praktijken. Die hadden immers geleid tot veel interessante discussies en een grote inzet, maar ook tot overspannen ideologische drijfverij en weinig tastbare resultaten. Door de evolutie naar een technisch-instrumentele rationaliteit kreeg het sociaal werk ook meer sérieux en erkenning bij haar broodheren. Sociaal werk werd een serieuze partner voor lokale en nationale overheden, voor actoren in de meest diverse domeinen als onderwijs, arbeidsmarkt, stadsontwikkeling... Verlost van ideologische ballast kon het sociaal werk duidelijke, concrete resultaten voorleggen. De doelen zijn

SMART geformuleerd, de resultaatsindicatoren helder, de kosten-baten-analyse van de sociale interventies is positief,...

Vanuit die technisch-instrumentele invulling van het sociaal werk gaat het vooral over kwesties van efficiëntie en effectiviteit, en veel minder over de finaliteit. Met finaliteit bedoelen we de politieke vraag waartoe al die sociale interventies moeten dienen? Door het accent op doelmatigheid weten we steeds beter of de beleidsmatig gewenste doelen worden bereikt. Tegelijk dreigt de politieke vraag over de wenselijkheid van die doelen geruisloos naar de achtergrond te verschuiven.

Die verzakelijking in het sociaal werk staat niet op zich. Vele andere maatschappelijke instellingen en sectoren kennen een evolutie naar de *managerial approach*. Riccardo Petrella wijst erop dat die managementbenadering in vele maatschappelijke domeinen een dominante positie heeft verworven. Het 'managerialisme' presenteert zich als ideologisch neutraal. We zouden de vaak overbodige, steriele discussies voorbij zijn, om ons nu te concentreren op het doelgericht en efficiënt werken naar tastbare resultaten. Petrella benadrukt dat het managerialisme echter zeker niet ideologisch neutraal is. Hét model is immers het bedrijfsleven en hét centrale principe is de competitiviteit op een vrije markt. Maar als managerialisme zich presenteert als neutraal, is het uiteraard moeilijk om daar tegen te zijn (Petrella, 2004, pp.17-23).

Een goed inzicht in de diepgaande invloed van het managerialisme in het sociaal werk krijgen we vanuit het concept bestuurlijkheid van Foucault. Hij geeft een heel specifieke invulling aan macht: *“macht is een alomtegenwoordig kenmerk van moderne samenlevingen dat niet beperkt is tot een specifiek geheel van instituties”*. Voor Foucault wordt politieke macht uitgeoefend doorheen zeer verschillende reguleringspraktijken en -technologieën (Foucault, 1991). Vanuit dat perspectief kan de doorbraak van managementtechnologieën in het sociaal werk beschouwd worden als het resultaat van de invloed van een neoliberale bestuurlijkheid (Rose, 1996). Het neoliberalisme richt zich immers rechtstreeks tegen de technologieën van de welvaartstaat. Het wil namelijk het individu bevrijden van collectieve vormen van sociale voorzieningen om de voorwaarden te creëren voor competitiviteit als motor van de samenleving. Die neoliberale politieke rationaliteit wordt ondersteund door de introductie en ontwikkeling van nieuwe technologieën – vaak directe import uit het bedrijfsleven – zoals budgetmanagement, audit en targetting. Dergelijke technologieën zijn geen neutrale instrumenten die verenigbaar zijn met verschillende politieke projecten. Bovendien is er bijzonder weinig ruimte ingebouwd voor de mogelijkheid van contestatie en verzet. Een benadering van het managerialisme vanuit Foucault suggereert dat het sociaal werk doorheen die ogenschijnlijk neutrale managementtechnologieën zonder al te veel polemiek een fundamenteel politieke koerswijziging kan ondergaan. Een managerialisme dat de eigen neoliberale ideologische lading verhuult en vragen naar finaliteit naar het achterplan duwt, kan als een belangrijke factor in de depolitisering van sociaal werk worden beschouwd.

2. Consensus?

Maar er is meer. Een verzakelijke visie impliceert immers dat we uitgaan van de mogelijkheid én de wenselijkheid van een rationele consensus in tegenstrijdige kwesties. Met die oriëntatie op consensus komen we bij een andere centrale factor in de depolitisering van het sociaal werk. Volgens de politiek filosofe Chantal Mouffe verdoezelt die gerichtheid op consensus de conflicten en tegenstellingen die altijd opnieuw opduiken bij het organiseren van de menselijke samenleving. Mouffe ziet de publieke ruimte vooral als *“een ruimte van macht, conflict en antagonisme”*. (Mouffe, 2008, p.17). Het pluralistisch karakter van de sociale wereld houdt conflicten in waarvoor nooit enige rationele oplossing kan bestaan. Vertrekpunt van haar politieke denken is het politieke als antagonisme. Politiek is altijd een zaak van strijd tussen tegenstanders met andere, tegengestelde visies en belangen in de vormgeving van de samenleving. Die conflictuele aard van de politiek is een noodzakelijk startpunt om zicht te krijgen op de doeleinden van de democratische politiek (Mouffe, p.21). De essentie van een vitale democratie is dat er blijvende conflicten en tegenstellingen zijn, conflicten die nooit en-

kel en alleen op een rationele manier kunnen worden opgelost. Daarom pleit Mouffe voor de agonistische relatie in de politieke democratie. *“Is het antagonisme een wij/zij relatie waarin vijanden tegenover elkaar staan die geen enkele gemeenschappelijke basis hebben, dan is het agonisme een wij/zij-relatie waarin de conflicterende partijen de legitimiteit van hun opposenten erkennen, ook al zien ze in dat er voor hun conflict geen rationele oplossing bestaat. Ze zijn tegenstanders, geen vijanden.”* (p.27)

Voor Mouffe is het agonisme niet zomaar het bestaan van allerlei meningsverschillen over allerlei kwesties in de democratie. De agonistische strijd gaat wel degelijk om de vraag welke richting de samenleving uitgaat. Vanuit een Gramsciaans denkkader spreekt Mouffe in dat verband van een strijd tussen tegengestelde hegemoniale projecten. Danny Wildemeersch parafraseert die visie. *“Beslissingen winnen aan legitimiteit als ze een zekere onvermijdelijkheid lijken te hebben of een natuurlijk karakter vertonen. Voorstanders van bepaalde beslissingen hebben er belang bij dat hun standpunten een common-sensekarakter krijgen, dat ze het gezond verstand lijken te weerspiegelen. Daar is overtuigingskracht voor nodig. Tegenstanders hebben er belang bij dat juist het politieke karakter van genomen beslissingen duidelijk blijft”* (Wildemeersch, 2009, p.4).

Tenslotte is voor Mouffe de sociale orde contingent. Elke consensus is gebonden aan tijd en ruimte. Tegenstrijd blijft altijd mogelijk. In haar terminologie: *“iedere hegemoniale orde is vatbaar voor de uitdaging van contra-hegemoniale praktijken, dat wil zeggen praktijken die de bestaande orde proberen te desarticuleren of ontwrichten teneinde een andere vorm van hegemonie te vestigen”* (Mouffe, pp. 25-26).

3. Depolitisering van sociaal werk

Hier komen de twee lijnen van analyse samen. De technisch-instrumentele rationaliteit in het sociaal werk duwt vragen naar de politieke finaliteit naar de achtergrond. Dat spoort met een consensusbenadering die vertrekt van de idee dat de rationele gemeenschap op basis van argumenten in consensus de juiste beslissing neemt. Politieke tegenstellingen zijn achterhaald en worden overstegen. Politiek wordt herleid tot louter zakelijk beleid, en sociaal werk tot de technisch-instrumentele uitvoering van dat beleid.

Op dit punt is het makkelijk om kort door de bocht te gaan. Het is immers verleidelijk om vanuit een dergelijke analyse de individuele sociaal werker of sociaal werk organisatie als niet-gepolitiseerd aan de schandpaal te nagaan. Dit zou een enge en moralistische benadering van het probleem zijn. Dat het sociaal werk depolitiseert is immers niet zomaar de schuld van het sociaal werk zelf, van de sociaal werkers of van de leidinggevendenden in

organisaties, maar kadert in een ruimere depolitisering in de meest diverse maatschappelijke sectoren.

In dat verband stelt Rudi Roose dat de idee dat maatschappelijke problemen kunnen beheerst worden door de hulpverlening, alleen mogelijk is door ze te ontdoen van hun maatschappelijk karakter. Hij pleit voor een sociaal-politieke profilering van de hulpverlening die veel breder gaat dan het louter herdefiniëren van de agogische relatie. (Roose, 2006, pp. 20-21). Dat betekent niet dat we louter onze hoop moeten stellen in het vergroten van de 'discretionaire ruimte' van de sociaal werker. Er valt veel te zeggen over de overmacht van regulering en bureaucratie die de discretionaire ruimte inperkt. Maar het is wellicht wat naïef om te denken dat als die macht zou afnemen, een weldadig politiek potentiëel van onderuit zou ontwikkeld worden. Sociaal werkers kunnen als street level bureaucrats een eigen praktijkinvulling geven aan beleid, afwijken van regels, ... maar een politiserende benadering zal niet spontaan *bottom-up* ontluiken.

Een mogelijke politieke positie van sociaal werk zal een bewuste en moeilijke verschuiving van het leveren van een zakelijke bijdrage aan consensusdoelen naar het ontwikkelen van een tegenstrijdig discours en een tegenstrijdige praktijk inhouden. Die politiserende positie omvat twee facetten. Ten eerste is het belangrijk dat werkers en organisaties in het sociaal werk meer inzicht krijgen in de hegemoniale werking van het vanzelfsprekende gezond verstand – vooronderstellingen onder hun werk. Pas dan komt het onvermijdelijke politieke karakter van veel sociale praktijken weer in beeld. Ten tweede is het even belangrijk dat sociaal werkers en sociaal werk organisaties veel explicieter hun maatschappelijke positie verhelderen. Contrahegemoniale praktijken zijn immers altijd mogelijk. Keuzes die gemaakt worden – ook in het sociaal werk – zijn nooit noodzakelijk, vanzelfsprekend of onvermijdelijk. Die keuzes kunnen altijd in vraag worden gesteld, samen met de onderliggende machtsverhoudingen (Wildemeersch, 2009).

4. Depolitisering en opvoedingsondersteuning

Die algemene analyse over de depolitisering van sociaal werk kan toegepast worden op een interpretatie van opvoedingsondersteuning.

Vanuit een consensusoriëntatie kan opvoedingsondersteuning immers voorgesteld worden als een behoefte voor een aantal ouders. Aan die behoefte wordt met een passend en effectief aanbod tegemoet gekomen. Die consensusvisie laat de hele politieke lading van het concept opvoedingsondersteuning uit beeld. De hele normatief-ideologische kwestie over opvoeding en de maatschappelijke normering van de opvoedingstaak van ouders in onze samenleving komt niet in beeld. Opvoeding kunnen we immers be-

71 Dit soort consensusverhalen zien we in zeer diverse vormen van sociaal werk opduiken. Een gelijkaardig schema zien we aan het werk over levenslang leren. Ook dat wordt voorgesteld als behoefte van het moderne individu, niet als een nieuwe maatschappelijke norm in het kader van een competitieve kenniseconomie.

schouwen als maatschappelijke norm en ondersteuning als een techniek om groepen aan te passen aan die norm.⁷¹

Vanuit een kritisch perspectief zou Loic Wacquant opvoedingsondersteuning wellicht zelfs beschouwen als een vorm van repressie en controle van sociaal lagere klassen in de neoliberale strafstaat. Zijn stelling is immers dat in die samenleving een zeer grote vrijheid en weinig regulering voor de sociaal-economisch sterke groepen – denken we maar aan de financiële ontsporing van onze economie na een periode van deregulering – met een sterke regulering en controle van zwakke groepen (Wacquant, 2006). Harde, revanchistische vormen van opvoedingsondersteuning zoals het in-trekken van bijstand in de VS en het VK zijn volgens zijn benadering maar een graduele en geen principiële variant van een softere opvoedingsondersteuning, gestuurd vanuit en door de welzijnssector. De politieke lijn van controle en bestraffing ‘naar beneden’ blijft immers gelijk. Wie welke vorm van ondersteuning krijgt is dan helemaal niet politiek neutraal.

Hermane en Desair sluiten daarbij aan in een tekst over de maatschappelijke positie van het sociaal werk. *“De centrale stelling van Jordan (2006) is dat het sociaal werk heeft overleefd ondanks de globalisering en liberalisering in de samenleving. Het sociaal werk heeft wel een hoge prijs daarvoor moeten betalen. Die prijs is dat het sociaal werk, net zoals 100 jaar geleden terug dreigt ingezet te worden om de ‘gevaarlijke klassen’ in de samenleving terug op te voeden en om onmaatschappelijkheid te bestrijden.”* (Hermans & Desair, p. 39) In de geschiedenis van de kinderopvang en de jeugdbescherming zien we ondanks concepten als vraaggerichtheid, emancipatie en empowerment toch vooral een continuïteit van controle en repressie naar beneden.

In de historiek van het project *Université Populaire des Parents* vinden we die politieke dimensie duidelijk terug (Vandenbroeck, Roose, & Roets, 2010).

Dat initiatief ontstond immers als reactie op het rapport over de *Troubles des conduites chez l'enfant et l'adolescent*. Dat rapport situeerde het ontstaan van adolescente delinquentie in de prille kindertijd en kreeg veel aandacht na de rellen in de Franse banlieues in de herfst van 2005. Het gaf aanleiding tot een rapport van de Franse Senaat (het *Rapport Bénisti*) dat overheidsmaatregelen adviseerde, die kunnen gezien worden als repressieve en residuele vormen van opvoedingsondersteuning. De psychologisering van de sociale problemen in de banlieues en het ontbreken van ouders in de probleemdefiniëring stimuleerde de tegenbeweging tot initiatieven om ouders een stem te geven in het politieke debat over problemen die hen aanbelangen.

Ook de Vlaamse versie *Ouders als Onderzoekers* neemt afstand van een individualiserende, culpabiliserende benadering van ouders en van repressieve vormen van opvoedingsondersteuning voor sociaal-economisch lagere groepen. Kortom, ook in onze visie is het project *Ouders als Onderzoekers* in eerste instantie een politiek project, waarbij politiek opgevat dient te worden als wat Chantal Mouffe 'het politieke' noemt (het debat over tegengestelde meningen en belangen) (Vandenbroeck, Roose, & Roets, 2010).

In het verhaal van *Ouders als Onderzoekers* zien we een tegenarticulatie aan het werk. Hier wordt niet vertrokken vanuit een vastliggende behoefte of een common-senseopvatting. Het consensusverhaal over opvoedingsondersteuning wordt door sociaal werkers onderzocht en – in de termen van Mouffe – gedesarticuleerd en ontwricht. Het tegenstrijdig discours houdt meteen een andere praktijk in. Zo kan ook opvoedingsondersteuning een ruimte voor democratische tegenstrijd zijn.

Verwijzingen

- De Droogh, L. e.a.** (2009), *Université Populaire as a historical and contemporary challenge for community education*, Werkdocument, Gent, VCOK.
- Foucault** (1991), 'Governmentality', In G. Burchell, C. Gordon en P. Miller, *The Foucault effect: studies in governmentality*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf, pp. 85-105.
- Giddens, A.** (1994), *Beyond Left and Right. The future of radical politics*, Cambridge, Polity Press.
- Hermans, K & K. Desair** (2009), *Sociaal werk de toekomst in*, Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek.
- Jessop, B., Bonnett, K., Bromley, S & Ling, T.** (1988), *Thatcherism: a tale of two nations*, Cambridge, Polity.
- Mouffe, C.** (2000), *The Democratic Paradox*, Londen, Verso.
- Mouffe, C.** (2008), *Over het politieke*, Kampen, Klement/Pelckmans.
- Vandenbroeck, M., Roose, R. & Roets, G.** (2010). *Ouders als Onderzoekers: over de kunst van het verdwalen*. (zie hoger)
- Petrella, R.** (2004), *Menselijk verlangen. Het recht om te dromen*, Brussel, VUBPress.
- Roose, R.** (2006), *De vraag naar profilering: hulpverlening tussen begrenzing en ontgrenzing*. In *Sociale Interventie*, pp.17-25.
- Rose, N.** (1996), *Governing advanced liberal democracies*, In A. Barry, T. Osborne & N. Rose, *Foucault and political reason: liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, London, UCL Press, pp. 37-64.
- Van Bouchaute, B.**, (2010) *Sociaal werk. Ruimte voor democratische tegenstrijd*, In *Alert*, Jrg.36, nr.2, pp.26-31.
- Wacquant, L.**, (2006) *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale zekerheid*, Antwerpen, Uitgeverij EPO
- Wildemeersch, D.** (2009), *Praktijken van democratisch burgerschap in opbouwwerk*, Opbouwwerk Brussel, 25 (96), pp. 14-20.

Een rode draad

Ellen Rutgeerts

HET DOCUMENTATIECENTRUM – Van bij aanvang nam documenteren in *Ouders als Onderzoekers* een prominente plaats in. Werkelijk alles werd vastgelegd. Er werd verslag gemaakt van elke bijeenkomst van alle ouderonderzoeksgroepen, van elke voorbereiding en elke nabespreking van de procesbegeleiders, van de internationale uitwisselingsmomenten, van de Vlaamse trefdag, van de interviews en elke vergadering in de overlegstructuur van *Ouders als Onderzoekers*. Sla er het organigram op na: dat zijn er nogal wat. Die verslagen waren samenvattingen en woordelijke weergaven, maar ook filmpjes, powerpointpresentaties en foto's van flappen, collages, creatieve oefeningen, nationale en internationale evenementen. Kortom, een berg papier en een heleboel digitaal materiaal. En daar waren goede redenen voor.

- Onderweg is documenteren vaak gebruikt **in de communicatie tussen ouders en procesbegeleiders**. Het verslag van een bijeenkomst liet bijvoorbeeld toe om bij de ouders te checken of de inhoud klopt met wat ze bedoelen (herken je jouw verhaal daarin, is dat hoe jullie een bepaald iets ervaren, is dat de probleemstelling die we willen aanpakken, enzovoort). Documenteren diende ook vaak als communicatiemiddel voor het duo procesbegeleiders onderling: ook de voorbereidingen en nabespreking van elke bijeenkomst werden op papier gezet. Dat maakte het makkelijker om over bepaalde struikelblokken te spreken en ook makkelijker om overzicht te houden op het geheel. In de verslagen stond te lezen welke weg we al hebben afgelegd, welke aspecten reeds aan bod zijn gekomen, welke vragen al gesteld zijn, welke items regelmatig terugkeren en blijkbaar belangrijk zijn, enzovoort.
- Vooral in functie van het exploreren is documenteren ook vaak gebruikt **als archief**. Om geen enkele inhoud te verliezen, werd al het materiaal dat ouders tijdens de bijeenkomsten aanbrachten nauwgezet bijgehouden. Op het moment dat de ouderonderzoeksgroep in de richting gaat van een bepaald thema, maar daarna terugkeert naar probleemstellingen die eerder aan bod kwamen, kortom **tijdens het eeuwige exploreren**, kunnen eerdere citaten, ideeën, vraagtekens en analyses van ouders terug opgenomen worden. Het proces kan vanaf dat punt verdergaan, in plaats van helemaal opnieuw te beginnen. Het had ook zijn functie wat betreft de veranderingsprocessen die een ouderonderzoeksgroep in gang wil zetten. Tijdens **de sociale actie** kan een ouderonderzoeksgroep in de documentatie nagaan of niets is blijven liggen.

- Documenteren ondersteunde **ook de ontwikkeling van een nieuwe praktijk**. Met *Ouders als Onderzoekers* vertaalden we het concept en de werking van de Franse Universités Populaires de Parents naar Vlaanderen. Het warm water moest niet meer uitgevonden worden, maar verder hadden we er wel het raden naar. Hoe zouden de vooropgestelde fasen bij onze ouderonderzoeksgroepen verlopen? Wat is de functie van een procesbegeleider, hoe kan/mag die in het groepsproces tussenkomen? Hoe gaat de samenwerking met de wetenschapper verlopen? Wat gaan ouders aan *Ouders als Onderzoekers* hebben?

Door dat allemaal bij te houden werd **de praktijk langzaam opgebouwd**. Voorbeelden en knelpunten werden op intervisie en andere overlegmomenten zo grondig doorgesproken dat iedere ouderonderzoeksgroep verrijkt verderging. In die zin was documenteren ook een **communicatiemiddel voor procesbegeleiders onderling**. Verslagen gaven overzicht om de eigen onderzoeksgroep bij te sturen, verslagen leverden casussen om in intervisie (met de incidentmethode) de eigen rol en het eigen functioneren te verfijnen.

Door alles te documenteren werd ook **de realiteit met al haar verrassingen, getob en verwondering vastgelegd**. Nu we achteraf de praktijk van *Ouders als Onderzoekers* proberen te beschrijven, kunnen we makkelijk nagaan welke moeilijkheden we onderweg zijn tegengekomen. Dat is geen verslag om te lezen door een roze bril, maar een verslag van alle aspecten die werkelijk in een ouderonderzoeksgroep voorkomen.

- Eenmaal vaststaat dat procesbegeleiders en wetenschappers ook hun stempel drukken op de ouderonderzoeksgroep, dat het nu eenmaal zo is en dat het ook mág, is het in een participatief proces belangrijk om dat te benoemen. Als we alle betrokkenen au sérieux nemen, is het maar zo eerlijk om de inbreng van alle betrokkenen in de driehoeksrelatie te (h)erkennen, te benoemen en te omschrijven. Documenteren kan helpen **om de inbreng van eenieder vast te leggen**.

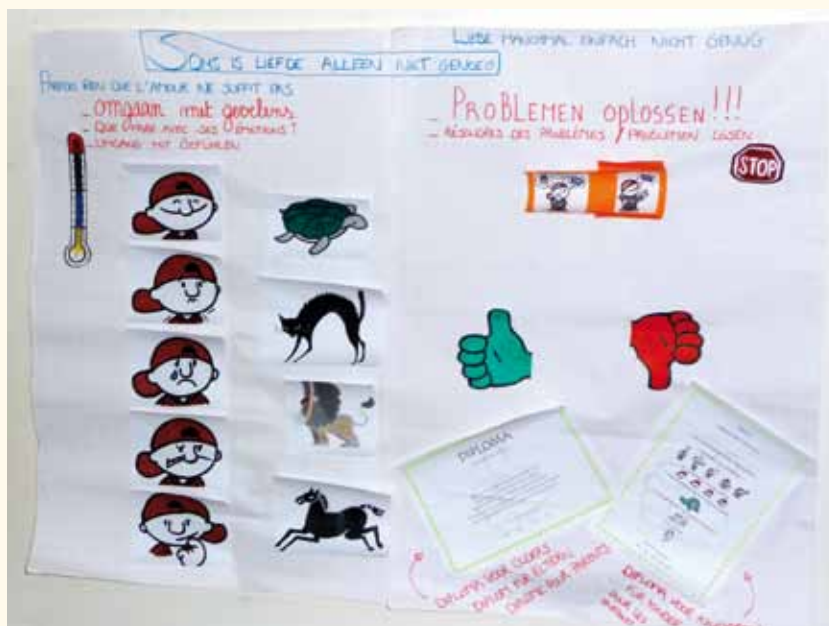
Zo moet altijd heel **duidelijk** zijn **wie de pen heeft vastgehouden**. Wie schreef wat? Hoe ontstond een tekst met z'n allen samen en wie nam verslag? Wat is de bijdrage van ouders, procesbegeleiders en wetenschappers? Is het eindresultaat van een ouderonderzoeksgroep bijvoorbeeld een bundeling citaten van alle afgelopen bijeenkomsten, dan is het niet meer dan fair goed aan te geven dat de citaten van de moeders komen en de inleiding geschreven is door de procesbegeleiding. Waarom?

Omdat we de reële bijdrage van ouders niet willen maskeren. We willen net beklemtonen wat precies en hoe relevant hun inbreng geweest is.

Bij alle ouderonderzoeksgroepen is duidelijk dat de pen van de onderzoeksresultaten nu eens door de ouders, dan weer door de procesbegeleiders of door de wetenschappers is vastgehouden. Op welke manier de onderzoeksresultaten ook worden weergegeven, het is een werk van de verschillende partners uit de driehoeksrelatie samen. Dat is participatie in de brede betekenis: elk heeft zijn eigen specifieke inbreng, daar zitten verschillen op maar samen is het geheel meer dan de som van de delen.

Tegelijk moet duidelijk zijn dat de teksten die van a tot z het verhaal van elke ouderonderzoeksgroep vertellen, eerst werden opgesteld door het duo procesbegeleiding en daarna werden herschreven door één enkele persoon. De wij-vorm die we hiervoor eerst gebruikten, werd eerst ingevuld als 'wij ouders' en kreeg nadien de betekenis van 'wij procesbegeleiders van onze ouderonderzoeksgroep'. Want hoewel het verhaal door de ouders is gelezen en goedgekeurd, willen we niet doen alsof de teksten van hen komen. Een project waarin ouders de kans krijgen om hun stem versterkt te laten horen, betekent ook: die stem niet ombuigen en geen woorden in de mond leggen. [Zie ook pentekening.]

SOLOSLIM – In de verklarende woordenlijst wordt het haast terloops vermeld: *Ouders als Onderzoekers* had een uitgebreide **overlegstructuur**, procesbegeleiders kwamen regelmatig samen in intervisie. Hier willen we uitdrukkelijk het belang daarvan onderstrepen. Voor een project in volle – conceptuele – ontwikkeling, maar vooral voor een praktijk waar participatie, zoeken en verdwalen, samenwerking, ... zo inherent zijn, is overleg onontbeerlijk. **Soloslim spelen lukt niet.** Een ouderonderzoeksgroep die (tijdelijk) op z'n eentje in Vlaanderen vertoefd, wacht een haast onhaalbaar en gevaarlijk parcours. Aangezien *Ouders als Onderzoekers* een praktijk vol hindernissen is, met zijn vele valkuilen en participatieve spanningsvelden, is het beter gelijken onderweg en kritische supporters aan de kant te hebben.

EUROVISION EN ANDERE OPTREDENS – Het is al lang duidelijk dat we met *Ouders als Onderzoekers* niet alles zelf hebben uitgevonden. In den beginne werd VCOK geïnspireerd door de Franse UPP's, daarna zat VCOK met het agentschap Jongerenwelzijn en alle betrokken partnerorganisaties ingebed in het Grundtvig leerpartnerschap dat rond de UPP's ontstond. Er was **uitwisseling met Eltern Forschungsgruppe in Berlijn, de Universités Populaires de Parents in Frankrijk** en op het eind zelfs een ouderonderzoeksgroep in Brussel. Die uitwisseling was er niet alleen voor procesbegeleiders en wetenschappers. Er gingen ouders mee naar een seminarie in Parijs (mei 2009). Een jaar later voerden onze ouders het hoge woord op het afrondend seminarie en aansluitend colloquium in Gent (juni 2010).

Tussen al die internationale activiteiten door werden ouders **gevraagd om te spreken** voor een groep studenten aan de Hogeschool Gent, departement Sociaal Agogisch Werk (de ouderonderzoeksgroep van Ronse), op een studiedag van Kind & Gezin in Brussel (de moeders van STOP en De Dialoog), op het Contactcomité Bijzondere Jeugdzorg van de Universiteit Gent, vakgroep Sociale Agogiek (moeders uit de Brugse Poort). Tussendoor was er op 18 mei 2010 ook een Vlaamse trefdag in Gent. Alle ouderonderzoeksgroepen [op dat moment vijf] leerden er elkaar en elkaars werk kennen.

De procesbegeleiding slaagde er altijd wel in om een paar ouders daarvoor warm te maken. Maar het was meer dan dat. Meestal vroeg het niet alleen inspanningen van de vaders en moeders die daarop ingingen (zie zij aan zij). Het internationale aspect en gevraagd worden als spreker op allerlei fora **doorkruisten** ook vaak de werkzaamheden van een ouderonderzoeksgroep. Soms was dat positief: **het dwingt om de dingen helder te formuleren**, om na te denken waar de groep staat in het onderzoekswerk, wat nu eigenlijk het kernthema is. Dan is het voorbereidend werk dat voor die activiteiten nodig is, ook nodig voor het onderzoekswerk van de groep zelf. Soms was het een extra belasting. De opdrachten en de voorbereiding voor de seminars en andere publieke evenementen vragen dan extra tijdsinvestering. Dat gaat soms ten koste van het eigen werk van de ouderonderzoeksgroep.

"We luisteren naar elkaar en bespreken onze problemen met elkaar.

Anderen delen hun ervaringen uit."

anoniem, moeder uit de Brugse Poort over Parijs 2009

"We maken vrienden van alle culturen en streken.

Zo hebben we gemerkt dat dezelfde problemen overal terug komen.

En iedereen lost die op zijn manier op."

Veerle, moeder uit Ronse over Gent 2010

OVER ENVELOPPES EN DE PRIKKLOK – Dat niemand onbewogen bleef, is voor de praktische uitvoering van *Ouders als Onderzoekers* een zeer goede zaak geweest. Hoewel het agentschap Jongerenwelzijn de praktijkontwikkeling financierde, de procesbegeleiders voor hun opdracht vergoed werden en de wetenschappers dit engagement opnamen in het kader van de maatschappelijke dienstverlening van universiteiten en hogescholen, kortom ondanks al die officiële maatregelen die de ouderonderzoeksgroepen tijd en ruimte gaven, was er ook een groot deel **vrijwilligerswerk**. In de eerste plaats natuurlijk voor de ouders. Maar ook voor de procesbegeleiders. Per bijeenkomst bijvoorbeeld staat welomschreven dat er één dagdeel voorbereiding, één dagdeel bijeenkomst en één dagdeel nabespreking en verslag aan te pas komen. Daarnaast wordt deelname aan intervisie en andere overlegmomenten verwacht en graag ook aan de internationale uitwisseling. Met andere woorden: in realiteit gaat het per bijeenkomst om méér dan drie dagdelen samen (ouders uitnodigen, voorbereiding bijsturen, grondig documenteren, ...) en gaat het om veel meer dan de bijeenkomsten. Al die extra uren werden door de procesbegeleiders niet geteld (en niet aangerekend) binnen het project *Ouders als Onderzoekers*, maar werden gedragen door de partnerorganisaties waarbij de procesbegeleiders werken. Voor wetenschappers geldt hetzelfde.

Dat niemand onbewogen blijft bij *Ouders als Onderzoekers* speelt daarin een belangrijk rol, maar zeker ook het feit dat betrokken partnerorganisaties hun eigen argumenten hebben om zich voor een ouderonderzoeksgroep in te zetten. Dat betekent dat de medewerkers als procesbegeleiders tijd en ruimte krijgen om voor *Ouders als Onderzoekers* buiten de prikklok te werken [zie meervoudige agenda].

In 2009 en 2010 bedroegen de werkmiddelen per ouderonderzoeksgroep 600 euro per jaar. Procesbegeleiding en ouders beschikten samen over die **enveloppe**. Opdat ouders makkelijker konden deelnemen aan de bijeenkomsten werden vervoerskosten of de kinderopvang terugbetaald, veel groepen besteedden dat aan catering (koffie en koekjes tijdens de bijeenkomsten, met de groep samen ontbijten of lunchen, ...), sommige groepen betaalden daarvan het drukwerk waarmee de onderzoeksresultaten werden gepubliceerd, er was de procesbegeleiding die voor de groep een gsm kocht om makkelijker met de ouders te communiceren (een sms-je enzovoort). Het voordeel van zo'n enveloppefinanciering was dat elke ouderonderzoeksgroep de middelen op maat kon besteden.

In Frankrijk, Vlaanderen, Brussel en Berlijn zijn groepen aan het werk gegaan telkens met een andere omkadering en financiering. We overlopen kort en besluiten nadien.

Financiering UPP in Frankrijk

- Op nationaal niveau: de algemene coördinatie met inbegrip van de organisatie van seminaries met alle procesbegeleiders en/of wetenschappers en/of ouders én lokale ondersteuning is een actie van ACEPP. Dat betekent dat de personeelskost van twee voltijdse nationale coördinatoren gedragen wordt door ACEPP, die daarvoor een subsidie ontvangt van CNAF – *Caisse Nationale des Allocations Familiales* (vergelijkbaar met RKW Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers maar wel met veel meer bevoegdheden) – en ACSE – *l'Agence nationale pour la Cohésion Sociale et l'Egalité des chances*.
- Op lokaal niveau: elke UPP zoekt zelf middelen om de lokale coördinatie, de procesbegeleiding, de wetenschappelijke ondersteuning en de werking te financieren. De lokale initiatiefnemer (zoals een crèche, buurtwerk, gemeentelijke diens) is verantwoordelijk voor de aanvraag van de subsidie. Subsidieverstrekkers zijn o.m. CNAF (lokale afdeling), de gemeente of stad, REAAP (*Réseau d'écoutes d'appui et d'accompagnement des parents*). De werkingsmiddelen – een enveloppe – waarover elke UPP beschikt bedraagt tussen 6.000 euro en 22.000 euro per jaar.

Financiering UPP in Vlaanderen (België)

- De coördinatie van de werking gebeurde door vaste medewerkers van VCOK. Hun prestaties en reiskosten werden vergoed uit de projectsubsidie van het agentschap Jongerenwelzijn. Het gaat om 1,5 mandag per week van een medewerker met minstens bachelor niveau en enkele jaren ervaring voor vijf groepen gedurende één jaar. Enkele werkingskosten werden gedragen door een eenmalige projectsubsidie van 2.500 euro van de Stad Gent. De ondersteuning logistiek (boekhouding, administratie en vergoedingen) gebeurde door vaste medewerkers van het VCOK en werd ten laste genomen door VCOK.
- De procesbegeleiding van de oudergroepen gebeurde door vaste medewerkers van het VCOK samen met medewerkers van partnerorganisaties. Hun prestaties werden vergoed uit een reguliere subsidie die VCOK als Gespecialiseerde Vormingsinstelling voor Sociaal cultureel Volwassenenwerk ontvangt van de Vlaamse overheid. De prestaties van de wetenschappers werden ten laste genomen door hun werkgever, de universiteit Gent of vergoed in het kader van hun maatschappelijke dienstverlening, Katholieke Hogeschool Kortrijk en Hogeschool West-Vlaanderen.

De werkingskosten van elke groep werd forfaitair voorzien op 600 euro. Die enveloppe is vergoed uit de projectsubsidie van het agentschap Jongerenwelzijn.

- Het project leerde ons dat één oudergroep met die omkadering voor een werking van één jaar minstens zo'n 6.000 euro kost.

Financiering UPP in Berlijn

- De coördinatie van de vier groepen in Berlijn gebeurt door twee mensen die daarvoor door hun werkgever vrijgesteld zijn. Eén persoon wordt een halve dag per week vrijgesteld door de jeugddienst van de gemeentelijke overheid van Kreuzberg-Friedrichshein en een tweede wordt één dag per week vrijgesteld door RAA (*The Regional Centre for Education, Integration and Democracy*). De vrijstelling wordt jaarlijks herbekeken.
- De financiering van de werking van elke groep gebeurt via projectsubsidie. Elke procesbegeleider ontvangt 400 euro/maand (20 werkuren). Middelen daarvoor komen van de gemeentelijke overheid en/of ESF. De wetenschapper ontvangt 2500 euro/jaar van een projectsubsidie door EIF The European Integration Fund. De kosten per *Elternforschungsgruppe* worden geraamd op 11.000 euro/jaar. Elk jaar opnieuw worden daarvoor projectmiddelen gezocht.

Financiering UPP Brussel

- UPP Brussel valt onder de algemene coördinatie van ACEPP. De lokale coördinatie (RIEPP), procesbegeleiding, wetenschappelijke ondersteuning en werking werden in 2010 gefinancierd met 20.000 euro projectmiddelen van de Europese Commissie in het kader van het Jaar van de Armoede. De werking wordt geraamd op 10.000 euro/jaar. De wetenschapper verleent gratis medewerking.

Elke praktijk verschilt sterk, maar opvallend gelijkend is de aanwezigheid van een *shelter*, een organisatie die omkadering en continuïteit kan bieden. Die organisatie stelt vaste medewerkers en omkadering zoals boekhouding en logistieke ondersteuning ter beschikking.

AMAI, RESPECT! – Wat ouders met *Ouders als Onderzoekers* opnemen, is niet te onderschatten. Alleen al **op de bijeenkomsten aanwezig zijn**, vraagt soms veel inspanningen: data in het oog houden en op die dag geen andere afspraken leggen, vervoer en kinderopvang regelen, verlof aanvragen en werkopdrachten anders plannen, het huishouden op een ander moment

doen ... Dingen die soms wel wat moeite kost(t)en. Daarbij komen **de ijver en betrokkenheid** die ouders op de bijeenkomsten zelf aan de dag leggen: de aandacht erbij houden, luisteren naar andere verhalen, privé aspecten durven blootgeven, gaandeweg het eigen verhaal vertellen, ... Dat engagement wordt langzamerhand ook opgevoerd: tijdens het onderzoekswerk wordt méér verwacht dan deelnemen aan de bijeenkomsten. Enquêtes bedelen, een interview afnemen, een brief opstellen, iets bespreken met de betrokken persoon of instantie, enzovoort.

Daarbij komt **de 'lastigheid' die ze onderweg kunnen ondervinden**. Op het moment dat procesbegeleiders niet weten waartoe het exploreren zal leiden, twijfelen ouders waarschijnlijk ook. Wat gaan al die bijeenkomsten opleveren, zal er echt iets veranderen, wat zal dat betekenen in mijn leven? Voor procesbegeleiders is het dan hard werken aan het uitnodigen en motiveren van ouders, soms is het op dat ogenblik zelfs hard werken aan de eigen motivatie. Het is een hypothese, maar misschien kampen ouders op dat ogenblik met eenzelfde soort **twijfel: waar gaat dit naartoe?** Ouders die op dat moment afhaken doen dat begrijpelijkerwijs, ouders die blijven deelnemen verdienen alle respect.

"Ik moest stoppen om familiale redenen.

Ik vind dat spijtig."

Rita, moeder uit Ronse

"De bedoeling dat ik gekomen ben naar deze bijeenkomsten is de gezellige sfeer, [...] tijd voor mezelf vrijmaken. [...] Luisteren naar de ervaringen en levenskennis van andere mama's [...].

Zin geven aan mijn leven. Gewoon genieten samen."

Mügjän, moeder uit de Brugse Poort

NIEMAND ONBEWOGEN – Deelnemen aan *Ouders als Onderzoekers* laat niemand onberoerd. Niet alleen ouders worden erdoor bewogen, ook bij de procesbegeleiders en wetenschappers kruipt het onder de huid. Tijdens de intervisie van de procesbegeleiding kwam dat vaak onuitgesproken aan bod: boosheid om de onmacht die de procesbegeleiders soms voelden (het groepsproces stakt en we krijgen er geen grip op; er is te weinig ruimte voor mogelijke veranderingen en sociale actie; enzovoort), verdriet om individuele problemen van ouders of verdriet omdat het resultaat dat ouders wensen niet haalbaar is, en na de internationale bijeenkomsten soms zelfs de uitputting. Zo groot was de betrokkenheid van de procesbegeleiders dat er een haast vurige wens was om *Ouders als Onderzoekers* tot een goed einde te brengen: met aandacht voor het welzijn van elke vader en moeder

in de groep, met aandacht voor het héle groepsproces, met aandacht voor de concreet voorliggende taken en de doelstellingen op lange termijn, met aandacht voor de inhoud, met aandacht voor zoveel aspecten dat het soms een beetje teveel werd. En net als de ouders, wilde de procesbegeleiding soms de handdoek in de ring gooien: tijdens het moeizaam exploreren [zie exploreren kan je leren] of bij alweer een lage opkomst [zie aanklampen]. Al is het onderweg soms zwaar geweest, achteraf beaamt elke procesbegeleidster dat het meer dan de moeite waard is geweest.

"Ik heb in mijn leven nog maar twee keer geweend voor mijn werk. De eerste keer op mijn allereerste werkdag. Ik ben daar jaren gebleven, dat was mijn ding. De tweede keer bij Ouders als Onderzoekers. Ik heb daar zelf zoveel van geleerd en het is nog altijd niet uit mijn systeem."

Agnes, procesbegeleidster

Ook wetenschappers voelden dat. Er was **ontroering** om schone dingen die gebeurden in elke ouderonderzoeksgroep. Er was een soort **trots** om deel uit te maken van *Ouders als Onderzoekers*. En er was een eindeloos ondersteunen van de procesbegeleiders: er werd samen gezocht naar spanningsvelden en hoe daarmee om te gaan, **procesbegeleiders werden bevestigd** wanneer ze in die spanningen vastzaten en kregen van de wetenschappers erkenning voor de functie die ze in de ouderonderzoeksgroepen opnamen.

"Wat jullie doen zou ik niet kunnen."

Michel, wetenschapper

Ondanks de grote bewogenheid en betrokkenheid van procesbegeleiders en wetenschappers, of misschien net daardoor, is er **gevaar voor instrumentaliseren**. Natuurlijk, denk je, maken we de ouders in *Ouders als Onderzoekers* niet tot het object van onderzoek. Maar het ligt subtieler. De verhalen en ervaringen van individuele ouders worden al eens aangehaald om te vertellen waar het in zo'n ouderonderzoeksgroep over gaat. De strubbelingen en het schaterlachen dat procesbegeleiders in hun werk met de groep ervaren, dienen al eens eens om te illustreren wat *Ouders als Onderzoekers* in zijn geheel is. Dat is op zich geen probleem. Het stukje geschiedenis dat ouders, procesbegeleiders en in sommige periodes ook wetenschappers met elkaar delen, moet niet verborgen blijven. Maar we willen het, intellectueel en emotioneel, ook niet te grabbel gooien. Dat betekent dat de details van een ouderonderzoeksgroep de praktijkontwikkeling best kunnen stofferen, op voorwaarde dat het geen verkeerd begrepen anekdotes, slecht

gekozen illustraties of goedkope verkoopsargumenten worden. Met andere woorden: op voorwaarde dat niet alleen de ouders maar ook *Ouders als Onderzoekers* in zijn geheel niet geïnstrumentaliseerd wordt.

En verder?

Ellen Rutgeerts

Het valt buiten de scope van deze publicatie, maar we kunnen het niet laten. *Ouders als Onderzoekers* is een praktijk te waardevol om niet verder uit te dragen. Niet als methodiek, we krijgen toch geen vat op de werkwijze die hier gehanteerd moet worden (verdwalen kan je niet vastleggen). Het is ook niet 'iets dat werkt' (de resultaten zijn grillig en onvoorspelbaar). Maar het is wel een praktijk die zinvol is. Zoekende. En met een open einde (zie hoger).

Daarom werken we aan een voorstel voor een **Netwerk Ouders als Onderzoekers**. Het idee is om de opgedane ervaring niet verloren te laten gaan, om nieuwe groepen niet zonder kompas het bos in te sturen. Het is al vaak aangehaald dat **overleg** voor *Ouders als Onderzoekers* sowieso van cruciaal belang is. Dat overleg kan samenvallen met of passen in zo'n op te richten netwerk.

"Veel ouders uit ons programma gaan hard op zoek naar hulp voor hun kind. Dat is soms een zwaar parcours.

Ouders als Onderzoekers zou hier iets kunnen zijn."

Wim, wetenschapper en coördinator STOP 4-7, vóór de oprichting van de STOP-ouderonderzoeksgroep

De bedoeling van dat netwerk is velerlei: informeren over *Ouders als Onderzoekers*, de opgedane ervaring delen, ondersteuning bieden (praktisch en inhoudelijk) en opnemen in het Europees netwerk (tot 2012 is er uitwisseling gepland – voor ouders, procesbegeleiders en wetenschappers). Daarnaast wil het netwerk ook de diversiteit van nieuwe ouderonderzoeksgroepen in kaart brengen. Of dat gelukt is met de voorbij/bestaande ouderonderzoeksgroepen, kan u zelf beoordelen: het proces en de onderzoeksresultaten van elke ouderonderzoeksgroep zijn opgenomen in deze publicatie.

De samenstelling van dat netwerk is divers: procesbegeleiders en wetenschappers, anciens die hun ervaring willen delen, die *Ouders als Onderzoekers* een plaats willen geven, die er de rijkdom van inzien en (nog) niet willen/kunnen loslaten. Ondersteund door de organisaties die *Ouders als Onderzoekers* onderdak gaven: VCOK en de Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning van het agentschap Jongerenwelzijn. Aangevuld met nieuwe partners die – net zoals de procesbegeleiders en wetenschappers – vanuit hun functie **signalen** oppikken bij organisaties en beleidsmakers (*top-down*) of bij ouders (*bottom-up*) waarvan je denkt: tiens, hier zou *Ouders als Onderzoekers* iets kunnen 'bougeren'.

Met dat netwerk willen we de waakvlam nieuw leven kunnen inblazen elke keer dat zich een case aandient waar *Ouders als Onderzoekers* iets kan betekenen.

Met de medewerking van:

Agentschap Jongerenwelzijn, Arktos kinder- en jongerenwerking, CAW Midden-West-Vlaanderen, Dagcentrum Tobias, De Vrolijke Kring vzw, Dienstencentrum De Blomme, Expertisecentrum Opvoeden Plus – IPSOC Katho, het Gentse Brugfigurenproject, Hogeschool Gent – departement Sociaal Agogisch Werk, Hogeschool West-Vlaanderen – departement Sociaal Werk, Inloopteam Brugse Poort Kind & Preventie, Inloopteam Ronse, Lokaal Overleg Opvoedingsondersteuning Gent, Opvoedingswinkel Gent, Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen, Sociaal Huis Welwel Roeselare – Infopunten Opvoeding, Sociale Huisvestingsmaatschappij de Oostendse Haard, straathoekwerk Oostende, stadsbestuur Gent, stadsbestuur Oostende, Universiteit Gent – vakgroep Sociale Agogiek, VBJK STOP 4-7-programma, VCOK vzw, Vormingplus Vlaamse Ardennen-Dender, Vormingplus Gent-Eeklo, Vormingplus Midden- en Zuid-West-Vlaanderen, VZW Onze Kinderen, Werkgroep Opvoedingsondersteuning Stedelijke Adviesraad voor Welzijn Ronse, West-Vlaamse Pleeggezinnendienst Roeselare.

FOUNDERS
ALTS
FUNDERS
ZOEKERS